SANAL İLETİŞİM ORTAMLARININ KATILIMCI DEMOKRASİ SÜREÇLERİNE ETKİSİ: WEB TEMELLİ FORUM, TOPLUMSAL PAYLAŞIM AĞI VE ÜÇ BOYUTLU SANAL DÜNYALARDA GERÇEKLEŞEN TARTIŞMA ETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Demet GENÇER KASAP

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2012

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SANAL İLETİŞİM ORTAMLARININ KATILIMCI DEMOKRASİ SÜREÇLERİNE ETKİSİ: WEB TEMELLİ FORUM, TOPLUMSAL PAYLAŞIM AĞI VE ÜÇ BOYUTLU SANAL DÜNYALARDA GERÇEKLEŞEN TARTIŞMA ETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Demet GENÇER KASAP

DOKTORA TEZİ

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak, 2013

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Demet GENÇER KASAP'ın "Sanal İletişim Ortamlarının Katılımcı Demokrasi Süreçlerine Etkisi" başlıklı tezi **14 Ocak 2013** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **İletişim Tasarımı ve Yönetimi** Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	:	**Prof.Dr.Ali ŞİMŞEK**
Üye	:	**Prof.Dr.Mehmet KESİM**
Üye	:	**Prof.Dr.Haluk GERAY**
Üye	:	**Doç.Dr.Murat ATAİZİ**
Üye	:	**Doç.Dr.N.Serdar SEVER**

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Doktora Tez Özü

SANAL İLETİŞİM ORTAMLARININ KATILIMCI DEMOKRASİ SÜREÇLERİNE ETKİSİ: WEB TEMELLİ FORUM, TOPLUMSAL PAYLAŞIM AĞI VE ÜÇ BOYUTLU SANAL DÜNYALARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN TARTIŞMA ETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Demet GENÇER KASAP

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2013

Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Araştırma yurttaşlar arasında gerçekleşen teknoloji-dolayımlı tartışmaların, katılımcı bir etkinlik olarak demokrasi potansiyelinin ne olduğunun saptanmasına odaklanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin kamusal işlerini konu alan tartışmalar, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ile söylem etiği çalışmalarından temellenen akılcı ve etik tartışma ilkeleri ile ortam türlerine göre incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Web temelli forum, toplumsal paylaşım ağı ile üç boyutlu sanal ortamlar araştırma alanları olarak benimsenmiştir. Karma paradigmanın kaynaklık ettiği araştırmada; nicel içerik çözümlemesi, eleştirel söylem çözümlemesi, tutum ölçeği ile katılımcı gözlem veri toplama teknikleri olarak işe koşulmuştur. Nicel ve nitel verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular göstermektedir ki, incelenen forumlarda Türkiye'nin kamusal gündemi, teknoloji dolayımıyla bir araya gelen yurttaşlar tarafından düşünce çeşitliliği çerçevesinde tartışılmaktadır. Kamusal konulara ilginin artması ve yurttaşların sanal ortamlardaki tartışmalara yönelik olumlu tutumu bakımından, bu tartışmaların demokrasiler için potansiyeli bulunmaktadır. Bununla birlikte tartışmalar, akılcı ve etik ilkeleri tam olarak karşılayamamaktadır. Tartışma süreçlerinde, anlaşmaya yönlenmiş eylemler yerine yarışmacı tarzda başarıya yönlenmiş eylemler ağırlıklı olarak gerçekleşmektedir. Ortamlardan birini müzakereci ilkelere uygunluk bakımından öne çıkarmak güç olmakla birlikte, Web temeli forum gerekçelendirme ve karşılıklılık, üç boyutlu sanal ortam ise söylemsel eşitlik, karşılıklılık ve saygı ilkelerinin tam olarak yansıdığı forumlar olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Katılımcı demokrasi, sanal iletişim, çevrimiçi müzakere.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Abstract

THE IMPACT OF VIRTUAL COMMUNICATION ENVIRONMENTS ON PARTICIPATORY DEMOCRACY PROCESSES: A RESEARCH ON DISCUSSION ACTIVITIES CARRIED OUT IN A WEB BASED FORUM, A SOCIAL NETWORKING SITE AND A 3D VIRTUAL WORLD

Demet GENÇER KASAP

Division of Communication Design and Management

Anadolu University Institute of Social Sciences, January 2013

Advisor: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

This study focuses on determining the democracy potential of technology-mediated discussion among citizens as a participatory activity. Within this framework, discussions regarding current public issues in Turkey were examined according to the types of media by using the rational and ethical discussion criteria of the Communicative Action Theory and Discourse Ethics Studies of Jürgen Habermas. A Web-based forum, a social networking site, and a 3D virtual world were accepted as investigative areas within the scope of this study. Techniques of quantitative content analysis, critical discourse analysis, and participant observation along with attitude scale were employed for data collection by following a mixed research paradigm. Findings suggest that the current public agenda of Turkey is discussed within the framework of thought diversity by the citizens gathered in the net-based forums. These discussions have the potential for democracy due to increased interest in public issues and the positive attitude of citizens in terms of discussions in virtual environments. In addition, discussions do not fully satisfy the rationalistic and ethical presumptions. Instead of actions leading to an agreement, competitive actions directed towards success are more commonly observed. Although it is difficult to put forward one of the media regarding suitability to deliberation criteria, Web based forum stands out in terms of justification and reciprocity whereas 3D virtual environment stands out in terms of the principles of discursive equality, reciprocity, and respect.

Keywords: Participatory democracy, virtual communication, online deliberation.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

10/01/2013

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Demet GENÇER KASAP

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Önsöz

Doktora eğitimimi, yeni bakış açılarını tanımak için başka bir üniversitede ve tanımadığım şehirde yapma kararımın aynı zamanda bir yenilenme süreci de olacağını tahmin etmemiştim. Dört yıl sonra bulunduğum noktadan hem toplumsal hem de bilimsel sorumluluklarıma daha farklı bakıyorum. Kuşkusuz bu süreçte etkili olan unsurların başında, iletişim alanı çerçevesinde aslında bilim insanlığını, keşfetmenin, öğrenmenin ve paylaşmanın zevkini aşılayan hocam Prof. Dr. Ali Şimşek olduğunu görüyorum. Danışmanlığımı yaptığı süre boyunca, bana gösterdiği özen için kendisine içtenlikle teşekkür ediyorum. Tezimi yazmaya başladığımdan itibaren yapıcı eleştirileri, önerileri ve pozitif enerjileriyle yanımda olan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Necip Serdar Sever ile Doç. Dr. Murat Ataizi'ne de çok teşekkür ediyorum.

İki yılı aşan tez çalışması sürecinde birçok kişinin yardımını aldım. Araştırmada çalışma alanımızı oluşturacak ortamların kurulması konusunda yardımını esirgemeyen Tartışan Türkiye Web sitesini kuran Sertaç Selim Sarıca'ya, Second Life'da üçboyutlu ortamın inşasına yardım eden Burak Çelik'e ve donanım desteği sağlayan Alper Tütünsatar'a teşekkür ediyorum. Bununla birlikte Second Life'da tanıma şansını yakaladığım, Tartışan Türkiye SL'i en baştan ve mükemmel bir biçimde inşa eden ancak geçen yıl aramızdan çok erken bir biçimde ayrılan sevgili Ali Yavuz'u saygı ve sevgiyle anıyorum. Sayesinde SL'de çok güzel tartışmalarımız ve anılarımız oldu. Tezimin görsellerini düzenleyen ve süreç boyunca kullandığım yazılımlarla ilgili yaşadığım sorunlara çözümler üreten Uzm. Onur Birol'a da yardımları için çok teşekkür ediyorum.Yine Eskişehir'deki ilk günümden itibaren beni destekleyen ve öneriyle bana yardımcı olan Dr. Meltem Ökten'e ve her zaman yanımda olduğunu hissettiğim arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Onur Öksüz'e çok teşekkür etmek istiyorum. Onlarla tartışmak ve paylaşmak çok keyifliydi.

Bu süreç için kuşkusuz teşekkür etmem gereken çok özel başka insanlar da var. Onlar her zaman benim yanımda oldular. Meliha ve Mehmet Gençer ile Türkan ve Akın Kasap'a, büyükanne ve büyükbabama, ablam Derya Çetin'e yani sevgili aileme tüm kalbimle teşekkür ediyorum. Ailemden biri olan sevgili dostum Öğr. Gör. Beste Esen'e

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

de süreç boyunca yanımda olduğu için çok teşekkürler. Onlar destek olmasaydı bunu başaramazdım. Sevgili eşim Murat'a bana inandığı, sorumluluklarımı hafiflettiği ve yokluğumda oğlumuza her şeyini verdiği için sonsuz teşekkürler. Son olarak kalbimdeki en özel kişi olan oğlum Murat Can'ıma teşekkür ediyorum. Bebekliğinden itibaren çalışması gereken bir annesi vardı yaşamında ve o bu durumu hep beni şaşırtan bir olgunlukla karşıladı. Bu tez sana armağandır.

27. 11.2012, Eskişehir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İçindekiler

Jüri ve Enstitü Onayı ii
Öz iii
Abstract iv
Etik Beyannamesi v
Önsöz vi
Özgeçmiş viii
Tablolar Listesi xiii
Şekiller Listesi xv

1. Giriş 1
- **1.1. Problem** 1
- **1.2. Amaç** 9
- **1.3. Önem** 9
- **1.4. Varsayımlar** 10
- **1.5. Sınırlılıklar** 10
- **1.6. Tanımlar** 11

2. Alanyazın Taraması 13
- **2.1. İdeal ve Gerçek Demokrasi Ayrımı** 14
- **2.2. Çağdaş Demokrasi Kuramı ve Eleştirileri** 17
  - **2.2.1. Çağdaş Demokrasinin Oluşumu ve Temel Değerleri** 17
  - **2.2.2. Çağdaş Demokrasilerde Geleneksel Kitle İletişim Ortamlarının İşlevleri** 20
    - **2.2.2.1. Liberal yaklaşım** 23
    - **2.2.2.2. Eleştirel yaklaşım** 24
  - **2.2.3. Temsili Demokrasi Bunalımı** 30
- **2.3. Çağdaş Demokrasinin Tabana Yayılması Girişimi: Katılımcı Demokrasi.** 35
  - **2.3.1. Katılımcı Demokrasinin Kuramsal Temelleri** 37
  - **2.3.2. Temsili Demokrasi Eleştirisinden Temellenen Katılımcı Yaklaşımlar** 41

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.3.2.1. Güçlü demokrasi yaklaşımı 41
2.3.2.2. Radikal demokrasi yaklaşımı 43
2.3.2.3. Müzakereci demokrasi yaklaşımı 45
2.3.2.3.1. Tartışmaların akılcı temellendirilmesi: iletişimsel eylem kuramı..... 48
2.3.2.3.2. Tartışmaların ahlaksal temellendirilmesi: söylem etiği yaklaşımı 53
2.4. Sanal Ortamlar ve Katılımcı Demokrasi 57
2.4.1. Sanal Ortamlarda İletişim 57
2.4.2. Yeni Toplumsal Mekânlar Olarak Sanal Ortamlar..... 63
2.4.3. Sanal İletişim Teknolojilerinin Demokrasiye Katkıları..... 66
2.4.4. Sanal Ortamlarda Katılımcı Demokrasi 73
2.4.5. Sanal Ortamlara Yansıyan Müzakere İlkeleri..... 78
2.4.6. Sanal Ortam Değişkeni Açısından Çeşitlenen Tartışmalar 84
2.4.5.1. Genel amaçlı sanal ortamların tartışmalarda kullanımı 84
2.4.6.1.1. Web sayfaları, haber bültenleri ve tartışma panoları..... 86
2.4.6.1.2. Toplumsal paylaşım ağları 88
2.4.6.1.3. Bloglar ve blogalanlar 91
2.4.6.1.4. İşbirlikçi araçlar: wikiler 92
2.4.6.1.5. Üç boyutlu sanal ortamlar..... 94
2.4.6.2. Göreve dönük ortam geliştirme çalışmaları..... 100
2.4.7. Çevrimiçi Tartışma Ortamlarının İletişimsel Yapısı 107
2.4.7.1. Çevrimiçi ortamların teknik yapısı 107
2.4.7.2. Çevrimiçi ortamların tasarlanması 111

3. Yöntem..... 115
3.1. Araştırma Modeli..... 115
3.2. Çalışma Kümesi 117
3.3. Kullanılan Sanal Ortamların Kurulumu ve İşletimi 120
3.3.1. Toplumsal Paylaşım Ağı: Facebook Sayfa Uygulaması..... 120
3.3.2. Web Temelli Tartışma Forumu 124
3.3.3. Üç Boyutlu Sanal Yaşam Platformu: Second Life 128
3.4. Verilerin Toplanması..... 132

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3.4.1. Nicel İçerik Çözümlemesi 135
3.4.1.1. İçerik çözümlemesi kategorilerinin oluşturulması 137
3.4.1.2. İçerik çözümlemesi güvenirlik çalışması 145
3.4.1.3. İçerik çözümlemesi uygulama süreci 146
3.4.2. Katılımcı Değerlendirmeleri 147
3.4.2.1. Ölçek geliştirme süreci 148
3.4.2.2. Ölçek uygulama süreci 152
3.4.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesi 153
3.4.4. Katılımcı Gözlem 159
3.5. Verilerin İstatistiksel Olarak Çözümlenmesi 160

4. Bulgular ve Yorum 162
4.1. Tartışmalarda Genel Yapı ve Katılım 162
4.2. Müzakere İlkeleri Bakımından Tartışmalar 167
4.2.1. Erişilebilirlik İlkesi 167
4.2.2. Söylemsel Eşitlik İlkesi 173
4.2.2.1. Tartışmalardaki katkı dağılımı 173
4.2.2.2. Tartışmalara yansıyan güç ve egemenlik 180
4.2.3. Karşılıklılık İlkesi 217
4.2.4. Gerekçelendirme İlkesi 222
4.2.4.1. Gerekçelendirme düzeyi 222
4.2.4.2. Gerekçelendirme türleri 224
4.2.5. Düşünümsellik İlkesi 232
4.2.6. Saygı İlkesi 234
4.2.6.1. Saygı Düzeyi 235
4.2.6.2. Saygısızlık Türleri 241
4.2.6.3. Saygı Türleri 245
4.2.7. Bağımsızlık İlkesi 247
4.3. Tasarım ve İşleyiş Bakımından Tartışmalar 256
4.3.1. Müzakere Sorunları ve Süreci 256
4.3.2. Tartışma Yöneticisi 270
4.4. Tartışma Etkinliklerine Yönelik İnanç ve Tutum 274
4.4.1. Olumlu ve Olumsuz Müzakere 274

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.4.2. Sanal Ortamlardaki Tartışmalara Yönelik Tutum..... 278
4.5. Kullanılan İletişim Teknolojisi ve Yaşanan Sorunlar 280

5. Sonuçlar ve Öneriler 289
5.1. Sonuçlar 289
5.1.1. Çevrimiçi Tartışmaların Müzakereci Niteliği 292
5.1.2. Katılım Davranışı ile Ortam Türü Arasındaki İlişki 301
5.1.3. Yaşanan Müzakere Sorunları 303
5.1.4. Yaşanan Teknik Sorunlar 305
5.1.5. Sanal Ortamlarda Tartışmalara Yönelik İnanç ve Tutum..... 306
5.2. Öneriler 308
5.2.1. Araştırma Önerileri 308
5.2.2. Uygulama Önerileri..... 309

Ekler 312
Kaynakça 337

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablolar Listesi

Sayfa

Tablo 1. İdeal Demokrasinin Gereklilikleri..... 14

Tablo 2. ABD'deki Haber Kaynakları, 1996-2011..... 21

Tablo 3. Katılımcı Demokrasinin Ontolojik Kabulleri ve Süreçleri..... 38

Tablo 4. Eylem Tipleri..... 50

Tablo 5. Kamusal Tartışmalar Açısından Sanal Ortam Değişkenleri..... 117

Tablo 6. İleti Dağımlarını İçeren Çalışma Kümesi 119

Tablo 7. Facebook Reklâm Çalışması Özeti..... 123

Tablo 8. Müzakerelere İlkelerinin Ölçümlenmesine Yönelik Teknikler..... 133

Tablo 9. Tartışmalara Katılım Davranışı..... 163

Tablo 10. Ortamlara Göre Tartışmacıların Cinsiyet Dağılımı..... 168

Tablo 11. Ortamlara Göre Tartışmacıların Yaş Dağılımı 168

Tablo 12. Ortamlara Göre Tartışmacıların Eğitim Düzeyleri Dağılımı 169

Tablo 13. Ortamlara Göre Tartışmacıların İnternet Kullanım Beceri Düzeyleri 170

Tablo 14. TPA Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı 174

Tablo 15. SL Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı 175

Tablo 16. WTF Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı 179

Tablo 17. Karşılıklılık Açısından İleti Dağılımları..... 218

Tablo 18. TPA Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi 219

Tablo 19. ÜBSO Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi..... 220

Tablo 20. WTF Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi 221

Tablo 21. Gerekçelendirme Açısından İleti Dağılımları 223

Tablo 22. İletilerin Düşünümsellik Açısından Dağılımları 232

Tablo 23. "Başka kişilerin yorumları o konu hakkındaki düşüncelerimi değiştirdi" Maddesi Yanıt Özeti 233

Tablo 24. "Tartışılan konu, tartışma sonrasında daha çok ilgimi çekmeye başladı" Maddesi Yanıt Özeti..... 234

Tablo 25. TPA İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı 235

Tablo 26. TPA Konu Değişkeni Açısından Saygı Dağılımı 237

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 27. ÜBSO İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı 238
Tablo 28. ÜBSO Konu Değişkeni Açısından Saygı İlkesi Bulguları 238
Tablo 29. WTF İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı 239
Tablo 30. WTF Konu Değişkeni Açısından Saygı Dağılımı 240
Tablo 31. Tartışma Süreçlerinde İfade Edilen Baskı ve Özgürlük..... 248
Tablo 32. Baskı Hissetme Katılımcı Bildirimleri..... 249
Tablo 33. Müzakere Süreci ve Sorunlarına Yönelik İletiler 256
Tablo 34. Sanal Ortamlarda Tartışma Tutum Ölçeği Bulguları 279
Tablo 35. Tartışmalardaki Doyuma Yönelik Kullanıcı Değerlendirmeleri ... 280
Tablo 36. Kullanılan Teknolojiye İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri..... 281
Tablo 37. ÜBSO Etkileşim Biçimlerinin Karşılaştırılması 286

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekiller Listesi

	Sayfa
Şekil 1. Alanyazın Taraması Akışı	13
Şekil 2. Second Life Etkinlik Görüntüsü	96
Şekil 3. Önde Second Life Park Tasarımının Bulunduğu Hub2 Toplantısı	99
Şekil 4. PICOLA Eşzamanlı Tartışma Süreci	103
Şekil 5. Deliberatorium Tartışma ve Değerlendirme Etkinliği	104
Şekil 6. Debategraph Tartışma Haritası ve Değerlendirme Etkinliği	106
Şekil 7. Tartışan Türkiye Facebook Topluluk Sayfası Görünüşü	122
Şekil 8. Tartışan Türkiye Web Temelli Forum Uygulaması Genel Görünüş.	125
Şekil 9. Siyasi Forum Uygulaması Genel Görünüş	127
Şekil 10. "Tartışan Türkiye" Second Life Uygulaması Tartışma Ortamı -1..	129
Şekil 11. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Tartışma Alanı -2	130
Şekil 12. Özdeğer Dağılım Grafiği	152
Şekil 13. WTF ve ÜBSO İleti Zincirlerinden Kesitler	166
Şekil 14. Filtrelenmiş İletilerin Zincir İçinde Görünüşü	172
Şekil 15. TPA Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	175
Şekil 16. ÜBSO Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	177
Şekil 17. Türlerine Göre İleti Dağılımı	192
Şekil 18. Türlerine Göre Kelime Dağılımı	178
Şekil 19. WTF Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	180
Şekil 20. TPA Gerekçe Türleri Dağılımı	225
Şekil 21. UBSO Gerekçe Türleri Dağılımı	227
Şekil 22. WTF Gerekçe Türleri Dağılımı	228
Şekil 23. TPA Saygısızlık Türleri Dağılımı	241
Şekil 24. ÜBSO Saygısızlık Türleri Dağılımı	243
Şekil 25. WTF Saygısızlık Türleri Dağılımı	244
Şekil 26. TPA Saygı Türleri Dağılımı	245
Şekil 27. ÜBSO Saygı Türleri Dağılımı	246
Şekil 28. WTF Saygı Türleri Dağılımı	247
Şekil 29. WTF Tartışma Yöneticisi İleti Düzeltme Görüntüsü	253

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kısaltmalar Listesi

ESÇ	**:** Eleştirel söylem çözümlemesi
NİÇ	**:** Nicel içerik çözümlemesi
SL	**:** Second Life
SOT	**:** Sanal ortamlarda tartışma tutum ölçeği
TBM	**:** Teknoloji benimseme modeli
TPA	**:** Toplumsal paylaşım ağı
TT	**:** Tartışan Türkiye
TÜİK	**:** Türkiye İstatistik Kurumu
ÜBSO	**:** Üçboyutlu sanal ortam
WTF	**:** Web temelli forum

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

1. Giriş

1.1. Problem

Demokrasi düşüncesinin özünü, siyasal güce sahip halkın kendi kendini yönetmesi oluşturmaktadır. Doğrudan demokrasi ya da arı demokrasi (Barber, 1995: 22) olarak tanımlanan bu model, farklı zamanlarda farklı şekillerde yorumlanarak uygulanabilmiştir. Demokrasinin farklı yorumlarından genel olarak kabul görmüş ve uygulanmakta olan model ise çağdaş (temsili) demokrasidir. On dokuzuncu yüzyılda ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, milyonlarca yurttaşın, aslen kendilerine ait olan gücü, bir araya gelerek kullanmaları olası olmadığı için, bu gücü kendileri adına kullanacak temsilciler belirledikleri bir yönetim biçimi olarak temsili demokrasi modeli geliştirilmiştir. Bununla birlikte günümüzdeki siyasal ve ekonomik işleyiş, daha önce kent-devletlerden ulus-devletlere doğru yaşanan ölçek sıçramasını küresel bağlamda yeniden gündeme getirmektedir. Özellikle alanyazında (Hardt ve Negri, 2011: 288; Şaylan, 2008: 23) kapitalizmin yeni bir aşamaya girmesi ve bu yeni aşamanın en belirgin öğelerinden biri olan küreselleşmenin, ulus-devlet çapında işleyen temsili demokrasiyi işlevsizleştirdiğini belirtilmektedir. Örneğin, günümüzde uluslararası ve ulus-üstü örgütlerin aldıkları kararlar ülkeler üzerinde bağlayıcı olmaktadır. Dolayısıyla yurttaş iradesi karar alma süreçleri dışında kalabilmekte ve bu durum da halk egemenliğinin aşınması anlamına gelmektedir. Bu nedenle çağdaş demokrasi kuramının yeni küresel işleyişte yetersizleşmekte olduğunu söylemek olanaklıdır.

Yaşanan temsili demokrasi bunalımı, demokrasiyi yeniden tanımlama çabalarını da birlikte getirmektedir. Bu doğrultuda karar alma süreçlerine halkın katılımının arttırılması ve sorunların toplumsal uzlaşıyla çözülmesini içeren katılımcı demokrasi modeline doğru bir yönelim söz konusudur (Vera-Zavala, 2006: 18). Küresel düzeyde gerçekleşen toplumsal hareketler, Porto Alegre'deki gibi yerel öz yönetim deneyimleri ile bu alandaki çeşitli akademik yaklaşımlar (Barber, 1995; Habermas, 1996, 2007; Laclau ve Mouffe, 1992, Held, 2008 gibi) katımcı demokrasiye olan yönelimin göstergeleridir. Katılımcı demokrasi, yurttaş-yurttaş etkileşiminden sivil toplum kuruluşları aracılığıyla karar alma süreçlerini etkilemeye kadar çok çeşitli yaklaşımları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

içermekle birlikte, kuramda katılım temel olarak bir etkileme sürecidir ve buna göre katılımcı demokrasi de, siyasal gücün kullanımının toplumdan etkilendiği bir siyasal rejimdir. Kuram, oy verenlerin kamusal işler konusunda irade oluşturma ve karar vermeye katılımını yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak istemektedir (Schmidt, 2001: 164). Bu nedenle kuramda yurttaşların karşılıklı tartışma ve bilgi paylaşımı süreçleri ağırlıklı yer tutmaktadır. Tartışma güçlü bir demokrasinin merkezindedir ve toplumsal sorunların çözümünde geniş kesimlerin katıldığı bir tartışma yoksa demokrasi yüzeysel kalacaktır (Barber, 1995: 220). Tartışma süreçleri farklı değer açıklamalarını bir araya getirirken anlaşmazlıkların yurttaşların kabul edeceği şekilde giderilmesini (Kahane, 2000: 516) ve böylelikle toplumda uzlaşmayı sağlamayı amaçlamaktadır.

Katılımcı demokrasinin öngördüğü tartışma, belirli özellikleri olan bir tartışma çeşididir. Müzakere (deliberation)[1] olarak adlandırılan bu tartışma, özgür ve eşit bireyler arasında akılcı ve adil biçimde gerçekleşen; karşıt savların değerinin birlikte tartıldığı ve toplumda herkesin ortak çıkarı olarak görülene ulaşmayı amaçlayan bir süreçtir (Benhabib, 1999: 105; Fishkin, 2009a: 33; Pingree, 2009: 309). Bu nedenle kamusal akılcı tartışmalar bazı koşulları gerektirmektedir. İdeal tartışma durumunu tanımlama çalışmaları (Cohen, 1997; Dahlberg, 2001; Dryzek, 1990; Gutmann ve Thompson, 2004) Habermas'ın söylem etiği ve iletişimsel eylem kuramını temel olarak almaktadır. Habermas'ın *İletişimsel Eylem Kuramı* (2001) adlı yapıtı yurttaşlar arasındaki etkileşimin açıklanmasına akılcılık bakış açısını getirmesi nedeniyle katılımcı kuramda önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede bir tartışma süreci akıl

[1] 'Deliberation' sözcüğünün Türkçede tam bir karşılığının olmadığını söylemek olasıdır. İlgili Türkçe alanyazında 'deliberation' ile 'deliberative' sözcüklerinin 'müzakere' ve 'müzakereci' olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Kadıoğlu (2008: 1) müzakerenin İngilizcede 'negotiation' kavramını karşıladığını ve daha çok kazanmaya odaklanan bir tartışma biçimine gönderme yaptığını belirtmektedir. Bu nedenle Kadıoğlu çalışmasında 'deliberation' kavramını 'görüşme' olarak Türkçeleştirmektedir. Yine bu kelimenin bazı çalışmalarda 'oydaşmacı' olarak kullanıldığı da rastlanmıştır. "İngilizce 'deliberate' fiilinin Türkçe karşılığı 'dikkatli ve ciddi biçimde düşünmek ya da konuşmak'tır. İsim haline getirildiğinde 'deliberation', jürilerin mahkeme salonlarında gerçekleştirdiği 'müzakere' süreçlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (bkz. Cambridge International Dictionary of English)" (Doğanay, 2003: 40). Bununla birlikte biz görüşme ve müzakere ifadelerinin akılcı, kamu yararı üstbilincinde gerçekleşen tartışmaları tam olarak karşılamadığını, bununla birlikte Türkçede 'deliberation' kavramının tam olarak karşılayan bir sözcüğün de bulunmadığını düşünmekteyiz. Bu nedenle çalışmada, Türkçe alanyazındaki başka örneklere uygun bir biçimde, "müzakere"sözcüğü benimsenmektedir. Çalışma kapsamında "müzakere" sözcüğü ile birlikte 'nitelikli tartışma', 'ideal tartışma' sözcükleri de kullanılacaktır; çünkü müzakere, tartışmanın tanımlanmış özel bir türü, ideal tartışma durumudur. Bu sözcükle, hem sürece hem de sonuca vurgu yapılmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yoluyla varılmış savların gücüne dayanmaktadır. “Habermas, düz konuşmayı ve savlamalara dayalı akılcı tartışmayı demokrasinin asıl söylem biçimi olarak kavramakta ve kararlarda meşruluğun ancak müzakere sonucu sağlanması gerektiğini belirtmektedir” (Kejanlıoğlu, 2005: 268). Habermas’ın söylem etiği yaklaşımı (1991, 1996) ise, yurttaşlar arası tartışmaların etik ilkelerini ortaya koymaktadır. Tartışmaya katılan herkesin kabul etmesi gereken ilkeler, eşit katılımı, ifade özgürlüğünü ve kamu gündeminin yurttaşlar tarafından belirlenmesini güvence altına almaya yöneliktir.

Müzakereci boyutun, bireyler arasında görüş alışverişi temelinde işleyen bir iletişim sistemi olduğunu söylemek olanaklıdır. Karşılıklı yapılan bilgi paylaşımı ve tartışmalar, yurttaşların fikir oluşum sürecini etkilemektedir. Müzakereci Oylama® (Deliberative Polling) sistemiyle önceden planlanmış bir demokratik tartışmanın uygulanabilir bir örneğini geliştiren Fishkin (2009a), istatistiksel olarak yurttaşları temsil eden bir grubu, toplumu ilgilendiren bir siyasal karar konusunda, yüz yüze tartışmalar gerçekleştirmeleri için bir araya getirmiştir. Araştırma sonucunda, tartışma öncesinde ve tartışma sonrasında verilen oylar arasında belirgin bir farklılaşma saptanmıştır. Örneğin, bu araştırmada Amerikan dış politikasının önceliğinin, yoksul ülkelere ilaç ve gıda yardımı sağlamak olması gerektiği yönündeki oranın %51’den müzakere sonrasında %67’ye yükseldiği görülmüştür (Fishkin, 2009a: 170). Kişilerarası iletişimin karar oluşum sürecine etkisini gösteren bu modelin uygulanabilirliğinin önünde duran bir engel ise, yurttaşların günümüzde geniş bir coğrafyaya dağılmış şekilde zaman ve ortam sınırlılıkları çerçevesinde yaşamakta oluşlarıdır. Bu nedenle bireylerin her zaman aynı anda aynı fiziksel ortamda bir araya gelmeleri güçleşmektedir. Bu nedenle Fishkin, daha sonra bu sistemi çevrimiçi (online) olarak yeniden uygulamış, çevrimiçi müzakerelerin yüz yüze olanlara göre zaman, mekan esnekliği ve maliyet açısından önemli avantajları olduğunu belirtmiştir (Fishkin, 2009b: 29). Bu gibi örnekleri, sanal iletişim teknolojilerinin, demokrasinin kavram ve uygulamalarını genişletme potansiyelinin bir göstergesi olarak değerlendirmek olanaklıdır.

İnternet teknolojisinin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, yurttaşlar arasında katılımcı demokrasi ve tartışmacı süreçlerin çevrimiçi uygulamaları kendiliğinden görülmeye başlanmıştır. E-postalar, tartışma listeleri, haber grupları, sohbet odaları gibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sanal iletişim ortamları siyasal yaşama ortak olmak isteyen kişi ve toplulukların bir araya gelerek etkileşimde bulundukları ilk ortamlardır. Sanal iletişim ortamları, sayısal bölünme, kutuplaşma, bilginin çokluğuna karşı kalitesizleşmesi gibi çok sayıda olumsuzluklarının yanında, bilginin yayılmasını, edinilmesini kolaylaştırmış; kitle medyasının kontrolünün bertaraf edildiği, özerk, elektronik bir forumda tartışma, etkileşim içinde olma olanağı yaratmıştır. Daha da önemlisi Castells'e (2008b: 528) göre yurttaşlar yerleşik yapıların yerine esnek, değişikliğe açık bir siyasal alan yaratarak kendi siyasal ve ideolojik gruplarını oluşturabilmektedir. Bu bağlamda siyasal temsil ve karar oluşturma süreçleri, teknolojik bakımdan güçlü bir seçkin kesimi yaratmaksızın, ilgili yurttaşların katkıda bulunmasına olanak tanıyan bu yeni kaynaklarla bağlantı kurabilirse, yeni bir tür sivil toplum inşa edilmesi, böylece elektronik bir taban demokrasisi olanaklı hale gelebilir görünmektedir.

Sanal ortamlar ve demokrasi konusunda kuramsal ve görgül çalışmaların 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren, İnternet teknolojisinin gündelik kullanımıyla birlikte hız kazandığı görülmektedir. Araştırmalar (Hollingshead, 1996: 193; Rice, 1993: 451; Walther, 1996: 7), çevrimiçi tartışmaların yüz yüze tartışmalara göre daha eşitlikçi olduğunu ve statü bağlamında katılımcılar üzerindeki bireysel baskıları azaltarak bu kişilerin tartışmalara katılımını arttırdığını göstermektedir. Anonimlik; farklı ve daha yaratıcı fikirlerin ortaya atılmasını (Price 2009: 43) ve iletişim sürecinde kişiye değil, kişinin ne söylemek istediğine odaklanılmasını sağlayabilmektedir. Rains'in (2005: 225) gruplarda karar alma süreçleri üzerine odaklanan araştırmaları incelediği meta analiz çalışmasına göre, anonim kimlikler fikir alışverişini kolaylaştırmaktadır çünkü anonimlik sayesinde insanlar, düşüncelerini başkalarıyla daha rahat paylaşabilmektedir. Bargh, McKenna ve Fitzsimmons (2002: 33), deneysel çalışmalarında, katılımcıların gerçek yaşamdakine oranla çevrimiçi ortamlarda, kendi gerçek benliklerini daha iyi açığa vurduklarını saptamışlardır. Stromer-Gally (2003: 12) ise, birçok insanın çevrimiçi politik tartışmalar sırasında yaşadıkları anlaşmazlıklarda, yüz yüze tartışmalara oranla, kendilerini daha rahat hissettiklerini ifade etmektedir. Bu durum, sanal ortamlarda kişilerin kendilerini daha çok güvende ve daha az tehlikede hissetmelerinden kaynaklanmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sanal iletişim ve katılımcı demokrasi açısından başka bir çalışma alanı ise, sanal ortamlar aracılığıyla gerçekleştirilen siyasal katılımın sonuçlarını konu almaktadır. Yapılan araştırmalar (Docter ve Dutton, 1997: 147; Krueger, 2002: 476; Mossberger Tolbert ve McNeal, 2008: 81; Ogan, 1993: 190; Tolbert, ve McNeal, 2003: 175) sanal ortamlardaki katılımın, siyasal ilgi, toplumsallaşma, etkileşim ve taban örgütlenmeleri bağlamında, olumlu sonuçları olduğunu göstermektedir. Örneğin, Docter ve Dutton (1997: 147), İnternetin siyasal katılım üzerine etkilerini ele alan araştırmalarında, sanal ortamlarda katılımcı etkinliklerde bulunan bireylerin başka yurttaşlara göre siyasal konulara ilgilerinin arttığını saptamışlardır. Ogan'ın (1993: 190) siyasal konularda elektronik haber tahtalarına ilişkin çalışması ise, kamuyu ilgilendiren konularda edinilen bilgi miktarındaki artışın grup üyelerinde daha iyi bir toplumsal anlayışa neden olduğunu belirtmektedir. Birbirinden uzak bölgelerdeki insanları birbirine bağlayan teknolojik kapasite, yeni toplumsal grupların kendi amaç ve çıkarları etrafında toplumsallaşmalarını sağlamaktadır. Bu durum geleneksel kitle iletişim ortamlarının ileti bombardımanına karşın siyasal bağlamda duyarsızlaşan, yabancılaşan insanının yeni ortamlardaki dönüşümünü göstermesi bakımından önemlidir.

Sanal ortamlardaki siyasal tartışmaların nicel ve nitel özelliklerine odaklanan çalışmalar ise, konuyla ilgili başka bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu araştırmaların ilk örneklerinin USENET gibi günümüzde gelenekselleşmiş olan ortamlarındaki tartışmaları konu aldığı ve içerik çözümlemesi tekniğinden yararlandığı görülmektedir. Davis'in (1999: 167) Usenet'de yer alan üç tartışma grubundaki iletilere uyguladığı içerik çözümlemesine göre, yöneticisiz (moderatörsüz) olan forumlar oldukça verimsizdir çünkü tartışma yöneticisinin olmadığı bir forumda farklı bakış açılarına yer verme, hoşgörü ve nezaket kurallarına uyma söz konusu olmamaktadır. Papacharissi (2004: 259) ise, siyasal içerikli Usenet haber gruplarındaki 287 ileti zincirini, nezaket ve uygar olma bakımından incelemiştir. Nicel içerik çözümlemesine (NİÇ) tabi olan iletiler rastlantısal örnekleme ile seçilmiştir. Papacharissi (2004: 259), siyasal haber gruplarına gönderilen birçok iletinin nezaket ve medenilik içerdiğini saptamıştır. Bunun yanı sıra Papacharissi, İnternet'in kamusal alan potansiyelinin, görüşlerde çeşitliliği sağlaması ve tartışmaların sayısındaki artış bağlamında varolduğunu ifade etmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Teknolojik gelişim, varolan teknolojilerin değişmesini ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasını içermektedir. Sanal iletişim teknolojilerinden e-postalar, haber grupları, tartışma listeleri, sohbet odaları ve Web temelli forumlar gibi teknolojiler gelenekselleşirken öte yandan, Web 2.0 ve Web 3.0 gibi yeni kuşak İnternet hizmetleri ortaya çıkmaktadır. Bu yeni kuşak teknolojiler genel olarak, etkileşimli bilgi paylaşımı, kullanıcı merkezli tasarım, kullanıcının içerik oluşturma sürecine katılımı gibi özellikleri açısından sanal ortamlardaki iletişimin doğasını ve işleyişini dönüştürmektedir. Kullanıcıların içerik üretebildiği ve varolan içeriği yeniden düzenleyebildiği esnek ve özelleştirilebilir hizmetler olarak Web 2.0 teknolojisi, kullanıcılarına çevrimiçi işbirliği ve paylaşım olanakları sağlayarak kişilerarasındaki etkileşimi üst düzeye taşımaktadır. "Web 3.0 (semantic Web) ise, bilgisayarların Web üzerinde bulunan bilgileri türüne bakmaksızın işleyebilmesini" (Atkinson, Jagodzinski, Johnson ve Phippen, 2006: 436) ve uygulamalar arası etkileşimle İnternetin kendi kendini yaratacağı yeni bir oluşumu ifade etmektedir. Bu hizmetlerden toplumsal paylaşım ağları (social networking sites) ve üç boyutlu sanal ortamlar (3D virtual environments) ise, gittikçe iletişim davranışlarında merkezileşmekte ve gündelik etkinliklerin bir parçası haline gelmektedir (Ekinil, 2009: 107; Tong, Heide, Langwell ve Walther, 2008: 532). Dolayısıyla yeni sanal iletişim teknolojilerinin katılımcı etkinlikler açısından nasıl kullanıldığı ve tartışma süreçlerine etkileri yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal paylaşım ağları (TPA), hem fiziksel yaşamdaki toplumsal bağların sanal ortamlarda da sürdürülmesini hem de yeni bağların kurulmasını destekleyen (Toprak, vd., 2009:26) uygulamalardır. TPA'lar, iletişim ağları oluşturma ve ağdaki kişileri takip edebilme, yorum ve beğeni bildirme, video ve resim paylaşımı, eşzamanlı ve eşzamansız iletişim gibi etkinlikleri sağlayan arayüzleri ile kişilerarası etkileşimin yüksek olduğu ortamlardır. Katılımcı demokrasi açısından toplumsal paylaşım sitelerinin önemi, kamuyu ilgilendiren konularda konuşma ve tartışma isteğinde olan bireyler için yeni bir toplanma ve tartışma zemini olarak kullanılmaya başlanmasından kaynaklanmaktadır. TPA'lar, çeşitli konularda grupların, toplumsal örgütlenmelerin oluşturulduğu ve ortaklaşa eylemlerin gerçekleştirildiği ortamlardır. Günümüzde tartışma grupları, ilgi grupları, yardım amaçlı kurulan gruplar, destek grupları vb.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

başlıklar altında sayısız grup etkinlik göstermektedir. TPA'ların yaygın olarak kullanılan örneklerinden olan Facebook'un Eylül 2012 verilerine göre 1 milyar aylık etkin kullanıcısı bulunmaktadır. Bu kullanıcıların %81'i ABD dışındaki ülkelerden olmakla birlikte Türkiye; 31,054,180 olan üye sayısı ile Facebook'u en çok kullanan yedinci ülke konumundadır. Türkiye'deki çevrimiçi nüfusun %88,73'ünün Facebook kullanıcı hesabı bulunmaktadır. Ortalama bir kullanıcı, 130 civarında topluluk sayfası, grup ya da etkinliğe üye olmakla birlikte Facebook'ta her ay 450 milyardan fazla içerik (Web linkleri, haberler, resim ve notlar gibi) paylaşılmaktadır (Facebook.com, 2012). Dolayısıyla Türkiye'deki İnternet kullanıcılarının en çok tercih ettiği toplumsal ağ olarak Facebook'un ve burada gerçekleşen yurttaşlar arası tartışma süreçlerinin önemli araştırma alanlarından biri olduğunu söylemek olanaklıdır.

Sanal ortamlarda, kamuya açık iletişime olanak tanıyan başka bir yeni uygulama ise, üç boyutlu sanal ortamlardır. Bu ortamlar, katılımcının üç boyutlu ve eş zamanlı olarak avatar-dolayımlı iletişim (avatar-mediated communication) kurduğu ve hareket ettiği uygulamalardır. Günümüzde gittikçe merkezileşen avatar-dolayımlı iletişim, sanal ortamlarda kişinin daha çok var olabilmesinin yeni olanaklarını sunmaktadır. Avatarlar cinsiyet, ırk, tür, fiziksel görünüş gibi kodlar temelinde yapılandırılarak, kişileri sanal çevrelerde üç boyutlu olarak temsil etmektedir. Bu sayısal (digital) temsiller aracılığıyla fiziksel yaşamdaki ortam ve uzaklık (mesafe) kullanımı, dokunma, jestler ve mimikler gibi çeşitli sözsüz iletişim kodları ilk kez sanal ortamda işlemektedir. Günümüzde avatar-dolayımlı iletişime yönelik sayıca az araştırma (Hammon, 2007: 146; Vilhjalmsson 2003: 162) üç boyutlu sanal dünyalarda iletişim kuran insanların, bu tarz bir iletişimi daha samimi ve eğlenceli bulduklarını; bu ortamlarda verilen işbirliğine dayalı görevleri (örneğin sanal ortamda bir rota oluşturmak ve bir yere ulaşmak gibi) daha kısa sürede ve daha kolay yerine getirdiklerini göstermektedir.

İlk önce çevrimiçi oyun olarak başlayan bu uygulamalara (World of Warcraft vb.) daha sonra, fiziksel yaşamı taklit eden sanal yaşam alanları da (Second Life vb.) eklenmiştir. Second Life, toplam 30,745,157 üyesi ile dünya genelinde en çok katılımcısı olan üç boyutlu uygulamadır. Bu toplumsal yaşam platformlarının dikkat çekici bir özelliği, bu dünyalardaki her türlü içeriği (kuralları, ortamları vb.) kullanıcıların yaratımına

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bırakmasıdır. Second Life tasarımsal olduğu kadar bu ortamın toplumsal üretimi bakımından da kullanıcı temelli bir üretim sürecine dayanmaktadır. Kullanıcılar bu ortamda oyun oynayabilmenin yanı sıra, iş yapabilmekte ya da siyasal katılım için kullanabilmektedir. Second Life'ın Türkiye'deki kullanıcı sayısı ise 240.000 dolayındadır (Secondlife, 2012). Burada kullanıcılar tarafından oluşturulan çeşitli ortamlarda insanlar bir araya gelmekte ve sosyalleşme, ticaret ya da eğitim amaçlı etkileşimde bulunmaktadırlar. Second Life içerisinde kullanıcılar tarafından teknoloji, sanat, siyaset vb. konularda paylaşımların gerçekleştirildiği forumlar da oluşturulabilmektedir. Avatar-dolayımlı iletişimde, sözsüz iletişim kodlarının bulunması ve böylelikle iletişimin daha zenginlenmiş bir sürece dönüşmesi, bu ortamlardaki katılımcı davranışların ve tartışma süreçlerinin nasıl gerçekleştiği sorusunu da birlikte getirmektedir.

Görülmektedir ki, sanal ortamlarda gerçekleşen kamuya açık tartışmalar, sanal teknolojilerin ve buna bağlı uygulamaların gelişmesiyle çeşitlenmektedir. Katılımcı demokrasi pratiği açısından gelenekselleşmiş sanal ortamlar olarak tartışma listeleri, haber grupları ile Web temelli forumlar halen kullanılmakta, özellikle forumlar güncelliklerini korumaktadır. Bu ortamların genel tartışmalara etkisine yönelik alanyazında araştırma ve tartışmalar (Corrado ve Firestone, 1999; Davis, 1999; Norris, 2000; Papacharissi, 2004; Price ve Cappella 2002; Rheingold, 1993) bulunmakla birlikte, çevrimiçi müzakerelerin olumlu ve olumsuz potansiyeli hakkında, alanda tutarlı bir yargı oluşmuş değildir (Bohman, 2005: 47; Rhee ve Kim, 2009: 223). Bununla birlikte, günümüzde başka sanal iletişim etkinlikleri gibi, siyasal tartışmalar da gittikçe ikinci kuşak İnternet (Web 2.0) hizmetlerine kaymaktadır. Bu hizmetlerin iletişime getirdiği çok sayıda yenilik göz önüne alındığında, söz konusu ortamların kamusal tartışma süreçleri açısından, özellikle de Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve söylem etiği bağlamında, araştırılması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir.

Bu noktalardan hareketle, çoktan çoğa iletişime (many to many communication) olanak tanıyan ortamlardan günümüzde yoğun olarak kullanılmakta olan Web tabanlı tartışma forumlarında ve gün geçtikçe sanal iletişimde yaygınlaşmakta olan yeni kuşak ortamlardan toplumsal paylaşım ağları ile üç boyutlu sanal ortamlarda siyasal müzakere

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

süreçlerinin, nicelik ve nitelik yönünden nasıl gerçekleştiğinin saptanması, kullanılan ortamlarla katılım davranışı arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve bu bağlamda sanal iletişim ortamlarının Türkiye demokrasisine katkı olanaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, yurttaşlararası teknoloji-dolayımlı tartışma etkinliklerinin "ne şekilde" ve "nasıl" gerçekleştiğini, akılcı ve etik ilkeler ile sanal ortam türlerine göre saptayarak Türkiye açısından demokrasi potansiyelini açıklığa kavuşturmaktır.

Bu temel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışmalar müzakereci bir nitelik (karşılıklılık, gerekçelendirme, saygı, düşünümsellik, erişilebilirlik, söylemsel eşitlik ve bağımsızlık) göstermekte midir?
2. Sanal ortam türlerine göre tartışmalara katılım davranışında (katılımcı sayısı, ileti uzunluğu, ileti zinciri uzunluğu gibi) farklılaşma olmakta mıdır?
3. Tartışma süreçlerinde ne gibi müzakere sorunları yaşanmaktadır?
4. Tartışmalarda kullanılan iletişim teknolojileriyle ilgili hangi sorunlar yaşanmaktadır?
5. Demokrasiye katkısı açısından sanal ortamlardaki kamusal tartışmalara yönelik katılımcıların tutumları ile inançları ne yöndedir?

1.3. Önem

Bu çalışma, sanal ortamlarda katılımcı demokrasi ve müzakereci etkinlikler konusuna, kuram ve uygulama düzeyinde katkı sağlaması bakımından önemlidir. Çalışmanın ortaya koyacağı sonuçların, sanal iletişim ortamlarında katılımcı etkinlikler konusunda çalışan başka araştırmacılara ve varolan alanyazındaki birikime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüzde yurttaşlar arasındaki çevrimiçi müzakereci ekinlikler, genel amaçlı hizmet veren ortamlar (sosyalleşme, bilgi paylaşma, oyun oynama alanları gibi) üzerinden gerçekleşirken özellikle çevrimiçi tartışmalar için kullanılabilen göreve dönük

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ortamların oluşturulmasına yönelik çalışmaların bazı üniversiteler tarafından (Stanford Üniversitesi, MIT gibi) yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu araştırma ile elde edilecek bilgilerin, kamusal politikalar hakkında bilgilenme, tartışma ve karar alma süreçlerine katılmayı destekleyecek göreve dönük yazılım ve donanımların (şehrin çeşitli yerlerine konumlandırılmış bilgilendirme ve görüş toplama araçları gibi) geliştirmesi çalışmalarına katkı sağlaması ve yeni ortamların geliştirilmesine temel olması da olanaklıdır.

Yapılan araştırmanın, kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarına, Türkiye'deki yurttaşlık etkinliklerinin arttırılması amacıyla geliştirilecek politikalara sanal iletişim teknolojilerinin de eklemlenmesi konusunda kaynaklık edebileceği de düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırma bazı sayıltılar üzerine temellendirilmiştir:

1. Günümüz toplumlarında temsili demokrasi bunalımı yaşanmaktadır.
2. Temsili demokrasi modelinden katılımcı demokrasi modeline doğru bir yönelim söz konusudur.
3. Sanal ortamların katılımcı demokrasinin genişletilmesi için önemli bir potansiyeli vardır.
4. Bireylerin sanal ortam kullanımlarında, gelenekselden yeni kuşak İnternet hizmetlerine (Web 2.0, Web 3.0) doğru bir eğilim söz konusudur.
5. Sanal ortam kullanıcılarının demografik özellikleri sayısal bölünme nedeniyle genel olarak fiziksel yaşamdaki kişilerden yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi gibi yönlerden farklılaşmakta; bu durum çevrimiçi tartışma süreçlerini de fiziksel yaşamdakinden farklılaştırmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Bu araştırmanın konusu, müzakereci yaklaşımın odağında yer alan akılcı ve etik ilkelerin, çevrimiçi kamusal tartışmalar açısından araştırılması ile sınırlıdır.
2. Araştırma sayısal bölünmenin neden olduğu fiziksel ve sanal ortam farklılaşması temelinde yalnızca sanal ortamlardaki tartışmalara sınırlıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3. Sanal ortamlarda uygulamalar çeşitlenmekle birlikte araştırma alanı, kamuya açık tartışmaların yapılabildiği sanal iletişim teknolojilerinden Web temelli forum, toplumsal paylaşım ağları ve üç boyutlu sanal ortamlarla sınırlıdır.
4. Araştırma tartışma etkinliklerinin sonuçlarına değil, sürecinin kendisine (nasıl gerçekleştiğine) odaklanmaktadır.

1.6. Tanımlar

Katılımcı demokrasi (Participatory democracy): Oy verenlerin kamusal işler konusunda konuşma, irade oluşturma ve karar vermeye katılımını yaygınlaştırma ve yoğunlaştırmayı amaçlayan (Schmidt, 2001: 164), başkaları tarafından sunulan seçeneklerden edilgen biçimde tercihte bulunmak yerine, etkin anlamda eylemde bulunmayı öngören (Holden, 2007: 137) demokrasi yaklaşımıdır.

Sanal iletişim (Virtual communication): Etkileşimin uzaktan ve teknoloji-dolayımıyla gerçekleştirildiği, iletişim kuran taraflardan bir ya da bir kaçının kısmen ya da tümüyle kurgusal olduğu ya da güçlü biçimde gerçekten saptığı iletişimdir (Bengtsson, 1999: 17). Burada iletişimin kurgusallaşması ve gerçeklikten sapma göstermesi, iletişim koşullarının göründükleri gibi olmamasını ve fiziksel yaşamdaki gerçekliğe alternatif bir gerçekliğin ortaya çıkmasını ifade etmektedir.

Müzakere (Deliberation): Katılımcıların, toplumda ortak iyiye ulaşmak amacıyla, düşüncelerini, demokratik ilkeler çerçevesinde paylaştıkları; karşıt savların değerini birlikte tarttıkları nitelikli ve ideal tartışma biçimidir (Fishkin, 2009a: 33; Pingree, 2009: 309).

İleti zinciri (Message thread): Belirli bir konuda tartışma başlatan bir iletiye (seed message) verilen ilk yanıtla başlayan ve birbiriyle ilgili iletilerin ardışık olarak sıralandığı bir konuşma durumudur. Bu zincir, iki ya da daha çok kişinin katılımıyla gerçekleşmektedir (Papacharissi, 2004: 271; Soma, 2009: 67). Bununla birlikte tartışma etkinliklerinin gerçekleştiği bir süreç, karşılıklı olarak görüşlerin ortaya atılması ve değerlendirilmesini içermesinden dolayı tartışmayı oluşturan ileti zincirleri için 2 ve üzeri yeterli olmamakta, bu zincir en az 10 ve üzeri iletiden oluşmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Web temelli forumlar (Web-based forums) : Sanal ortamlarda kişilerin, çeşitli konu başlıkları çerçevesinde tartıştıkları ve bilgi paylaşımında bulundukları, eşzamansız ve metin temelli uygulamalardır (Örnek: debatepolitics.com, siyasiforum.net).

Toplumsal paylaşım ağları (Social networking sites): Fiziksel yaşamdaki toplumsal ağların sanal ortama taşınması ve sanal ortamda yeni bağlantıların kurulması temelinde çalışan; çeşitli arayüzleri ile farklı hizmetleri (anında mesajlaşma, e-posta, fotoğraf ve video paylaşımı gibi) tek bir uygulamada toplayan ortamlardır (Örnek: Facebook, MySpace).

Üç boyutlu sanal ortamlar (Virtual environments): Kullanıcılara bulundukları fiziksel ortamdan farklı olarak başka bir çevrede bulunma hissini veren; kullanıcıların avatar-dolayımıyla sanal çevrelerde hareket etmelerine ve birbirleriyle etkileşimde bulunmalarına olanak tanıyan teknolojilerdir (Örnek: World of Warcraft, Second Life) (Schroeder & Bailenson, 2008: 327).

Avatar (Avatar): Fiziksel yaşamdaki kişilerin, sanal ortamlarda üç boyutlu olarak yeniden var olmasına, iletişim kurmasına, yer ve uzaklık belirteçlerini kullanmasına olanak tanıyan sayısal insan (digital human) temsilleridir. Avatarlar eşzamanlı olarak fiziksel yaşamdaki kullanıcılar tarafından yönlendirilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2. Alanyazın Taraması

Araştırmanın alanyazın taraması bölümü, katılımcı demokrasi ve sanal iletişim alanları üzerinden temellenmekte ve ardından bu alanların kesişimine odaklanmaktadır. Alanyazının katılımcı demokrasi boyutu, günümüzde katılımcı demokrasiyi ve bu demokrasiye olan yönelimin anlaşılması sürecinde, öncelikle demokrasinin doğasını çözümlerken bunun yanı sıra uygulanmakta olan temsili demokrasi ve bunalımına, temsili demokrasi eleştirisinden yola çıkan güçlü, radikal ve müzakereci demokrasi paradigmalarına odaklanmaktadır. Alanyazının sanal iletişim boyutu ise, İnternet tabanlı teknolojilerin insan yaşamına mekân ve etkileşim bakımından getirdiği yenilikler ile sanal ortamlara katılımcı demokrasi geçişleri çerçevesinde akılcı ve etik yurttaşlar arası tartışmaları yine kuram ve uygulamalar bakımından ele almaktadır. Çalışmanın oldukça geniş olan iki alanının kesişiminde yer almasının, alanyazın akışının takibini güçleştirebileceği düşüncesiyle aşağıda öncelikle alanyazının izlediği yol görselleştirilmiş (Şekil 1) ve ardından alanyazın taramasına geçilmiştir:

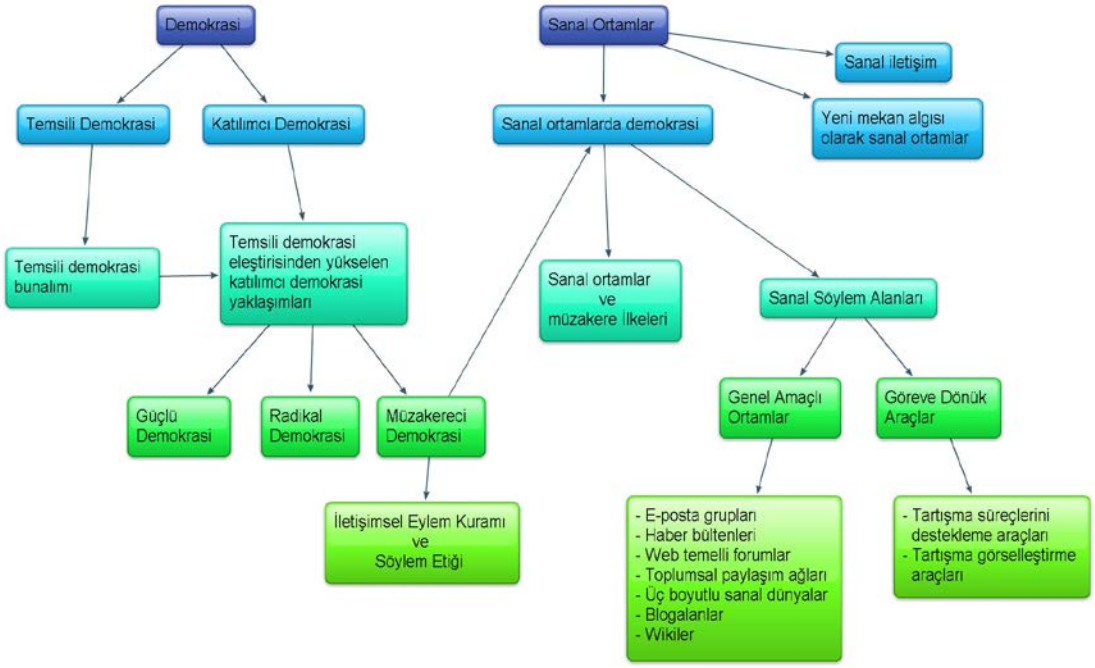

Şekil 1. Alanyazın Taraması Akışı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.1. İdeal ve Gerçek Demokrasi Ayrımı

Demokrasi, hem ideali hem de gerçeği anlatan bir sözcük olarak iki yönlü bir kullanıma sahiptir. İdeal demokrasi "halkın yönetimi" olan sözcüğün kökenbilimsel anlamını temel almakta, ancak bu tanımı yeterli bulmayarak halkın karar alma süreçlerine gerçek anlamda egemen olmasını gözetmektedir. Dahl'a (2001: 39) göre ideal demokrasi anlayışı; etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinme, gündemin kontrolü ve dâhil olma gibi bazı temel gereklilikler içermektedir (Tablo 1). İdeal demokraside toplumu oluşturan kişilerden her biri, tartışılması gereken kamusal konuların neler olduğunu belirleme, ilgili konu hakkında kendi görüşlerini ifade etme ve başkalarının görüşlerini de bilme olanağına, toplumun başka üyeleriyle birlikte, eşit biçimde sahip olmalıdır.

Tablo 1. İdeal Demokrasinin Gereklilikleri

Etkin katılım	Bir konu hakkında uygulanması gereken politikanın ne olması gerektiği konusunda bütün üyelerin kendi görüşlerini başka üyelerle paylaşmak için eşit ve etkin olanaklara sahip olması.
Oy kullanma eşitliği	Politikanın ne olacağı konusundaki karar verildikten sonra her üyenin oy vermek için eşit ve etkin hakkının olması; bütün oyların eşit değerde sayılması.
Bilgi edinebilme	Topluluğun her üyesinin konuyla ilgili başka çözümler ve onların olası sonuçları hakkında bilgi edinmek için eşit ve etkin olanağının olması.
Gündemin kontrolü	Üyelerin gündeme getirilecek maddelerin, hangileri olacağına karar verme haklarının olması.
Dâhil olma	Bir ülkede sürekli yaşayan tüm kişiler ya da büyük çoğunluğu, ilk dört ölçütün önerdiği vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır.

Kaynak*:* Dahl, 2001: 39.

Bu gereklilikler yönetimsel süreçlerde hem kamunun asıl önceliği olan konuların özgürce belirlenmesinde hem de bu konularla ilgili uygulanması gereken siyasaların şekillendirilmesinde kesin olarak yurttaşın egemenliğini güvence altına almaya yöneliktir. Bu ilkelerin varlığı, yönetim ve yurttaş ilişkisinin herhangi bir yönlendirme ve baskı altında kalmadan özgür şekilde gerçekleşmesini sağlayabilirken; bunlardan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

herhangi birinin yerine getirilmemesi durumunda kişiler arasındaki siyasal eşitliğin yitirilmesi ve dolayısıyla demokrasinin gerçek anlamda uygulanması durumunun ortadan kalması söz konusudur.

İdeal demokrasi gerekliliklerinin siyasal yönetim süreçlerine uygulanarak gerçekleştirilmesi girişimleri ise, 2500 yıllık bir tarihe sahiptir. Atina ve Roma'da doğrudan demokrasi modeli, modern dönemlerdeki temsili liberal demokrasiler ya da sosyalist gelenekte halk demokrasileri gibi çok çeşitli demokrasi biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu demokrasiler, ideal demokrasiyi somutlaştırma girişimlerinde demokrasi kavramını birbirlerinden farklı yorumlamışlar ve kendi bakış açılarından demokrasi kurumlarını oluşturmuşlardır. Örneğin, "sosyalist gelenekte demokrasi, *halk iktidarı'*nı anlatmayı sürdürmüş ve halkın çoğunluğunun çıkarlarının en önde olduğu ve bu çıkarların uygulamada çoğunluk tarafından gözetildiği ve denetlendiği bir yönetimsel süreç olarak kavramsallaştırılmıştır. Liberal gelenekte ise demokrasi, temsilcilerin açık seçimi ve seçim ile siyasal savununun açıklığını sağlayan belli koşulları (ifade özgürlüğü gibi) anlatmaktadır" (Williams, 2007: 116). Liberal ve Marksist demokrasilerin, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılındaki yıkılışına kadar, birbirleri ile rekabet içinde oldukları süre boyunca, aslında gerçek demokrasiyi kendilerinin temsil ettiği iddiasını taşıdıkları görülmektedir.

Bununla birlikte Dahl (2001: 32) ideal demokrasi ile gerçekleştirilmiş olan demokrasi biçimleri (ileri demokratik ülkeler de dâhil) arasında önemli bir boşluk bulunduğunu belirtmektedir. Bu nedenle uygulanmakta olan demokrasilerin aslında demokrasi olmadığını vurgulamak için başka bir kavramla ifade edilmesi gerektiğini savunan Dahl, uygulanan demokrasileri ideal demokrasiden ayırmak amacıyla 'poliarşi' olarak isimlendirmektedir. Günümüzde Dahl'ın bu görüşünü destekleyen birçok örnek vardır. "Yurttaşların ortak kararlar üzerindeki nihai denetimini sağlam biçimde kurumsallaşmış bir tarzda ellerinde tuttukları bir siyasal yapının demokratik" (Ringen, 2009: 49) olarak tanımlanması itibariyle örneğin bir ülkede seçim ve temsil sisteminin olması o ülkenin demokratik olacağı anlamına gelmemektedir. İran gibi otokratik rejimlerde de seçim ve temsil işleyişi var olmakla birlikte kamuyu ilgilendiren politikaların üretilmesinde son noktada kararı dinsel liderler yönlendirebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte demokrasinin yerleşmediği yönetimlerin yanında varolan demokrasinin yozlaşmakta olduğu yönetimler de bulunmaktadır. Wolin'e (1999: 63) göre demokrasilerin erken modern dönemlerde yerleştiği ülkeler de dâhil olmak üzere, demokrasilerde siyasette kalıcı kurumsallaşma, liderlerin belirmesi, hiyerarşilerin gelişmesi, çeşitli uzmanların karar merkezlerine toplanması, düzen, yöntem ve uygulamaların kendiliğinden siyasetin yerine geçmesi gibi unsurların oluşması, varolan demokrasilerin zayıflamasına işaret etmektedir. Dolayısıyla Dahl'ın gerçek yaşamda uygulanan demokrasiler ile ideal demokrasi tanımı arasındaki uzaklığın sürdüğüne yönelik düşüncesi geçerliliğini sürdürmektedir. 'Varolan demokrasiler yorum ve uygulamalarıyla kusursuz olmadıkları' (Ringen, 2010: 70) gibi, zaman içerisinde işlevsel bozulmalarla da karşı karşıya kalabilmektedir.

Bununla birlikte demokrasi, ideale ulaşma yolunda devrimci bir doğaya da sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde işlevini kaybettiği ya da dönemin koşullarına göre yetersiz kaldığı durumlarda demokrasinin kendini yeniden tanımlamakta ve kurumlarını yeniden üretmekte olduğu da görülmektedir. Örneğin çağdaş demokrasi (1640'lar, 1776 ve 1989) devrimlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu süreçte "devrim, demokratik fikirlerin yaratılmasına kaynak olmuş ve o zamana kadar dışlanmış ya da toplum dışına itilmiş toplumsal sınıfların etkin katılımını sağlamak üzere, siyasal katılımcıların çevresini kökten biçimde genişletmiştir" (Wolin, 1999: 60). Bu genişlemeler devrimler gibi büyük dönüşümlerin dışında, demokrasilerin içindeki toplumsal hareketler bağlamında da sürekli olarak devam etmektedir. Barber'a (1999: 506) göre 'özgürlük ve eşitlik gibi soylu demokratik ilkeler bile sürekli siyasal tartışmaya ve düzenlemeye dâhildir'. Dolayısıyla uygulamada demokrasi, kurulduğu temeller üzerinde sabit kalan bir siyasal düzen olmak yerine, kendini sürekli yeniden kuran, onaran, yaratıcılığa ve dönüşüme açık bir sistemdir. Bu süreklilik özelliği gösteren değişimler, ideal demokrasi ile aradaki boşluğun kapatılması güdüsüyle de bütünleşiktir.

Çalışmanın alanyazın taraması bölümünde, demokrasinin yeniden icat edilebilir doğasından hareketle, çağdaş demokrasi kuram ve uygulamalarının, karar alma süreçlerinin küreselleştiği bir dönemde işlerliğine yönelik tartışmalara yer verilmekte; halkın yönetime yeniden egemen olmasını temel alan katılımcı demokrasi kuramına

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

doğru yönelim ile sanal iletişim teknolojilerinin katılımcı süreçlere eklemlenmesini ve böylelikle katılım biçimlerini çeşitlendirmek için kullanılması, yurttaşlar arası kamuya açık, akılcı tartışmalar özelinde ele alınmaktadır.

2.2. Çağdaş (Klasik) Demokrasi Kuramı ve Eleştirileri

Demokrasi, 6. yüzyıl Atina'sındaki sınırlı kökeninden, günümüzdeki evrensel yaygınlığına kadar, farklı şekillerde tanımlanmış ve uygulanmıştır. 18. yüzyılın sonlarında ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte demokrasi, bir ideal olarak uyanışa geçmiş ve siyasal gücün örgütlenmesinde ciddi bir ilke haline gelmiştir (Thompson, 2008: 376). Günümüzde demokrasi, evrensel olarak siyasal sistemlerin meşruluğunun tek gerçek ölçütü olarak görülmekte, bir ülkedeki yönetimin iyi olup olmadığı demokratik özelliklerine bağlı olarak değerlendirilebilmektedir (Wolin, 1999: 67). Bununla birlikte, çağdaş demokrasi, bir yandan evrensel olarak yüceltilirken başka yandan gittikçe artan şekilde eleştirilmektedir. Günümüz demokrasileri uygulama sorunlarının yanında, "ulus-devletten küresele bir ölçek sıçramasıyla karşı karşıyadır, dolayısıyla geleneksel anlamı ve uygulamalarıyla bağları çözülmektedir" (Hardt & Negri, 2011: 252). Bu durum demokrasiyi yeniden yorumlama eğilimlerini gündeme getirmekte ve bireylerin karar alma süreçlerindeki iradesini yeniden etkin şekilde ortaya koymalarını olası kılacak daha katılımcı demokrasi modellerinin tartışılmasına neden olmaktadır.

2.2.1. Çağdaş Demokrasinin Oluşumu ve Temel Değerleri

Çağdaş demokrasinin oluşumunu bir dizi siyasal, düşünsel, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin hazırladığını söylemek olanaklıdır. Bu birbirini de etkileyen süreçler sonucunda ulus-devlet yapılanması ortaya çıkarken demokrasi ulus-devlet yönetimi çerçevesinde yeniden uyarlanmıştır. Barber'a (1995: 24) göre de "çağdaş demokrasi yaklaşımı, arı demokrasiyi –doğrudan demokrasi- geniş ölçekli bir ulus-devlet yönetiminin gerçeklerine uydurmaya yönelik bir girişimdir". Yönetimsel örgütlenmede yüz yüze toplum özelliği gösteren kent devletlerinden, geniş bir coğrafi alanda ve sayıca çok insandan oluşan ulus-devletlere doğru bir ölçek sıçraması yaşanması, halkın kendi kendini yönetebilmesinin çözümü olarak temsili demokrasi modelinin geliştirilmesine neden olmuştur. Bu modelle gelen yenilik, istatistiksel olarak halkı temsil eden bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

grubun, yönetimi halk adına gerçekleştirmesidir. Bu yaklaşımda yurttaş iradesi, seçilen temsilciler yoluyla gerçekleşmekte; halkın kendisi ile benzer düşüncelere sahip kişileri seçmesi ve böylelikle de seçilenlerin kararları ile halkın istekleri arasında benzerlik olacağı varsayımı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım halkın kendini yönetmesi düşüncesinden vazgeçmeden verimliliği elde etmeyi amaçlamaktadır.

Çağdaş demokrasinin ölçek sorununun yanında Antik Yunan demokrasisinde bulunan çoğunluğun egemenliğinin tiranlığa dönüşmesi tehlikesine karşı bir önlem olarak da geliştirildiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Antik Yunan düşünürlerinden Platon'un da (1998: 163) söz ettiği liyakat, uzmanlık ve siyasal erdem gözetmeksizin aşırı aritmetik eşitlik uygulaması, demokrasinin radikal bir şeklidir. Rousseau ve Madison gibi 18. yüzyıl düşünürleri de arı demokrasiyi bu çerçevede eleştirmektedir. Örneğin Rousseau (2008: 123) *Toplum Sözleşmesi* yapıtında çokluğun en zeki adamlarca yönetilmesini en iyi ve en doğal durum olarak belirtmektedir. Madison (2003: 277) da benzer bir ifade kullanarak asıl önemli olanın toplumun ortak yararının nereden geçtiğini görecek zekâya ve bu yararın peşine düşecek erdeme sahip kişileri yönetici yapmak olduğunu savunmaktadır Bu düşünceye göre saf demokrasi kuramsal olarak güzeldir; ama uygulamada bazı tehlikeler barındırmaktadır. Demokrasi ancak temsille birleşince yeterince güçlü ve dayanıklı bir madde oluşturmaktadır (aktaran Hardt ve Negri, 2011: 261). Demokrasinin "kalabalıkların iktidarı" (Williams, 2007: 114) olarak anlaşılması temelinde temsili demokrasi, denetimsiz kitlelerin aşırılıklarına, bir başka deyişle çoğunluğun tiranlığına karşı bir önlemdir.

Çağdaş demokrasiyle birlikte gelen yenilik temsil sistemi olmakla birlikte, bu yaklaşımın birlikte getirdiği bir başka yenilik ise, katılımın kapsamının kökten şekilde genişlemesidir. Atina'daki *çok*'un demokrasisi çağdaş demokrasi anlayışıyla *herkes*in demokrasisine dönüşmüştür (Hard ve Negri, 2011: 257). Atinalı yurttaşların katıldıkları siyasal sistemde, Atinalı anne ve babadan doğmuş olmak gerekmektedir. Siyasal işleyişe katılım yetişkin erkeklere tanınan bir haktır. Kadınların, Atina'da yaşayan ama Atina'da doğmamış olanların ve kölelerin karar alma süreçlerine katılımı söz konusu değildir (Finley, 2003: 25; Şaylan, 2008: 34). Bu nedenle Atina demokrasisi, yeterince kapsayıcı değildir; tüm yurttaşları kapsamayan sınırlı bir demokrasi anlayışı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

içermektedir. Çağdaş demokrasi modeli ise, hemen yaşama geçirilememiş olsa da, evrensellik fikrini taşımaktadır. Yurttaşların tümü eşit seçme ve seçilme hakkına sahip olmalıdır. Katılıma yönelik sınırlılıklar (örneğin kadınlara ve siyahlara, seçme-seçilme hakkının tanınması gibi) bu demokrasilerin kendi içinde verilen demokratik mücadelelerle zaman içerisinde kazanılmış ve kazanılmaya da devam etmektedir.

Çağdaş demokrasi anlayışına içkin olan evrensellik fikri beraberinde eşitlik ve özgürlük gibi bir o kadar kökten kavramları da getirmiştir. Herkesin yönetime geçmesinin koşulu, herkesin eşit iktidarının olması ve herkesin özgürce davranma yoluyla seçme hakkına sahip olmasıdır (Hardt ve Negri, 2011: 257). Bunun sonucunda bireysel hakların sayısının ve türlerinin genişlediği görülmektedir. Bu bireysel haklar hukuksal olarak betimlenmiş ve güvence altına alınmıştır (Dahl, 1993: 279). Bireysel hak ve özgürlüklerin temel değerler olarak çağdaş demokrasi kuramına eklemlenmesinin ardında uzun ve karmaşık toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşüm süreçleri bulunmaktadır. Avrupa'da meydana gelen reform hareketleri, bilimsel buluşlar ve Fransız devrimi gibi gelişmeler, Avrupa toplumlarında çağdaş demokrasinin oluşumuna da zemin hazırlamışlardır. "Özellikle doğuştan kazanılmış ayrıcalıklar düzenini ve mutlakiyetçiliği eleştiren Aydınlanma felsefesi, ortaya çıktığı dönemden itibaren yavaş yavaş demokrasinin kuram ve uygulamasına ilişkin yeni bir anlayışa yol açmıştır" (Schmidt, 2001: 44).

Bununla birlikte, çağdaş demokrasinin oluşumunu, benzer dönemlerde gelişen kapitalizmin düşünsel yönünü oluşturan liberal söylemle etkileşimi açısından da ele almak gerekmektedir. 'Liberal söylem, siyasal alanda doğal haklar ve özgürlükler, doğal düzen ve hukuk, toplum sözleşmesi gibi kavramlara dayanırken; bu söylemde belirgin şekilde insanın özgürleşmesi projesi yer almaktadır' (Şaylan, 2008: 131). Bireyin doğasına uygun şekilde yaşayabilmesi ve mutluluğunu gerçekleştirebilmesi için özgür olması gerekmektedir. Her birey, insan olmasının temel bir gereği olarak, aynı tür doğal hak ve özgürlüklere sahip olması bakımından da eşittir. Bu nedenle çağdaş demokrasi kavrayışı sınırlılıklara karşı durmaktadır. Burada özgürlük düşüncesi, iktidar açısından sınırlanırken yurttaş bağlamında genişletilmektedir. Bu yaklaşım 'bireye ve sivil topluma müdahale etmemeyi öngören' (Şaylan, 2008: 24) negatif özgürlüklerle de

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

desteklenmektedir. Negatif özgürlük anlayışı çerçevesinde kişilerin bir dış engelleme olmaksızın düşüncelerini ifade etmesine (Keane, 1993: 50), kişinin öz yaşamının öznesi olma yeteneğine saygı duyulmalıdır (Touraine, 2010: 415). Bu anlayış, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünü temel özellikler olarak çağdaş demokrasi kuramına yerleştirmektedir.

Görülmektedir ki, çağdaş toplumlarda demokrasi, çoğunluk tarafından benimsenmiş ortak siyasal kurumlar bütünüdür (Guttman, 1999: 482). Bu demokrasi uygulamalarında bulunması gereken asgari özellikler bazı yazarlara göre (Guttman, 1999: 482; Touraine, 2010: 416; Wolin, 1999: 67), siyasal ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, eşit oy hakkı, seçilme hakkı, hukukun egemenliği ve açık/yarışmacı seçimlerdir. Bu özellikler ancak yurttaşların kararlar üzerindeki denetimini sağlam biçimde kurumsallaşmış bir tarzda ellerinde tuttukları siyasal yapılarla olanaklıdır. Bunun için de yönetimlerin özgürlük güvencesini sağlaması ve koruması gerekmektedir. Bununla birlikte, Atina demokrasisinde yurttaşlar arası etkileşim, bilgilenme ve tartışma süreçlerine olan vurgunun çağdaş demokrasi modelinde belirsizleştiği ve bunun yerine kitle iletişim ortamları üzerinden bir etkileşimin öne çıktığı görülmektedir.

2.2.2. Çağdaş Demokrasilerde Geleneksel Kitle İletişim Ortamlarının İşlevleri

Demokrasilerin aynı zamanda birer iletişim sistemi olduklarını söylemek olanaklıdır. Bireyin karar alma sürecinde akılcı seçimler yapabilmesi için konuyla ilgili olarak çeşitli kaynaklardan bilgi edinmesi, başka kişilerin görüşlerini bilmesi ve kendi görüşlerini de ifade edebilmesi gerekmektedir. Bu durum Yunan kent devletlerinde yüz yüze gerçekleşen bir süreçken; modern toplumlarla birlikte bireyler arası etkileşim yerini kitle iletişimine bırakmıştır. Modern dönemlerde 'insanlar kitle iletişim ortamları üzerinden, özellikle de gazete ve televizyon üzerinden bilgilenmekte, siyasal görüş oluşturmaktadır' (Castells, 2008b: 472). ABD'de Pew Halk ve Basın Araştırma Merkezi'nin her yıl basit rastlantısal örnekleme tekniği ile belirlediği 18 yaş ve üzeri 1500 kişiyle telefonla görüşerek (random digit dialing) gerçekleştirdiği araştırmasında '*ulusal ve uluslararası konularla ilgili haberlere en çok nasıl erişmektesiniz*' sorusuna

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

verilen yanıtlar geleneksel kitle iletişim ortamlarının 90'lı yılların sonuna kadar bireylerin temel bilgi edinme kaynakları olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Bununla birlikte, İntenet teknolojinin ortaya çıkması ve yaygınlaşması karşısında bu durum değişirken, bilgi toplumu ya da postmodern dönemler olarak ifade edebileceğimiz günümüzde İnternetin bu bağlamda kullanımının oldukça hızlı benimsenmekte olduğunu görülmektedir.

Tablo 2. ABD'deki Haber Kaynakları, 1996-2011 (%)

Tarih	Televizyon	Gazete	Radyo	Dergi	Internet	Diğer
Ocak 1996	88	61	25	8	yok	2
Ocak 1999	82	42	18	4	6	2
Eylül 2001	74	45	18	6	13	1
Eylül 2001 (Terör saldırısı)	90	11	14	yok	5	1
Ocak 2002	82	42	21	3	14	2
Eylül 2007	74	34	13	2	24	1
Temmuz 2009	71	33	21	3	42	1
Temmuz 2011	66	31	19	3	43	4

Kaynak: Pew Halk ve Basın Araştırma Merkezi[2]

Bireylerin bilgi edinmek için kullandıkları bu ortamlar, aynı zamanda o konuyla ilgili tutumların öğrenilmesinde de öğrenme kaynaklarından biri olarak işlev görmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007: 200). Kamuoyunun bireylerin bir dizi konuda siyasete ilişkin tutumlarından meydana geldiği (Milburn, 1998: 40) göz önüne alındığında, kitle iletişim ortamlarının kamuoyu oluşumunu etkileyen öğelerden biri olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu bağlantısallık iletişim alanında önceki etki araştırmalarından bazıları tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, kamuoyunun oluşum sürecinde kitle iletişim ortamlarının güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirten Noelle-Neumann'a (1997: 28)

[2] http://www.people-press.org/ (Erişim tarihi: 10.3.2012)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

göre bireyin kendi yaşamı ve kişisel deneyimi ile ilgili olmayan tüm konularda fikir iklimine ilişkin izlenimler, kitle iletişim ortamları aracılığıyla kazanılmaktadır. "Birey dışlanma korkusu ile hangi fikirlerin ve davranış biçimlerinin benimsendiği ya da reddedildiğini düzenli olarak kontrol etmek için kitle iletişim ortamlarını kullanmaktadır" (Noelle-Neumann, 1997: 224). Benzer şekilde 1967 yılında başladığı ekme (cultivation) araştırması sonuçları çerçevesinde Gerbner de (1976) kitle iletişim ortamlarının izleyicilerin belirli bir konu hakkındaki görüşlerini, televizyon gerçekliği bağlamında oluşturduğunu saptamıştır. Bu çerçevede 'televizyon gelecekteki tercihleri ve kullanımları etkileyen tutumları ekmekte ve yetiştirmektedir' (aktaran Erdoğan, 2005: 174).

Kitle iletişim ortamlarının kamu gündemini belirleme konusunda etkin olduğuna yönelik araştırmalar da (McCombs ve Shawn, 1972) bulunmaktadır. Buna göre izleyiciler, okuyucular ve dinleyiciler kitle iletişim ortamları aracılığıyla, kendilerini ve toplumu ilgilendiren konuların neler olduğunu öğrenmekle birlikte, bir konuya ne kadar önem vereceklerini de öğrenmektedir (McQuail ve Windahl, 1997:122). McCombs ve Shawn, kamu gündemi modelini 1968 yılındaki başkanlık seçimleri üzerinden sınamışlar ve kararsız seçmeler üzerinde çalışmışlardır. Araştırmacılar bu araştırmalarının sonucunda, medyanın öncelediği konuların seçmenin de önemli olarak algıladığını göstermektedir. Kitle iletişim ortamları, toplumsal konulara ilişkin öncelikler sırası oluşturulmasında yardımcı olmakta ve kamunun bu konuları da benzer önem sırasına göre algılamasına etki etmektedir (Severin ve Tankard, 1994: 366). Dolayısıyla kitle iletişim ortamlarının göz ardı ettiği kamunun asıl konularının halkın gündeminde de yer almama olasılığı söz konusu olabilmektedir.

Günümüzde geleneksel ve yeni iletişim ortamlarının bireylerin bilgilenme kaynağı olması, kamu gündemini belirleyebilmesi ve kamuoyu oluşumuna etki etmesi bakımından demokrasilerde etkin bir rol üstlendiğini söylemek olanaklıdır. Dolayısıyla radyo, televizyon ve gazete gibi gelenekselleşmiş kitle iletişim ortamlarının temsili demokrasilerdeki ve sanal iletişim teknolojilerinin katılımcı demokrasilerdeki işleyişleri üzerinde durulması gereken konulardır. Geleneksel kitle iletişim ortamları ve temsili demokrasi konusundaki tartışmalar liberal ve eleştirel olmak üzere iki düşünce geleneği

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

etrafında toplanmaktadır. Liberal düşünce kanadı kitle iletişim ortamlarının demokrasileri destekleyici ve geliştirici önemli işlevlerini vurgularken, eleştirel gelenek 'demokrasinin bu ortamlardan kaçınılmaz olarak kazançlı çıktığı düşüncesini değerli ve güvenilir saymayı kabul etmeyerek, bu yeni kültürel üretim ve dağıtım araçlarının gelişmesinin yarattığı sonuçları sorgulamaktadır' (Mattelart, 1998: 58).

2.2.2.1. Liberal yaklaşım

Liberal düşünce, aydınlanma geleneği ve modernleşmenin bir öğesi olarak kitle iletişimini, demokratik bir toplumun ideal oluşumu için vazgeçilmez bir öğe olarak görmektedir. Kitle iletişim ortamları nedeniyle her düzeyden kültürel ürün, düşünce ve fikir, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar geniş bir yurttaş kitlesine ulaşabilir hale gelmektedir (Timisi, 2003: 41). Liberal görüşe göre, fikirlerin ve kültürel ürünlerin serbest akımı ile herkes bilgilenme ihtiyacını çeşitlilik içinde sağlayabilecek; 'herkesin siyasal karar verme sürecine katılmasını kolaylaştıracaktır' (Cooley 1909'dan aktaran Erdoğan, 2005: 44). Kitle iletişim ortamlarının bilgilendirme işlevi, bireylerin seçim özgürlüğünü doğrudan etkilemektedir çünkü "bireylerin özgürce seçim yapabilmeleri için öncelikle seçim yapılacak konu hakkında yeterli ve tam bir bilgiye sahip olması gerekmektedir" (Şaylan, 2008: 319). Bu sayede, bir seçmen olarak yurttaş, bu bilgileri alıp değerlendirmekte, bir görüş oluşturarak seçme davranışını gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla demokrasilerde 'kitle iletişim ortamları kamunun bilme hakkına hizmet etmeli, yurttaşlıkla ilgili konularda etkin katılım için destek sağlamalı ve anlamlı siyasal tercihler sunmak için seçenek sunmalıdır' (Gurevitch ve Blumler, 1997: 199).

Liberal bakış açısına göre, bilgilendirme işlevinin yanında, kitle iletişim ortamlarının temel demokratik rollerinden biri de, devleti gözetleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmektir. Bu işlev hükümeti izlemek, kamuyu korumak, iktidarda olanların çizgiyi aşmalarını önlemek açısından tanımlanmaktadır (Curran, 1997: 155). Buna göre, halk tarafından verilen yönetim yetkisini, iktidarın iyi bir şekilde ve halkın yararına kullanıp kullanamadığına yönelik girişimler, kitle iletişim ortamları tarafından gözlenmektedir. ABD'de Nixon'ın başkanlığı dönemindeki Watergate skandalının açığa çıkarılması, "Fransa'da cumhurbaşkanı Chirac ve belediye başkanı Tieber'in seçim sahtekârlığı sistemini Le Monde'un açıkça yayınlaması" (Ringen, 2009: 372) gibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

örnekler, kitle iletişim ortamlarının kamu çalışanlarının görevlerini kötüye kullanmalarına karşı bir kamu hizmeti yerine getirmesinin göstergeleridir.

Kitle iletişim ortamlarının demokrasilerdeki bir başka işlevi ise, halkın temsilciliğini yapmasıdır. Bu ortamlar halkın sözcüsü durumunda, halkın sorunları, düşünce ve taleplerinin yönetim tarafından bilinmesi için bir köprü işlevi görmelidir. Kitle iletişim ortamları, farklı görüşlerin ve bakış açılarının ifade edilmesine ve yayılmasına olanak sağlamalı, sivil toplumun canlanmasına katkıda bulunmalıdır. 'Karşıt görüşlerin buluşabileceği ve birbirinin gücünü sınayabileceği sağlam, serbest ve herkese açık bir düşünce pazarı sağlamalıdır' (Gurevitch ve Blumler, 1997: 199). Bu ortamlar, çoğulculuğu yaratarak bireylerin kendi toplumsal deneyimlerini yeniden yorumlamalarına ve egemen kültürün varsayımlarını ve fikirlerini sorgulamalarına olanak sağlamalıdır (Curran, 1997: 176).

Liberal düşünce bu noktada serbest pazar koşullarının kitle iletişim ortamları için de geçerli olması gerektiğini, ancak her türlü denetim ve kısıtlamadan özgür oldukları durumlarda bu işlevlerini yerine getirebileceklerini savunmaktadır. Bu nedenle, kitle iletişim alanı kuralsızlaştırılmalı (deregulation) ve serbest pazar koşulları doğrultusunda düzenlenmelidir. 'Kitle iletişim sistemleri metalaşma yolunda teşvik edilmeli, medya daha rekabetçi ve maliyet bilinci yüksek hale getirilmelidir' (Keane, 1993: 68). Bu yaklaşıma göre serbestleşme devlet denetimi ve sansüründen uzak özgür bir yayıncılığı, pazar koşullarında artan rekabet ise kaliteyi getirecektir. Bu düşünce akımı ve uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde, kitle iletişim alanında serbestleşmeye yönelik düzenlemelerin 1980'li yıllardan itibaren başta Avrupa'daki kamu yayıncılığı odaklı kitle iletişim sistemleri olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler ile azgelişmiş ülkeleri de etkilediği görülmektedir.

2.2.2.2. Eleştirel yaklaşım

Kitle iletişim ortamlarının demokrasilerdeki işlevlerine yönelik eleştirel yaklaşımları, bu ortamları aydınlamanın özerk bireyini edilgenleştiren kültürel üretim teknolojileri olarak gören yaklaşımlar ile ekonomi politik yaklaşımlar olarak iki ayrı düşünce çerçevesinde değerlendirmek olanaklıdır. Kültürelci yaklaşım, bu yeni kültürel üretim

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ve dağıtım araçlarının öncelikle ideolojik alana ait olduğu görüşü temelinde, bu ortamların gelişmesinin yarattığı sonuçları sorgulamaktadır. Ekonomi politik yaklaşım ise, "medya sahipliği ve kontrolü, medya endüstrilerinin başka endüstriyel yapılarla, siyasal ve ekonomik seçkin katmanlarla bütünleşmesini sorunlaştırmaktadır" (Yaylagül, 2008: 132). Her iki bakış açısı da genel olarak Marksist gelenek içerisinde yer almakta ve kitle iletişim ortamlarının en önemli etkisinin ideolojik olduğunu savunmaktadır (Shoemaker ve Reese, 1997: 108). Marks'ın ifadeleri eleştirel düşünce geleneklerinin özündeki düşünceyi açıklamaktadır:

> Egemen sınıfın düşünceleri her çağda egemen düşüncelerdir. Başka bir ifadeyle egemen maddi güce sahip olan toplumsal sınıf, aynı zamanda egemen manevi güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurmaktadır. Bu nedenle, zihinsel üretim araçlarına sahip olmayanların düşünceleri bu egemen sınıfa bağımlıdır (Marx ve Engels, 2011: 46).

Geleneksel Marksist çizgide yer alan ekonomi politik yaklaşım, ideolojinin ekonomik altyapı tarafından belirlenen bir üstyapı kurumu olduğunu belirtmektedir (Shoemaker ve Reese, 1997: 109). Bu geleneğin temsilcilerinden Golding ve Murdock'a (2008: 37) göre "kitle iletişim ortamları "ilk olarak ve en başta" günümüz kapitalist ekonomik düzeninde emtialar üreten ve dağıtan endüstriyel ve ticari kuruluşlardır. Bu nedenle ideoloji üretimi, medya üretiminin genel ekonomik dinamiklerinden ve onların belirleyiciliklerinden ayrılamaz ya da onlar dikkate alınmadan yeterince anlaşılamaz". Ekonomik kaynaklardaki dağılım ve örgütlenme, kitle iletişim alanını ve ürünlerini şekillendirmektedir. Dolayısıyla kitle iletişim ortamları ve demokrasi ilişkisine yönelik incelemeler, bu ortamların örgütlenmesi, işleyişi ve sonuçlarıyla yakından ilişkilidir. Bu yaklaşım özellikle kitle iletişim sistemlerinin özel sektöre açılması, tekelleşen özel mülkiyet gerçeği, kamu hizmeti yayıncılığının gerilemesi gibi konuları kitle iletişim ortamlarının demokratik işlevleri bağlamında eleştirmektedir.

Liberal söylem, dileyen herkesin yayın yapma özgürlüğünün bulunduğunu ve bunun demokrasinin temel bir gerekliliği olan çok sesli, zengin, çoğulcu bir ortam yaratacağını

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

belirtmektedir. Bununla birlikte ekonomi politik görüş, iletişim alanında etkinlik gösterilmesinin kuralda herkese açık olmakla birlikte, gerçekte yayın yapmanın büyük miktarda yatırım gerektirmesi ve sermayenin rekabeti ortadan kaldırması nedeniyle bu alanda etkinlikte bulunanların sayısının sınırlı kaldığını savunmaktadır (Herman ve Chomsky, 1999: 27). Oligopol piyasasına dönüşen iletişim alanında az sayıda ve mülkiyet yapısı açısından iç içe geçmiş şirketler bulunmakta ve bu güçlü şirketler başka şirketlere yaşam olanağı tanımamaktadır. Schiller'e (2006: 244) göre ulus-içi ve ulus-aşırı etkinlik gösteren bu ortamlar, kar amacının yanı sıra, modern dünya sisteminin özünü oluşturan çokuluslu şirketleri ideolojik olarak destekleyen iletişimsel altyapılardır. Dolayısıyla kitle iletişim ortamları, devlete ve özel sektör etkinliklerine hükmeden özel çıkarlara destek sağlama işlevini yerine getirmektedir. Bu nedenlerle iletişim ortamları düşünce çeşitliliğine açık olmamakla birlikte, kitle iletişim alanı ve bu alanının çıktıları anti-demokratik bir özellik taşımaktadır.

Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, tekelci kapitalizmde kitle iletişim ortamları, egemen güçler tarafından propaganda aracı olarak da kullanılmaktadır. Herman ve Chomsky (1999: 9) ekonomik ve siyasal egemen güçlerin halkın neyi izleyip neyi dinleyeceğine ve düşüneceğine karar verdiklerini ve böylelikle kamuoyunu yönlendirdiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda kitle iletişim ortamları kamuoyuna haber akışı sürecinde, güçlü kesimlerin lehine oluşturulan süzgeçlerle bir tür sansür mekanizması işletmekte, nelerin verileceği ve gizleneceğini belirlemektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen "düzenli propagandayla ise rızanın üretimi sağlanmaktadır. Bu ortamlar, toplumun kurumsal yapısıyla bireyleri bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini halka sistemli bir propagandayla aşılamaktadır" (Herman ve Chomsky, 1999: 21). Dolayısıyla bu bakış açısından demokratik bir süreçte bireyin akılcı karar almasının temelinde bulunan yeterli ve tam bilgilenme süreci sekteye uğramakta; özgür bir iradeye dayanması gereken karar verme davranışı (oy kullanma gibi) ise zedelenmektedir.

Ekonomi politik gelenekteki bilinç endüstrisi yaklaşımı da kitle iletişim ortamlarının kapitalist üretim ve dağıtım sürecinin temel bir bileşeni olarak, kapitalizmin satış çabasına hizmet eden ekonomik kurumlar olduğuna vurgu yapmaktadır (Yaylagül,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2008: 148). Bu ortamların modern toplumlar ve demokrasilerdeki işlevi, ekonomik ve siyasal sistemin çıktılarının tüketilmesi için talebi yönlendirmektir. Smythe'e (2006: 135) göre kitle iletişim ortamları sabit tüketici kümeleri yaratmak, izleyicilerden beklenilen tepkiyi almak ve onları ikna etmek üzere haber, eğlence ve eğitsel malzemeler sunmaktadır. Bu ortamların amacı, "sivil malların tüketimciliğini öğrenen, otoriter bir siyasal sistemde bireyci bir anlayışa sahip olan ve tekelci kapitalizmin ideolojisini onaylayan izleyicileri üretmek ile devletin uygulama ve politikalarına kamuoyu desteği yaratmaktır" (Smythe, 2006: 158). Dolayısıyla kitle iletişim ortamları, demokrasilerdeki işlevleri açısından değerlendirildiğinde, bu ortamların yurttaşların bilinçlerine etki ederek kamuoyu oluşum sürecindeki tutumlarını egemen değerler bağlamında oluşturduğu ve bireyin etki altında kalmadan özgür iradesini yansıtmasının önüne geçtiğini söylemek olanaklıdır.

Eleştirel yaklaşımın kültürel incelemeler kanadı ise, Marksist tabanlı olmasına karşın, klasik Marksizm'i ekonomik belirlenimcilikle eleştirmekte ve ondan bu noktada ayrılmaktadır. Kültürel incelemeler genel altyapı/üstyapı bağlantısına odaklanmak yerine, ideoloji ve kitle iletişim ortamları arasındaki ilişkilere daha yakından bakmakta ve bunları kültürel bağlama yerleştirmektedir (Shoemaker ve Reese, 1997: 116). Bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Adorno ve Horkheimer, 1947 yılında yayımladıkları *Aydınlanmanın Diyalektiği* (2010) adlı yapıtlarında, bir zamanlar bireyselliği besleyen kültürün, çağdaş kitle toplumlarındaki kültür endüstrilerince nasıl uyumlulaştırıcı ve statükoyu devam ettirici bir etkene dönüştürüldüğünü çözümlemektedir. Kültür endüstrisi eleştirisi, metalaşmış kültürel ürünlerin tüketilmesi sonucunda demokratik bir toplum için gerekli olan eleştirel düşüncenin yerini uyumluluğun aldığını öne sürmektedir:

> Kültür endüstrisinin tümcül etkisi aydınlanmanın, yani doğanın teknik olarak giderek tahakküm altına alınmasının, kitlesel aldatma haline geldiği ve bilinci ketleme aracına dönüştüğü bir aydınlanma-karşıtlığıdır. Kültür endüstrisi, bilinçli olarak kendileri için karar alan ve yargıda bulunan özerk, bağımsız bireylerin gelişmesini engellemektedir. Ne var ki, bunlar kendisini

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşatmak ve geliştirmek amacıyla rüştünü ispat etmiş yetişkinlere gerek duyan bir demokratik toplumun önkoşuludur (Adorno, 2009: 249).

Kültür endüstrisi yaklaşımında, kitle iletişim ortamları, kitle kültürünün yaratıcısı olarak iktidar ve kontrolün uygulanması ve araçsallaştırılmasından sorumlu tutulmaktadır. Adorno ve Horkheimer'a (2010: 162) göre filmler, radyo ve dergiler bir sistem meydana getirmektedir. Bu alanların her biri kendi içinde ve hep birlikte bir söz birliği içindedir. Tekel koşullarında bu ortamların ürettikleri kitle kültürü ürünleri de özdeştir. Bu ürünler ideolojilerin kitleler tarafından benimsenmesine hizmet etmekte ve izleyici tepkilerini önceden belirlemektedir. Buna göre kitle iletişim ortamları baskıcıdır ve düşünceyi görünüşte özgür bırakır ancak gerçekte zihinlere uyumu aşılamakta ve böylelikle egemen sistemle bütünleşmeleri işlevini yerine getirmektedir (Adorno ve Horkheimer, 2010: 178). Uyum sağlamayanlar ise sistemden dışlanma tehdidi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla kitle iletişim ortamları egemenlerin yararına işleyen bir denetim mekanizması olarak iş görmektedir. Bu toplumlarda eleştirel düşünüş biçiminden uzaklaştırılmış bireyler siyasal seçimleri de dâhil olmak üzere tüm seçimlerini özgür iradeleri ile yapıyor görünmekle birlikte egemen sistemin onlara sunduğu seçenekler içerisinden ve sistemin devamlılığını sağlayacak bir şekilde yapmaktadır.

Frankfurt Okulu'nun konumuna uygun bir şekilde Habermas da 1962 tarihinde yayımlanan *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (2009) adlı yapıtında kitle iletişim ortamlarının çağdaş demokrasilerdeki işlevlerindeki dönüşümü ve kamusal alanların çöküşündeki rollerini eleştirel bir açıdan çözümlemektedir. Habermas çalışmasında öncelikle, erken modern dönem demokrasilerinde, yurttaşların kamuyu ilgilendiren konularda bir araya gelerek etkileşimde bulunduklarından ve siyasal süreçleri etkileme potansiyeli olan bir burjuva kamusal alanının varlığından söz etmektedir. Habermas'a (2009: 103) göre, 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılda Avrupa'da ve özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya'da görülen ve genel olarak 'salon' adı verilen kamuya açık alanlarda, ilk olarak sanat ve edebiyatta açığa çıkan kamusal akıl yürütme, çok geçmeden ekonomik ve siyasal tartışmalara da genişlemiştir. Konum itibariyle devletle toplum arasındaki gerilim sahasında bulunan burjuva kamusal alanı, mal dolaşımı ve toplumsal emek alanını ifade eden özel alandan da ayrı olarak özel şahıslardan meydana

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gelmektedir. Habermas'a (2009: 93) göre "özel şahıslar, hükümetin düzenlemelerine tabi olan kamuoyunu, kamusal erke karşı vakit geçirmeksizin sahiplenerek; bu erkle, esasen özelleşmiş olan ama kamusal bakımdan da önem taşıyan mal dolaşımı ve toplumsal emekle ilgili genel kurallar konusunda hesaplaşmaya koyulmaktadır". Siyasal kamu, kamuoyu yoluyla toplumun gereksinimlerini devlete iletmektedir.

Burjuva kamusal alanında kitle iletişim ortamları (gazete ve dergiler) tartışmaların doğrudan bir parçasıdır. Bu alanlar birbirinden farklı çok sayıda adacıktan (salonlar/kahvehaneler) oluşmaktadır. Bu alanlardaki katılımcı sayısı o kadar genişlemiştir ki, binlerce çevreyi kapsayan bu ilişki artık ancak gazetelerle sürdürülebilir hale gelmiştir. Gazetelerin gündemini oluşturan, okuyucular tarafından gönderilen makale ve mektuplar, aynı zamanda tartışmaların bir parçasını oluşturmaktadır. Başka bir ortama aktarılarak sürdürülen tartışma, sonuçta tekrar kaynağındaki ortama, yani karşılıklı konuşmaya dönmektedir. Kamusal topluluk kitle iletişim ortamları aracılığıyla aslında aynadaki kendi yüzüne bakmaktadır. Bunları okuyan ve üzerine konuşan kamusal topluluk böylelikle bizzat kendisini konu etmektedir (Habermas, 2009: 115).

Bununla birlikte kamuoyunun kitle iletişim ortamları tarafından biçimlendirildiği ve kültür endüstrisinin seyircileri tarafından edilgin biçimde tüketildiği bir tekelci kapitalizm biçimine geçiş, kamusal alanın çözülüşünü de birlikte getirmiştir. "Kitle basını, öncelikli işlevi olan kitlelerin kamuya dâhil olmalarını sağlamak olan kamusal katılım sürecinin, ticari bir müdahale ile işlev değiştirmesine dayanmaktadır. Bu genişletilmiş kamu, "psikolojik rahatlama" araçlarının, ticarete odaklanmış tüketim davranışı tarafından kendi başına amaç haline getirilebilmesi nispetinde, siyasal karakterini yitirmiştir" (Habermas, 2009: 292). Gazeteler satış (tiraj) kaygısı nedeniyle siyaset dışı hale gelirken, kamusal olaylar, toplumsal sorunlar, ekonomi, eğitim, sağlık gibi siyasal nitelikli ya da siyasal açıdan önemi olan haberler geri itilmekle kalmaz; gerçekten de daha az ve ender okunur hale gelirler.

Habermas'a (2009: 295) göre radyo, sinema ve televizyonu da içine alan kitle iletişim ortamlarının yarattığı dünya yalnızca görünüşte kamusaldır. Kamusal topluluğu,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dinleyen ve izleyenler olarak büyülemekte, ama aynı zamanda konuşma ve karşı çıkma şansını ortadan kaldırmaktadır. Okurların oluşturduğu kamusal topluluğun eleştirel akıl yürütme etkinliğinin yerini tüketicilerin tüketilen üzerine konuştuğu, "zevk" ve "keyif" alışverişine bırakmaktadır. Dolayısıyla "kültürel akıl yürüten kamusal topluluktan kültür tüketen kamusal topluluğa doğru bir geçiş yaşanmıştır. Kitle iletişim ortamları aracılığıyla yayılan kültür bir bütünleştirme kültürüdür" (Habermas, 2009: 301). Bu ortamlar demokratik işlevlerini kaybederek eleştirel düşünce yerine uyumu desteklerken, kültürel ürünler yoluyla kamuoyunun yönlendiricileri haline gelmişlerdir.

Habermas, kamusallığın yapısal dönüşümü adlı yapıtına 1990 yılında yazdığı ikinci önsözde ise, kitle iletişim ortamlarının 'güçlü etkileri ve edilgen tüketici' tanımlamasında bazı değişiklikler olduğunu belirtmektedir. Habermas'a (2009: 31) göre, kitle iletişim ortamlarının örgütlenme, dağıtım, tüketim ve içerik bakımından değişime uğramasıyla kamusallığın altyapısının da değişime uğradığı yönündeki ilk saptamaları halen doğruluğunu korumakla birlikte, görüşü kamusal topluluğun akıl, direnç ve eleştiri yeteneğine yüklediği umut açısından değiştirmektedir. Habermas'a (2009: 35) göre kitle iletişim ortamlarının işlevleri egemen güçler lehine daha da genişlemekte ve derinleşmektedir; ancak kamusallığa dönük kısırlaştırıcı müdahaleler yaşam dünyası kaynaklarından kendiliğinden beslenerek canlanan bir kamusal iletişimle karşılaşmaktadır.[3]

2.2.3. Temsili Demokrasi Bunalımı

Temsili demokrasiyle ilgili paradoksal bir durum söz konusudur. Demokrasi bir yandan dünyada evrensel olarak yüceltilerek siyasal sistemlerin tek gerçek ölçütü olarak görülürken (Wolin, 1999: 67); öte yandan demokrasinin bir bunalımda olduğu, yurttaşların gözündeki itibarının zayıfladığı ve demokrasiye olan güvenin azalmakta olduğu ifade edilmektedir (Castells, 2008b: 512; Ringen, 2009: 71, Touraine, 2010: 420). Barber'a (1995: 22) göre, ister gittikçe düşen seçime katılım oranları, ister siyasetçilere yönelik genel güvensizlik ve de kamusal siyasal sorunlara karşı yaygın duyarsızlıkla ölçülsün, yabancılaşma çağdaş siyasal bunalımın temel bir göstergesidir.

[3] Habermas'ın bu görüşleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak verilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Demokrasinin geçirdiği üç yüz yıllık deneyim sonucunda, kamunun ortak iyiliğini (yoksulluğun, suç ve şiddet olaylarının, kaynak dağılımındaki eşitsizliklerin önlenmesi ile eğitim ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi) karşılamada ne ölçüde başarılı olduğu, demokrasi kurumlarının ve uygulamalarının günümüzdeki yeterlilikleri ile küresele sıçrayan yönetimsel süreçlerde halk egemenliği tartışmaları nedeniyle çağdaş demokrasi kuramı, gittikçe artan biçimde sorgulanmakta ve eleştirilmektedir. Bununla birlikte çağdaş demokrasi modeli uygulanmaya başlandığı andan itibaren, bazı düşünürlerce (Rousseau, Montesque gibi) demokrasi düşüncesi ile temsil uygulamasının uyuşmazlığı bağlamında da yoğun olarak eleştirilmiştir. Günümüzde temsili demokrasiye bir model olarak getirilen eleştirilerin yanına uygulama bazında eklenen eleştiriler, çağdaş demokrasinin içinde bulunduğu bunalımı betimlemektedir.

Çağdaş demokrasi kuramına yönelik öncelikli eleştiri, bu yaklaşımın getirdiği en başat yeniliklerden biri olan temsil sistemi ile halk egemenliği düşüncesi arasındaki uyumsuztur. Rousseau (2008: 79) toplum sözleşmesiyle oluşan halk egemenliğinin, genel iradenin uygulanması olması itibariyle, devredilemeyeceğini ve temsil edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Rousseau'ya (2008: 148) göre "doğrudan doğruya halkın onaylamadığı hiçbir yasa geçerli değildir. Temsil uygulamasıyla kendine temsilciler edinen halk, oylama anları dışında özgürlüğünü kaybetmekte ve esir konumuna gerilemektedir". Burada halkın yönetime katılımının oy kullanımına indirgenmesi ve bunun dışında halkın büyük oranda edilgenleşme eleştirisi söz konusudur. Dört yılda bir gerçekleşen seçim dönemi dışında, halkın, seçtiği temsilciler üzerinde kontrol olanağı ise azdır. Oy kullanma dönemleri dışında, halkın doğrudan sürece katılmasına olanak tanıyan tek yol ise halk oylamalarıdır. Halk oylamalarının, yönetimin isteğiyle halka görüş bildirme yolunu açan bir uygulama olarak halkın bu demokrasilerdeki edilgenliğinin başka bir göstergesi olduğunu söylemek olanaklıdır. Halk oylamalarının, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle çok önemli konularda ve nadiren gerçekleştikleri görülmektedir. Dolayısıyla temsili sistemlerde bireyin siyasal süreçlere etkin ve sürekli katılımına olanak tanımamaktadır.

Çağdaş demokrasi kuramına yöneltilen eleştiriler arasında, karar alma süreçlerine siyasal ve ekonomik seçkinlerin iradesinin yansıması sonucunda halk egemenliğinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

zedelendiğine yönelik eleştiriler de vardır. Egemenliğin esas sahibi olan bireylerin rızasına dayanarak, onlar adına iktidarı kullanan temsilciler, yetkilendirildikten sonra siyasal iktidarı anayasa ve yasa sınırları çerçevesinde kullanmakla birlikte, bu sınırlar esnetilmeye elverişlidir. Temsilciler bir konuyla ilgili alınacak kararda seçmenin rızasını yorumlamakta ve bu durum halkın istekleri ile temsilcilerin aldıkları karar arasındaki tutarlılığı tehlikeye düşürebilmektedir. Bununla birlikte, Dahl (2001: 118), karar alma sürecinde siyasal seçkinlerin yalnız olmadıklarına ve devletin bürokratik seçkinleriyle gerçekleşen pazarlığa da dikkat çekmektedir. Karar alma süreçlerinde, siyasal ve bürokratik seçkinler karşılıklı olarak birbirlerini etkileyebilmektedir. "Çağdaş demokrasiler verimli biçimde işleyecek bürokrasilere gereksinim duymakla birlikte, içkin bir tehlike, uzmanlaşmış kamu görevlisinin seçilmişlerin gücüne ulaşmasıdır" (Slattery, 2007: 46). Bürokratik seçkinlerle olan etkileşimlerinde temsilciler, halkın iradesini karar alma süreçlerine yansıtma yükümlülüklerini sekteye uğratabilmektedir.

Karar alma süreçlerine bürokratik ve siyasal seçkinlerin yanında ekonomik egemen güçlerin de etki etmesi olanaklıdır. Mills (1974) *İktidar Seçkinleri* adlı yapıtında karar alma süreçlerini etkileyen güç ilişkilerinin çerçevesini genişleterek kurumlar temelinde çözümlemiştir. Mills'e (1974: 384) göre, toplum halk tarafından değil, içinde üç temel kurumu –büyük şirketler, ordu ve hükümeti- barındıran bir iktidar seçkinleri tarafından yönetilmektedir. Bu askeri, ekonomik ve siyasal yapı 'karşılıklı bağımlılık' temelinde işlemekte ve ortak çıkarlara hizmet etmektedir. "İktidar seçkinleri kendi sınıf bilinçleri bağlamında birbirlerine karşı sorumluluk taşıdıkları düşüncesiyle hareket etmektedir. Böylelikle her kesim alacağı kararlarda ilgili başka kesimlerdeki seçkinlerin de hesaba katılması gerektiğine inanmaktadır (Mills, 1974: 394). Bu süreçte halk genellikle iktidardan dışlanmakta ve düzmece bir demokrasi sunulmaktadır. Bununla birlikte halk da bugünkü dünya olayları karşısında yönetimsel süreçlerin karmaşıklaşması nedeniyle kurtuluşu yönetici seçkinlere güvenmekte bulmaktadır. Halk işlerin birtakım uzmanlar tarafından yürütülmekte olduğunu bilmekte ve kamu işleriyle ilgilenmemekte; zaten bu işleri anlamak için gerekli bilgilerden de yoksun bulunmaktadır (Mills, 1974: 410). Karar alma süreçlerindeki tehlike halkın iradesi yerine göz önünde olmayan, gizli güç ilişkilerinin siyasal iktidar kullanımında daha etkin hale gelebilmesidir. Bu, aynı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

zamanda mevcut demokrasilerin insanlar arasında siyasal eşitliğe dayalı birer rejim olmaktan çok, bir seçkinler kesiminin iradesinin var olduğu anlamına gelmektedir.

Çağdaş demokrasiye yönelik bir başka sorun da, demokratik ortamda var olması gereken farklı görüşlerin temsilciliğini yapmakla yükümlü olan siyasal partilerle ilgilidir. Michels'a göre, bir siyasal parti demokratik göründüğünde bile, her zaman ve her yerde oligarşi, yani azınlık yönetimi kaçınılmazdır. Azınlık yönetimi bir Tunç Yasa olmakla kalmayıp, sonuçta her zaman azınlığın çıkarlarının yönetimidir (aktaran Slattery, 2007: 55). Michels, örgütün tepesindeki kişilerin giderek, örgüt hedeflerine ulaşmaktan çok kendi amaçları ile ilgilendiklerini belirtmektedir. Liderlik tüm karar mekanizmasını ve atamaları egemenliği altına almakta ve kendi gücü üzerindeki denetimleri kaldırmaktadır. Sıradan üyeler ise, kendilerini örgütten, karar alma sürecinden dışlanmış halde bulmaktadır (aktaran Slattery, 2007: 66). Weber de (2006: 71) benzer şekilde biçimsel bir demokratikleşmeyle karşı karşıya olunduğunu ve partinin davranış biçimi ile seçimlerde aday olacak kişilerin parti içindeki belirli bir grup tarafından seçildiğini ve aslında iktidarın sürekli bir biçimde bu grubun elinde olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla sıradan yurttaş parti yönetiminden dışlanmakta, parti aracılığıyla temsili süreçlerde yer alma olanağını da kaybetmektedir. Örneğin, günümüzde seçimler öncesinde milletvekili adaylarının, parti delegelerinin oyları yerine, parti lideri odağında gerçekleşen ikili görüşmelerle belirlenmesi Michels'in ve Weber'in betimlemeleriyle denk düşmektedir. En iyimser durumda bile yurttaşların çoğunluğundan büyük oranda yalıtılmış parti örgütlenmelerinin siyasal programları ve siyasal adayları tümüyle belirlediği bir süreç söz konusudur.

Temsili sistem, siyasal partiler arasındaki açık rekabet üzerine kuruludur. Thompson'a (2008: 380) göre, siyasal partiler seçimlerde destek elde etmek adına birbirleriyle mücadele etmeye başladıklarında kolaylıkla sıradan vatandaşların ilgilendikleri konularla olan bağlarını kaybedebilmekte ve onların yaşamlarını etkileyen değişimlere tepki vermekte yavaş kalabilmektedir. Parlamento dışı toplumsal hareketlerin ve baskı gruplarının –kadın hareketleri ve çevreci grupların da eklenmesi ile- artışı, birçok bireyin mevcut siyasal kurumların kendilerini en çok ilgilendiren konulara yeterince ve ısrarla eğilmediklerini düşündükleri gerçeğinin bir göstergesidir. Bununla birlikte

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Castells'e (2008b: 480) göre kitle iletişim ortamlarının temel siyaset alanı haline gelmesiyle birlikte siyaset de 'gösteri siyaseti'ne doğru bir dönüşüm gerçekleştirmeye başlamıştır. "Günümüzde medya alanına kısılıp kalmış, kişiselleştirilmiş liderliğe indirgenmiş, teknolojik bakımdan yetkin yönlendirmeye bağlı, yasadışı yollardan finansmana sürüklenmiş, skandal siyasetine yönelen parti sistemi cazibesini yitirmiştir" (Castells, 2008b: 513).

Çağdaş demokrasinin bunalımına yönelik güçlü argümanlardan birisi de, ulus-devlet yapılanmasına göre icat edilmiş bu demokrasi modelinin küreselleşme çağında karşı karşıya olduğu temsil eksikliği sorunuyla ilgilidir. Ulus-devletler gittikçe hareket alanlarını sınırlayan (ekonomik, siyasal, zorlayıcı ve sembolik) küresel güç ağları içine gömülmektedir (Thompson, 2008: 381). Yönetimsel süreçlerin küresele eklemlendiği günümüzde ulus-üstü (supranational) ya da uluslararası yönetim mekanizmalarınca ulus-devletler üzerinde bağlayıcılığı bulunan kararlar alınmaktadır. Örneğin, IMF, Dünya Bankası ya da Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların küresel ekonomi çerçevesinde dayattığı koşullar, bir ülkenin ekonomik ve siyasal politikalarını belirleyebilmektedir. Bu bağlamda kendisini etkileyen kararların alınmasında halkın iradesi süreç dışında bırakılmaktadır. Bu kuruluşların karar alma organlarında, tüm ülkelerin temsili bakımından eşitsizlikler ve hatta temsil yokluğu da (örneğin BM Güvenlik Konseyi'nde) söz konusudur.

Küreselleşmenin temsil bağlamında başka bir sonucu da, belirli ulusal liderlerin kendi ulus-devletleri dışındaki nüfuslar üzerinde artan gücüdür. Örneğin ABD başkanı ve ordusu, bugün birçok bakımdan tüm insanlığı temsilen güç kullanma iddiasındadır. Oysa başka ülkelerdeki seçmenlerin bu liderlerle bağlantısı yoktur (Hardt ve Negri, 2011: 288). Küreselleşme süreci ile birlikte ulus-devletlerdeki temsil sistemi ve halkın egemenliği ilkesi zedelenmektedir. Küresel düzeydeki temsil ise, yerel ve ulusal düzeydekinden de daha zayıf bir temsildir. Hardt ve Negri'ye (2011, 290) göre, temsili liberal demokrasi asla toplumun tamamını temsil edememiş; yoksullar, azınlıklar, kadınlar ve çoğunluğun geri kalanını örtük ya da belirtik anayasal mekanizmalarla hep iktidar dışında bırakmıştır. Bununla birlikte küresel düzende demokrasiler seçkinleri bile yeterince temsil edememektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sonuç olarak toplumun ortak iyiliğini en yüksek düzeye çıkarmayı vadeden liberal düşünce temelli çağdaş demokrasi hem kavram hem de kurumlarıyla birlikte bir bunalım yaşamaktadır. Modern dönemlerin demokrasi modelinin, postmodern dönemlerde yeterliliğini ve işlevini kaybetmekte olduğu görülmektedir. Bununla birlikte demokrasi tarihi, demokrasinin girdiği krizler karşısında, kurumları ve kavramlarıyla kendini yeniden inşa etmesinin de bir tarihidir. Bu bağlamda bazı yazarlar (Barber, 1999:496; Laclau ve Mouffe, 1992:187; Wolin, 1999:60) demokrasinin devrimci ruhuna vurgu yapmaktadır. Devrimlerle birlikte gelen büyük dönüşüm çağdaş demokrasinin ortaya çıkışında da görülmüştür. Demokrasi, doğası gereği, girdiği bunalımlardan kendini yeniden icat ederek çıkmaktadır. Hardt ve Negri'ye (2011: 254) göre, 18. yüzyılın demokratik devrimleri kısmen ölçek sorununu çözmek için yeni kurumsal biçimler ve uygulamalar yaratmıştır, ancak eski bir sorunun yeniden karşımıza çıkması, eski çözümün yeniden yeterli olacağı anlamına gelmemektedir. Temsili genişletip ölçek sorununu çözmeye çalışmak yerine, erken dönem devrimcilerin yaptığı gibi demokrasi kavramının baştan icat edilmesi ve küresel çağa uygun yeni kurumsal uygulamalar yaratılması gerekmektedir.

2.3. Çağdaş Demokrasinin Tabana Yayılması Girişimi: Katılımcı Demokrasi

Temsili demokrasilerde halkın yönetime katılımının oy kullanımına indirgenmesi, karar alma süreçlerine egemen güçlerin ve başka siyasal seçkinlerin iradesinin yansıması ile küreselleşsen yönetimsel işleyişlerde halk iradesinin süreç dışında bırakılması gibi çeşitli eleştiriler, demokrasi bunalımının temelinde *katılım* sorunun olduğuna işaret etmektedir. Uygulanan çağdaş demokrasi modeli, hem ulus-devlet yapılanması içinde hem de ulus-ötesi yapılarda, halkın katılımını gerçek anlamda sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle yurttaşların karar alma süreçlerine etkili bir şekilde ortak edilmesini içeren katılımcı demokrasiye yönelik eğilimlerin, hem kuramsal tartışmalarda hem de gündelik yaşam pratiklerinde gün geçtikçe daha çok yer almaya başladığını söylemek olanaklıdır.

Gerek yerel gerekse küresel düzeydeki demokratik mücadeleler ile katılımı arttırıp demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlayan toplumsal hareketler, katılımcı demokrasiye

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yönelimin gündelik yaşamdaki göstergeleridir. Katılımcı etkinliklerin yaşama yansıması, 1960 ve 1970'li yıllardaki öğrenci protestoları, savaş karşıtı ve çevreci hareketler ile akademisyenlerin oturma eylemlerinden günümüzdeki küreselleşme karşıtı ya da alternatif küreselleşme hareketlerine kadar uzanan zengin bir süreci barındırmaktadır. Günümüzde hem yerel hem de küresel düzeyde protesto ve eylemler çeşitlenerek devam etmektedir. Örneğin ABD'de dev finans şirketlerinin ekonomi üzerindeki yıkıcı etkisini ve devlet tarafından korunmasını protesto eden Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) eylemleri, ABD'nin borsa ve finans merkezi Wall Street'te başlayıp önce tüm ülkeye, ardından da Avrupa'ya yayılmıştır.

Bunun yanı sıra gerçekleşen küresel toplumsal hareketler ise çevrecilik, işçi hakları, toplumsal haklar, yoksulluğa karşı dayanışma, kadın hakları gibi çeşitlilik içeren farklı sorunları ön plana çıkaran ve değişik şekillerde kendini ifade eden hareketlerdir. Bu hareketleri birleştiren ortak payda ise, insanların karar alma süreçlerinin dışında olmak yerine, içinde ve onun bir parçası olma çabaları, bilgi edinme, çözümleme ve öneride bulunma istekleridir (Vera-Zavala, 2006: 23). Küreselleşme karşıtı toplumsal hareket, zenginlik, bilgi ve iktidarın küreselleşmesi koşullarında geleneksel demokratik denetimlerin başarısız kalmasının ardından, toplumun, kurumları üzerinde denetim sağlamasını amaçlayan bilinçli bir girişimdir. Seattle'daki göstericilerin 'Temsiliyet olmaksızın küreselleşmeye hayır!' sloganı bunu açık bir şekilde ifade etmektedir (Castells, 2008b: 190).

Katılımcı eğilimlerin bir başka yansıması ise, katılımcı yönetim uygulamalarının dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilmeye başlanmasıdır. Bu konudaki dikkat çeken örneklerden biri Porto Alegre'deki yerel öz yönetim deneyimidir. Burada şehir sakinleri belediye bütçesinin belirlenmesi sürecine doğrudan katılmaktadır. Belediye başkanı Genro, Brezilyalı belediyenin "demokrasiyi kökten bir biçimde demokratikleştirme" girişimi olduğunu ilan etmektedir (Gret ve Sintomer, 2004: 12). Bu katılım modeli daha sonra Latin Amerika'daki birçok bölgeye yayılırken Avrupa'da 'mahalle danışma konseyleri' ve Amerika'da 'yurttaş jürileri' gibi başka uygulamalar da katılımcı demokrasiye doğru olan yönelimlere ve halkın gerçekçi bir biçimde yönetime katılımının gerçekleştirilebileceğine ilişkin yeni kanıtlar olarak algılanmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı demokrasi, liberal, sosyalist ve Marksist geleneklerin, demokrasinin endüstri ile endüstri ötesi toplumlarda nasıl işlediğine yönelik eleştirilerini içeren ve gün geçtikçe büyümekte olan akademik alanda merkezi bir terim haline gelmektedir (Rogers, 2008: 114). Katılımcı demokrasi konusundaki kuramsal yönelimler özellikle son 20 yılda 'demokratik kuram' tartışmalarında öncelikli rol oynar hale gelmiştir (Fuchs, 2006: 39). Bu çalışmalar, klasik demokrasinin sorunlarını bir başlangıç noktası olarak almakta ve kamusal akıl yürütme ile birlikte gerçekleşen, yurttaşların öz yönetiminin kurumlaşmasının gereklerini tartışmaktadır.

Bununla birlikte, katılımcı demokrasi konusundaki yaklaşımları tarihsel (Atina demokrasisi gibi) ya da alansal (işyeri, ev ya da okulda demokrasi gibi) olarak incelemek de olanaklıdır. Bununla birlikte tüm bağlamlarda geliştirilmiş katılımcı demokrasi yaklaşımlarının açımlanması bu araştırma için işlevsel olmayacağı gibi çok çeşitli ve geniş bir alana yayılması bakımından da tek başına bir çalışmanın konusudur. Bu nedenle çalışmada yalnızca siyasal yönetimi konu alan ve temsili demokrasi bunalımına çözüm olması bağlamında geliştirilen katılımcı demokrasi kuramlarına odaklanılmıştır. Bu çerçevede alanda, güçlü demokrasi (Barber, 1995), söylemsel demokrasi (Habermas, 1996; 2007) ve radikal demokrasi (Laclau ve Mouffe, 1992) gibi çeşitlenen yaklaşımların olduğu görülmektedir.

2.3.1. Katılımcı Demokrasinin Kuramsal Temelleri

"Katılımcı demokrasi, oy kullanma hakkına sahip olanların çerçevesini genişletmek ve oy verenlerin kamusal işler konusunda konuşma, irade oluşturma ve karar vermeye katılımını yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak istemektedir" (Schmidt, 2001:164). Kuramın konumu ve yeniliği, onun katılma kavramına önem vermesinden ve katılma sözcüğünü tam anlamıyla gerçekleştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımda katılma, kişinin kendi başına ve kendi hareketiyle isteyerek katılmasıdır. 'Kendi kendine harekete geçmek' olarak katılma, (başkasının iradesiyle) seferber edilmenin (mobilization) karşıtıdır. Bu bağlamda katılma kendine egemen olma, kendini algılama ve kendini yetiştirme gibi erdemleri barındırmaktadır (Dahl, 1993: 124). Kuramdaki ana düşünce başkaları tarafından sunulan seçeneklerden edilgen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

biçimde tercihte bulunmak yerine, etkin anlamda eylemde bulunmaktır (Holden, 2007:137). Katılımcı kuramda, katılım yoluyla bir tür siyasal iktidar bölüşülmesi talep edilmektedir. Bu çağdaş demokrasideki çıkar gruplarının ödünler alarak iktidarı bölüşmesinden oldukça farklıdır. Katılımcılıkta toplumdaki bireylere kamusal özne olma yolunun açık olması, bu yolla yaşamlarına anlam katabilmeleri anlatılmaktadır. Tablo 3'te katılımcı demokrasinin ontolojik kabulleri ve karar verme süreçlerinin nitelikleri verilmektedir.

Tablo 3. Katılımcı Demokrasinin Ontolojik Kabulleri ve Süreçleri

Ontolojik Kabuller	**Karar Verme Süreçleri ve Kararların Nitelikleri**
• Sınırları belirlenmiş toprak = topluluk, özdeşliği çözülmeye başlamıştır. • Ülke içinde ve dışında ilişki içinde olan ve kamusal özne de olmak isteyen bireyler. • Örgütlenmiş çıkar grupları, partiler. • Sivil toplum kuruluşları. • Kamusal alanı; kamusal aktörlerin, örgütlenmiş çıkar gruplarının, STK'ların sergilenme platformu, organize gruplar, STK'lar ve bireyler arası etkileşme platformu. • Kamu alanının bir bölümünü oluşturan katılım mekanı. • Seçim süreci ve toplumun örgütlü çıkar gruplarının temsil edildiği yer olarak meclis. • Siyasal otorite meclisin seçtiği, meclisin kararlarını uygulayan organ. Bu organ artık STK'ları konuya özgü olarak ortak kabul etmeye açıktır. • Toprağının sınırlarındaki akımlar üzerinde siyasal otoritenin denetimi önemli ölçüde azalmıştır. Toplumun yeni aktörleri ondan bağımsız ilişkiler geliştirebilmektedir.	• Önceden belirlenmiş kamusal karar ve eylem alanı, sivil toplum kuruluşlarının da katılmasıyla genişleme-eğilimi taşımaya başlamıştır. • Siyasal sistem toplumsal aktörlerin isteklerini yaşama geçirmesine izin verici kararlar üretmektedir. Tekdüze uygulanacak bir tek doğru=tek meşru değil çeşitlilik aranmaktadır. • Meclis, kararlarını yine oy çok çokluğuyla verilecektir. Ama oy çokluğu kararların toplumda benimsenmesi için yeterli olmamakta mutlaka kamu alanında belli bir oydaşma ve uzlaşmanın gerçekleştirilmiş olması da aranmaktadır. • Müzakere süreçleri büyük ölçüde düzenleyici süreçlerin izin vericiliği üzerinde yoğunlaşacaktır. • Siyasal otoritelerin uygulamalarını, sırasında verdiği kararlar meşruiyetini iletişimsel rasyonelliği gerçekleştirmesinden almaktadır. • STK'lar kamu alanının kamusal hizmet üreten aktörleridir. Kararlarını kendi küçük kamusal alanlarında oydaşmayla üretmektedir.

Kaynak: Tekeli, 2006: 55.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu tablodan da anlaşılacağı gibi katılımcı demokraside seçimleri ortadan kaldırma ve temsili tamamıyla reddetme anlayışı yoktur. Bu yaklaşım bireyler ve sivil toplum kuruluşları (STK) bağlamında karar alma süreçlerinin genişletilmesini önermektedir. Katılımcı demokrasiyle gelen ayırıcı bir özellik, klasik demokrasi süreçlerinde edilgenleşen bireyin yeniden etken bir kamusal özneye dönüşmesidir. Bireyin etkinlik alanı ve ilişkileri de, topluluk ve toprak özdeşliğinin belirsizleşmesiyle, aynı zamanda küresele doğru genişlemiştir. Katılımcı kuramda bireyin yanında STK'lar da toplumsal bir aktör olarak önemli yer tutmaktadır. Bu yaklaşımda, siyasal iktidar artık karar alırken yalnız değildir. Katılımcı kuram, mecliste alınan kararların, mutlaka kamu alanında gerçekleşen tartışma ve bunun sonucunda ortaya çıkan uzlaşıyla uyum içinde olmasını gerekli görmektedir. Bu anlayışa göre, bir kararın meşru olarak kabul edilebilmesi için kamusal alanda oluşan görüşle aynı doğrultuda olması gerekmektedir. Kamuoyu oluşum süreci ise, yurttaşlar arasındaki akılcı iletişimsel eylemler temelinde gerçekleşmelidir.

Katılımcı kuramın yurttaş modeli, kamuyu ilgilendiren konularda ortak iyiye ulaşmak için etkin biçimde görev alma bilincinde olan nitelikli yurttaşa vurgu yapmaktadır. Katılımcı kurama göre, "eğer bireyler bir siyasal sistemde siyasetle ilgilenme ve ona katılma olanaklarından yoksun iseler, bu her şeyden önce söz konusu sistemlerde onların yönetime tam olarak katılma şanslarının olmamasındandır, çünkü etkin bir katılım gereği olan ilgi ve yeteneği doğuran şey, katılım deneyimidir" (Holden, 2007: 149). Dolayısıyla bireyin siyasal etkinliklerde bulunması aslında bir öğrenme ve aydınlanma sürecidir. Bireyler her zaman kamusal işlerde uzman olmayabilirler ancak bununla birlikte, bu yönde bir yetenek geliştirilmesi olanaklıdır. Barber'a (1995: 290) göre, katılım, insanların yurttaşlığa ilgi göstermesini sağlayabilmekte ve 'yeteneksiz çokluk' oluşturdukları zaman bile onları sağduyulu özyönetim için eğitebilmektedir". Katılımcı kuramdaki tartışma vurgusu, yurttaşlar arası etkileşime dayanan siyaset düşüncesinin, bireyleri siyasette daha çok derinleştireceğine işaret etmektedir. Bu süreçte, siyasetle ilgili elde edilen bilgilerin ve siyasal konuşmaların, yurttaşın niteliğini artıracağı savunulmaktadır. "Yurttaşın kamunun çıkarları için neyi daha çok bileceği ve neye duyarlı olacağı sağlanabilir ve böylelikle vatandaşlık ruhu ile topluluğun çıkarları için sorumluluk oluşturulabilir. Kendini-dönüştürme (self-transformation) olarak ifade

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

edilen bu bakış açısı, vatandaşın kamusal katılım sürecinde dönüşümü, fikir alışverişi ve kamusal iradenin oluşum tezidir" (Schmidt, 2001: 167).

Katılımcı demokrasi alanında kuramsal yaklaşımlar çeşitlilik göstermektedir. Demokratik kuramda katılıma vurgu yapan ilk çalışmalardan biri Pateman'ın *Katılım ve Demokratik Kuram* (1970) (Participation and Democratic Theory) başlıklı yapıtıdır. Pateman çalışmasında, liberal demokratik kuramın getirdiği katılımda evrenselcilik anlayışıyla çeliştiği ve aslında bir dışlama mekanizması olarak çalıştığından yola çıkmakta ve kadınların siyasal özne konumuna gelmelerini ve katılımını konu almaktadır (Mouffe, 2000: 302). Katılıma yönelik kuramsal çalışma alanında feminist akımların yanında etnik azınlıklar, işyerleri, eğitim, aile gibi toplumsal ve özel alanların demokratikleşmesi için katılımcı bir siyaseti gerekli gören çeşitli çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Katılımcı demokrasinin ılımlı kanadı, -örneğin işyeri demokrasisi (workplace democracy) gibi- katılım olanaklarını bazı sektörlere ve gereği durumunda ekonomiye dozu iyi ayarlanmış bir şekilde genişletme çabası gösterirken; radikal kanadında 'gökyüzünün demokratikleşmesi' (Meier, 1985: 200) gibi siyasal formüllerle ifade edilen kapsamlı bir siyasallaşmayı önde tutmaktadır. Bu bakış açısında demokratikleşmenin hedef alanı sınırsızdır: Ailenin, eğitimin, okulların, kitle iletişim ortamlarının, sanatın, ekonominin, sendikaların, hastanelerin vb. demokratikleşmesi de savunulmaktadır (Schmidt, 2001: 165). Bununla birlikte yönetimsel süreçlerde gerçekleşen uluslararası ve ulus-üstü eklemlenmeler nedeniyle, katılımcı demokrasi, kozmopolit demokrasi (Held, 2008) gibi ulus-ötesi bağlamlarda da çalışılmaktadır.

Görülmektedir ki, katılımcı demokrasi alanı, katılımı temel alan ancak farklı boyutlarına odaklanan çok çeşitli yaklaşımları içermektedir. Bu çalışmada ise, temsili demokrasi kuramı eleştirisinden yola çıkan, yeni bir siyasal yönetim modeli önererek halkın bu yönetim süreçlerine katılımını genişletmeyi konu edinen katılımcı demokrasi kuramları incelenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.3.2. Temsili Demokrasi Eleştirisinden Temellenen Katılımcı Yaklaşımlar

2.3.2.1. Güçlü demokrasi yaklaşımı

Katılımcı demokrasi alanındaki kuramsal çalışmalardan biri Barber'ın ortaya koyduğu güçlü demokrasi yaklaşımıdır. Barber'a (1995: 159) göre, güçlü demokrasi katılımcı demokrasinin çağdaş bir biçimidir. Güçlü demokrasi yaklaşımı, türdeş çıkarlardan çok yurttaşlık eğitiminin bir araya getirdiği, kendi kendini yöneten yurttaşlar topluluğu fikrine dayanmaktadır. Barber, *Güçlü Demokrasi* (1995) adlı yapıtında temsili (liberal) demokrasiye eleştirel bir konum alarak bu demokrasiyi zayıf (thin democracy) olarak nitelemekte ve yerine güçlü demokrasi (strong democracy) yaklaşımını önermektedir. Bu yaklaşımda geleneksel liberal temsili demokrasi, esas itibariyle, yalnızca bireyleri katılımdan uzaklaştıran ve siyasete yabancılaştıran, demokrasiyi içten tahrip eden cılız bir demokrasidir (Schmidt, 2001: 165).

> Liberal felsefe özgürlük, hak ve adalet gibi iyi temellendirilmiş nosyonlar üretmekle birlikte liberal demokrasi siyaset için bir haklılaştırma sunmaktan çok, bireysel hakları haklılaştıran bir siyaset önermektedir. Kamusal adaleti güvence altına almaktan çok bireysel özgürlüğü arttırmakla, iyiler keşfetmekten çok çıkarları gözetmekle ve insanları verimli bir şekilde bir araya getirmekten çok onları güvenli bir şekilde ayrı tutmakla ilgilenmektedir. Sonuç olarak, bireye -onun mahremiyetine, mülkiyetine, çıkarlarına ve haklarına- karşı her saldırıya şiddetle direnebilmekte; fakat cemaate, adalete, yurttaşlığa ya da katılıma yönelik saldırılara karşı koymada çok az etkili olmaktadır (Barber, 1995: 32).

Barber'ın güçlü demokrasi yaklaşımı ise gerçek anlamda ve etkin bir katılımın sağlanabilmesinin gereği olarak demokrasinin temsil modelini dışlamaktadır. Bu yaklaşım, tam olarak, yurttaşlar adına temsili yönetimden çok yurttaşların özyönetimini önermektedir. Bu yaklaşıma göre toplumda farklılaşan çıkarlara ortak iyilik bağlamında çözümler bulmak, yurttaşlar tarafından gerçekleştirilen sürekli ve yaratıcı bir eylemlilik halidir (Barber, 1995: 176). Güçlü demokrasi, cılız demokrasinin bastırmaya ve ortadan kaldırmaya çalıştığı çatışmayı bir fırsat olarak görmektedir. Burada özel bireyleri özgür yurttaşlara, özel çıkarları ise kamusal iyilere dönüştürebilen bir siyasal topluluk

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaratılması girişimi söz konusudur. Yurttaşlık, toplulukla özdeşleşen *biz* duygusunu veren bilinçli bir katılımı içermektedir. Atina demokrasisinde de olduğu gibi bireyin üst-kimliğini yurttaşlık; temel görevini ise katılım oluşturmaktadır. Yurttaşlık ve katılım zaman zaman yerine getirilen görevler olmak yerine gündelik yaşamın olağan bir durumu, bir yaşama biçimi görüntüsündedir. Burada yarışan, bireysel ya da grup temelli çıkarlardan öte, toplumun ortak iyiliğine yönelik bir *biz* bilinci vardır.

Güçlü demokrasi çatışmayı farklı bir yaratıcılık ve keşif siyaseti yoluyla dönüştürmeyi hedeflemekte (Barber, 1995: 161); dönüşüm ise sürekli devam eden tartışma sürecini içermektedir. Bu nedenle güçlü demokrasi, tartışmaya ve tartışma süreçlerine özel önem veren bir yaklaşımdır. Bu bağlamda kuram, yurttaşlar arasında gerçekleşen tartışma etkinliğini konuşma etkinliğinden ayırmak amacıyla, tartışmaya yönelik bazı ilkeler ortaya koymaktadır: 'Birincisi güçlü demokratik tartışma en az konuşma kadar dinlemeyi de gerektirmektedir; ikincisi, bilişsel olduğu kadar duygusaldır ve üçüncüsü amaçlılığı onu salt düşünüm alanından çıkarıp eylem dünyasına sokmaktadır' (Barber, 1995: 221). Burada dinlemeyi susmaya indirgeyen liberal demokrasi anlayışına karşı bir konumda, empati temelli dinleme biçimi söz konusudur. Bir kişinin karşı-görüşünü açıklarken dinlenmesi, o kişinin gerçekten ne demek istediğini, kişinin yerine kendini koyarak ve ortak çözüme ulaşma bilinci çerçevesinde içtenlikle dinlemeyi içermektedir. Tartışma akılcı bir tarzda yapılan bir etkinlik olmakla birlikte aynı zamanda insanlığın ortak değerlerini hissederek konuşmaktır. Tartışma aynı zamanda yararcı (pragmatist) bir yaklaşımla eyleme dönüktür. Tartışma sayesinde gündeme gelen sorunların çözümüne yönelik somut adımlar atılabilmekte ve yeni fikirler yaratılması olasıdır.

Güçlü demokrasi yaklaşımı yurttaşların aracısız özyönetimini önermektedir. Dolayısıyla bireylerin doğrudan yönetimi için, yerel ve ulusal düzeyde ortak tartışma, ortak karar verme ve siyasal yargı ile ortak eylem süreçlerine sokmak amacıyla bazı kurumlar gereklidir. Barber (1995: 369) öncelikle yerel düzeyde tartışmaların sürekli gerçekleştiği alanlar olarak *yöre meclisleri*nin bulunması gerektiğinden söz etmektedir. Bununla birlikte ölçek sorununu aşmak amacıyla bölgesel ve ulusal düzeyde tartışmalar için televizyon temelinde işleyen *elektronik kent toplantıları*nı önermektedir. Barber'a (1995: 332) göre, yeni iletişim teknolojileri, yurttaş eğitimini güçlendirmek, bilgiye eşit

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

erişimi güvence altına almak ve bireylerle kurumları, gerçek katılımcı tartışmaların gerçekleştiği şebekelerle bir araya getirmek için kullanılabilir. Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda kullanımı düzenleyecek bir kurum olarak *yurttaş iletişim kooperatifi* kurulmalıdır.

2.3.2.2. Radikal demokrasi yaklaşımı

Katılımcı paradigmada bir başka yaklaşım ise, radikal demokrasi yaklaşımıdır. Laclau ve Mouffe öncelikle varolan toplumsal dinamiklerin çözümlemesini yaparak kendi yaklaşımlarını geliştirmektedir. Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi yaklaşımlarının temelinde, toplumlarda verili bir düzenin olumsuzlanması olarak antagonizma[4] çözümlemesi vardır. Buna göre "bir farklılıklar sistemi içindeki herhangi bir konum olumsuzlandığı ölçüde bir antagonizmanın yeri durumuna gelebilmektedir" (Laclau ve Mouffe, 1992: 164). Bir antagonizma ancak, bağımlı özne konumunun pozitif farklılık karakteri bozulduğu ölçüde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, " 'serf', 'köle' ve benzerleri kendi içinde antagonist konumlar ifade etmezken; 'her insanın doğasında varolan haklar' gibi farklı bir söylemsel formasyonun karşısında, bu kategorilerin farklılıksal olumluluğu bozulabilmekte ve bağımlılık baskısı kurulabilmektedir" (Laclau ve Mouffe, 1992: 189). Bu nedenle çağdaş demokratik devrimin getirdiği adalet, eşitlik ve özgürlük gibi değerler, farklı eşitsizlik biçimlerini doğal olmayan ve gayri meşru olarak sunmayı olanaklı kılan ve böylece bunları baskı biçimleri olarak eşdeğer yapan söylemsel koşulları sağlamıştır. Örneğin 19. yüzyıldaki birçok işçi mücadelesi, taleplerinin söylemsel kuruluşunu siyasal özgürlük için mücadele temeline dayandırmıştır (Laclau ve Mouffe, 1992: 191).

Günümüzde ise toplumsal yaşamın metalaştırılması, bürokratikleştirilmesi ve gittikçe türdeşleştirilmesine karşı direniş biçimleri olarak 'yeni antagonizmalar' oluşmaktadır (Laclau ve Mouffe, 1992: 201). Kapitalist üretim ilişkilerinin genişlemesi ve bürokratik devletin müdahaleleri, çatışma alanlarını da genişlemekte ve bunun sonucunda yeni siyasal özneler ortaya çıkmaktadır. Kentsel, ekolojik, anti-otoritaryen, anti-kurumsal,

[4] Laclau ve Mouffe'un, *antagonizma* ile içinde şiddet potansiyeli bulunan bir çatışmayı kastettikleri, bu potansiyelin kendisine akabileceği meşru kanal bulamadığında dönüşebileceği durumu da demokrasiye bir tehdit olarak gördüklerini söylemek olanaklıdır. Mouffe'ın tartışmaya eklediği *agonizma* kavramı ise, antagonizmaların yıkıcı tehdit halini almasını önlemek üzere, çatışmanın meşru kanallara aktarıldığına işaret etmektedir (Alankuş, 2008: 195).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

feminist, anti-ırkçı, etnik, bölgesel ya da cinsel azınlıkların mücadelelerini ifade eden yeni toplumsal hareketler buna örnektir (Laclau ve Mouffe, 1992: 195). Bugün yoksulluk, eğitimsizlik ve yaşam koşullarındaki büyük farklar özgürlüğe karşı saldırı olarak görülebilmektedir ve dolayısıyla yeni direniş noktalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Mouffe'a (2000: 301) göre, bu yeni toplumsal hareketlerin mücadelelerini karakterize eden şey, özne konumlarının çok katmanlılığı ve çeşitliliğidir. Radikal demokrasi, tam da bu çeşitliliği demokratik bir toplumun sağlanabilmesinin ön koşulu olarak gerekli görmektedir. Bu kavrayış, 'farklılığı- tikel, çoğul, heterojen olanı- sonuçta soyut düzeyde İnsan kavramı tarafından dışlanan her şeyi kabul etmeyi talep etmektedir' (Mouffe, 2000: 303). Bu durumda devrimci eylemle siyasal alanların çoğaltılması ve iktidarın tek bir noktada yoğunlaşmasının önlenmesi, toplumun gerçekten demokratik dönüşümünün önkoşuludur (Laclau ve Mouffe, 1992: 218). Radikal demokrasi, özerk ancak birbirleriyle bağlantılı direniş noktalarına iktidar dağılmasını sağlamaktadır.

> İhtiyacımız olan şey demokratik değerlerin bir hegemonyasıdır ve bu da demokratik uygulamaların çoğaltılmasını, bir özne-konumları çoğulluğunun demokratik matris yoluyla oluşturulmasına elverecek şekilde çok daha çeşitli toplumsal ilişkiler içinde kurumlaştırılmasını gerektirmektedir… Böyle bir hegemonya asla tamamlanmış olmayacaktır ve zaten bir toplumun tek bir demokratik mantık tarafından yönetilmesi arzu edilebilir bir durum değildir. Otorite ve iktidar ilişkileri tamamen ortadan kaldırılamaz ve kendi kendisiyle uzlaşmış şeffaf bir toplum mitini ortadan kaldırmak önemlidir, çünkü bu çeşit bir düşleme totalitarizme yol açar. Radikal demokrasi tasarısı, şeffaf toplum mitinin tersine çeşitliliği, çoğulluğu ve çatışmayı gerektirir; siyasetin varlık nedenini bunlarda görür (Mouffe, 2000: 310).

Radikal demokrasi yaklaşımına göre hegemonya, antagonizmaların kesiştiği alanda ortaya çıkmaktadır. Bu alan aynı zamanda eklemleyici pratikler alanıdır. Radikal demokrasi, çeşitli demokratik mücadelelerin bu alanlarda birbirine bağlanması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte bu bağlanma bir yöndeşlik ya da türdeşlik oluşturma şeklinde değildir. Burada amaç, çeşitlilikleri ve farklılıkları koruyarak bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ittifak ve bir ortak duyu oluşturmaktır. Bu alanların özerk ama aynı zamanda eşdeğerlikle bağlantılı olması gerekmektedir. "İşçilerin haklarının savunulmasının kadınların, göçmenlerin ya da tüketicilerin hakları pahasına yapılmaması için bu farklı mücadeleler arasında bir eşdeğerlik kurmak zorunludur. İşte yalnızca bu koşullar altında iktidara karşı yapılan mücadeleler gerçekten demokratikleşir." (Mouffe, 2000: 310). Sonuç olarak radikal demokrasi, -sabit ve özsel değil, sürekli yeniden kurulan farklılıklarla tanımlanan kimliklerin alanı olarak- kamuların, birbiriyle düşmanca tutuma dönüşmeyen agonistik ilişki içinde olduğu; görüş birliğine değil (consensus), fikir ayrılıklarının varlığına (dissensus) dayalı; ancak 'ötekine karşı sorumluluk' etik ilkesi çerçevesinde işleyen kamusal uzamlar (public spaces) öngörmektedir (Mouffe ile söyleşiden aktaran Carpentier ve Cammaerts, 2006: 973).

2.3.2.3. Müzakereci demokrasi yaklaşımı

Vatandaşlarımız,
işleriyle meşgul olmalarına karşın hala kamu
meselelerinin adil hakemleridir;
ve biz tartışmaları eylemin önünde bir engel olarak
değil, gerçekleştirilecek akıllıca bir eylemin
olmazsa olmaz önkoşulu olarak görüyoruz.
(Atina'lı lider Perikles, M.Ö.431).

Müzakereci demokrasi (deliberative democracy) ya da söylemsel demokrasi (discursive democracy) olarak adlandırılan yaklaşım, katılımcı demokrasi alanındaki bir başka kuramsal çalışmadır. "içinde özgür ve eşit yurttaşların (ve onların temsilcilerinin) bulunduğu, ortaklaşa kabul edilebilecek savların karşılıklı olarak ileri sürülmesini içeren, tüm yurttaşların bugün için geçerli ancak gelecekte sorgulamaya açık olan bir sonuca ulaşmak amacıyla bir araya geldiği yönetim sürecidir" (Gutmann ve Thompson, 2004: 7). Müzakereci demokrasi yaklaşımının özünü, yurttaşlar arasında gerçekleştirilen akılcı tartışmaların yönetimsel süreçlere eklemlenerek halkın karar alma süreçlerine etkin katılması fikri oluşturmaktadır. Söylemsel demokrasi temsili modeli dışlamadan, ancak onun özellikle alınan kararlara halk iradesinin yansıması konusundaki eksiklerini katılımcı bir bağlamda kapatacak bütünleşik bir model öne sürmektedir.

Müzakereci demokrasi yaklaşımı, temelde yönetimsel süreçlerde alınan kararların meşruluğunu sağlamaya yönelik bir girişimidir. Bu noktada meşruluk, yönetimin aldığı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kararların ancak yurttaşlar arasında gerçekleşen akılcı tartışmalarda ortaya çıkan kamu görüşüyle uyum içinde olmasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu kuramın ana noktalarından birini yurttaş temelli akılcı tartışma etkinliği oluşturmaktadır. Gutmann ve Thompson'a (2004: 9) göre, akılcı tartışma fikrinin günümüzde canlanmasından ve onun daha demokratik temeller üzerine oturmasından Habermas sorumludur. Habermas'ın halk egemenliği fikrine dayanan yaklaşımında meşruluğun temel kaynağı, halkın ortaklaşa (collective) karar almasıdır. Habermas (2009: 41) genel iradeyi "savlardan ziyade kalplerde mutabakat" olarak tanımlayan Rousseau'yu eleştirerek, meşru bir kararın ancak genelin etkileşiminden ortaya çıkan karar olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle kamuyu ilgilendiren bir konu hakkında alınacak karara, yurttaşlar arasında gerçekleştirilen akılcı tartışmalarla varılan sonucun yansıması gerekmektedir. Habermas gibi başka kuramcılar da (Benhabib, 1999: 102; Cohen, 1999: 140) kamusal yarar açısından sağlanması gereken bir ilke olarak meşruluğa vurgu yapmakta; toplumlarda meşruluğun, ortak ilgi alanını oluşturan konular hakkında herkesin katıldığı özgür ve kısıtlamasız kamusal tartışmalardan ve kararlardan doğması gerektiğini belirtmektedir.

Tartışma ve etkileşimi merkeze alan müzakereci demokrasi yaklaşımında yurttaşlar arasında gerçekleştirilen tartışmalar bazı önkoşulları gerektiren özel bir tartışma türüdür. Bu yaklaşıma göre müzakere süreçleri, eşit bireyler arasında özgür bir ortamda (iç ve dış baskılardan uzak) gerçekleşmelidir. Bu süreçte katılımcılar, ekonomik ve siyasal güçler ile başka katılımcıların baskılarından özerk olmalıdır. Bu tartışma, pazarlık ve yarışmacı bir tarzdan farklılaşırken "tercihleri değiştirmeyi amaçlamayı öngörmez" (Cohen, 1999: 147). Müzakereci yaklaşımda 'her birey öz-çıkarını yarışmacı bir şekilde savunmak yerine, kamunun ortak iyiliğini sağlamaya yönelik bir bilinçle tartışma süreçlerinde yer almaktadır. Bu yaklaşım, demokrasiyi bir kamu (ortak sorunlar, hedefler ve eylemler hakkında bir araya gelmiş yurttaşlar) yaratan bir süreç olarak algılamaktadır' (Young, 1999: 175). Bu süreç, insanların kendilerini başkalarının yerine koyarak onların konumlarını algılayarak ve kendi çıkarını daha az düşünerek gerçekleştirilecek tarafsızlığa yaklaşan bir tartışmadır. Buradaki amaç, hemfikir olunmasa da, birbirini anlamayı içeren bir siyasal etkileşimdir. Bir konuda çatışan görüşler, tartışma yoluyla uzlaşıya kavuşturulmalıdır, ancak uzlaşı demek her

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

zaman görüşlerin değişmesi anlamına da gelmemektedir. Yurttaşlar bir konu hakkında farklı düşünmeye devam edebilir ancak özgür ve eşit yurttaşların kabul edebileceği gerekçeler çerçevesinde bir çözüm de kabul edilebilmelidir.

Bu demokrasi yaklaşımının önerdiği tartışmayı herhangi bir demokrasi kuramındaki tartışma etkinliğinden ayıran temel neden, gerekçelendirme (justification) kavrayışıdır (Cohen, 1999: 147). Gerekçelendirme ilkesine göre katılımcılar, başkalarının haklı nedenlerle kabul edebilecekleri düşünceler çerçevesinde bir konuyu savunmakta ya da eleştirmektedir. Bir nedene dayandırılmayan sav geçerli değildir. Katılımcılar ancak gerekçeler içeren, akılcı bir temele dayanan bir tartışmanın sonuçlarını buyurucu kabul ederek, o sonuçlarla uyumlu işbirliğine hazırdır. Katılımcıların "her biri yalnızca 'en iyi savın gücü' nedeniyle sonuca rıza göstermektedir" (Young, 1999: 177). Dolayısıyla burada düz konuşma etkinliği yerine akılcı olarak güdülenmiş bir anlaşmaya ulaşma çabası olarak bir konuşma edimi söz konusudur.

Bununla birlikte bu yaklaşım, yurttaşlar arası tartışmanın, kamunun ortak iyiliğinden öte bireysel çıkarların yarıştığı bir sürece dönüşmesi ile akılcı ve ahlaki tartışmaların gerçekleştirilememesi gibi bazı tehlikelerle de karşı karşıyadır. Habermas da bu konuya dikkat çekmektedir:

> Demokrasinin bu tartışma kavramı, siyasal hareketliliğe ve bir üretici güç olan iletişimin kullanımına güvenmektedir. Bu durumun ise çatışmaya yol açma ihtimali olan toplumsal konuların akılcı biçimde, yani ilgililerin ortak çıkarı doğrultusunda düzenlenebileceğini göstermek gerekmektedir. Bununla birlikte kamusal bir zeminde savlar ileri sürmenin ve tartışmanın neden bu akılcı irade oluşumuna uygun araçlar olduğu da açıklanmalıdır. Tersi durumda, uzlaşmaz biçimde karşı karşıya gelen çıkarlar arasındaki 'dengenin' stratejik bir mücadelenin sonucundan bir başka şey olmadığını varsayan liberal yaklaşım haklı çıkacaktır (Habermas, 2009: 44).

Bu nedenle akılcı ve ahlaki olarak nitelendirilebilecek bir tartışma gerçekleştirebilmenin önkoşulları, tartışma süreci, tartışma ortamı ve katılımcılar açısından belirli ilkelere

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bağlanmaktadır. Bu önkoşulların belirlenimi temel olarak Habermas tarafından gerçekleştirilen bir dizi kuramsal çalışmanın ürünüdür. Habermas'ın 1981 yılında yazdığı *İletişimsel Eylem Kuramı* (2001) ekonomik-siyasal ve toplumsal yapıları çözümleyerek, gündelik yaşamın iletişimsel etkinliği içinde yerleşik bulunan akılcılık potansiyelini açığa çıkarma işlevini üstlenmektedir. Habermas bu çalışmada moderniteyi tamamlanmamış bir proje olarak görerek araçsal aklın karşısına iletişimsel aklı yerleştirmektedir. Bu bağlamda Habermas yurttaşlar arasında gerçekleştirilen bir tartışmayı ve yurttaşların bu süreçteki iletişimsel davranışlarını akılcı bir temele oturtmaktadır. Habermas, 1983 yılında Almanca olarak yazdığı *Moral Consciousness and Communicative Action* (1991, 2007) ve 1992 tarihinde yine Almanca olarak yayımlanan *Between Fact and Norms* (1996) adlı çalışmalarında ise, tartışma süreçleriyle ilgili olarak evrensellik ilkesi temelinde 'söylem etiği' yaklaşımını ve tartışma süreçlerinin ideal işlemlerini (procedure) geliştirmiştir. Habermas bu çalışmalarıyla iletişim eylemini ve eylemin içinde gerçekleştiği süreçleri net bir şekilde betimlemiş, akılcı ve ahlaki temellere oturtmuştur.

2.3.2.3.1. Tartışmaların akılcı temellendirilmesi: iletişimsel eylem kuramı

Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (1962) adlı yapıtının 1990 yılı baskısına yazdığı önsözde kendi kuramında "siyasal açıdan etkin olandan öznelci olana 'kültürel akıl üretenden kültür tüketen' kamusal topluluğa doğru düzçizgisel bir gelişme olduğu yönündeki teşhisinin yetersiz kaldığını ve kitlesel kamusal topluluğun direnç yeteneğini ve özellikle eleştirel yeteneğini fazlaca karamsar değerlendirdiğini" belirtmektedir (Habermas, 2009: 34). Habermas, düşüncesindeki değişimin kaynağı olarak ise, gündelik yaşamın iletişimsel etkinliği içinde yerleşik olan akılcılık potansiyeline dikkat çekmektedir (Habermas, 2009: 39). Bu çerçevede "aklı yalnızca kapitalizm ve bürokrasinin etkinliğini arttırmanın bir aracı olarak görmek tek yanlı ve dar bir bakış açısıdır. Aklın gündelik tartışmalar düzeyinde işleyerek, gerçekleri ortaya çıkarmayı, eleştirileri seslendirmeyi olanaklı kılan özgür ve çarpıtılmamış bir iletişim potansiyeli de vardır" (Slattery, 2007: 436). Frankfurt Okulu'nun Habermas'tan önceki temsilcileri modern toplumdaki egemenlik biçimlerini eleştirel olarak çözümlemişler, ancak varolan sömürü ve baskı düzenine karşı mücadelede belirgin bir hareket noktası geliştirmeye odaklanmamışlardır. Habermas ise *İletişimsel Eylem Kuramı*'nda (2001) tam olarak bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

noktadan hareket ederek, araçsal aklın karşısına "özneler arası yaşam bağlamında içerilmiş bir aklı koyarak toplumda demokratik öz-örgütlenmenin yolunu göstermeyi amaçlamaktadır" (Yıldırım, 2006: 252). Bu nedenle Habermas'ın yaklaşımının, Frankfurt Okulu geleneğinden bir kopuşun aksine, eleştirel kuramı ilerletme ve genişletme girişimi olduğunu söylemek olanaklıdır.

İletişimsel eylem kuramı, temel olarak kapitalist kurumların insanı yetersizleştiren iletişim gücü ile demokratik siyasal eleştirinin, karşılıklı anlamanın ve oydaşmanın ortaklaşa yeterlileştirici gücü arasındaki gerilime odaklanmaktadır (Forester, 2005: 286). Toplumda bu gerilimi oluşturan alanlar ise, sistem dünyası ve yaşam dünyası olarak iki basamaklı olarak kavramlaştırılmaktadır (Habermas, 2009: 40). Habermas'ın kuramının eleştirel yönünü oluşturan sistem dünyası, siyasal ve ekonomik yapılardan oluşmakta; rıza, destek vb. üretmek amacıyla yurttaşların yaşamlarını biçimlendirici çarpıtılmış iletişimi sistemli olarak uygulamaktadır. Buna karşın "para ve iktidar gibi 'sistem bütünleştirici mekanizmalarla' sömürgeleştirilen ancak buna direnişin sürdüğü ya da demokratikleşme talebinin yükseldiği yer ise yaşam dünyasıdır" (Kejanlıoğlu, 2005: 266). Yaşam dünyasında kapitalizmin içkin çelişkileri öznelerarası akılcı tartışmalar ekseninde sergilenmekte ve sorgulanmaktadır. Yaşam dünyası, karşılıklı anlamaya yönelik ve iletişimsel akla tabi, toplumsal hareketlerin eleştirel ve akılcı görüş oluşturdukları bir alandır. Öznelerarası bir anlaşma zemini olan bu dünya, toplumun demokratik örgütlenmesinin meşru bir zeminidir.

"Yaşam dünyası, ortaklaşa yorumlama sürecine dayanan iletişimsel eylem kavramıyla bütünleşiktir" (Habermas, 2001: 552). Yaşam dünyasında "konuşmacı ve dinleyici bir araya gelmekte; geçerlilik iddialarını eleştirme ve onaylama, itirazları yöneltip anlaşmaya varabilmektedir" (Habermas, 2001: 558). Bu bağlamda bir şey *söylerken* aslında bir şey *yapma* edimi (act) gerçekleşmektedir. Özneler arasında gerçekleşen iletişimsel süreçte dil üzerinden aynı zamanda bir eylem de gerçekleşmektedir. Bu durumu Habermas, Austin'in dil pragmatiği (1962) çalışmasından yola çıkarak açıklamaktadır. Auistin (1962: 150) söz edimlerini (speech act) üç kategoride sınıflandırmaktadır: 1) bir şey söyleyen, nesnel durumu betimleyen, 2) bir şey söylemek suretiyle bir şey yapan, 3) bir şey söyleyerek karşısındakini etkileyen (aktaran

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Habermas, 2001: 337). Habermas, iletişimsel eylem kuramında bu söz edimlerinden 'bir şey söyleyerek bir şey yapan' söz edimini temel almaktadır. Dil üzerinden iletişim, aslında, farklı nitelikte olabilen cümleler ve ifadelerle kurulmakta; örneğin bazı cümleler, bir edim şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bazı cümleler bir şeyi yapmak olarak somutlaşmaktadır. Dolayısıyla bir şey *söylemek,* aynı zamanda bir şey *yapmak* şeklini alabilmektedir.

Habermas (2001:305), toplumsal düzeyde gerçekleşen eylem biçimlerini 'stratejik eylem' ve 'iletişimsel eylem' olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Tablo 4): Stratejik eylemde, aktör, yaptırımların tehdidine ya da doyumun vaadine dayanarak karşısındakini kendi arzusu yönünde etkileşimin sürmesi için etkilemeye çalışmaktadır. İletişimsel eylemde ise aktör, stratejik eylemden farklı olarak, konuşma önerisinin bağlayıcı etkisine güvenerek, karşısındakini akılcılıkla güdülemeyi amaçlamaktadır. (Habermas, 1991: 58). Dolayısıyla yaşam dünyasına içkin olan iletişimsel eylem, ikna etme yerine akılcı etkileşim süreçlerini ifade etmekte ve öznelerarası etkileşimin ortak anlaşma hedefinde harekete geçirilmesini içermektedir.

Tablo 4. Eylem Tipleri

Eylem yönlenimi / **Eylem konumu**	**Başarıya yönlenmiş**	**Anlaşmaya yönlenmiş**
Toplumsal olmayan	Araçsal eylem	-
Toplumsal olan	Stratejik eylem	İletişimsel eylem

Kaynak: Habermas, 2001:305.

Tablo 4'te de görüldüğü gibi iletişimsel eylemin ayırt edici özelliği, tarafların kendi başarılarına yönelmek yerine birincil olarak anlaşma edimine odaklanmalarıdır. Anlaşma dil ve eylem yetisi olan özneler arasında bir görüş birliğine ulaşma sürecidir. Burada iletişimsel olarak ulaşılan anlaşmanın akılcı bir temeli vardır; bu tür bir anlaşma ne araçsal olarak eylem durumuna doğrudan müdahale yoluyla; ne de stratejik olarak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

rakibin kararlarını başarıya yönelik hesaplarla etkileme yoluyla *zorla dayatılamaz.* Dolayısıyla anlaşma süreçleri salt olgusal olarak *aynı görüşte olma*'dan ayrılmaktadır (Habermas, 2001: 306). Bu süreçte içeriden ve dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın, taraflar sunulan ve ilke olarak eleştirilebilir geçerlilik iddialarına olumlu ya da olumsuz bir tavır alarak ortak kanılara ulaşmalıdır.

İletişimsel eylem kuramında amaçlanan anlaşma, akılcı tartışma süreçleri sonucunda gerçekleşmelidir. Habermas'ın odaklandığı tartışma, savlara (arguments) dayalı bir konuşma biçimidir. Gündelik yaşam bağlamına içkin olan akılcılık, iletişimsel eylemi başka olanaklarla sürdürmeyi sağlayan başvuru noktası olarak argümantasyona işaret etmektedir. "Argümantasyon konuşmaya katılanların, tartışmalı geçerlilik iddialarını konu edindikleri ve argümanlar yoluyla bu iddiaların doğruluğunu kanıtlamaya ya da onları eleştirmeye çalıştıkları konuşma türüdür" (Habermas, 2001: 41). Argümantastonun amacı ileri sürülen bir geçerlilik iddiasının onaylanması ya da reddedilmesi için ikna edici olabilen savlar üreterek genel onaya ulaşmaktır. Habermas'a (2001: 49) göre argümantasyon bir işlemler dizisi olarak incelendiğinde *özel kuralları olan* bir etkileşim biçimidir. Özneler arasında gerçekleşen tartışmacı anlaşma süreci öyle kurallara bağlanmıştır ki, katılanlar,

- sorunsal hale gelmiş bir geçerlilik iddiasını konu edinirler ve
- önerenin savunduğu savın haklı olup olmadığını, eylem ve deneyim baskısı dışında, varsayımsal bir tutum içinde
- gerekçelerle ve yalnızca gerekçelerle sınarlar.

Bir geçerlilik iddiası bir sözcenin (söylenen şeyin) geçerliliği için gerekli olan koşulların yerine getirildiğini öne sürmekle eşdeğerdir. Konuşmacı bu iddiaları açıkça ya da üzeri kapalı olarak dile getirebilmektedir. Bir geçerlilik iddiasının öne sürümü normal durumda örtük olarak gerçekleşir. Bir konuşmacı bir tümce söylediğinde bir iddiada bulunmaktadır, bu iddia belirtik hale getirildiğinde şu biçimi alabilecektir: " 'p'

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

doğrudur" ya da " 'h' uygundur" ya da " 'burada ve şimdi 's'yi sözcelediğimde[5] söylediğim şeyi kastediyorum"; burada 'p' bir önerme, 'h' bir eylemin betimlemesi ve 's' bir yaşantı tümcesi yerine geçebilir (Habermas, 2001: 63). Dinleyici ise, bu iddiaları kabul etme, reddetme ya da bir süre bu konuda kararsız kalma seçeneklerine sahiptir. Geçerlilik iddiaları, bir sorunsal hakkında gerçekleşen tartışmada akılcı uzlaşıyı olanaklı kılan zorunlu ilkelerdir. Bu geçerlilik iddialarını Habermas (2001: 298) anlaşılabilirlik, gerçeklik/doğruluk, normlara uygunluk ve içtenlik olarak sıralamaktadır.

> Bir anlaşmaya ulaşmak için iletişimsel eylemde bulunma yalnızca kendimizi açık biçimde ortaya koyma (anlaşılabilir ifade) ya da önermeleri değiş tokuş etme meselesi değildir. Ayrıca sözlerimizin meşruluğu (onların kabul edilen normatif ve art yöreye bağlantılı olarak haklılığı) ile ilgili iddialarla birlikte onların doğruluğu ile ilgili iddialarda da bulunuruz (böylelikle anlamaya ulaşmanın bir koşulu olarak itimada, onun engellenmesinin bir koşulu olarak da aldatmaya gönderme yaparız). Anlamanın iletişimsel olarak gerçekleştirilmesi yalnızca dilin bilişsel kullanımına (önermelerle ilgili) değil, dilin etkileşimsel kullanımına (normatif bağlamla ilgili) ve anlatımsal kullanımına da (konuşanın güvenilirliğiyle ilgili) dayanmaktadır (Grahame, 2005: 289).

Tartışmacı anlaşma sürecinin akılcı bir şekilde gerçekleşebilmesi için bir savın geçerlilik iddiasının yanında gerekçeler içermesi gerekmektedir. Savın içinde bulunan geçerlilik iddiasıyla dizgeli bir bağlantı içinde olan gerekçeler, ne kadar sağlam ise bir sav da o kadar güçlüdür. "Gerekçe, bir kuralın (bir çıkarım kuralının, bir ilkenin bir yasanın vb.) yardımıyla kazanılabilir" (Habermas, 2001: 50). Gerekçeler konuşmacının geçerlilik iddiasını akılcı bir çerçeveye oturtan nedenleri içermektedir. Bunlar çeşitli açıklamalar, veriler vb. gibi konuşmacının düşüncesinin keyfi olmaktan öte akılcı bir önerme olduğu konusunda dayanak sağlamaktadır. Böylelikle dinleyici ikna edici gerekçeler aracılığıyla akılcı olarak güdülenebilmektedir.

---

[5]Sözceleme, bir sözcenin, mesajın belli bir zaman ve mekan içinde üretilişidir. Sözceleme haline (situation d'énonciation) bağlı göndermeler, şahıs belirticileri, zaman ve mekan belirticileri, duygu ve hüküm belirticileri tarafından sözceye yansıtılır (Gezundhajt, 2010).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sonuç olarak Habermas'ın (2001) argümantasyon kuramına göre tartışma, katılımcıların karşılıklı olarak ileti alışverişinde bulundukları, birbirlerinin savları ile nedenlerini dinledikleri ve anlamaya çalıştıkları etkileşimli bir süreçtir. Bunun yanı sıra tartışmacının öne sürdüğü sav, nedenleriyle desteklenmelidir. Bir öneri/görüş başka tartışmacılar tarafından ancak nedenlerle desteklenirse geçerli ve kabul edilebilirdir. Kişi eğer karşıt gerekçeleri göz ardı ediyor ya da dogmatik öne sürümlerle yanıtlıyorsa akılcı davranmamaktadır. Bu gerekçeler aynı zamanda özdüşümseme (reflexivity) sürecinde de rol oynamaktadır. Gerekçelerin gücünü kabul eden kişi kendi yanılgılarını yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olmalıdır (Habermas, 2001: 46).

2.3.2.3.2. Tartışmaların ahlaksal temellendirilmesi: Söylem etiği yaklaşımı

Habermas, İletişimsel Eylem Kuramı (2001) çalışmasında yeralan argümantasyon kuramı ile öznelerarası gerçekleşen tartışma süreçlerinde akılcılığı güvenceye alan ilkeleri belirlerken, *Moral Consciousness and Communicative Action* (Ahlaki Bilinçlilik ve İletişimsel Eylem) (1991) ile *Between Fact and Norms* (Olgu ve Ölçütler Arasında) (1996) adlı çalışmalarında ise, tartışmanın ahlaki bakımdan önkoşullarını evrensellik ilkesi bağlamında betimlemektedir.

> Belirli bir topluluğun üyesi olarak nasıl yaşamak istediğimiz hakkındaki kendimize ilişkin etik-siyasal anlayışımız, ahlaki normlarla en azından uyumlu olmalıdır. Tartışmalar sav/kanıt alışverişine dayanmalı ve tartışmanın dürüstçe bir uzlaşmayla sonuçlanması esas itibarıyla yöntemsel koşullarına bağlıdır ki, bu da ahlaki bir değerlendirmenin konusudur. Bu noktada söylem etiğinin üstünlüğü, değişik savlama biçimlerinde ve tartışmalarda yerine getirilmesi zorunlu olan iletişim koşullarını özgülleştirebilecek olmasıdır (Habermas, 2009: 46).

Söylem etiği, nitelikli tartışmalara dayalı bir demokrasi yaklaşımının geçerlilik iddialarının ardındaki en genel ilkeleri ve ahlaksal sezgileri açıklamaktadır. Söylem etiğinin temelindeki fikir şudur: Yalnızca sonuçlarından etkilenen herkesin üzerinde anlaşacağı normlar (genel davranış kuralları ve kurumsal düzenlemeler) geçerli (ahlaksal açıdan bağlayıcı) olmaktadır (Benhabib, 1999: 105). Tartışma süreçlerindeki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

her savlamanın bağlamına bakılmaksızın bazı pragmatik ve evrensel önkoşullara dayanması gerekmektedir. Habermas bu önkoşulları içeren söylem kurallarını geliştirirken Alexy'nin (1978) söylem kataloglarını kendine bir çıkış noktası olarak almakta; bu katalogdaki mantıksal ve etik içerikli olanları kendi söylem etiğine eklemektedir (Habermas, 1992: 87):

1.1. Hiçbir konuşmacı kendisiyle çelişmemelidir.
1.2. <A> nesnesine <F>yi atfeden her konuşmacı, <F>yi <A>ya benzeyen tüm diğer nesnelere de uygulamaya hazır olmalıdır.
1.3. Farklı konuşmacılar aynı ifadeyi farklı anlamlarda kullanmamalıdır.

Yukarıda görülen ilk düzey savlama koşulları, mantıksal ve etik içeriği olmayan anlamsal kurallar olmakla birlikte, etkileşimin özel bir biçiminin pragmatik ön varsayımları yerleştirilmektedir" (Dursun, 1999: 113). Tartışmalarda karmaşıklığın ve yanlış anlaşılmanın önüne geçmek amacıyla tartışmacılar, kendi içinde çelişmeyecek bir şekilde savlama yapmalı, gerçekleştirdiği bir nitelendirmeyi yine benzer biçimdeki konumlara da yapabilmelidir. Aynı tartışma sürecinin bir parçası olan katılımcıların ifadeleri de aynı anlamda kullanması ve böylelikle yanlış anlaşılmaların önüne geçilmesi sağlanmalıdır. İkinci düzeydeki kurallar ise şunlardır (Habermas, 1992: 88):

2.1. Her konuşmacı yalnızca gerçekte inandığını ifade edebilir.
2.2. Tartışma konusu olmayan bir önerme ya da normu tartışan kişi, bunu yapmak istemesinin nedenini de sunmalıdır.

"İkinci bölümdeki kuralların bazıları etik değere sahiptir. Bu düzeyde ön planda olan, söylemde ve anlayışa ulaşmaya yönelmiş eylemde ortak olan önkoşullardır" (Dursun, 1999: 113). Görüldüğü gibi bu maddelerden ilki katılımcıların tartışma süreçlerinde samimi bir biçimde söylemde bulunmasını ikincisi ise, yurttaş gündemini etkileme girişimlerinin gerekçelendirilmesini öngörmektedir.

Üçüncü düzeyde ise şu kurallar yer almaktadır (Habermas, 1992: 89):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3.1. Konuşan ve eyleyen, rekabetteki her öznenin, bir söylemde yer almasına izin verilir.

3.2. Herkesin, her ne olursa olsun, herhangi bir iddiayı sorunsallaştırmasına izin verilir.

3.3. Herkesin, herhangi bir iddiayı söyleme sokmasına izin verilir.

3.4. Herkesin, davranışlarını, arzularını, isteklerini ifade etmesine izin verilir.

3.5. Hiçbir konuşmacının, içsel ya da dışsal baskı ile [3.1] ve [3.2] ile tanımlanan haklarını kullanmasına engel olunamaz.

Bu kurallar ise, tartışma ortamını ve sürecini belirli ilkelere bağlayarak düzenleme işlevi görmektedir. Kural 3.1. potansiyel katımcıları tanımlamakta ve tartışmalara katılımda herkesin eşit hakka sahip olduğunu belirtmektedir. Kural 3.2., katılımcıların tartışma gündemini belirleme konusunda eşitliğini kural 3.3. ise, tartışma sürecinde söz söyleme, görüş bildirme konusunda her katılımcıya eşit fırsat vermeyi güvence altına almaktadır. Dolayısıyla dileyen herkes kamusal tartışmaların gerçekleştiği alanda bulunma ve söz söyleme ile gündemi belirleme hakkına eşit bir biçimde sahiptir. Bu çerçevede katılımcı, başka tartışmacılar ya da egemen dış güçlerin baskısından da özerk olmalıdır.

Habermas (1992: 92), Alexy'nin kurallarının kabul edilmesi durumunda evrenselleştirme ilkesinin türetimi için yeterince güçlü öncüllere sahip olunabileceğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Habermas Alexy'nin "tüm edimsel söylemlerin bu kurallara uyması gerektiği" şeklinde yanlış bir kavramsallaştırma yaptığını belirterek; birçok durumda bunun açık olmadığına ve yaklaşımlara razı olunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Habermas Alexy'nin idealleştirilmiş betimlemelerini kabul etmekle birlikte, Alexy'den farklı olarak daha gerçekçi bir durum tanımlaması yaparak normatif yaklaşımın çerçevesini belirlemektedir:

> Söylemler, tekil toplumsal bağlamlarda yer almakta; zaman ve mekan sınırlamasına boyun eğmektedir. Katılımcılar, Kant'ın zeki varlıkları değildir; ancak doğruyu araştırmanın izin verilen güdülerine ek olarak diğer güdüler tarafından yönetilen gerçek insanlardır. Konular ve kurucular düzenlenmelidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tartışmaların açılması, ertelenmesi ve yeniden başlatılması düzenlenmelidir (Habermas, 1992: 92)

Buradan hareketle Habermas tartışma ortamının ve sürecinin düzenlenmesini, nitelikli tartışmaların "ideal prosedürleri" olarak, Cohen'in (1989: 23) kavrayışını temel alarak netleştirmektedir (Habermas, 1996: 305):

- hiç kimsenin konuşma ve eylem olanağı söylemden dışlanmamalıdır;
- herkesin soru sorma ya / ya da tutumları, istekleri ve gereksinimlerini ifade etme gibi savlarını söyleme sokma konusunda eşit şansı vardır;
- hiç kimsenin iç ve dış baskılarla haklarını kullanması engellenmemelidir;
- herkesin tartışma başlığını sorgulama ve daha da genel olarak gündemi kontrol etme hakkı vardır;
- herkesin söylem sürecinin kuralları, bunların uygulanma ve yürütülme şekilleri hakkında dönüşlü savlar atmaya hakkı vardır;
- söylem kamusal olmak zorundadır.

Görüldüğü gibi Habermas, Alexy ve Cohen'in yaklaşımlarını temel alarak tartışmacıları, tartışmaların geçtiği ortamı ve tartışma sürecini etik bakımdan güvenceleyen ilkeleri açık bir biçimde tanımlamaktadır. Bu ilkelerle dileyen herkesin eşit ve baskıdan arınık bir biçimde tartışmalara katılma ve kamu gündemini belirleme hakkı, nitelikli bir tartışmanın önkoşulları haline getirilmektedir. Bir önceki bölümdeki akılcılık ilkeleriyle birlikte Habermas'ın bu tanımlamaları, nitelikli tartışma (deliberation) durumunun düz tartışmadan (discussion) akılcılık ve ahlakilik bakımından ayrılmasını, ortak yarar üst bilincinde bir tartışmanın gerçekleşmesini kurallandırmakta ve ideal bir tartışma sürecini normatif, pragmatik ve evrensel ilkelere dayandırmaktadır. Katılımcıların ortak iyiye ulaşma süreci, karşılıklı olarak ve gerekçelendirilmiş savlamalarla gerçekleşmekte; katılımda özgürlüğü, eşitliği ve adilliği gözetmektedir.

Bununla birlikte özelde müzakereci etkinliklerin genelde ise müzakereci demokrasi yaklaşımının gerçekleştirilmesindeki en temel güçlük, ulus-devlet sınırları içinde ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dışında geniş bir coğrafi alana yayılmış ve sayıca çok insan topluluklarının zaman ve mekân sınırlılıklarını aşarak bir araya gelmesinin postmodern zamanlarda neredeyse olanaksız oluşudur. 1990'lı yıllarda İnternet teknolojisinin hızla bireyler tarafından benimsenmeye başlanmasıyla birlikte yaygın bir teknoloji haline gelmesi, bu güçlüğün çözümünde sanal ortamların tartışılmaya başlamasının da yolunu açmıştır. Kendine özgü bir iletişim biçimi ve mekân kullanımı sunan sanal teknolojiler çerçevesinde, bir yandan müzakereci ilkeler yeniden yorumlanmakta bir başka yandan da hem yurttaşlar hem de araştırmacılar tarafından çevrimiçi tartışma uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlikler ışığında Habermas (2005: 411) da müzakereci demokrasi ve sanal ortam ilişkisini olumlamakta ve teknoloji-dolayımlı bir iletişimin karmaşık toplumlarda, müzakereci meşrulaştırma süreçlerini kolaylaştırabileceğini belirtmektedir. Alanyazın çalışmasının bundan sonraki bölümünde, öncelikle sanal iletişim ve insan yaşamına eklenen yeni mekânlar olarak sanal ortamlar ele alınmakta ve daha sonra sanal iletişimle katılımcı demokrasi alanlarının kesişiminde yer alan, müzakere ilkelerinin çevrimiçi ortamlar açısından yorumu ile uygulamalarına yönelik çalışmalara yer verilmektedir.

2.4. Sanal Ortamlar ve Katılımcı Demokrasi

2.4.1. Sanal Ortamlarda İletişim

İletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte sanal iletişim, insan yaşamına yeni bir iletişim biçimi ve alanı olarak katılmıştır. Öncelikle bilgisayar-dolayımlı ve İnternet tabanlı iletişim bağlamında akla gelmekle birlikte sanallık duygusunun ve sanal iletişimin insanlık için tamamen yeni bir durum olmadığı görülmektedir. "Aslının (gerçeğinin) yerini tutan" (Poster, 1995: 27) anlamında sanallığı üreten teknolojilerin tarihini, baskı tekniğinin çıkmasına kadar dayandırmak olanaklıdır. Örneğin, bir kitabı okumak ya da bir resme bakmak kişinin orada olmadığı halde oradaymış *gibi* hissetmesine neden olmaktadır. Bu 'gibi'lik hissini yaratması, sanal teknolojilerin temel özelliğini oluşturmaktadır. Stratton da (2002: 81) telgrafın icadını sanal ortamların başlangıcı olarak ele almakta; fiziksel olarak var olmasa da 'bir yerde bulunma' hissinin yaşanmasının bu teknolojiyle ilk kez gerçekleştiğini belirtmektedir. Günümüzde ise telefon, video-konferans sistemleri, çevrimiçi teknolojiler temelinde öncelikle akla gelen sanal iletişim, gündelik ve iş yaşamında gittikçe merkezileşmektedir. Sanal iletişimin kullanımının bütün toplumsal etkinlik alanlarını kaplayarak (Castells, 2008a:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

481) ve kişilerin gündelik yaşamlarında hemen her yere nüfuz ederek (Lüders, 2008: 6) sıklıkla gerçekleştirdikleri iletişim türlerinden biri haline gelmekte olduğu görülmektedir.

Sanal iletişim, iletişim kuran taraflardan bir ya da bir kaçının gerçek olmadığı, kurgusal olduğu ya da güçlü biçimde gerçekten saptığı, iletişimin bir ya da birkaç açıdan hayali ya da gerçek olmayana dönüştüğü iletişimdir (Bengtsson, 1999: 17). Burada iletişimin kısmen ya da tümüyle kurgusal olması ya da gerçeklikten sapma göstermesi, fiziksel yaşamdaki gerçekliğe alternatif bir gerçekliğin ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Kişinin kendisi yerine görüngüsü ile kişinin kendisiymiş gibi iletişime girildiğinde, sanal bir iletişim gerçekleşmektedir. Bir telefon aracılığıyla kurulan iletişimde konuşanın kendi sesi yerine, o sesin elektrik sinyallerine dönüştürülmüş bir şekli işitilmekte; kişinin sesi yerine sesi *gibi* olanın yer alması, iletişimi sanal hale getirmektedir. Sanal iletişim sürecinde kişi kısmen ya da tamamen fiziksel yaşamdaki gerçekliğinden ayrılmakta, aslının yerini tutan başka (sanal) gerçeklik biçimleriyle bir iletişim sürecinde yer almaktadır. Bu gerçeklik Poster'a (1995: 27) göre gerçeğin birden çok olabileceğinin ya da çok çeşitli biçimler alabileceğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla sanal olarak yaşanan, gerçek olmayan ya da gerçeğin karşıtı olarak değil, bir başka gerçeklik biçiminin yaşanmasını ifade etmektedir.

Sanal iletişim teknolojileri kendisini geleneksel teknolojilerden ayıran özellikler içermektedir. Sanal iletişim teknolojilerinin çeşitlenmesi temelinde, bu özelliklerden bazıları ya da tümü sanal bir teknolojide bulunabilmektedir. Bu özellikleri genel olarak iletinin sayısal olarak kodlanması (digital coding), etkileşimlilik (interactivity), eşzamanlılık (synchronicity), hipermetinsellik (hypertextuality), çok-ortamlılık (multimedia), paket değiştirme/anahtarlama (packet-switching) (van Dijk, 2004: 146; Wood ve Smith, 2005: 40) olarak sıralamak olanaklıdır. Sanal iletişim teknolojileri aktarılacak olan iletiyi sayısal olarak kodlamaktadır. Bu durum, iletilerin yüksek hızda ve veri kaybı olmadan aktarımı ile yüksek miktarlarda, süresiz olarak depolanabilmesine olanak tanımaktadır. "Kullanıcının gerçek bir zamanda dolayımlanmış bir ortamın içeriği ve biçimini değiştirmeye katılabilmesinin derecesi" (Steuer, 1993: 14) olarak tanımlanabilen etkileşimlilik ise, sanal teknolojiler ile birlikte

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

iletişim sürecinde kendisini daha güçlü bir şekilde göstermektedir. Geleneksel kitle iletişim ortamlarında sınırlı bir düzeyde varolan etkileşimlilik, sanal iletişim ortamlarında kullanıcının, iletişim sürecinin içinde etkin olarak yer almasına ve süreci etkileyebilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin bloglar ya da mikro-bloglar (Twitter gibi) ile işbirlikçi uygulamalarda (Wikipedia gibi) kişiler içeriği tüketmenin yanı sıra aynı zamanda içerik üretim sürecinin de bir parçası olmakta ve varolan içeriği şekillendirebilmektedir. Başka uygulamalar olan çevrimiçi haber grupları, forumlar ya da üç boyutlu yaşam ve oyun platformlarında ise kullanıcılar; ortamın kurallarını, işleyişini ve amacını betimleyebilmekte, bu ortamlardaki etkinlikleriyle mekânı anlamsal olarak üretebilmektedir.

Sanal iletişim teknolojilerinin bir başka özelliği ise, çok-ortamlılıktır. Çoklu ortam, yazı, grafik, ses, resim, video ve animasyon gibi farklı öğelerin karışımını ve birlikte kullanımını ifade etmektedir. Böylelikle birden çok sembol sistemi birleştirilerek iletinin bütün ve tek mesaj vermesi sağlanmaktadır. Çoklu ortamın daha çok bağlantılı-ortam (hyper-media) türü, hiper-bağlantı (hyperlink) ya da hiper-metinler de birlikte çalışabilmektedir. Kullanıcılar örneğin, bir ses ya da videoyu barındıran bir iletiye bu bağlantılara tıklayarak ulaşmaktadır. Sanal ortamdaki metin, birbiriyle ilişkili bilgileri çağırabilme özelliği sayesinde birçok metne bağlanan bir hiper-metin özelliği kazanmıştır. Hiper-metin, birçok metne bağlanan bir metindir. Çok ortamlılık ve hiper-metinsellik, iletişimdeki dönüşümün ve yeni bir iletişim biçiminin oluşumunun göstergelerindendir. Castells de (2008a: 440) bu değişimin önemine dikkat çekerek "tarihte ilk kez iletişimin yazılı, sözlü ve görsel-işitsel biçimlerinin aynı sistem içinde bütünleştiren bir hiper-metin ve meta-dil" oluştuğunu belirtmektedir. McLuhan'ın *Küresel Köy* (2001) adlı çalışmasında sözel, yazılı ve elektronik kültürlerde teknolojinin görsel ve işitsel duyulardan yalnızca birini genişlettiği ve zihinsel süreçlerde diğerinin geri planda kaldığına yönelik betimlemesi[6] çok ortamlı teknolojilerle birlikte değişir görünmektedir. Çeşitli iletişim biçimlerinin birbiriyle kaynaşarak bir metin içinde

[6] "Alfabenin icadıyla birlikte, sözel kültür yazılı kültüre dönüşürken görselin karşısında işitsellik de yavaşça gerilemiş; ancak elektronik kültürle birlikte (radyo, televizyon gibi) işitsellik basılı söze saldırarak yeniden ön plana çıkmıştır" (McLuhan, 2001: 99). McLuhan aslında okuma-yazmanın beynin sol bölümünün, işitsel ve dokunsal alanla ilgili ise sağ bölümünün çalıştığını ve bu iletişim teknolojilerinin ise bu bölgeler bağlamında tek yanlı bir zihinsel süreç ve dolayısıyla düşünce tarzlarının gerçekleşmekte olduğunu belirtmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bütünleşmesiyle, söz-yazı, işitsel-görsel arasındaki gerilimler yerini, tüm biçimleri içeren kapsamlı bir zihinsel kavrayışa bırakmaktadır.

Sanal iletişim yukarıda sözü edilen teknik özelliklerinin yanında uzaktan-varoluş (telepresence) ve anonimlik (anonymity) gibi iletişim sürecine eklemlediği bazı öğelerle iletişimin doğasını ve işleyişini değiştirebilmektedir. Sanal iletişimde kişiler, fiziksel bedenlerinden ayrı olarak sanal bir ortamda algısal bağlamda var olduklarından dolayı katılımcının varlığı 'uzaktan varoluş' olarak adlandırılmaktadır. "Uzaktan varoluş, kişinin bir çevrede var olma hissini bir iletişim ortamı aracılığıyla deneyimlemesidir" (Steuer, 1993: 6). Bu bağlamda kişi o anda aslında fiziksel olarak var olmayan ancak zihinsel olarak hissedilebilen bir ortamda bulunmaktadır. Böylelikle başka kişilerle iletişim kurmak ve toplumsallaşmak için kişinin fiziksel dünyada bedeninin bulunduğu yerin bir bağlayıcılığı kalmamaktadır. Bedenden bağımsızlaşan zihinler farklı zaman ve ortamlarda bulunma hissini deneyimlemektedir.

Uzaktan varoluşla birlikte kişinin sanal ortamlarda toplumsal var oluşu da yeni bir gerçeklik halini alabilmektedir. Kişinin iletişim kurduğu çevrede fiziksel olarak bulunmaması kişinin fiziksel yaşamdaki kimliğinin anonimleşmesine ve sanal ortamlarda kendisini yeniden tanımlayabilmesi ile toplumsal olarak yeniden inşa ederek sunabilmesini olanaklı kılmaktadır. 'Anonimlik, kişinin kimliğinin kolaylıkla belli olmaması durumudur' (Wood ve Smith, 2005: 63). Kişiye ait özelliklerin bilinememesi ve toplumsallaşmaması anlamında anonimlik, başka insanlar tarafından fiziksel yaşam bağlamında tanınabilir olmama durumudur. Gerçek yaşamda taşıdığı cinsiyet, ırk, yaş, sosyal statü gibi ipuçlarının sanal ortamlarda anında hissedilememesi, kişinin toplumsal var oluşunu istediği şekilde yeniden oluşturmasını olanaklı kılmaktadır. Örneğin, fiziksel yaşamda cinsiyeti erkek olan bir kişinin sanal ortamlarda kendini kadın olarak tanımlaması durumunda kişinin oradaki toplumsal var oluşu kadın olarak kabul edilmektedir.

Bir kişinin sanal bir ortamda var olabilmesi ise, kurgulanmış *kimlikler* üzerinden gerçekleşmektedir. Sanal ortamlarda kişi, fiziksel yaşamdan farklı olarak, kendini nasıl tanımlamak istiyorsa o şekilde tanımlama olanağına sahiptir. Sanal ortamlarda kişi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kendini yeniden tanımlamakta, inşa etmekte ve dolayısıyla yeni bir kimlik yaratabilmektedir. Kimliklerin yapılandırılma kaynakları, uygulamadan uygulamaya değişmekle birlikte genel olarak, takma ad seçimi, bilgi kartları ya da kişiyi görsel olarak simgeleyen resim ya da ikon kullanımı ile üç boyutlu sayısal insan temsilleri (avatar) gibi yöntemlerle olabilmektedir. Bu kaynaklar sayesinde kişiler yaş, cinsiyet, ırksal özellikleri ya da sosyal konumu ile ilgili fiziksel yaşama ait bilgilerini sanal ortamlarda gizleyebilmekte ya da hangi yönlerden ne kadar açık edeceğine karar verebilmektedir. Turkle (1995: 189) bu noktada Internet tabanlı uygulamaların postmodern yaşamdaki benliğin inşa ve yeniden inşa süreçlerinin deneyimlendiği önemli bir toplumsal bir laboratuar haline geldiğini ifade etmiştir. Bu süreçteki tek sınır ise, genellikle kişinin kendi yaratıcılığıdır.

Sanal kimliklerin fiziksel yaşamdaki kimliklerden farklılaşacak şekilde yapılandırılabilmesi bu kimliklerin gerçek olmadığı anlamına gelmeyebilmektedir. Turkle (1999: 40) sanal kimliklere bürünenlerin ekranda yarattıkları kişiliklerinin farkında olduklarını ve aslında kişiliklerinin farklı yönlerini sergilemekte ve bunlar arasında rahatça ve bilinçli bir şekilde gidip gelmekte olduklarını belirtmektedir. Turkle'a (1999: 40) göre "artık insanlar kendilerini ekranda açtıkları pencerelerin toplamından oluşan dağılmış varlıklarının bir toplamı olarak görme eğilimindedir". Dolayısıyla fiziksel yaşamdaki kimliğin akışkanlığı çerçevesinde farklı roller arasında dolaşma (örneğin bir anne, bir avukat, bir eş rolleri gibi) sanal ortamlarda yaratılan çok çeşitli sanal kimlikler açısından da söz konusudur. Sanal kimliklerin, fiziksel yaşamdaki kimliklerimizin yerine geçen değil, onlarla birlikte varolan bütünlüklü bir benlik algısı kapsamında, benliğin başka yönleri olduğunu dolayısıyla bunlardan her birinin gerçek benlik olarak tanımlanan şeyden daha az gerçek olmadığını söylemek olanaklıdır.

Sanal ortamlarda kişinin uzaktan var oluşu, anonimliği ile kimliğini yeniden kurgulayabilmesi, gerçekleşen iletişimin doğasını olumlu ve olumsuz bağlamlarda etkileyebilmektedir. Bu konudaki "temel varsayımlardan biri, kişilerin çevrimiçi olduklarında anonimlikten kaynaklanan bir özgürlük ve serbestlik hissettikleridir" (Stromer-Galley, 2002: 135). Bu bağlamda kişiler düşüncelerini açıklarken, fiziksel yaşamda normal olarak baskı hissedebilirken çevrimiçi ortamlarda kendilerini özgür

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hissedebilmektedir (Barnes, 2003: 131; Walther, 1996: 3). Sanal ortamlarda kim olduğunun bilinmemesi, kişilerin eleştirilme, küçük düşme, zarar görme gibi endişelerinin azalmasına yardımcı olabilir. Böylelikle kişiler kendilerini daha açık ve rahat ifade edebilmektedir. Fiziksel yaşamda sahip olunan cinsiyet, yaş, ırk ya da sosyal konuma ait bilgilerin sanal ortamlarda belirsizleşmesi fiziksel yaşama göre önyargılardan daha arınmış bir etkileşim sürecini de olası kılabilmektedir (Black, 2011:13). Bu bağlamda anonimlik, kişiye değil kişinin söylediklerine odaklanılmasını da sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra, sanal ortamlarda fiziksel yaşamdaki kişilerarası konum (status) farklılıklarının ilk anda hissedilmemesi, sanal ortamlarda hiyerarşilerin düzleşmesini ve demokratik etkileşimleri destekleyebilmektedir (Hacker, 1996: 213). Castells'e (2008 a: 480) göre de "bilgisayarla iletişim kuran kesimde, bu iletişim aracının çekincesiz iletişimi desteklediği, düşük statüdeki çalışanların şirket temelindeki ağlara katılımını teşvik ettiği gözlemlenmektedir". Dolayısıyla sanal ortamlarda iletişim, fiziksel yaşamdaki iletişim sürecinin sağlıklı biçimde gerçekleşmesinin önünde duran bazı sosyal-psikolojik engelleri aşmakta ve daha açık, rahat, önyargıdan arınmış ve eşitlikçi bir etkileşime zemin hazırlamaktadır.

Bununla birlikte uzaktan varoluşun ve anonimliğin etkileri iki yönlüdür. Yukarıda sözü edilen olumlu etkilerinin yanında bu öğeler kaba ve rahatsız edici iletişim davranışları ile saldırgan bir dil kullanımının (parlama gibi) fiziksel yaşamdaki yüz yüze iletişime göre daha çok gerçekleşmesine ve iletişimin daha kolay kırılmasına da yol açabilmektedir (Barnes, 2003: 247; Lea ve Spears, 2001: 534). Shedletsky ve Aitken de (2004: 106) tartışma grupları ve ileti panoları (messageboards) ile sohbet odalarının genellikle aynı düşüncede olan kişilerin bir araya geldikleri yerler olmasına karşın düşüncelerin karşılıklı olarak paylaşılması sırasında kişiler saldırgan ifadelerin hedefi haline de gelebildiklerini belirtmektedirler. Bu ortamlarda katılımcıların kimliklerinin bilinmemesi ya da sanal kimliklerin defalarca değiştirilebilmesi kişilerin kötü sözler ve davranışlar sergilemelerinin yolunu açabilmektedir. Kişilerin fiziksel yaşamda bir ilişkilerinin olmaması ile kullanılan argo ya da şiddet dozu yüksek sözcüklerin kolayca söylenmesi, sanal ortamlardaki ilişkilerin daha kırılgan olmasını da birlikte getirebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.4.2. Yeni Toplumsal Mekânlar Olarak Sanal Ortamlar

Zaman ve mekân insan varoluşunun temel kategorilerinden ve insan yaşamının, maddi boyutlarındandır (Castells, 2008c1: 505). Bunların ölçülebilen ya da kayıtlara geçirilebilen bir şeylerin nesnel özelliği ve doğal bir olgu olarak ele alınma eğiliminin gösterildiğini belirten Harvey'e (2006: 228) göre, fiziksel zaman ve mekâna yönelik zihinsel süreç ve algılarımız aslında tarihsel süreç içerisinde ya da toplumdan topluma değişmektedir. Bu durum, zaman ve mekân konusundaki nesnel kavrayışların toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi uygulama ve süreçler aracılığıyla yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal üretim ve örgütlenme tarzındaki farklılaşma (örneğin ilkel toplumlar ve kapitalist üretim tarzına göre örgütlenmiş modern toplumlar gibi) kendi zaman ve mekân nesnelliğini yaratabilmektedir. Her özgür üretim ve toplumsal biçimlenim (formasyon) kendine özgü bir zaman ve mekan uygulamaları ve kavramları dizisini içermektedir. Günümüzde ise, postmodern toplum, endüstri-ötesi toplum ya da bilgi toplumu gibi betimlemeler yeni bir toplumsal üretim ve örgütlenme dönemine işaret ederken, buna bağlı zaman ve mekân kavrayışlarındaki dönüşüme yönelik gözlemler de yapılmaktadır. Örneğin Virilio (2003: 112) yere bağlı her türlü sürenin sona erdiğini, yerlerin katı jeofizik gerçekliğinin *madde-zamanının*, yerini sanal gerçekliğin *ışık-zamanına* bıraktığını belirtmektedir. Harvey ise (2006: 270) zaman ve mekânın nesnel niteliklerinde devrimci değişimleri açıklamak için zaman-mekân sıkışması kavramını kullanmaktadır. Zaman-mekân sıkışması kapitalizmin bu döneminde yaşamın hızının artışına ve mekânsal engellerin radikal biçimde aşılmasına yönelik vurguları içermektedir.

Bu temel kategorilerden mekâna yönelik geleneksel betimlemeler, fiziksel boyut ve içinde ilişkilerin üretildiği toplumsal boyut olmak üzere iki ana noktaya gönderme yapmaktadır. Bir mekânın fizikselliği, yüzölçümü, yönü, biçimi, düzeni, mesafesi gibi nesnel maddi biçimleri içermektedir. Bu fiziksel bağlamının yanında mekân aynı zamanda "birey ve gruplar arasındaki ilişkiler bütünü olan toplumsal yaşamın bizzat kendisinin" gerçekleştiği bir alandır (Timisi, 2003: 142). Toplumsal bağlamda mekânın anlamı ise, içinde bulunan kişilerin yaratıcılığına ve eylemine dayalı olarak üretilmektedir. Bu nedenle bir mekânın anlamı, nesnel tanımlamalarından ayrı olarak,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

toplumsal olarak üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Timisi'ye (2003: 144) göre, "mekân, ontolojik olarak bir dönüşüm sürecinin ürünüdür, ancak daima maddi yaşamın bağlamı içinde yeni dönüşümlere de açıktır. Mekân doğanın bir parçası, nesnel bir verili durum iken, mekânı anlamlı kılan toplumsal ilişkilerin yaşanmasındaki öznelliktir".

Fiziksel yaşamda alanlar, birey ve grupların kullanımlarına göre çeşitlenmektedir. Oldenburg'e (1991) göre bu alanlardan ev ve ailelerle birlikte olunan yerler birincil alanlar; bazen evlerinden de daha çok zaman geçirilen işyerleri ikincil alanlar; barlar, kahvehaneler, kütüphaneler gibi resmi (biçimsel) olmayan toplanma alanları da üçüncül alanlardır. Bu toplumsal alanlar, topluluk yaşamını güçlendirmek, canlılık sağlamak, daha kapsamlı ve daha yaratıcı etkileşimi geliştirmek için gereklidir. Bu yerler, toplumsal bütünleşme alışkanlığının yaratıldığı; bireyle topluluk arasında samimiyet ve rahatlığın sağlandığı düzeylerdir. Bu mekânlardan bazıları kişilerin yüz yüze görüşebildiği, tesadüfen karşılaşabildiği, konuşup tartıştığı ve görüş birliğine vardığı, özel sorunlarını kamusal düzleme taşıdığı ve kamusal sorunları da özel kaygılar haline getirdiği 'özel/kamusal agoralar' denilen kentsel mekânlardır. Bununla birlikte Bauman (2006: 29) fiziksel yaşamdaki bu toplumsal alanların sayı ve hacim olarak hızla küçüldüğünü belirtmektedir. Geleneksel kamusal mekânların yerini, özel olarak inşa edilen, özel olarak sahiplenilen ve yönetilen kamusal yığılma mekanları olarak tüketim mekanları almıştır.

> Bu mekanlar öyle bir düzenlenmiştir ki insanlar sürekli etrafa bakarak, gözlerini sonsuz sayıda cazip maldan ayırmadan, ama hiçbirinin başında da fazla dikilmeden bir oraya bir buraya gidip gelirler; durup birbirleriyle iki çift laf etmelerine, birbirlerinin yüzüne bakmalarına, tezgahta sergilenen nesneler dışında bir şey düşünmelerine, ölçüp biçmelerine ve tartışmalarına (vakitlerini ticari değeri olmayan şeylere harcamalarına) olanak yoktur (Bauman, 2006: 34).

Rheingold da (1996: 6) benzer şekilde "otomobil merkezli, fastfood, alışveriş merkezli yaşam biçiminin geleneksel kasaba ve şehirlerdeki 'üçüncül' mekânları ortadan kaldırdığını ve bu bağlamda varolan toplulukların toplumsal çimentolarının giderek

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

parçalanmaya başladığı" eleştirisini yöneltmektedir. Bu noktada Rheingold, (1996: 25) bu yurt temelli, planlanmış ve tasarlanmış, inşa edilmiş fiziksel mekânların yanına 'siber uzay' (cyberspace) olarak ifade edilen yeni bir mekân kavrayışının eklendiğine dikkat çekmektedir. Rheingold, WELL adını taşıyan çevrimiçi topluluğu örnek göstererek Oldenburg'un zihnindekiyle tamamen aynı olmasa da WELL'in pek çok açıdan üçüncül alanlar olarak nitelendirilebileceğini ifade etmektedir. Rheingold'a (1993: 26) göre, belki siberuzay, insanların alışveriş merkezlerinde kaybettikleri topluluk görünümlerini yeniden canlandırabilecek kamusal alanlardan biridir.

Rheingold gibi bazı yazarların olumladıkları sanal alanlar, iletinin mekânla bağını kopartarak iki nokta arasındaki uzaklığı engel olmaktan çıkartan iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Stratton (2002: 81) coğrafi alanı aşmak için geçen zaman azaldıkça, fiziksel alan bağlamını yitirdiğini ve yerini açıkça coğrafik olmayan bir hiperalana bıraktığını belirterek sanal alanın başlangıcını telgrafın bulunuşuna dayandırmaktadır. Sanal alan, fiziksel yaşamdaki ortamlardan farklı olarak, mekânın nesnel fizikselliğini içeren bağlamdan ayrılmaktadır. Bu alan somut anlamda var olmayan ancak zihinsel olarak algılanan bir yerdir. Benedikt (2002: 29) sanal alanların zihinsel bir coğrafya olduğundan söz etmektedir. Bu alan tıpkı fiziksel yaşamdaki uzay gibi sonsuzdur. Bununla birlikte bu büyüklük etkileşim için bir engel değildir, kişiler farklı fiziksel coğrafyalarda bulmalarına karşın sanal ortamlar aracılığıyla aynı yerde zihinsel olarak bir araya gelmektedir. Bu ortamlarda zihin ve beden birlikteliği zorunlu bağlarından kurtulmaktadır.

Sanal iletişim teknolojileri ile birlikte insanların mekân kavrayışına fiziksel mekânın yanında sanal alanların eklenmesini, kişilerin yaşam alanlarındaki bir genişleme olarak değerlendirmek mümkündür. Günümüzde kişilerin iletişim kurabileceği, hareket edebileceği ve etkinlik yapabileceği alanlar, yeni bir alan kavrayışı bağlamında çeşitlenmiştir. İnternet tabanlı teknolojiler geleneksel iletişim teknolojilerinden farklı olarak Oldenburg'un söz ettiği birincil, ikincil ve üçüncül mekânlara zemin olmaktadır. Bu ortamlar bireyler arası iletişimin yanında kişilerin grup ve kitle düzeyinde bir arada bulunabilmesine ve etkileşimine zemin olmaktadır. Bu nedenle İnternet tabanlı teknolojiler, toplumsal ilişkilerin üretilmesinde bir aracı konumda bulunmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Toplumsallaşmanın üretilmesine olanak tanımalarına karşın bu teknolojilerin fiziksel yaşamda yok olan kamusal alanlar için yeni bir zemin olup olmayacağı konusu ise belirsizlik taşımaktadır. Rheingold gibi bazı yazarlar sanal toplulukları ve sanal kamusal alanları olumlarken Bauman (2006: 26), Poster (1995: 33) gibi yazarlar ise zamansal ve mekânsal engellerin teknoloji aracılığıyla aşılmasının insanlararasındaki farklılıkları ortadan kaldırmadığı ve aksine daha da derinleştirdiğini ve bakımından bu durumun olanaklı olmadığı görüşünü savunmaktadır.

2.4.3. Sanal İletişim Teknolojilerinin Demokrasiye Katkıları

İletişim teknolojileri ve demokrasi ilişkisinin tarihsel sürecinde hemen her yeni teknolojinin demokratik katılımı genişletme, halk ile temsilciler arasındaki etkileşimi arttırma bakımından beklentilere konu olduğu görülmektedir. Örneğin, Underwood'a (2002: 123) göre, "ilk yıllarında radyoyu coşkuyla benimseyenlerin birçoğu, siyasetçileri radyoya çıkardıklarında yeni bir güç edinmiş yurttaşların sordukları soruları yanıtlamak zorunda kalacaklarını, böylece sorgulanmaya daha açık hale gelen ve doğrudan doğruya halkla muhatap olan siyasetçilerle katılımcı bir demokrasiyi geliştirebileceklerini hayal etmektedir". Radyonun tekten-çoka (one-to-many) iletişime dayanan yapısı, yurttaşların iletişim etkinliklerinin büyük oranda dinleme ile sınırlı kalmasını ve ileti gönderimi ile geribildirim arasında eşit olmayan bir akışı da birlikte getirmiştir. Bunun yanında demokrasiyi güçlendirmek için kitle iletişim ortamlarının çoktan-çoka (many-to–many) kullanımının yollarını oluşturmaya yönelik fikirlerin de tartışıldığı görülmektedir.

1970'li yıllarda Einzensberger "radyo ve televizyonun demokratikleştirici potansiyellerinin tamamen serbest bırakılması için "tekten-çoka" biçiminde değil "çoktan-çoka" biçiminde işleyen bir iletişim sistemi haline gelmesini" savunmaktadır (Underwood, 2002: 122). Einzenberg, merkezi olmayan ve ortaklaşa üretilen programlarla, katılımcıların etkileşimine ve geribildirimine açık, siyasal öğrenim sürecinin gerçekleştiği ve böylelikle kitle iletişim ortamlarının seferber edici gücünün örgütlendiği, özgürleştirici bir kullanımı amaçlamaktadır. Williams da *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim* (2003) adlı yapıtında, ucuz, yerel tabanlı ancak iletişim ve bilgi paylaşımını olası kılan uluslararası genişlikte televizyon sistemlerine sahip

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olunabileceğini belirtmekte; televizyon teknolojisini olgun ve katılımcı demokrasiye uzanan devrimin iyileştirilmesinin araçları olarak tanımlamaktadır (Williams, 2003: 125). Bununla birlikte, radyo ve televizyon teknolojileri, yurttaşların eşit derecede iletişim sürecinde yer almalarını sağlayacak yatay iletişim yerine sayıca az kişiden kitlelere doğru tek yönlü bir iletişim akışının gerçekleştirildiği merkezileşmiş yapılanmalar olarak toplumsal yaşamda konumlanmışlardır. Ekonomik ve siyasal egemen güçlerin medya sistemlerinin düzenlenişine yönelik müdahalelerinin, bu iletişim teknolojilerinin ilk yıllarda kendilerinden beklenen seferber edici, özgürleştirici ve kamusal katılıma olanak tanıyan yapılanmalara dönüşümlerinin gerçekleştirilmesini engellediğini söylemek de olanaklıdır.

Poster ise *İkinci Medya Çağı* (1995) adlı çalışmasında geleneksel iletişim teknolojilerinden merkezsizleştirilmiş (decentralized) iletişim bakımından telefonun demokratik yapısına dikkat çekmektedir. Poster'a (1995: 23) göre, "birinci medya çağında kökten iletişim potansiyeline sahip model telefondur. Telefonu ayrı kılan özellik merkezi olmayışı ve gönderici ile alıcının konumunun evrensel olarak yer değiştirebilmesidir. Sistem içinde herkes herkese ileti gönderebilir hale gelmiştir". Merkezsiz bir iletişimi desteklemekle birlikte telefon, çoktan çoğa gerçekleşen kamusal etkileşim açısından sınırlı bir teknolojidir. Televizyon ve radyonun kitlesel ancak tek-yönlü, telefonun ise merkezsiz ancak yalnızca bireyler arası iletişime olanak tanıyan yapısal sınırlılıklarını aşarak iletişimi yurttaşlar açısından çoktan çoğa dönüştüren teknoloji ise İnternet'tir. Telefona benzer şekilde bu teknolojiyi kullanma olanağına sahip her birey, bir içeriğin hem üreticisi hem de tüketicisi konumuna gelmektedir. Bununla birlikte içerik noktadan noktaya iletilebilmesinin yanında bir noktadan birçok noktaya (örneğin e-posta listeleri) bir noktadan bir servis sağlayıcıya (örneğin Web siteler) aktarılarak çoklu etkileşime olanak tanımaktadır. Radyo ve televizyon gibi ortamlarda bir noktadan kitlelere yönelik tek yönlü bir ileti akışı söz konusu iken ilan tahtaları, tartışma forumları, Wiki'ler gibi İnternet tabanlı uygulamalarla her birey ortaklaşa içerik üreticisi ve alıcısı konumuna gelebilmektedir.

Bununla birlikte bir iletişim teknolojisinin teknik olarak demokratik bir yapıya sahip olması, sağlanan iletişimin de demokratik olacağı ve demokrasilerde yurttaş katılımını

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

genişleteceği anlamını taşımamaktadır. Sanal ortamların katılım potansiyelinin anlaşılabilmesi için bu ortamlarda katılımı destekleyen öğelerin ve katılımın önünde duran engellerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Sanal iletişim ortamlarının katılımı genişletmesi bakımından sağladığı yeni olanakları temel olarak şu maddeler altında toplamak olanaklıdır:

- *Zamanın ve uzaklığın esnetilmesi:* İnternet tabanlı sanal iletişim teknolojileri, zamanın ve coğrafyanın sınırlamalarını esneterek yeni toplumsal etkileşimler kurulmasına olanak tanımaktadır. Etkileşimde bulunan kişilerin farklı fiziksel alanda bulunabilmeleri küresel düzlemde eşzamanlı (synchronous) ve eşzamansız (asynchronous) gerçekleşebilmektedir. Telefon ya da posta gibi geleneksel teknolojiler de kısmen bu işlevleri yerine getirebilmekle birlikte sanal iletişim teknolojilerinin getirdiği yenilik, zaman ve uzaklık kategorileri ile ilgili değişkenlerin tümünü gerçekleştirebilir olmasıdır.

- *Bilgi erişiminde kolaylık ve artış:* İnternet teknolojisi ile birlikte bireysel düzeyde şimdiye kadar hiç olası olmayan miktar ve hızda bilgiye erişim olanaklı hale gelmektedir. "Ses, yazı ve görüntünün sayısal olarak kodlanabilmesi, fiber optik kabloların keşfi, sayısal olarak kodlanan görüntülerin iletilmesi, bu iletilerin sıkıştırılabilmesi, bilgiyi aktarmadaki yenilikler (switching technology) iletilecek bilgi miktarını ve özelliğini belirgin biçimde arttırmış ve değiştirmiştir" (Poster, 1995: 23). Bilgi, Negroponte'nin ifadesiyle (1996: 153) atomlardan bit'lere aktarılan coğrafi sınırlara takılmayarak basılı sayfanın sınırlılıklarından kurtulmaktadır. Bilgi süper otoyolları (information superhighways) ağırlıksız bit'lerin ışık hızıyla dünya üzerinde hareket etmektedir. Yüksek hızda, miktarda ve küresel bağlamda hareket eden metinler, bilgi otoyollarında akmaktadır. Dolayısıyla yurttaşlar açısından bilgiye erişim, alternatif bilgi kaynakları da dâhil olmak üzere, uzaklık sorununu aşarak görece daha kolay, hızlı ve ucuz şekilde gerçekleşebilmektedir.

- *Bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi:* Castells (2008a: 478), İnternet'in birçok zayıf bağın gelişimine uygun olduğunu ileri sürmektedir. Zayıf bağlar düşük maliyette

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bilgi edinme ve yeni olanakları yakalama bakımından etkili olduğunu söylemek olanaklıdır. İnternet'in üstünlüğü, toplumsal özelliklerin, iletişimi çerçevelemekte, hatta engellemekte daha az etkili olduğu eşitlikçi bir iletişim çizgisinde farklı düşüncelerle olan zayıf bağları güçlendirilmesini olası kılmasıdır. Bu görüşe benzer şekilde Lüders, (2008: 10), yurttaşların sanal ortamlardaki etkileşimlerinde her geçen gün daha çok sayıda ileti ürettikçe, toplumsal söylemlerin katlanarak arttığını ve kitle iletişim kurumlarının tek anlatıcı olma hâkimiyetinin ellerinden alındığını belirtmektedir. İnternette bilgi edinmenin ve paylaşmanın başka yolları ise çevrimiçi haberler, yurttaş gazeteciliği ile alternatif medya uygulamalarının sanal ortamlara taşınmasıdır. Mossberger ve diğerlerine (2008: 65) göre "çevrimiçi haberler, siyasal ilgiyi arttırarak bilgiye erişimdeki kişisel maliyeti azaltmakta, tartışmaları kolaylaştırmakta ve siyasal katılımın yararlarını arttırmaktadır". Çevrimiçi haberlerin yanı sıra İnternet üzerinden yayıncılığın görece kolay ve maliyeti düşük olması, bloglar gibi teknik bilgi gerektirmeyen uygulamaların ortaya çıkmasıyla birlikte, alternatif medya ile yurttaş gazeteciliği yaygınlaşmakta ve böylelikle fiziksel yaşamdaki anakım medyanın haber kaynağı olma tekeli kırılmaktadır.

- *Sivil toplumun etkileşim ve örgütlenmesi:* Sanal iletişim teknolojileri, toplumsal hareketlerin küresel bağlamda etkileşimini olanaklı kılarken, yerel hareketlerin de sesini duyurma ve kamuoyu oluşturma aracı olmuştur. Örneğin, 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Seattle'daki toplantısı sırasında gerçekleştirilen protestolarda etnik, ideolojik ve siyasal bakımdan çok çeşitli ve farklı coğrafyalarda bulunan sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelmesi ve bu çeşitliliğin örgütlenmesi, İnternet aracılığıyla oluşturulan iletişim ağları sayesinde gerçekleşmiştir. "Elektronik postalar, sohbet odaları, forumlar, bilgilerin postalanması, İnternet'i hareketin daimi agorası kılarken geniş çaplı görüş alışverişi de olası olmuştur. Böylece herkes aynı anda hem eşgüdümlü hem de çeşitlilik içinde olabilmiştir" (Castells, 2008b: 200). Bu teknolojiler ayrıca, Castells'in (2008b: 110) ilk "enformasyonel gerilla hareketi" olarak tanımladığı Zapatista hareketi gibi, yerel hareketlerin de sesini duyurma ve kamuoyu oluşturma aracı olarak da kullanılmaktadır. Yerel hareketler bu teknolojiler aracılığıyla, yerelde yaşananları doğrudan tüm dünyaya aktararak, kamuoyu oluşturabilme, destek alma ve açıktan kendilerine yönelik baskılardan korunabilme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gibi çeşitli yararlar sağlayabilmektedir. Yine son dönemde Mısır başta olmak üzere bazı Kuzey Afrika ülkelerinde gerçekleşen ve Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketlerde, özellikle gençlerden oluşan halkın bloglar, mikro-bloglar ya da toplumsal paylaşım ağlarını kendi aralarında haberleşme, örgütlenme ile toplumu eyleme yöneltme amacıyla kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın Arap Baharının göz ardı edilemez bir parçası olduğunu ifade eden Şimşek (2012: 35) ise bu teknolojilerin bir rejimi yıkamayacağını ancak halkın demokrasi mücadelesinde iletişimlerini kolaylaştırabileceğini belirterek konuyla ilgili deterministik bir konuma düşülmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Sanal ortamlarda demokratik katılımın önünde duran engelleri ise şu şekilde sıralamak olanaklıdır:

- *Sayısal bölünme:* Sayısal bölünme, temelde "bilgisayar ve İnternet erişimine sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki" ayrım (Van Dijk, 2006: 178) olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte sayısal bölünme yalnızca donanım ve yazılım sahipliği bağlamında gerçekleşmemektedir. Bilgisayar kullanım bilgi ve becerisi, İnternet okur-yazarlığı, zaman ve güdülenme gibi öğeler de sayısal bölünmeyi ortaya çıkarabilen nedenlerdir. Sayısal bölünme, bilgiye sahip olanlarla olmayanlar arasında uçurumun artmasına da neden olabilmektir. Türkiye'de TÜİK'in Nisan 2012 Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması raporuna göre, İnternet kullanımında eğitim, cinsiyet, yaş ve kır-kent bağlamında sayısal uçurum bulunmaktadır. Bu rapora göre Türkiye'de erkeklerin %58'i İnternet kullanmakta iken kadınlarda bu oran %37'dir. İnternet kullanımı kentsel yerlerde %56,6 ve kırsal yerlerde ise %26,4 olmakla birlikte, İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu ise 16-24'tür. (TÜİK, 2012). Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, sayısal bölünme bilgisayar ve İnternet tabanlı teknolojilerin kullanımının gün geçtikçe yaygınlaşması ve ucuzlamasına karşın devam etmektedir.

  Bu durumun demokratik katılıma etkisi Castells için (2008b) Atina Demokrasi'sindeki gibi görünüşte kapsayıcı ancak uygulamada dışlayıcı ve sınırlı bir katılıma neden olmasıdır. Castells'e (2008b: 528) göre birkaç ülkede nispeten

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

küçük, eğitimli ve varlıklı seçkin, sıra dışı bir bilgilenme ve siyasal katılım aracından yararlanarak, yurttaşlıklarını fiilen güçlendirirken, dünyanın eğitimsiz, bilgisayardan uzak kesimleri bu yeni demokratik çekirdeğin dışında kalmış olacaklardır. Bu durum tıpkı klasik Yunan'da köleler ve kadınların yönetimsel süreçlere katılamamasına benzemektedir ve elektronik demokrasinin tüm yurttaşlara yönelik kapsayıcı bir model olarak yaşama geçirilmesi konusunda önemli bir sorun oluşturmaktadır.

- *Kutuplaşma ve ayrımlaşma:* Sanal ortamdaki topluluklar, benzer ilgi ve değerlerin paylaşıldığı yerlerdir. Bununla birlikte İnternet'te istenmeyen karşılaşmaları engellemek için gelişkin bir süzgeçleme teknolojisi kullanılabilmesi de olanaklıdır (Saphiro, 2002: 192). Siberuzayda geçen iletişim büyük bir çeşitlilik içerse de, bazı katılımcılar temelde kendilerine benzer görüşleri olan grupları aramaktadır. Bu durum ise belirli bir bakış açısının pekişmesi durumunu da birlikte getirmektedir (Dahlberg, 2001: 618; Sustein, 2002: 182). Bu konuda yapılan bazı araştırmalar Dalhberg'in düşüncelerini doğrular niteliktedir. Davis (1999:162), Hill ve Huges (1998: 74) ve Wilhelm'in (2002: 99) Usenet ve AOL'daki siyasal grupları içeren araştırmalarına göre tartışma grupları farklı görüşleri içermeye açık olsa da kolaylıkla ideolojik açıdan homojen "ilgi toplulukları"na dönüşmektedir. "İnternet aynı zamanda birçok kişi için, nefret grupları gibi, aşırılığı doğuran bir ortam sağlamaktadır" (Sustein, 2002: 182). Dolayısıyla sanal ortamlardaki kişiler ve topluluklar birbirlerini dışlayabilmekte, böylelikle farklı görüşler ve fikirlerle karşılaşma azalabilmektedir.

- *Bilginin kalitesizliği, yanlış bilginin yayılması:* Sanal ortamlarda her türlü bilgi hızla çoğalmakta ve paylaşılmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri, bilginin üretimi ve kitlesel olarak paylaşımın bireysel ve gündelik etkinliklerden bir tanesi haline gelmiş olmasıdır. Bireysel düzeyde Web sayfalarıyla başlayan bu etkinlikler günümüzde bloglar, mikro-bloglar ya da çeşitli işbirlikçi araçlarla sürmektedir. Özellikle Web 2.0 teknolojisi olarak nitelendirilen ortamların temel karakteristik özelliklerinden biri olarak paylaşma temelli etkilişimi belirtmek olanaklıdır. Örneğin Wikipedia gibi işbirlikçi araçlarda bilgi, kullanıcılar tarafından üretilmektedir. Bu durum ise yanlış

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bilginin kitleselleşmesi, bilginin çarpıtılması ile bilgi kirliliği gibi bazı sorunlara neden olabilmektedir.

- *Bilginin tekelleşmesi:* Hindman (2009: 12) aramalara kılavuzluk eden İnternet link yapısının, kişileri dar bir popüler alana taşıyarak aslında bir dışlama mekanizması gibi çalıştığını belirtmektedir. Hindman'a göre birçok kullanıcının, linklerin zaten toplanmış olduğu sitelere (arama motorları gibi) gitme eğiliminde olması anlamında link yapısı bir güç yasası dağılımını takip etmektedir. Hidman, Hitwise Internet trafiği verilerini kullanarak, arama süreçlerinin yoğunlaştırılmış doğasını göstermektedir. Bu verilere göre, Google, Yahoo! ve Microsoft tüm arama taleplerinin %95'ini ellerinde tutarken, Google ve Yahoo! en üstteki (top search) arama sonucu üzerinde %90 oranında uyuşmaktadır. Yine en üstteki 10 Websitesi ise, tüm trafiğin %25'ini almaktadır. Dolayısıyla arama motorları üzerinden erişilmekte olan bilgi, çeşitlilik yerine büyük oranda türdeşlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Sanal iletişim teknolojilerinin katılım için gerekli olan bilgilenmeyi, etkileşimi ve örgütlenmeyi destekleme gibi olumlu katkılarının yanında sayısal bölünmeyi, bilgi çokluğuna karşı bilginin kalitesizliğini, çoğulcu bir etkileşimin yanında toplumsal ayrımlaşma ve kutuplaşmayı da içermekte olması; tekelleşme ve ticarileşme ile çeşitli kısıtlayıcı düzenlemelere maruz kalması da söz konusudur. Dolayısıyla bu teknolojinin 'kendiliğinden' demokratikleştirici bir iletişim teknolojisi olarak değerlendirilmesi belirlenimci bir açıya denk düşmektedir. Radyo ve televizyon gibi gelenekselleşmiş kitle iletişim ortamları da ilk çıktıkları yıllarda demokratikleştirici yenilikler olarak umutla karşılanmış ancak neoliberal politikalar ekseninde gerçekleştirilen medya sistemlerindeki düzenlemeler nedeniyle, kamusal yayıncılığın gerilemesi ve küresel iletişim endüstrileri ile tekelleşme olgusuyla karşı karşıya kalması, bu kitle iletişim ortamlarının demokrasilerdeki işlevlerinin sekteye uğratmıştır. Geçmişteki örneklerinde de görüldüğü gibi bir iletişim teknolojisinin "toplumsal ve siyasal etkisi tamamen bu teknolojinin nasıl kullanıldığı ile ilgilidir" (Saphiro, 2002: 192). Dolayısıyla demokratik bir yaşamda gerekli olan "sürdürülebilir bir insani gelişme (sustainable human development) için bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim eşitsizliğinin ortadan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kaldırılmasının yanı sıra sayısal okuryazarlık becerilerinin de herkes için sağlanması" (Şimşek, 2006:133); bu teknolojinin "tam bir bireysel kontrol yerine yurttaşların etkileşimine açılmış bir kamusal alanın korunmaya çalışılması ve kişiye özel olma ve gruplaşmanın yerine çeşitliliğe ve karşılıklı bağımlılığa hizmet eder" (Saphiro, 2002: 193) şekilde kullanılması gerekmektedir. Sanal iletişim teknolojilerinin ancak bu çerçevede kullanılması durumunda katılımcı teknolojiler olarak nitelendirilebilmesi olanaklıdır.

2.4.4. Sanal Ortamlarda Katılımcı Demokrasi

Demokrasinin sanal ortamlar bağlamında uygulanmasına yönelik yaklaşımlar, temel olarak fiziksel yaşamda varolan demokrasi modellerinin sanal ortamlar açısından yeniden tartışılmasını içermektedir. Van Dijk (2000: 37) uzaktan-anketler (telepolls), uzaktan-referandum (telereferanda) ve uzaktan-oylama (televoting) gibi uygulamaları sayısal demokrasinin plebisit ve liberal şekli; devlet ile yurttaşlar arasında çevrimiçi iletişimi sağlayan uygulamaları legalist ve yarışmacı şekli ve siyasal içerikli mail listeleri, tartışma forumları gibi tartışma ortamları yoluyla katılımı ise katılımcı, çoğulcu ve liberal şekli olarak sınıflandırmaktadır. Fusch ise (2008: 233) fiziksel yaşamdaki üç temel demokrasi modeli olarak tanımladığı (1) temsili demokrasi, (2) doğrudan, plebisit demokrasi ve (3) katılımcı demokrasi yaklaşımları açısından sayısal demokrasi uygulamalarını ele almaktadır. Bu çalışmada demokrasi kuramlarında izlenen benzerlik nedeniyle Fuchs'un sınıflandırması izlenmektedir.

Sayısal temsili demokrasi (Fuchs, 2008: 228) ya da elektronik demokratikleşme (Hagen, 1997) yaklaşımının ana fikri, fiziksel yaşamda uygulanmakta olan temsili demokrasi modeline bazı yardımcı öğeler ekleyerek, onu daha işlevsel kılmaktır. Bu model, varolan uygulamanın yerine geçecek yeni bir model değil, varolan uygulamanın yeni iletişim teknolojileri ile desteklenmesini içermektedir. İletişim kanallarının genişletilmesine odaklanan bu yaklaşım, e-devlet gibi uygulamalarla yurttaşların, çeşitli işlemlerini gerçekleştirebilmesine ve yönetimsel süreçlerle ilgili bilgi alabilmesine odaklanmaktadır. Kamu kurumlarının Web sitelerindeki ziyaretçi defterleri, haber bültenleri, sohbet ve siyasetçilerle çevrimiçi konferanslar, siyasetçilere e-posta

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gönderimi, çevrimiçi yönetimsel araçlar (vergi bildirimi, seçim kampanyaları, çeşitli formları doldurma gibi) bu çerçevede kullanılmaktadır (Fuchs, 2008: 234).

Bununla birlikte İnternetin kamu kurumları hakkında bilgi sağlaması, bu kurumların şeffaflaşmasını desteklemesi ve izlenebilmesine odaklanmak, siyasal yönetim ile yurttaş arasındaki iletişim akışındaki eşitlik sorununun göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Örneğin Norris'in (2001: 130) toplam 3.000 kamu kurumunun Web sitelerini incelediği çalışması, bu kurumsal Web sayfalarının yurttaş ve kurum arasında aşağıdan yukarıya gerçekleşen bir etkileşim yerine ağırlıklı olarak yukarıdan aşağıya bir bilgi akışını içerdiğini göstermektedir. Bu bağlamda temsili sistemin sayısal teknolojilerle desteklenmesi tekten çoğa doğru akan, merkezileştirilmiş bilgi akışı ile iletişimin tutucu ve totaliter yaklaşımını devam ettirmektedir. Siyasal yönetimin çevrimiçi hizmetleri önemli olmakla birlikte her zaman güçten ve iktidardan etkilenebilmektedir. Bazı yazarlara göre (Dahl, 2001: 619; Norris, 2001: 130) demokrasinin, siyasal ve ekonomik güçlerden özerk bir bilgi akışı ve kamusal tartışma gerektirmesi nedeniyle sanal ortamlarda demokrasi tartışmalarının, daha çok katılımcı modeller üzerinden şekillenmesi önem kazanmaktadır.

Sayısal doğrudan demokrasi ise, günümüzde tele-demokrasi yaklaşımının bir uzantısı olarak tartışılmaktadır. Tele-demokrasi kavramı, 1970'lerin sonunda kablolu televizyonların siyasal karar oluşum süreçlerinde kullanılmasına yönelik denemeler çerçevesinde ilk kez kullanılmıştır (Hagen, 1997). Tele-demokrasi fikri, bir siyasal sistemde yeni iletişim teknolojilerini kullanarak daha doğrudan bir demokrasiyi oluşturmaya yönelmektedir. Bazı yazarlar (Hagen, 1997; Underwood, 2002: 122) ise, 1980'lerin ortalarında kablolu televizyon teknolojisinin doğrudan demokrasiye ve siyasal katılıma artış bakımından herhangi bir katkı sağlamadığının açıklık kazandığını belirtmektedir. İnternet tabanlı sanal teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sanal ortamlar aracılığıyla doğrudan katılım konusu bir kez daha tartışılmaya başlanmıştır. Sanal ortamlarda doğrudan demokrasi[7] bir yandan sanal agoraların yeniden olabilirliği

[7] Doğrudan demokrasi düşüncesi Atina modeli ve plesibit model olarak ikiye ayrılmaktadır. Atina demokrasisi, yurttaşlar arasında kamusal konuların tartışılması ve bu konularla ilişkili olarak oy verilmesi yoluyla kendi kendilerini yönetmelerine dayanırken plesibit model daha çok referandumlara uygulamada yer vermektedir (Van Dijk, 2000: 40).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

üzerinde durmakta öte yandan yurttaşlar arasındaki karar alma süreçlerinin sanal ortamlara uyarlanmasını içermektedir. Tele-demokrasi düşüncesinin sanal ortamlarla kesişimi daha çok doğrudan demokrasinin plebisit şekline denk düşmektedir. İnternet ortamıyla gerçekleştirilen kamuoyu yoklamaları (telepolls), referandumlar (telereferanda) ve oylamalar (televotes) bu modelin uygulamalarıdır.

Fuchs'a (2008: 236) göre, uzaktan oylama, anketler ve referandumlar aracılığıyla işleyen bir demokrasinin, yurttaşlığı güçlendirmesi ve merkezileşmiş bir bürokratik gücü zayıflatması olanaklıdır; ancak bu modelde demokrasi, iletişimsel eylem ve tartışma etkinliklerini içeren bir demokrasiden karar alma sürecini oylamaya indirgeyen bir demokrasi anlayışına dönüşmektedir. Dolayısıyla tartışma ve etkileşim yerine, üzerine tıklanan (point-and-click) ya da düğmeye basılan (push-buton) bir oylama sürecine odaklanmak, kamuoyunu yönlendiren otoriter liderliğe dönüşüme de açık olmak anlamına gelebilmektedir.

Alanyazında bazı araştırmacılar tarafından (Dahl, 2001: 619; Fuchs, 2008: 236; Norris, 2001: 130) sayısal plebisit ve temsili demokrasi modellerine getirilen eleştiriler çerçevesinde sanal ortamlarda demokrasi potansiyeli olan modelin, yurttaşlar arası etkileşimi içeren bir katılımcı demokrasi modeli olduğu ifade edilmektedir. Bireylerin kamuyu ilgilendiren konular etrafında bir araya gelerek çoğulcu bir anlayışla akılcı tartışmalar yapmaları, toplumsal sorunlara çözüm üretmeleri ile çözüm konusunda uzlaşıya varmalarını içeren müzakereci modelin, sanal ortamlar aracılığıyla güçlendirilmesi ve desteklenmesi fikri, çevrimiçi müzakere (online deliberation) araştırmalarının çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Müzakereci demokrasi tartışmaları ilk olarak fiziksel yaşam bağlamındaki tartışmalarda başlamış daha sonra İnternet teknolojisinin ortaya çıkmasıyla sanal ortamlar çerçevesinde tartışılmaya devam etmiştir. Fiziksel yaşamda "liberal demokrasiye yönelik genel endişe ile birlikte müzakereci model yaygınlaşırken; özellikle 1989 yılında Habermas'ın *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasının İngilizceye çevrilmesiyle birlikte müzakereci demokrasiye ilgi de artmıştır" (Gangadharan, 2009: 331). 1990'lı yılların ortalarında ise, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yurttaşlar arası katılım ve tartışma süreçlerinin çevrimiçi bağlamda gerçekleştirilmesi fikri tartışılmaya başlanmıştır. İki-yönlü, görece ucuz, merkezsizleştirilmiş ve küresel bir iletişime olanak tanıması ve böylelikle siyasal ve ekonomik egemen güçlerden özerk, akılcı-eleştirel bir etkileşimi destekleyebilme olanağı nedeniyle İnternet tabanlı sanal ortamlar, müzakereci yaklaşım tarafından ilgi görmektedir. Habermas da (2006: 411) sanal ortamların toplumsal çevrelerinden bağımsızlaşarak kendi kendini düzenleyebilir hale gelebilmesi ve anonim bireylerin bilgi temelli, nitelikli bir söylem ile duyarlı bir sivil toplum olarak geribildirim vermesi durumunda kamusal alanda dolayımlanmış bir siyasal iletişimin müzakereci süreçleri genişletebileceğini ifade etmektedir.

İlk çalışmalarda "çevrimiçi müzakere" kavramı kullanılmamakla birlikte[8], tartışma, müzakere ve karar oluşum süreçlerinin doğası, siber alanlarda katılım ve dahil olma, çevrimiçi kamusal tartışma ortamlarının yapısı gibi çeşitli konuların ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmacılardan Friedland (1996: 206), elektronik kamu haberciliği, çevrimiçi yönetim-yurttaş projeleri ve bilgisayar destekli ağları, toplumsal sermaye oluşumunun kuramsal modelde öngörülmeyen yeni yolları olarak olumlamaktadır. 2000'li yıllardan sonra çevrimiçi siyasal tartışmaların doğası ve olanakları üzerine yapılan çalışmalar daha da artmakla birlikte sanal iletişim teknolojilerinin ve müzakereci demokrasinin kesiştiği çalışma alanı türdeş değildir. Bunun nedeni (a) müzakereci etkinliklerin, karar alma, uzlaşı sağlama, öğrenme, ortaklaşa içerik üretme ve içeriği düzenleme gibi çeşitli süreçleri içermesi (b) çevrimiçi müzakerelerin gerçekleştiği alanların ve bu alanlardaki tasarım ve uygulamaların çok çeşitli olmasıdır. Müzakereci süreçler hem Web-temelli forumlar, bloglar gibi varolan ortamlarda gerçekleşmekte hem de müzakereler için (göreve dönük) yazılımlar da geliştirilmektedir. Ayrıca bir ortamda müzakereci süreçleri oluşturan, yöneten bir yurttaş olabildiği gibi, bir kamu kurumu ya da sivil toplum kuruluşu da olabilmektedir. Yine müzakere izleklerinin tasarımı (moderatörlü ya da moderatörsüz, eşzamanlı ya da eşzamansız gibi) bu alanın çeşitlenmesine neden olmaktadır.

[8] 2000'li yılların başında ise "çevrimiçi müzakere" kavramı yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu alandaki çalışmaların birçoğu müzakereci demokrasi yaklaşımının normatif bakış açısını ve farklı modellerini temel almaktadır. Bazı araştırmacılar (Dahlberg, 2001; Froomkin, 2004; Papacharissi, 2004) müzakereci demokrasinin Habermascı yaklaşımına vurgu yapmaktadır. Froomkin (2004) çevrimiçi tartışmalar bağlamında 18. yüzyıl Batı Avrupa burjuva kamusal alanına yeniden ulaşılıp ulaşılamayacağını sorgulamaktadır. Froomkin'e (2004: 18) göre, İnternet sihirli şekilde belki katılımcıları filozof-krallara dönüştürmeyecektir ya da Habermas'ın kamusal alan yaklaşımının yeniden canlanması için bizi zorlamayacaktır, ancak tartışma forumlarının ve araçlarının çeşitliliği yalnızca tartışmanın değil, nitelikli bir tartışmanın yapılabilmesi konusunda ümit vermektedir.

Bazı araştırmacılar ise, Habermas'ın kamusal alan ve ideal tartışma düşüncesinden farklı bir yol izlemektedir. J.S. Mill ve J. Maddison'ın liberal ve federalist (cumhuriyetçi) demokrasi anlayışını temel alan Fishkin (2009b: 26) müzakere ve siyasal eşitliği birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda geliştirdiği Müzakereci Oylama® sistemi, rastlantısal olarak seçilen ve istatistiksel olarak kamuyu temsil eden yurttaşların, fiziksel yaşamda yüz yüze tartışmalarını içermekte ve tartışan yurttaşların tercihlerindeki değişimi gözlemlemektedir. Fishkin bu sistemi ilk kez 2002 yılında çevrimiçi ortamlara uyarlamıştır. Amerikan dış politikası (2002), başkanlık seçimleri (2004 yılının başında ve sonunda) gibi konularda tasarladığı geniş katılımlı, hem yüz yüze ve hem de çevrimiçi müzakereci oylama etkinliklerinin sonuçları, sanal ortamlarda geçen tartışmaların yüz yüze tartışmalara büyük ölçüde benzediğini göstermektedir. Süreç sonunda katılımcılarda kamusal sorunlara yönelik bilgi artışı ve daha çok sorumluluk üstlenmeye yönelik tutum değişikliği gözlemlenmiştir (Fishkin, 2009b: 29).

Yine Habermas'ın müzakereci demokrasisi ile yakın bir çizgide ilerleyen ancak ona eleştirel olarak yaklaşan Barber'ın radikal demokrasi yaklaşımı[9] da çevrimiçi tartışmalar ekseninde ele alınmaktadır. Radikal demokrasi yaklaşımı müzakereci

[9] Radikal demokrasi düşüncesi, Habermas'ın kamusal alan yaklaşımını ve akılcı ve ahlaki tartışma süreçlerini, karşı-kamuları göz ardı etmesi, "bozulmamış iletişim" ve "akılcı uzlaşma"ya vurgu yapan aşamalı bir model önermesi bakımından eleştirmektedir (Mouffe, 1992: 31). Radikal demokrasi anlayışı, Habermas'ın kişinin farklılıklardan vazgeçme pahasına uzlaşmaya yaptığı vurguya karşın, Laclau ve Mouffe, siyasetin her zaman farklılıklar arası çatışma alanı olacağını söyleyerek, fikir ayrılıklarına vurgu yapmaktadır (Alankuş, 2008:195).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

anlayışı, egemen güçten etkilendiği; toplumsal ve siyasal varolan durumu (status quo) desteklediği için eleştirmektedir (Dalhberg, 2007: 47). Bu yaklaşıma göre İnternet bir yandan hem araçsal-stratejik etkinlik sitelerinde[10] hem de müzakereci kamusal alanlarda baskın söylemin yeniden üretilmesini sağlayan bir araçtır. Haber ve bilgi için çevrimiçi ilgiliyi kendine çeken kurumsal siteler ile anaakım medya siteleri, baskın söylemsel çerçeveyi yeniden üretmektedir (Dahlberg, 2005:160).

Bu yaklaşım öte yandan Internet'i 'radikal demokrasi' için bir güç olarak da görmektedir. Internet, karşı-kamuları (counter-publics) geliştiren marjinalleştirilmiş söylemi içeren grupların üyeleri için bir alan işlevi görmekte; coğrafya ve düşünce bakımından çeşitlilik gösteren karşı-kamuların ağlar yoluyla birbirine bağlanmasına ve böylelikle karşıt söylemlerin daha güçlenmesini sağlayabilmektedir (Dalhberg, 2007: 56). Dalhberg çevrimiçi demokrasi için müzakereci kamusal alan ile müzakerenin post-Marxist anlayışını birbirine eklemleyerek köktenleşmiş bir kamusal alan kavramını vurgulamaktadır. Bu bağlamda siber uzay, baskın toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği ve bunların dışlanan gruplarla çekişmesinin geçtiği bir mücadele ve çatışma alanıdır (Dalhberg, 2007: 48).

2.4.5. Sanal Ortamlara Yansıyan Müzakere İlkeleri

Sanal ortamlarda katılımcı demokrasi yaklaşımı ve çevrimiçi müzakerelerin tartışılmasıyla birlikte, normatif önkoşulların sanal ortamlar bakımından ele alınması konusu da gündeme gelmiştir. Özellikle sanal ortamların müzakereci demokrasi konusunda potansiyelini değerlendirmeyi amaçlayan bazı araştırmalarda (Dahlberg, 2001; Graham, 2008; Jankowski ve van Os, 2002; Jensen, 2003; Schneider, 1997; Steenbegen ve Bächtiger, 2003; Wilhelm, 2002) konu, ilkelerin neler olduğu ve nasıl gözleneceğine ilişkin kuramsal ve yöntem bilimsel tartışmalar bağlamında çalışılmıştır. Bu araştırmalarda ideal tartışma önkoşullarının kavramsallaştırıldığı ve sanal ortamların doğasına özgü bazı açılımların da eklenebildiği görülmektedir. Bu süreçte doğal olarak ilkelerin kavramsallaştırması ve ölçümlenmesine yönelik yaklaşımlar da çeşitlenmiştir. Aşağıda yer alan sıralamada da görüldüğü gibi, ilkelerin İngilizce kavramsallaştırması farklılaşabilmektedir. Bununla birlikte Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) ile

[10] Anaakım medyanın ve kamu kurumlarının çevrimiçi etkinlikleri kastedilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

söylem etiği (1991, 1996) yaklaşımlarını bir başlangıç noktası olarak almaları temelinde, ifadelerdeki farklılaşmaya karşın anlamsal örtüşmenin büyük bir çoğunlukla bulunduğu görülmektedir. Mannoyer-Smith ve Wojcik (2010: 3) de çevrimiçi müzakerelerin değerlendirilmesinde, son yılların bir dönüm noktası olduğunu belirtmekte ve 10 yılı geçen bir sürede oluşan zengin akademik birikimin, müzakere kavramı konusundaki farklı tanımları netleştirmeyi ve uyuşmazlıkları bağdaştırmayı amaçlayan çalışmaları da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Bu çalışmalardan bazıları ışığında (Bächtiger vd, 2011: 4; Black vd, 2011; Graham, 2008: 20; Stromer-Galley, 2007) alanda ağırlık kazanan ilkeleri şöyle sıralamak olanaklıdır:

- erişilebilirlik (inqulision/openness/accessibility)
- söylemsel eşitlik (discursive equality),
- içtenlik (sincerity/truthfulness),
- siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık (freedom/autonomy from the state and economic power/censorship).
- karşılıklılık (reciprocity/dialogue/interactivity/engagement/continuity),
- gerekçelendirme (justification/reasoning),
- düşünümsellik (reflexivity),
- saygı (tone/respect/respectful listening).

Bunlardan *erişilebilirlik ilkesi*, demokratik bir kararın yalnızca bu kararın sonuçlarından etkilenen kişilerin tümünün karar oluşum süreçlerine dâhil olması çerçevesinde adil ve geçerli olacağını belirtmektedir (Kies, 2010: 42). Dolayısıyla bu ilke dileyen herkesin tartışma ortamlarına erişebilmesini ve tartışmalara katılabilmesini öngörmektedir. Habermas (1996: 305) söylem etiği yaklaşımında hiç kimsenin konuşma ve eylem olanağının söylemden dışlanmaması gerektiği ile söylemin kamusal olmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Habermas'ın betimlemesine benzer bir biçimde, sanal söylem alanları da kamuya açık olmalı ve dileyen herkes bu alanlarda bulunabilmelidir. Bununla birlikte Dahlberg'e (2004: 34) göre sanal kamusal alanlar, sayısal bölünme ve resmi sınırlandırmalar göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Sanal alanların kural olarak herkese açık olması, bu forumlara herkesin erişebileceği anlamına gelmemektedir. Sayısal bölünmenin etkisiyle kişiler ya da toplumsal tabakanın çeşitli

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

katmanları arasında sanal kamusal alanlara erişim ile bu alanlarda tartışmalara katılmak için gerekli olan yazılım ve donanımları kullanım becerisi gibi unsurlar bakımından eşitsizlikler söz konusu olabilmektedir. Tartışma süreçleri açısından bu sanal kamusal alanlar mümkün olduğunca sayısal bölünmenin etkilerinden arınık ve nüfus bakımından çeşitliliği barındırabilen ortamlar olmalıdır.

Bunun yanı sıra erişilebilirlik ilkesi kapsamında göz önünde bulundurulması gereken bir başka unsur da siyasal ya da ekonomik egemenler tarafından gerçekleştirilmesi olası olan kısıtlamalardır (Dahlberg, 2004: 34). Yurttaşlararası sanal etkinlik alanları, çeşitli uygulamalar ve düzenlemeler nedeniyle erişilebilir ya da kapsayıcı olamayabilmektedir. Devlet temelli kısıtlayıcı kararlar, sanal alanları ya da iletişimi engelleme gibi örnekler çerçevesinde gerçekleşirken ayrıca forumlar için hizmet sağlayan şirketler (WTF'ler için İnternet servis sağlayıcıları, forumların üzerinde işlediği Second Life, Facebook gibi platformlar) ile forum yönetimi; üyelik, şifre gereklilikleri ya da forum kuralları çerçevesinde sanal ortamdaki tartışmalara erişimi etkileyebilmektedir.

Habermas'ın söylem etiği yaklaşımından temellenen bir başka ilke ise *söylemsel eşitlik*tir. Habermas (1996: 305) çalışmasında söylemsel eşitlik ilkesini şöyle ifade etmektedir: "herkesin soru sorma ya / ya da tutumları, istekleri ve gereksinimlerini ifade etme gibi savlarını söyleme sokma konusunda eşit şansı vardır". Bu çerçevede söylemsel eşitlik ilkesi, yurttaşlararası tartışmalarda tüm katılımcıların eşit bir biçimde sesini duyurabilmesini ifade etmektedir. Sanal ortamlar ise, sağladıkları anonimlik nedeniyle hiyeraşilerin düzleşebildiği ve bu çerçevede kişiler arası etkileşimin daha eşit bir biçimde gerçekleşebilmesine olanak tanıyabilen alanlar olmakla birlikte "başkalarına göre daha yoğun ileti gönderimiyle bazı katılımcıların, tartışma ortamında baskınlaşması" (Dahlberg, 2004: 34) gibi başka eşitsizlik biçimlerinin de ortaya çıkmasına açık alanlardır. Tartışma süreçlerinde bazı katılımcıların daha sık ve uzun ileti girmesi, böylelikle oturumda baskınlaşabilmesi olasıdır. Dolayısıyla tartışma tasarımı (tartışma kuralları) ve yönetimi söylemsel eşitliği gözeten bir çerçevede gerçekleştirilmelidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Habermas (1992: 89; 1996: 305) "hiç kimsenin iç ve dış baskılarla haklarını kullanması engellenmemelidir" ifadesiyle *bağımsızlık ilkesi*ni tanımlamaktadır. Bu ilke, tartışmaların ekonomik ve siyasal egemen güçlerin baskısından uzak ve özgürce gerçekleştirebilmesini içermektedir (Dahlberg, 2004: 35; Graham, 2008: 19; Jansen ve Kies, 2004: 25). Sanal ortamlarda ise kamusal etkileşimin geçekleştiği forumlar, aynı zamanda gözetime de açık alanlar olması temelinde bu forumlarda gerçekleştirilen etkinlikler ve bu etkinlikleri gerçekleştiren kullanıcıların gerek siyasal gerekse ekonomik egemenler tarafından gözetlenmesi olasıdır. Gözetleme eyleminin gözetlenen üzerinde bazı sonuçlarının (cezalandırma gibi) olabilmesi temelinde ise, bu durumun bir baskı unsuru haline gelmesi ve katılımcıların kendilerini ifade ederken özgür hissetmemesi de olasıdır. Sanal ortamlarda ayrıca, forum ve tartışma yönetiminin de etkinlikleriyle baskı kurması ve yaptırım uygulaması olası bir başka egemen güç olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

İçtenlik ilkesi ise, tartışmacıların söylemlerinde doğruluğu ve samimiyeti ifade etmektedir. Habermas (2007: 88) söylem etiği çalışması çerçevesinde her konuşmacının yalnızca gerçekten inandığı şeyi ifade edebileceğini belirtmektedir. Buna göre, taktiksel olmayan, açık ve dürüst bir söylem geliştirilebilmesi için katılımcıların düşüncelerini açıklarken aldatmanın olmaması ve tartışmalardaki söylemin doğruluk içermesi gerekmektedir. "Bunun da ötesinde katılımcılar savlarını desteklemek için kullandıkları kanıtlarda da dürüst olmalıdırlar" (Graham, 2009: 35).

Tartışmaları akılcılık bakımından güvencelemeyi amaçlayan ilkelerinden biri *gerekçelendirme ilkesi*dir. Habermas'a (2001: 42) göre bir argümanın "gücü" verili bir bağlamda, gerekçelerinin sağlamlığıyla ölçülmektedir. Bir tartışma sürecinde katılımcıların ortaya koyduğu savların ve karşıt-savların nedenleriyle birlikte verilmesi katılımcıların bu savları dikkate almasını, nedensel bir temele dayanmayan savların ise başka katılımcılar tarafından reddedilmesini getirmektedir. Benhabib'e (1999: 108) göre de bireyler kendi bakış açılarını başkalarına sunarken, müzakere ettikleri insanlara dönük kamusal bir bağlam içinde iyi nedenler beyan ederek bunları desteklemek zorundadır. Kamu önünde iyi nedenler beyan etme süreci, bireyi müzakereye katılan başka kişiler için neyin iyi bir neden sayılacağı konusunda düşünmeye zorlamak gibi bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

işleve sahiptir. Böylelikle tartışmacılar görüş birliğini kazanmaya çalıştığı başka kişilerin bakış açısından düşünmeye yöneltmektedir. Görülmektedir ki, kişilerin tartışma süreçlerinde ileri sürdükleri savları nedenleriyle birlikte ifade etmeleri bir müzakere sürecinin uzlaşıya kaynaklık etmesi için gereklidir.

Tartışmanın akılcılık önkoşullarından bir başkası olan *düşünümsellik ilkesi* çerçevesinde ise Habermas (2001: 46), gerekçelerin gücünü kabul eden kişinin kendi yanılgılarını yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olmaları gerektiğini belirtmektedir. Kişinin kendi savlarının ve düşüncelerinin de yanlış olabileceğini kabulü ve karşıdaki savın gücüne göre, kendi savından vazgeçebilme davranışı akılcı bir tartışma sürecinin gerçekleşebilmesinde ve uzlaşıya varılmasında temel gerekliliklerden birisidir. Müzakereci yaklaşımda "uzlaşı en öncelikli amaç olarak görülmemekle birlikte tartışmacıların belirli noktalarda buluşabilmesi de nitelikli bir tartışma için beklenmektedir" (Jankowski ve van Os, 2005: 184). İkna (persuasion) ile yakın gibi görünmekle birlikte düşünümselik, kişinin kendi söylemlerini, düşüncelerini eleştirel bağlamda gözden geçirdiği daha geniş bir süreci ifade etmektedir. Özdüşünsemeci bir duruşa sahip olan bir tartışmacı başka kişilerin görüşlerini dikkate alarak ve empatik dinlemeyle kendi görüşlerinin ötesine geçebilmelidir. Bu ilke özel-odaklı düşünen/tartışan bireylerin kamu-odaklı bireylere dönüşümünü öncelemektedir (Dahlberg, 2001: 5).

Müzakerenin temel ilkelerinden bir başkası olan *karşılıklılık ilkesi* ise, tartışmacıların başka katılımcıların savları, soru ya da görüşlerine yanıt vermesini öngörmektedir (Graham, 2008: 20). Monolog yerine diyalogu vurgulayan bu ilkeye göre, katılımcıların ancak karşılıklı ileti alışverişi gerçekleştirmeleri çerçevesinde uzlaşıya varmaları olanaklıdır. Eğer bir tartışma konusu ile ilgili olarak her katılımcı yalnızca kendi fikrini söyleyerek başkalarını dinlemez ya da onlara yanıt vermezse, konuşma durumu etkileşimsel ve tartışmacı bir nitelik kazanmamaktadır. Bu ilke daha geniş bir bakış açısından katılımcıların tartışmalara katılımındaki sürekliliği (engagement) de ifade etmektedir. İdeal bir tartışma etkinliğinde, katılımcılar kendi düşüncelerini söyleyip çekilmek yerine tartışma boyunca oturumda kalmaya ve katılmaya devam etmelidir. Bu çerçevede alanyazında bazı araştırmacıların (Graham, 2008: 27; Jankowski ve van Os,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2004:184; Janssen ve Kies, 2004:13; Jensen, 2003:361; Scheneider, 1997:35; Stormer-Galley, 2007:7; Wilhelm, 2002:93) bu ilkeyi müzakere sürecinin gerekliliklerinden biri olarak benimseyerek çalışmalarında yer verdikleri görülmektedir.

Saygı ilkesi tartışma sürecinde bir katılımcının başka katılımcıları dikkate almasını, başka katılımcılara ve düşüncelere duyarlı davranmasını ifade etmektedir (Dahlberg, 2004:29). Bu ilke katılımcıların birbirlerini dinleme ve anlama yönlenimli tartışmalarını, tartışma süreçlerinde saygı temelli davranış ve ifadelerin üretilmesini içemektedir. Alanyazında (Jensen, 2003:355; Raphael ve Kies, 2004:20; Steenbergern vd., 2003:26) saygı ilkesinin müzakereci ilkelerden biri olarak betimlendiği görülmektedir. Bununla birlikte sanal ortamlarda kimliklerin bilinmemesi ya da defalarca değiştirilebilmesi ile uzaktan varoluş psikolojisi, sanal ortamlarda kaba ve rahatsız edici iletişim davranışları ile saldırgan bir dil kullanımının (parlama gibi) fiziksel yaşamdaki yüz yüze iletişime göre daha çok gerçekleşmesine ve iletişimin daha kolay kırılmasına da yol açabilmektedir (Barnes, 2003: 247; Lea ve Spears, 2001: 534). Dolayısıyla bu durum sanal ortamlardaki tartışma süreçlerinde saygı ilkesini daha hassas bir konuma taşımaktadır. Dahlberg (2004: 29) de çevrimiçi tartışmalarda; karşılık vermeme, dogmatik söylemler, rahatsız edici ya da istenmeyen (spam) ileti gönderimi ya da yoğun ileti gönderimi gibi saygısızlık içeren davranışların bazı açık belirteçlerinin olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak, sanal ortamlarda müzakereci etkinlikleri betimlemeyi amaçlayan çalışmaların Habermas'ın yaklaşımlarını temel alarak, bu ilkeleri ve ilkelerin içeriklerini tanımlamaya yöneldikleri ve bu çerçevede biriken alanyazın temelinde de uzlaşıya yönelik çalışmaların yapılmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte sanal ortamlar teknolojik gelişmeler çerçevesinde gün geçtikçe çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik çerçevesinde yurttaş etkileşim ve katılım biçimlerinin de çeşitlenmesi ve farklılaşması olasıdır. Bir sonraki bölümde kamusal etkileşimin gerçekleştiği sanal ortamlar, temel özellikleri ve tartışma etkinliklerine konu olmaları bakımından ele alınmaktadır. Bu ortamlara yönelik müzakere ilkeleri bakış açısından gerçekleştirilmiş araştırmaların olması durumunda ise, alanyazın taramasında bu çalışmalara da yer verilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.4.6. Sanal Ortam Değişkeni Açısından Çeşitlenen Tartışmalar

İnternet, birbirinden farklı özelliklere sahip çeşitli uygulamaların (örneğin Web siteleri, e-postalar, blog'lar, Wiki'ler ya da MUD'lar gibi) kullanılmasına ve yeni uygulamaların geliştirilmesine açık, dinamik bir teknolojik yapılanmadır. İnternetin ortaya çıktığı dönemden itibaren İnternet teknolojisi üzerinden çalışan birçok uygulamanın geliştirildiği ve yeni uygulamaların da geliştirilmekte olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları kamusal etkileşime de olanak tanıyabilmekte dolayısıyla yurttaşlar arası söylem alanı olarak kullanılabilmektedir. Çevrimiçi yurttaş tartışmalarını ele alan ilk araştırmaların ise, İnternette tartışmaların nasıl geçtiğine, içeriğine ve kalitesine odaklandıkları ve genel olarak sanal ortamların tartışmalar açısından uygun olup olmadığını anlamaya yönelik oldukları görülmektedir (Davis, 1999, 2005; Wilhelm 2002). Bununla birlikte, sanal iletişim teknolojileri gelişip çeşitlendikçe, bu alandaki araştırmalar, tartışma etkinlikleri ile kullanılan uygulama ilişkisini de (örneğin Youtube, Wiki'ler, Blog'lar ve Second Life gibi ortamlarda müzakere araştırmaları) konu almaya başlamışlardır. Son dönemlerde ise, varolan sanal ortamlar üzerinde araştırmaların yapılması dışında, yurttaşların bilgi edinme, tartışmalara katılma ve de tercihlerini belirtebilmelerine özgü yazılım ve donanım geliştirme çalışmalarının da yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle, çevrimiçi tartışmalar açısından kullanılan ortamları, üzerinde tartışmaların gerçekleştirilebildiği genel amaçlı ortamlar ve göreve dönük ortamlar olarak sınıflandırmak ve incelemek olanaklıdır.

2.4.5.1. Genel amaçlı sanal ortamların tartışmalarda kullanımı

İnternet teknolojisinin bugün geldiği nokta bir dizi icadın ürünüdür. Kökleri ABD Savunma Bakanlığının birbirinden uzak bilgisayarlar arasında kesintisiz bir bağlantı kurmaya yönelik bir teknoloji tasarlama girişimlerine dayanmakla birlikte "İnternet uygulamalarının birçoğu, ilk kullanıcıların beklenmedik icatlarından gelmiş; böylelikle teknolojik bir yönelim başlatılmıştır" (Castells 2008a: 62). 1970'lerde savunma bakanlığı ile birlikte üniversitelerdeki bilim insanlarının kullanımına genişleyen ARPANET, bunun dışındaki kişilere kapalı bir yapıdır. 1970'lerin sonunda ise, bu duruma tepki olarak ARPANET'ten dışlananların, kişisel girişimlerle birbirleriyle iletişim kurmanın yollarını geliştirdikleri ve bunu ücretsiz olarak paylaştıkları görülmektedir. Örneğin, "sistemin önemli öğelerinden olan modem, bu muhalif

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bilgisayar kültürü öncülerinin, terim kötü anlamını kazanmadan önce en başta 'hacker' diye adlandırılanların gerçekleştirdiği teknolojik atılımlardan biridir" (Castells, 2008a: 63). 1979'da ARPANET'e alınmayan üç üniversite öğrencisi ise, UNIX protokolünün bilgisayarın telefon hattı üzerinden bağlanmasını olası kılan bir şeklini geliştirerek, bilgisayarlar arası çevrimiçi tartışma forumu olan Usenet'i başlatmışlar ve bu yazılımları ücretsiz olarak dağıtmışlardır. Usenet daha sonraki yıllarda, özellikle modem ücretlerinin de düşmesiyle, tüm Amerika kıtasına ve uluslararası uzantılara yayılmıştır (Barbier ve Lavenir, 2001: 375). Yine San Francisco körfezi bölgesini kapsayan bir konferans sistemi olan WELL (Rheingold, 1993) kişilerin bilgisayar aracılığıyla bir araya gelmesinin yeni biçimlerinden biridir. İnternet teknolojisinin erken döneminde görülen bu gelişmeler, yurttaşlar arası tartışma ve etkileşimlere doğru bir yönelimin varlığının göstergesi olması bakımından dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte İnternetin bir kitle teknolojisi olmasını sağlayan buluşun WWW (world wide Web) teknolojisi olduğunu söylemek olanaklıdır. "1990 yılında CERN'de Tim Berners Lee öncülüğündeki bir araştırmacı grubu tarafından yaratılan bu teknoloji sayesinde, sanal ortamlarda paylaşılan bilgiye kullanıcı-dostu bir arayüzle ulaşılabilmek olanaklı hale gelmiştir" (Barnes, 2003: 67). Web teknolojisi, hiper-metinler temelinde işleyerek kullanıcının aradığı bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlarken, grafik arayüzlerle daha önce metin tabanlı olan komutlar görsel ikonlara dönüşmüş ve böylelikle bu teknoloji daha kullanışlı hale gelmiştir. Castells'e (2008a: 65) göre, bu teknoloji de 1970'lerdeki hacker kültürüne dayanmaktadır. Araştırmacılar, insanları bilgisayarların gücünü kendi yararlarına kullanmaya çağıran Ted Nelson'ın hipermetin çalışmalarını temel almışlardır. Daha sonra CERN de Web teknolojisini İnternet üzerinden ücretsiz olarak dağıtmıştır. İleri yıllarda Web 1.0 teknolojisi olarak adlandırılacak olan bu yenilik, Mosaic, Internet Explorer, Safari vb. gibi Web tarayıcılarla bilgiye ulaşmalarının ve bilgiyi paylaşmayı kolaylaştırmıştır. Video, ses, yazı, animasyon gibi öğeleri içeren metinler bu teknolojide linklerle birbirine bağlanmaktadır.

Web 1.0 teknolojisi, iletişimsel özellikleri de olmakla birlikte, ilk olarak İnternetin herkesin bilgilerini çevrimiçi olarak yayınlayabildiği ve küresel bağlamla eklemlenen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir metin-temelli Web siteleri alanı olduğunu söylemek olanaklıdır. 2000'li yıllarla birlikte MySpace, YouTube, Facebook, Wikipedia, Friendster vb. gibi yeni uygulamaların ortaya çıkması ve yaygınlaşmalarıyla birlikte iletişim ve işbirliği (cooperation), Web teknolojisinin baskınlaşan özellikleri haline gelmişlerdir (Fuchs, 2008: 125). Web teknolojisinin geçirdiği bu dönüşümü tanımlamak üzere Tim O'Rilley *Web 2.0* ifadesini kullanmıştır. O'Rilley bu tanımında Web teknolojisinin, bir yayıncılık platformu olan Web'den, iletişimi destekleyen bir araca dönüşümünü vurgulamaktadır. Bu yeni uygulamalarla çoktan-çoka iletişim ve işbirlikçi bilgi üretimi gibi özellikleri nedeniyle Web 2.0'ın, daha katılımcı bir demokrasinin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilmesi de olanaklıdır. Etkileşimin yeni yolları olan bu uygulamalarda yurttaşlar arası söylem alanlarının da ve tartışma gruplarının kurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu yeni kuşak ortamlar eşzamanlı/eşzamanlılık, itme-çekme, bilgi akışı, bilginin düzenlenebilirliği gibi konularda birbirlerinden farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla katılımcı etkinlikler açısından potansiyellerinin anlaşılabilmesi için çevrimiçi tartışma süreçlerini ortam değişkeni bağlamında değerlendirmek önem kazanmaktadır.

2.4.6.1.1. Web sayfaları, haber bültenleri ve tartışma panoları

İnternet teknolojisinin erken dönemindeki gelişmeler ışığında ortaya çıkan ilk tartışma ortamları tartışma listeleri ve haber bültenleridir. Tartışma listeleri, özel bir yazılım programı tarafından desteklenen elektronik tartışma ortamlarıdır. Elektronik posta listeleri olarak da adlandırılan bu uygulamayı Ogan (1992: 177) kullanıcıların ilgilerine göre düzenlenmiş etkileşimli bilgisayar temelli iletişim sistemleri olarak tanımlamaktadır. Bu ortamlar bir tartışma konusu ile ilgili olarak kişilerin görüşlerini açıklamasını sağlamaktadır. Bir tartışma süreci genellikle bir kişinin bir konuda tartışma önermesiyle başlatılırken, tartışma için ağa bağlı bilgisayar belirlenmekte ve tartışmanın başladığı duyurulmaktadır. Daha sonra ise tartışmaya gönderilen her ileti bütün üyelere e-posta yoluyla dağıtılmaktadır. Bu alandaki bilinen örneklerden olan LISTSERV yazılımı, kullanıcılarına tartışmalara üye olmak, özel bir tartışma listesine üye olan başka kişileri bulmak, geçmiş tartışmalardaki eski iletilere ulaşabilmek ve tartışma yöneticisinin (moderatör) verdiği dosyalara erişim gibi çeşitli hizmetler sunmaktadır (Timisi, 2003: 137). Yapısal özellikleri incelendiğinde tartışma listeleri, eşzamansız,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

metin temelli ortamlardır. Ayrıca bu ortamlar moderatörlü (gelen e-postaların üyelere gönderilip gönderilmeyeceği konusunda karar verme) ya da moderatörsüz (gelen her iletiyi doğrudan dağıtma) olarak hizmet verebilmektedir.

Tartışma listelerine yönelik bazı araştırmalar bu tartışma ortamını ve tartışma sürecini betimlemektedir. Örneğin, Ogan (1992) Türk Elektronik Posta Listesi'nde (TEPL) 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nı konu alan tartışmalara yönelik bir çalışma yapmıştır. Siyasetten şiire çok çeşitli paylaşımların ve tartışmaların yapıldığı bu ortamda TEPL üyeleri, moderatörsüz olarak tartışmaktadır. Ogan'a (1992: 186) göre, TEPL ilgi temelli yeni bir topluluk oluşumu için kişileri birbirine bağlayan bir ortam işlevi görürken aynı zamanda karar oluşum süreçleri için de yeni bir alan sağlamaktadır. Örneğin, bu tartışma süreci sonunda üyeler Başkan Bush'u protesto etmek amacıyla bir mektup yazmaya karar vermişlerdir. Bu mektup bir üye tarafından oluşturulmuş, diğer üyeler tarafından yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra üyelerce imzalanan metin CNN, The Washington Post ve The Los Angeles Times gibi fiziksel yaşamdaki basın kuruluşlarına da gönderilmiştir. Bu durum sanal ortamlarda gerçekleşen tartışmalar sonucunda fikir oluşumu ile uzlaşının gerçekleştiğine ve sanal ortamlardan fiziksel yaşama yansıyan bir eyleme dönüşebildiği yönündeki sonuçları göstermektedir.

Haber gruplarında ise tartışmalar, tartışma listelerinden daha farklı biçimde gerçekleşmektedir. Bir tartışma listesine üye olmak yerine, tartışma konuları ağ üzerinden yayımlanmaktadır. Haberler, bülten tahtalarına benzemektedir. Bu uygulamada iletiler doğrudan kullanıcıya gelmek yerine, kullanıcı ortamı ziyaret ederek iletileri okuyabilmektedir (Timisi, 2003: 137). Bu uygulamanın ilk ve en bilinen örneklerinden biri ise USENET'tir. Bu uygulama, "yaratılmış olan iletilerin telefon hattı üzerinden tartışma grupları içinde toplanmasına olanak vermektedir. En yeni haberler, tarihlerine göre tanımlandıktan sonra, otomatik olarak siteden siteye kopyalayabilmekte ve şebeke boyunca yayılabilmektedir (Barbier ve Lavenir, 2001: 373). Himelboim'e (2009: 6) göre, Usenet en eski ve hala yaygın olarak kullanılan, sivil toplumun dış baskılardan uzak ve özgür olabilme beklentisine uygun bir tartışma platformudur. Buna göre Web siteleri sahipleri tarafından denetlenirken, Usenet herhangi bir kişinin ya da kurumun iletilerin akışını denetlemediği bir ortam olarak merkezsizleşmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Web teknolojisinin gelişmesiyle birlikte tartışmalar Web-temelli forumlar üzerinden de gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Web temelli forumlar günümüzde, İnternet'in gelenekselleşmiş uygulamaları arasında bulunmakla birlikte halen yaygın şekilde kullanılan tartışma ortamlarıdır. WWW teknolojisinin ortaya çıkmasıyla birlikte 1994 yılında tartışma etkinliklerinin Web temelli forumlarda da başladığı görülmektedir. Bir Web temelli forum genel olarak, ağaç-benzeri (tree-like) ya da hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Forumlar çeşitli alt forumlara ve bu forumlar altında tartışma konularına ayrılmaktadır. Her tartışma konusunun altında ise ileti zincirleri adı verilen tartışma konusu ile ilgili katılımcıların gönderdikleri iletiler bulunmaktadır. İletiler en yeniden en eskiye doğru arka arkaya sıralanmaktadır. Bu forumlarda tartışmalar eşzamansız ve metin temelli olarak gerçekleşmektedir.

Bir kişi ya da kurumun oluşturduğu forumlarda moderatör ya da site yöneticileri (admin) forumu çeşitli açılardan denetleyebilmektedir. Özellikle siteden siteye değişen forum kuralları çerçevesinde bazı durumlarda açılan tartışma konuları ve iletiler silinebilmekte; ileti sahiplerine uyarı gönderilmekte ve hatta üyelikleri iptal edilebilmektedir. Bu durum Web temelli forumlarda bir sansür mekanizması oluşması riskini de birlikte getirmektedir.

2.4.6.1.2. Toplumsal paylaşım ağları

Web 2.0 teknolojilerinden olan toplumsal paylaşım ağları (TPA), hem fiziksel yaşamdaki toplumsal bağların sanal ortamlarda da sürdürülmesini hem de yeni bağların kurulması (Toprak ve diğerleri, 2009: 26) temelinde işleyen uygulamalardır. TPA'ların iki temel özelliği ön plana çıkmaktadır:

> 1) TPA'larda kullanıcı merkezli içerik üretimi söz konusudur. Kullanıcılar, resim, video ya da metin yoluyla tüm sisteme içerik sağlamaktadır. 2) TPA'lar toplumsal bir sistem olarak kullanıcılar arasında bağlantı kurmaktadır. Bireyler bu ortamı fiziksel yaşamdaki bağlantılarıyla iletişim kurmak ve yeni bağlantılar geliştirmek amacıyla kullanmaktadır. Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

toplumsal bağlantılılık (social connectivity) zayıf bağların kullanılmasını sağlamaktadır (Burke, Marlow ve Lento, 2009: 945).

TPA'lar bireyler arası iletişim etkinlikleri için kullanılmakla birlikte kamuya açık iletişimin de gerçekleştiği ortamlardır. Toplumsal paylaşım ağlarının en büyüğü olan Facebook'ta, kamusal ya da yarı-kamusal (semi-public) etkileşimde[11] kullanılan haber bildirimi, grup ya da topluluk sayfası gibi çeşitli araçlar vardır. Facebook kullanıcısının her etkinliği, listesindeki öteki kullanıcıların kişisel sayfalarına *haber bildirimi* (news feed) olarak yansımaktadır. Bu yarı-kamusal içeriğe başka kullanıcılar ise, yorum yapabilmektedir. TPA'lardaki grup ve topluluk sayfaları (community pages) ise kamusal etkileşime olanak tanıyan alanlardır. Kamuyu ilgilendiren konuların tartışıldığı grup ya da topluluk sayfalarında katılımcılar tartışmalara katılarak görüşlerini ifade etmektedir. Konu ve içerik bakımından çok kapsamlı olan bu alanlarda siyasal, dinsel, sendikal, sivil toplum ya da kampanya vb. içerikli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Gruplar ve topluluk sayfalarından bazıları, belirli bir düşünce ya da ideolojiye sahip kişileri bir araya getirme amacında olduğu gibi, bazıları da düşünce çeşitliliğine açık tartışmaları amaçlamaktadır. Boyd ve Ellison (2007: 221) TPA'ların yükselişini, çevrimiçi toplulukların örgütlenmesindeki bir değişim olarak ifade etmektedir. Web sitelerindeki topluluklar bireylerin ilgileri temelinde gelişirken, TPA'larda topluluk ilgi yerine öncelikle birey etrafında örgütlenmektedir. Usenet ya da Web temelli forum gibi geleneksel çevrimiçi topluluklar, belirli bir konuya göre yapılanmaktadır. Oysa TPA'lardaki topluluklar bireyin merkezde olduğu kişisel (egosentrik) ağlar olarak yapılanmaktadır.

Tartışma süreçlerindeki etkileşimin yapısı ve tasarımı ise, Web temelli forumlarla benzerlik göstermektedir. Metin tabanlı ve eşzamansız gerçekleşen bu tartışmalarda, iletiler birbirini kronolojik olarak takip ederek ileti zincirleri oluşturmaktadır. Tartışma ortamının tasarımında diğer bir öğe de ortamın yönetilmesiyle ilgilidir. TPA'larda bir tartışma ortamının kurucusu ya da kurucuları aynı zamanda bu ortamlardan ve ortamlardaki tartışmaların yönetiminden sorumludur. Bu kişiler ve yardımcıları ortamın

[11] Boyd ve Ellison (2007) yarı-kamusal alan olarak kişilerin kendi sayfalarında listesinde bulunan kişilerin görebileceği içerik üretimini ve bu kişilerle sınırlı etkileşimini kastetmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kurallarına göre, tartışmaları yönetmekte, gerekli gördükleri durumlarda kişilere (uyarı ya da üyelikten atma) ya da iletilere müdahale etmektedir. Bu tartışma alanlarında, tartışma konusu açma yetkisi ise, yöneticilere ya da katılımcıların tümüne açık olabilmekte; ancak bu yetkinin kimlerde olacağına yine ortamın yöneticileri karar vermektedir.

Bir TPA çeşidi olarak video temelli paylaşımların yapıldığı Youtube ise, Şubat 2005 tarihinde kurulduktan sonra hızla büyüyen bir İnternet tabanlı sanal bir ortamdır. 2012 Eylül ayı verilerine göre, siteye bir dakikada 72 saat video yüklenirken Youtube'u ziyaret eden kullanıcı sayısı ayda 800 milyonun üzerindedir. Bu kullanıcıların yarısı ise, Youtube üzerinden bir sosyal davranış (paylaşma, yorum yapma, beğeni bildirme gibi) gerçekleştirmektedir (Youtube, 2012). Youtube'un günümüzde tüm dünyada yoğun olarak kullanılan, alanındaki en büyük paylaşım ağı olarak bir olgu haline geldiğini söylemek olanaklıdır.

Kullanıcıların video temelli paylaşımlarını küresel olarak bir kitleye iletebilmelerine ve geribildirim alabilmelerine olanak tanıyan bir ortam olarak Youtube, kişilerin bilgi ve düşüncelerini paylaşarak etkileşime girmesinin yeni bir yolu olmuştur. İfadelerin görüntü ve ses desteğiyle fikirlerin paylaşıldığı ve tartışıldığı bu ortam alanyazında kamusal iletişim açısından da ele alınmaktadır. Bu konudaki araştırmalar (Edgerly, Vraga, Fung, Moon ve Yoo, 2009; Milliken ve O'Donnel, 2008) sayısal bölünme gibi İnternet tabanlı sanal iletişimin önündeki engellere dikkat çekmekle birlikte Youtube'da yurttaşlar arasında gerçekleştirilen tartışmaların bazı olumlu yönleri olduğunu da belirtmektedir. Örneğin, Milliken ve O'Donnel (2008: 2) Kanadalı kullanıcılar tarafından oluşturulmuş çevrimiçi videoları ve videolar üzerinden gerçekleşen tartışmaları Habermas'ın kamusal alan yaklaşımı açısından incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, siteye yüklenen videoların katalizör işlevi gördüğünü, jeopolitik kimlik ile kamusal konular arasındaki önemli bağlantının devam ettiği ve kışkırtıcı metin-temelli söylemler ile olumsuz içeriklerin ise nadir olarak görüldüğünü saptamışlardır. Edgerly vd. ise (2009) Kaliforniya'daki 2008 seçimleri sırasında eşcinsel evliliklerine izin veren yasa ile ilgili Youtube'ta video ve yorumlarına yönelik bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma, eşcinsel evliliklerini destekleyen ve karşıt görüşte olan kişilerin, bu ortamda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir araya geldiği ve bu bulgunun ise sosyal paylaşım ağlarının "yankı odası" (echo chamber) olmanın dışında kalması bakımından bir potansiyel taşıdığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte benzer tarzda bir içeriğe sahip videolarla bağlantılı olan yorumlarda kabalığın (uncivility) görüldüğü ve bunun dışında Youtube'un nitelikli yorumlar içeren bir kamusal alan sunma olanağı sağlamasının olası olduğu belirtilmektedir (Edgerly vd, 2009: 20).

2.4.6.1.3. Bloglar ve blogalanlar (blogspheres)

Bloglar kullanıcıların ürettikleri içeriklerin kronolojik olarak saklandığı ve başka kullanıcıların bu iletilere yorum yapabilmesine olanak sağlayan Web siteleridir. Fuchs'a (2008: 130) göre kamusal bir özellik taşıyan bir tür çevrimiçi günlük olarak bloglar, özel ve genel arasındaki sınırları yıkmaktadır. Fiziksel yaşamda günlük kullanımı özel alana ait bir etkinlik iken, sanal ortamlarla birlikte kamusal alana taşınmışlardır. Teknik olarak incelendiğinde bu sanal günlüklerin, tekten çoğa bir iletişim yapısına sahip olmakla birlikte, blog yazarlarının birbirlerine bağlantı (link) vermesi, birbirlerinin blog'larını takip etmeleri ve ürettikleri içeriklere geribildirim alabilmeleri sayesinde noktadan noktaya (peer to peer) iletişime de olanak sağladığı görülmektedir.

Froomkin'e (2004: 10) göre, yayımcılıkta blog'lar İnternet'in demokratikleştirici etkisinin son örnekleridir. Geleneksel Web sayfaları aracılığıyla yayımcılık HTML ve kodlama (scripting) bilgisi gibi belirli beceriler gerektirmektedir. Günümüzde ise kendi düşüncelerini kitleselleştirmek isteyen birey blog'lar gibi kullanıcı dostu (user-friendly) araçların gelişimiyle birlikte HTML bilgisi olmaksızın da nitelikli Web sayfaları yaratabilir ve kolaylıkla güncelleyebilir hale gelmiştir. Bu yeniliğin, sanal ortamlardaki içerik üreticisinin niceliksel olarak artmasına olanak tanıması olanaklıdır. Bununla birlikte Coleman (2005: 274) blogların her bireyin söz sahibi olacağı yeni bir dinleme siyasetini oluşturmaya yardımcı olabileceğini iddia etmektedir. Bloglar modern demokrasinin gelişmiş dinleme araçları ve herkesin gönderilerinin dikkate alındığı yeni bir tür demokrasiyi besleyen kaynaklar haline gelebileceklerdir. Bloglar genellikle birey tarafından kendisine yönelik içeriklerin üretildiği alanlar gibi görünmekle birlikte bu uygulamaların siyasal etkinlikler için kullanımına yönelik de çeşitli örnekler vardır. Örneğin, Irak savaşı sırasındaki bloglar, İran'daki muhalif görüşlü grupların blogları ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2005 yılında Avrupa Birliği Anayasası'nın kabulüne yönelik Fransa'daki referandum sürecindeki blog etkinlikleri bunlardan bazılarıdır.

Blogalanlar (blogspheres) ise, yüz binlerce bloğun bir araya gelmesiyle yaratılmış alternatif evrenlerdir (Fuchs, 2008: 135). Bloglararası bir ağ yapılanması olarak da tanımlanabilen blogalanlar, Froomkin'e (2004: 10) göre, henüz çok yeni olmasına karşın minyatür bir kamusal alan olma konusunda bazı işaretler barındırmaktadır. Blog kültürünün yükselişi öncelikle siyasal olmayan bir nitelik taşımakla birlikte bu kişisel sanal günlüklerin kamusal alanları zenginleştirme potansiyeli de vardır. Özellikle başka bir kişinin günlüğüyle düzenli olarak karşılaşma ve bir yabancının yaşamını takip etme deneyimi önem ve değer taşıyabilmektedir. Blog yazma, yurttaşların yaşamı diğer kişilerin gözünden görebilme entelektüel pratiği konusunda cesaretlendirmek ve başka kişilerin samimi söylemlerine saygı duyma konusunda yeni bir adım olarak nitelendirilebilmektedir. Bu adım, müzakereci demokrasi kuramlarının söylem etiğinde gereksinim duyulan bir noktadır.

Blogların hızla büyüyen yeni bir kamusal alan olarak değerlendirilmeye başlanmasının nedeni, blogların temel özelliklerinden olan hiperlinkler aracılığıyla birbirlerine bağlanmalarından da kaynaklanmaktadır. Blogların başka bloglara hiperlinkler yoluyla gönderme yapması, aralarında bir tür bağlantısallık meydana getirmektedir (Lee, 2006: 2). Böylelikle bireyler, hiperlinklerle birbirine bağlanmış blog içeriğinin etkin kullanımı sürecinde, sanal bir topluluğun bir üyesi olmaktadırlar. Adamic ve Glance (2005: 14) liberal ve tutucu siyasal blogalanlar üzerine yaptıkları araştırmalarında, siyasal blogların oldukça yoğun bir şekilde birbirlerine linkler aracılığıyla bağlı olduklarını bulmuşlardır. Buradaki diğer bir bulgu ise, blogların daha çok aynı ilgi alanı ve siyasal eğilimleri paylaştıkları bloglarla link bağlantılarına yoğunlaştıklarıdır. Bloglardaki bu kutuplaşma, düşünce çeşitliliğini temel alan kamusal tartışmalar açısından bir sorun oluşturmaktadır.

2.4.6.1.4. İşbirlikçi araçlar: wikiler

İşbirliğine dayalı (collaborative) sistemler, çevrimiçi paylaşılan bir belge ya da belgeler topluluğunu çok sayıda kişinin bir araya gelerek oluşturması ve düzenlemesi temelinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

işleyen sistemlerdir. Bu alandaki en bilinen uygulamalardan olan Wikilerde[12] bireyler, çevrimiçi bir ağ üzerinden ve eşzamansız olarak bir araya gelmekte ve içerik üretme etkinliğinde bulunmaktadır. "Toplumsal açıdan çevrimiçi işbirliğine dayalı sistemler, toplumsal süreçlerin, toplumsal ilişki içindeki insanlar tarafından üretildiği ve toplumsal sistemlerde kullanıldığı yazılımlardır" (Fuchs, 2008: 126). Wikiler aracılığıyla kişiler, kişisel olarak içerik üretiminin dışında toplu olarak bir üretim sağlamak amacıyla bir araya geldikleri ortamlar olarak TPA'lar gibi başka Web 2.0 teknolojilerinden ayrılmaktadır.

Wiki, Genel Kamu Lisansı (General Public License)[13] kapsamında kullanıcıların yeni sayfa yaratmasına, sayfalarda düzenlemeler yapmasına ve bu sayfaları birbirine bağlantılandırmasına olanak tanıyan bir yazılımdır. Gruplar, wiki sayesinde kolayca büyük belgeler oluşturabilmektedir. (Wikipedia, 2011).[14] Wiki sayfaları, bir Web sayfası ile karşılaştırıldığında tüm kullanıcılar tarafından kalıcı değişikliklerin yapılabildiği, sabit olmayan (dinamik) sayfalardır. Wiki kullanıcıları öncelikle genel kategoriler ve bu kategorilerin altında alt kategoriler oluşturmakta, daha sonra bu kategorilerde bulunan maddelere içerik sağlamaktadır. Bununla birlikte her konu maddesi aynı zamanda tartışma sekmesi de içermektedir. Katılımcılar o madde ile ilgili fikrini iletebilmekte ve diğer kişilerle görüş alışverişinde bulunabilmektedir. Wiki'ler bilginin üretilmesi ve paylaşılmasında yeni bir kaynak olarak tanınmakla birlikte aynı zamanda öneren, tartışan, anlaşan ve kendi politikalarını geliştiren karmaşık bir öz-yönetim sürecini içeren hareketli bir çevrimiçi topluluktur. Örneğin kullanıcılar, yazdıkları maddeler, yapılması gerekenler, başka topluluk üyeleri arasında uzlaşının sağlanması gibi çok çeşitli konular hakkında uzun tartışmalar gerçekleştirmektedir. Wiki kullanıcılarının, tartışmaları ve bir uzlaşıya ulaşma amaçlarını içeren karar alma süreçleri, müzakereci demokrasinin temel özelliklerindendir. Bununla birlikte bir wiki ortamında gerçekleşen bir karar alma sürecinde uzlaşı sağlanmış olsa da hiçbir zaman

---

[12] Wiki Wiki Hawaii dilinde "hızlı" anlamına gelmektedir (Froomkin, 2004: 11).
[13] http://www.phpbbturkiye.net/hakkinda/gpl-lisansi.html (Erişim tarihi: 4.2.2011)
[14] Wiki uygulamalarından Wikipedia'da Mayıs 2011 tarihli verilere göre içeriği oluşturulan madde sayısı 3,636,608 iken, kullanıcı sayısı 14,535,819'a ulaşmıştır (Wikipedia, 2011).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bu sürecin kapanmadığı görülmektedir. Kullanıcılar bir zaman sınırlaması olmaksızın, sonuçlanmış bir konuyu yeniden düzenlemeye yönelik etkinliklerde bulunabilmektedir.

Black, Welser, DeGroot ve Cosley (2008: 19) Wikipedia'da karar alma süreçlerini müzakereci demokrasi yaklaşımı açısından incelemişlerdir. Katılımcıların oluşturdukları ileti zincirlerine uygulanan içerik çözümlemesi, tartışmaların müzakereci gereklilikler açısından karmaşık sonuçları olduğunu belirtmektedir. Tartışmalarda katılımcılar bir yandan çok miktarda bilgi sağlamakta ve çözüm içeren (ya da başkalarının çözümlerine kendi görüşlerini ekleyen) bir nitelik göstermekte iken diğer yandan önerilen çözümlerde hata bulma konusuna alaycılığı da içeren bir eğilim söz konusudur. Bununla birlikte Wiki'lerde bilgi paylaşımı ekonomik temelli bir etkinlik değildir; bu alanlarda bilgi metalaşmamıştır. Bireyler bir gelir elde etmek için değil, bilgilerini paylaşmak istedikleri için yazmaktadır. Metalaşmamış bu alanlar, Habermas'ın akılcı işbirliğinin gerçekleşebildiği ancak ekonomik ve siyasal egemen güçler tarafından tehdit altında olan iletişimsel eylemin yaşam dünyası-alanları (life world-spheres) tanımlamasıyla örtüşmektedir (Fuchs, 2008: 133).

2.4.6.1.5. Üç boyutlu sanal ortamlar

Oldenburg'un (1991) bireylerin yaşamlarında kullandıkları alanlara yönelik sınıflandırması[15] çevrimiçi ortamlar bağlamında ilk kez Rheingold (1993) tarafından tartışılırken; Steinkuehler ve Williams (2006: 1) ise bu sınıflandırmayı çok-kullanıcılı çevrimiçi oyunlara (massively multiplayer online games- MMOGs) uygulamışlardır. Araştırmacılara göre, çok-kullanıcılı oyunların, işyeri ve evlerin dışında, barlar, kahveler ve diğer geleneksel toplanma mekânları gibi yeni bir üçüncül yaşam alanları olma kapasitesi bulunmaktadır. Benzer biçimde Peachey de (2010: 106), bir üç boyutlu yaşam platformu olan Second Life'ı (SL) çeşitli yönlerden üçüncül bir yaşam alanı olarak açıklamaktadır. SL'de bulunan SchomeBase ve Open Life uygulamalarına göre yaptığı tanımlamasında Peachey, kullanıcıların etkileşimlerinde tamamen özgür olduklarını belirtmekte; bu ortamdaki toplumsal etkinlikleri, gerçekten çeşitlilik içinde, ortak, dostça ve içten olarak tanımlamaktadır. Bu ortamın üyeleri, kendi yaratıcı ve

[15] Oldengburg'un bu sınıflandırması için bknz. sayfa 64.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

canlı seslerini kullanma fırsatına sahip olmakla birlikte fiziksel yaşamda olanağı bulunmayan tasarım, inşa ve kişiselleştirme özgürlüğüne de sahiptir. SL'de bir ortamı paylaşan üyeler, fiziksel uzaklık engeli olmaksızın, diğer bir kişi için erişilebilir olabilmekte; düzenli kullanıcılar ortamı her ziyaretlerinde arkadaşlarıyla bir araya gelirken yeni kişilerle de bağlantı kurabilmektedir.

Newton'cu uzamı taklit etme eğiliminde olan SL'de kullanıcıların, bu sanal ortamlardaki hareketleri yine fiziksel yaşamdaki ile yakınlık göstermektedir. Bir kullanıcı, SL'de bir ortamda bulunduğunda, oradaki diğer kişilerle yakın ya da uzak, yan yana ya da karşı karşıya durma gibi ortam ve uzaklık davranış kodlarını kullanabilmektedir. Dolayısıyla SL'de bir araya gelen bireyler sanal ortamı fiziksel yaşamdaki bir toplantı alanına benzer şekilde kullanmakta, hareket etmekte ve oturmaktadırlar. Örneğin avatarlar yan yana oturarak bir şeyler içerken bir yandan sohbet edebilmektedirler. Ikegami'ye (2008: 2-3) göre, sanal dünyalarda avatarların bir araya gelişleri birlikte varoluş (co-presence) duygusunu taşıyabilmekte; bu duygu e-posta, anında mesajlaşma gibi diğer çevrimiçi iletişim türlerinden daha güçlü hissedilmektedir. Ses ve görüntünün bir arada olduğu video konferans sistemi bile katılımcılara etrafta gezinme, nesneleri tutma, birbirine dokunma ya da bunun gibi yollarla etkileşime girme olanağı tanımamaktadır. Üç boyutlu sanal dünyalarda gerçek anlamda varolma (co-presence) ve birlikte olma (being-togetherness) deneyimi yoğun olarak hissedilebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 2. Second Life Etkinlik Görüntüsü

Bununla birlikte bu şekilde ortam kullanımının fiziksel yaşamdaki hiyerarşilerin düzleşmesi gibi bazı olumlu sonuçlarının görülmesi olanaklıdır. Ikegami'ye göre (2008: 1) bu sanal dünya katılımcılarına, dikey hiyerarşik, feodal bir yapıdan yatay bir kamusal alana doğru kaçmaları için olanak tanımaktadır. Örneğin tartışma ortamında oluşturulan daire şeklindeki oturuş biçimi bunun somutlaşmış halidir.

Yeni siber-uzamlar eşzamanlı toplumsal çevrelerdir. Bu oyunlar gerçek zamanlı iletişim teknolojileri gibi, yüz yüze toplumsal etkileşimin doğrudanlığına olanak sağlamakta ve böylelikle bir gruba ait olmaya teşvik etmektedirler. Bireyler, sanal dünyalara girerek sosyalleşme, etkileşim ile oyun oynama ve çalışma etkinliklerine katılma arayışındadırlar. Aslında bu ortamlar, tüm karmaşıklığıyla fiziksel yaşamdaki toplumu taklit etmektedir (Noveck; 2006: 276). SL'de genellikle "grup" olarak anılan birliktelikler ya da alt kültürler, birey ve toplum arasında aracılık yaptıklarından dolayı sanal dünyalarda önemlidir. Boellstorff, (2009: 183) çalışmasında, SL platformuna

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bağlantılı biçimsel[16] ve biçimsel olmayan birliktelikler[17] olmak üzere iki temel grup algısından söz etmektedir. Boellstorff'a (2009: 185) göre SL'de biçimsel olsun ya da olmasın toplumsallaşmanın öncelikli bir türü haline gelen gruplar, topluluk duygusu genişletmekle birlikte bazı riskleri de ortaya çıkarmaktadır. Katılımcıların kendilerini alt kültürlere dahil etmesi, tümüyle SL topluluğuna ait olmak yerine SL kültürünün ayrımlaşması (balkanization) anlamına da gelmektedir.

Bununla birlikte, SL'deki grup etkileşimi ve bilgi paylaşımı üç boyutlu sanal dünyaların kamusal alan açısından tartışılmasını gerektirmektedir. Granovetter'ın (1985) zayıf bağların gücü yaklaşımı çerçevesinde Ikegami (2008: 16) SL'in kültür, zaman ve yer bakımından sahip olduğu geniş yelpazenin kamusal alanlar için bir temel olacağını da öne sürmektedir. Gevşek bağlar sayesinde birçok farklı kullanıcıdan yeni bilgiler elde edilebilmesi söz konusudur. Bu durum ise sanal kamusal tartışmaları güçlendirme olanağı tanımaktadır.

Sanal dünyalar kullanıcılara, avatar olarak adlandırılan üç boyutlu sayısal temsiller aracılığıyla, kendilerinin ve başkalarının görebileceği biricik (unique) kimliklerle yeni bir birey yaratma olanağı sunmaktadır. Noveck'e (2006: 278) göre avatarların varlığı, demokratik ve katılımcı uygulamalar açısından olumludur. Avatarlar aracılığıyla bireyler, sanal toplumsal alanlarda birer katılımcı ve üye olarak grup kimliği edinmekte; avatarlar bir yurttaş gibi, kamu yararını düşünerek hareket etmeyi seçebilmektedir. Sanal dünyalarda bir avatar, toplumsal kapasitede etkinlik gösteren bir yurttaştır; ancak bu sanal dünyalarda da kısa süreli ilgiler etrafında kendine hizmet etme anlayışı ile kamu yararını isteme ve buna göre davranma arasında bir gerilim söz konusudur. Müzakereci yaklaşım, bireylerin kamu yararını özelden ayırma becerisinin olması gerektiğini öncelemekte ve ortak akıl ruhunu canlandırmada müzakerenin rolünü

---

[16] Örneğin "Women's support group", "Club Rama Fans" gibi gruplar SL sakinlerinin üyelik yoluyla bağlantılı olduğu biçimsel yapılanmalardır. SL'deki biçimsel gruplar, mekansal (bir kulüp, bir mağaza gibi); konusal (yeni kullanıcılara yardım, sanat, felsefe, sciript yazma, tartışma gibi) ya da kimlik kategorilerine göre (engelli insanlar, eğitimciler, vampirler, müzikseverler gibi) hemen her şey hakkında oluşturulabilmektedir. Bu gruplar oldukça yoğun bir şekilde resmileşmiş olabilirler; çünkü her grupta liderlik konumu ve grup görevlilerinin belirli rolleri vardır.

[17] Herhangi bir şekilde SL platformunda biçimsel bir yapılanması olmayan ancak daha çok ortak ilgi ve fikir bazında insanların birlikteliğini ifade etmektedir. Örneğin dinsel gruplar, rol-yapma (role-playing) oyunlarını oynayanlar gibi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görmektedir. Sanal dünyalarda ise müzakereci kuramın bu ön kabulünün ne derecede gerçekleşebildiği incelenmesi gereken bir konudur.

Sanal dünyalar, bilginin grafik temelinde görselleştirilerek sunulduğu ortamlardır.[18] Sanal dünyalarda bilgi metinle sunulmak yerine üç boyutlu coğrafya üzerinden, zengin bir renk, şekil, boyut seçeneği ile istenilen tarzda anlatılabilmektedir. Noveck'e (2006: 14) göre, günümüzde kâğıt temelli ve kronolojik olarak sıralanmış bilgiden grafiksel bilgi şekline doğru kayılmaktadır. Sıralanmış bir veri ile aynı bir bilginin görsel bir haritası karşılaştırıldığında kullanıcıların soru işaretleri ve bilgi kalitesi değişebilmektedir. Bir grafiksel obje olarak bilgiyi görebilme, yeni bilginin daha çok yayılması ve daha kolay algılanmasını birlikte getirmektedir. Sanal dünyalardaki evrimleşme, bilginin kullanıcıya didaktik olarak söylenmesi yerine, onun ortaklaşa üretilmesini de olası kılmaktadır. Kullanıcılar, bir sorunu çözmek ya da bir amaca ulaşmak için birlikte çalışmaktadırlar. Katılımcılar, kendi topluluklarının kendi kendini yöneten yaratıcıları gibi davranmaktadırlar. Oyun için şirket (Linden Labs.) altyapıyı sağlamakla birlikte SL'de katılımcılar ortamın anlamını yaratmaktadır. Bu yüksek düzeyde işbirliği ve ortaklaşa eylem gerektirmektedir. Görülmektedir ki sanal dünyalar, ortaklaşa bilginin yaratılmasına olanak sağladığı için demokratik siyasal kültürün gelişmesiyle tam anlamıyla örtüşmektedir. Bilginin görselleşmesiyle katılımcı etkinlikler ve bunları yapış şekilleri de gelişmektedir.

Bilginin görselleştirilmesi ve bunun üzerinden tartışmaların gerçekleştirilmesine yönelik bazı araştırmalar bulunmaktadır. Gordon ve Manosevitch (2010: 77) Boston, Massachusetts civarına yapılacak bir park ile ilgili SL içinde zenginleştirilmiş bir müzakere (augmented deliberation) süreci tasarlamışlardır. Bunun için yapılması düşünülen parkın SL'de üç boyutlu hali inşa edilmiş ve fiziksel yaşamda bu bölgenin sakinlerinden olan bir grup bir araya getirilmiştir. Aynı oda içinde bulunan bu kişilerin her birine SL'deki simulasyonun açık olduğu bir bilgisayar ve avatar da verilmiştir. Daha sonra katılımcıların SL'deki parkı gezmelerini, parkla ilgili görüşlerini ve

[18] Bilginin görselleştirilmesi aslında yeni bir fenomen değildir. İlk çağlardaki mağara resimlerinden haritalara kadar karmaşık bilgiyi görselleştirmek için çeşitli teknolojiler geliştirilmiştir. Ancak günümüzde bir anlatım biçimi olarak görsellik daha etkili ve siber-uzamın arayüzleriyle bağlantılı hale gelmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

önerilerini söylemeleri istenmiştir. Bu süreçte katılımcıların önerilerini o anda sanal ortamdaki parka uygulaması için bir tasarımcı ve tartışmaları yönetmesi için bir moderatör de bulunmaktadır. Veriler katılımcıların gözlemlenmesi ve uygulamadan sonra yapılan açık-uçlu görüşme tekniğiyle toplanmıştır.

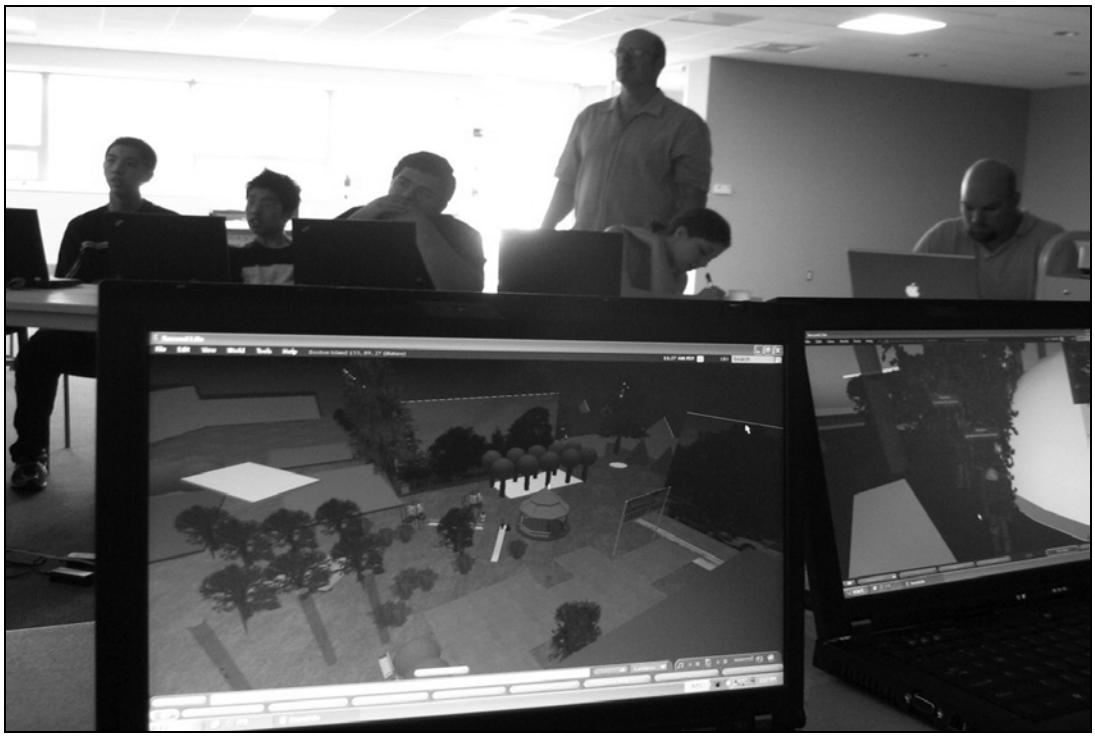

Şekil 3. Önde Second Life Park Tasarımının Bulunduğu Hub2 Toplantısı

Araştırma sonuçlarına göre, şehir planlama çalışmaları bakımından SL'de üç boyutlu bir tasarım inşa etmek, iki boyutlu çizimler yerine daha anlaşılır bir mekanizmadır. Tartışmalar sırasında ortaya atılan fikirlerin tasarımcılar tarafından hemen yaşama geçirilmesi sayesinde fikirlerin görselleştirilerek daha kolay anlaşılması da sağlanmaktadır. Teknoloji katılımcıların fikirlerini daha kolay açıklamalarına yardımcı olmakta; aynı zamanda katılımcılar da birbirlerinin geribildirimlerinin sonuçlarını hemen görebilmekte ve görüş bildirebilmektedir. Bununla birlikte katılımcılar kendilerini SL'de dolaşırken bir yandan tartıştıkları için daha rahat ve keyifli hissettiklerini belirtmişlerdir. Birçok kişi bu süreci, tipik topluluk buluşmasındaki gibi dostça bir tartışma olarak tanımlamışlardır (Gordon ve Manosevitch, 2010: 86).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu çalışmada görülmektedir ki, kullanıcı deneyimleri, özgür akan yaratıcı konuşmaları içeren Barber'in görüşü ile konuşmaları normatif bir süreçle tanımlayan Habermas'ın yaklaşımının bir birleşimini içermektedir. Barber'ın (2003: 174) yaratıcılık, çeşitlilik, açıklık ve esneklik, yoğunluk ile keşfetme kapasitesi içeren demokratik konuşma fikri için sanal çevreler bir temel oluşturmaktadır. Bununla birlikte moderatör eşliğindeki sözlü müzakereler katılımcıların akılcı Habermasyan söylemini de olası kılmaktadır. İkisi birlikte zenginleştirilmiş bir müzakere, katılımcıların bir uzamı anlayabilmesini ve rahatlıkla kentsel planlama ile ilgili konulara karşılıklı olarak katılabilmesini; böylelikle müzakereci bir sosyal süreç için gerekli konuşma ortamının güçlendirmektedir (Gordon ve Manosevitch, 2010: 86). Şehir planlama çalışmaları çerçevesinde yapılan bu araştırma üç boyutlu sanal ortamdaki müzakerelerin fiziksel yaşama yansımalarının başarılı sonuçlarını göstermekte; kullanılan çok çeşitli İnternet temelli sanal iletişim ortamları arasında, üç boyutlu sanal dünyaların müzakereci süreçler için belirgin yerine de işaret etmektedir. Üç boyutlu grafiklerden oluşmuş bir dünya tarafından kuşatılma hissi, eşzamanlı etkileşim ile tartışma konusunun ve bu bağlamda ortaya atılan yeni fikirlerin görselleştirilmesi gibi öğelerin tartışma süreçleriyle bütünleşmesi, zenginleşmiş bir müzakere etkinliğini sağlayabilmektedir. Dolayısıyla üç boyutlu çevrelerin sanal ortamlardaki müzakereleri bir adım daha ileriye taşıyabildiğini söylemek olanaklıdır.

2.4.6.2. Göreve dönük ortam geliştirme çalışmaları

Müzakereci yaklaşım, kamusal fikir oluşum sürecinin düşünce çeşitliliği içinde, katılımcı ve akılcı tartışmalar kapsamında gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu nedenle müzakerelerin gerçekleştirildiği alan, herkese açık, erişebilir, özerk, şeffaf, çoğulcu ve eşit katılıma olanak tanımalıdır. Önkoşullar ve izlenecek yollar bakımından normatif bir yaklaşımı içermesi nedeniyle bu özel sürece özgü araçların geliştirilmesi de gerekli görülebilmektedir. Noveck'e (2005: 21) göre, müzakere, problem çözümünde topluluğun tüm üyelerinin bakış açılarının duyulabilmesi ve farklı görüşlerin tartışılmasını içeren yalnızca konuşmaktan daha çoğunu ifade eden bir etkinliktir. Bu nedenle müzakere süreçleri, siber uzay için tasarlanmış olmak zorundadır. Böylelikle geliştirilecek yazılımların, tartışma yapılarını etkileyerek iletişimi müzakerelere dönüştürebilmesi olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte İnternet tabanlı sanal iletişim ortamları (örneğin TPA'lar, wiki'ler, bloglar, Web siteleri gibi) bireyler arası iletişim, bilgi paylaşımı, içerik üretimi gibi genel amaçlı kullanımlarının yanında resmi ya da resmi olmayan kurumlar ile örgütlenmemiş yurttaşların tartışma etkinlikleri için de kullanılmaktadır. Bu ortamların katılımcı süreçler açısından yeni kamusal alanlar olması bakımından olumlu görüşler bulunmakla birlikte bu ortamlarda gerçekleşen etkileşimin sorunlarının müzakerelerin niteliğini olumsuz etkilediği ve bu nedenle çevrimiçi müzakere araçları geliştirilmesi gerektiği de tartışılmaktadır. Müzakerelere özgü araç geliştirme konusuna yönelik alanyazın, özellikle bloglar, Web-temelli forumlar, wiki'ler gibi genel amaçlı uygulamaların müzakere süreçlerinde kullanılmasının şu sorunlarına dikkat çekmektedir (Gürkan, Iandoli, Klein ve Zollo, 2010: 3687; Klein ve Iandoli; 2008: 6):

- Varolan tartışma alanlarında iletiler zamana göre sıralanmakta; dolayısıyla dağınık bir içerik ve gelişigüzel bir kapsam oluşmaktadır. Bununla birlikte gruptaki bireyler genellikle kendi görüşlerine yakın kişilerle bir araya gelme eğiliminde oldukları için (balkanization) yalnızca konuların, fikirlerin bir alt boyutunu görmektedirler.
- İletilerin zamana göre sıralanması nedeniyle en son duyulan ses, en son konuşanın (ileti girenin) sesidir. Bu durumun ise özellikle tartışmalı konularda, fazla ileti gönderme döngülerini arttırabilme ve "küçük sesleri" bastırabilme eğilimi vardır.
- Ayrıca bu ortamlardaki grup etkileşimi kolaylıkla "sıcak" konuların sınırlı kapsamında kalmakta ya da yüksek seslerle dolmakta; bu durum forumların "parlama savaşları" (flame wars) ve wiki'lerin ise "düzeltme savaşları" (edit wars) olarak adlandırıldığı bazı fenomenlere yol açmaktadır. Dolayısıyla bu ortamlar geçerli bir tartışmanın gereklerini yerine getirmemekte, bu alanlarda kanıt ya da mantık temelinde değil taraf olma temelinde iletiler girilmektedir.
- Önyargı, dedikodu, saldırı, karşıklık, doğru olmayan iletilerin hepsi ortamda gürültüye neden olmaktadır. Dolayısıyla bu ortamlarda sağlam temelli bir tartışma doğal eğilimi yoktur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu yaklaşıma göre görülmektedir ki, tüm bu sorunlar tamamlanmamış ve bozuk bir içeriğe neden olabilmektedir. Buradaki katılımcılar seslerinin duyulduğundan emin olamamakta ve gürültünün içinden doğru bilgiyi bulmakta zorlanabilmektedir. Burada ortaya atılan fikirler ve düşünceler dağınık olarak bulundukları için yurttaşlar sorunun çözümü için ne gibi fikirlerin geliştirildiği ve hangisinin ağırlık kazandığı konusunda net bir görüşe sahip olamamaktadır. Dolayısıyla tartışmaya konu olan kamusal sorunun boyutlarını, soruna yönelik çeşitli çözüm önerilerini ve bu önerilere yönelik yorumları bir araya getiren ve böylelikle tartışmaların göreve dönük şekilde geçmesini sağlayacak çevrimiçi tartışma araçlarına gereksinim duyulmaktadır.

Sanal ortamlardaki müzakereler ve karar alma süreçleri için yazılım ve donanım geliştirme (a) tartışma süreçlerini destekleme ve kolaylaştırmaya yönelik araçlar (b) tartışmalardaki ileti akışını görselleştirmeye yönelik araçlar olarak farklı çalışma alanlarına ayrılmaktadır. Bu iki araştırma ve geliştirme alanında geliştirilen araçların bazılarının birleştirilerek de kullanılabilmektedir. Örneğin, kamusal tartışmaları görselleştirmeye yönelik için geliştirilen araçların bazıları (deliberatorium gibi) müzakereler için geliştirilen başka araçlarla (collaboratorium gibi) bir arayüzle bütünleştirilerek kullanılabilmektedir.

Tartışma süreçlerini kolaylaştırma ve destekleme konusunda çeşitli üniversitelerdeki (MIT ve Stanford gibi) çok sayıda bilim insanı tarafından geliştirilmiş araçlar bulunmaktadır. Deliberative Polling® (Fishkin, 2004), PICOLA® (Cavalier, Kim ve Zaiss, 2001- 2005), Deme (Davis, 2003-2004), Cohere (Shum, 2008), Deliberatorium (Klein ve Iandoli, 2008), Permenides (Atkinson, Cartwright, McBurney ve Bench-Capon, 2005) bu araçların bazılarıdır. Bu araçların geliştirildiği projeler, tartışma konularının açıklanması, konuyla ilgili örneklendirmelerin yapılması, iyi yapılandırılmış bir konuşma ortamının oluşturulması ile tüm bu süreçlere yönelik ölçmelerin yapılmasını içermektedir. Bu araçların genel amacının müzakereci demokrasinin teknolojiye uyarlanması ve teknoloji yoluyla desteklenmesi olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu araçlar zaman temelli yerine mantık temelli fikir belirtme ile kanıta dayalı akıl yürütme ve eleştirel düşünme süreçlerinin gerçekleşmesini hedeflenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Örneğin eşzamanlı ve eşzamansız tartışmalara olanak tanıyan PICOLA projesi (Public Informed Citizen Online Assembly), çevrimiçi araçlarla müzakereci süreçlerin güçlendirilmesi amacıyla, tartışmalar için yazılım geliştirme sürecinde geliştirilen yazılımın yüz yüze yapılan tartışmalarla karşılaştırılmasına yönelik ölçümleri içermektedir. Araştırma sonucuna göre, eşzamanlı çevrimiçi tartışma ile fiziksel yaşamdaki yüz yüze tartışmalar arasında katılım, uzlaşıya varma, eleştirel düşünme ve rahatlık bakımından belirgin bir fark oluşmamış; katılımcılar tartışma çıktısını yüksek derecede geçerli (meşru) olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla görülmektedir ki, iyi tasarımlanmış ve dikkatlice uygulanan bir çevrimiçi araç bu süreci yüz yüze tartışmalar gibi başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir (Cavalier, Kim ve Zaiss, 2009: 72).

Şekil 4. PICOLA Eşzamanlı Tartışma Süreci

Yurttaşlar arasındaki müzakerelere yönelik bu araçların genellikle küçük grup tartışmalarına olanak tanıyacak şekilde tasarlandığı görülmektedir. Bu tartışma araçları yaklaşık olarak 10 ve daha az sayıda kişinin birlikte tartışma gerçekleştirilebildiği ortamlardır. Kamuyu ilgilendiren konuların geniş bir yurttaş katılımıyla gerçekleşmesi için bu ortamların herkesin katılımına açık, erişilebilir ve çoğulcu bir tartışma ortamı

olması, büyük ölçekli tartışmalara da olanak tanıması gereklidir. Bu sorunsaldan yola çıkarak Klein vd. (2010) Deliberatorium teknolojisini geliştirmişlerdir. Deliberatorium, iklim değişikliği, sürdülebilirlik, karmaşık üretim tasarımı gibi çok disiplinli sorunlar için zaman ve mekan bakımından dağınık çok sayıda kişiyi bir araya getirmeye yardımcı olmak ve bu kişilerin bakış açılarını sağlam temelli çözümler bulmak için birleştirmek amacıyla tasarlanmış bir teknolojidir (MIT, 2011). Deliberatorium'da sisteme üye olan kullanıcı gerçekleşen tartışma başlıklarından seçim yaparak eşzamansız şekilde tartışmalara katılabilmekte ve tartışmadaki alt boyutlara (sorunun nedenleri ve olası çözümleri gibi) ne kadar katıldığını derecelendirebilmektedir. Gürkan vd. (2010: 3701) 160 kişilik bir topluluk üzerinden, Deliberatorium ile ilgili bazı araştırmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların sonucuna göre, Deliberatorium büyük ölçekli bir katılımla gerçekleşen tartışma süreçlerini başarılı şekilde yönetebilmektedir.

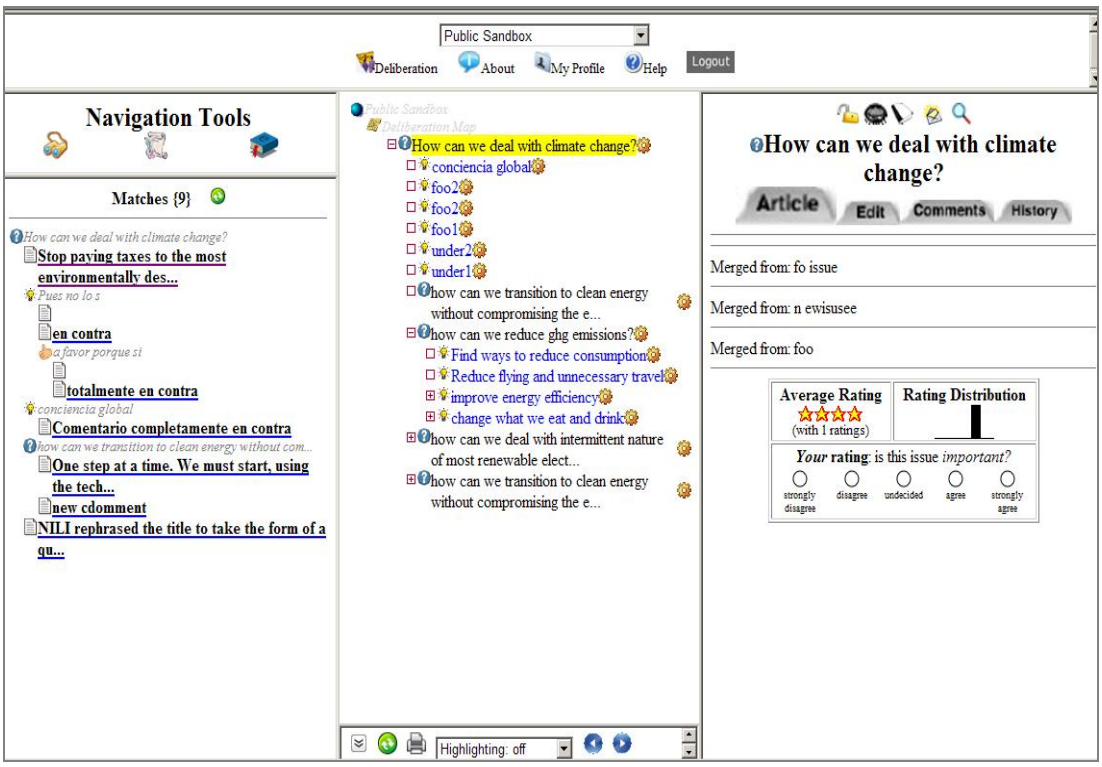

Şekil 5. Deliberatorium Tartışma ve Değerlendirme Etkinliği

İnternet tabanlı sanal iletişim ortamlarına alternatif olarak geliştirilen PICOLA ve Delieberatorium gibi müzakereci araçlar gün geçtikçe artmaktadır. Son 4-5 yıllık süre içinde akademik bir araştırma ve geliştirme alanı olarak oldukça ilgi gören bu alanda

geliştirilen araçlar henüz deneme aşamalarındadır. Bu araçlar, şuanda Web-temelli forumlar, TPA'lar, Bloglar ya da üç boyutlu sanal ortamlar gibi teknolojilere benzer şekilde kamusal etkileşim ve tartışma süreçlerinde kullanımları bakımından kitle teknolojisi haline gelmiş değildir. Bununla birlikte bu ortamların tartışmalar için göreve dönük olarak tasarlanması, tartışma süreçlerinde hem yüz yüze tartışmalar hem de sanal ortamlarda kullanılan uygulamalar karşısındaki eksikliklerinin gün geçtikçe giderilmesini sağlayabilmesi olanaklıdır.

Tartışma süreçlerine yönelik yazılım geliştirme etkinliklerinin bir başka alanını ise tartışmaların görselleştirmesini sağlayan araçların geliştirilmesi oluşturmaktadır.[19] Tartışma haritalarıyla, müzakere sürecinde paylaşılan ileti yapısı görsel olarak temsil edilmektedirir. Tartışmalardaki ileti akışını görselleştirmeye yönelik Compendium (Shum, 2000), Cope_it! (2007), Reason!Able (van Gelder, 2003), IMPACT (2010), Debategraph (Price ve Baldwin,), OVA, İLogos gibi yazılımlar bulunmaktadır. Ayrıca tartışma haritaları olarak yapay zekâ (artifical intelligence) çalışmaları da yapılmaktadır. Bunlara Difa ve HITIQA gibi yazılımlar örnek gösterilebilmektedir.

[19] Fiziksel yaşamda tartışma haritalandırma (argument mapping) çalışmaları çokdisiplinli bir alan olup Wigmore (1931); Toulmin (1958) gibi araştırmacılar tarafından ilk çalışmaların yapıldığı görülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren ise bilgisayar destekli tartışma görselleştirme (computer supported argument visualization) araştırmaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

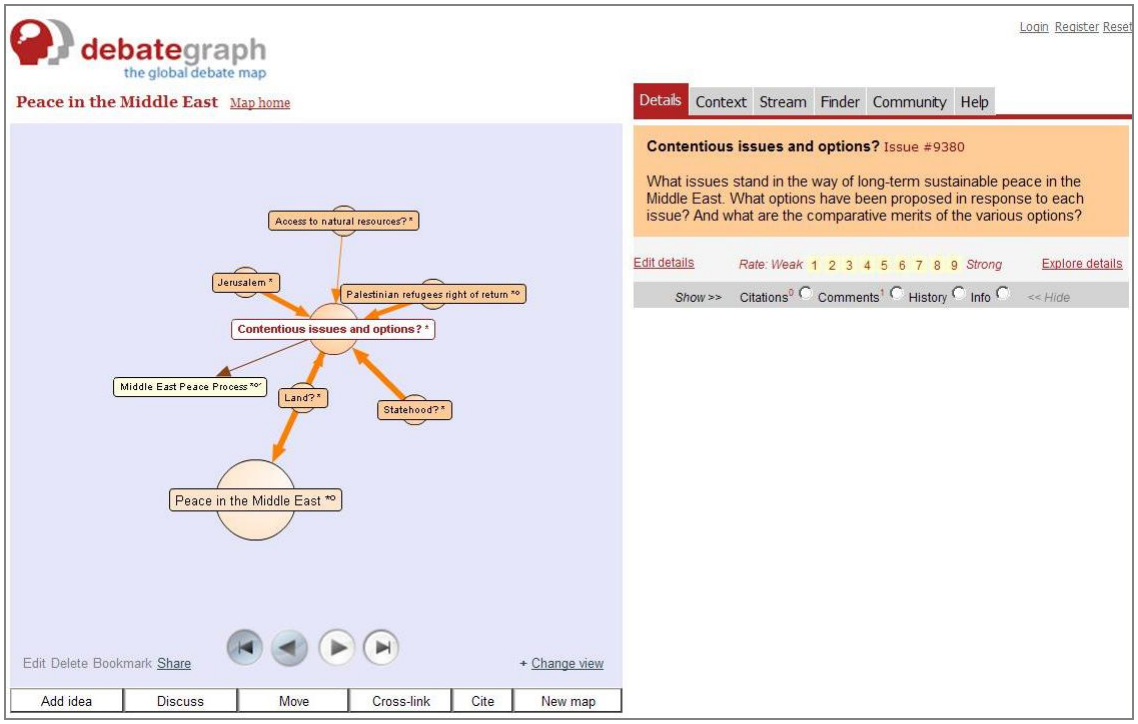

Şekil 6. Debategraph Tartışma Haritası ve Değerlendirme Etkinliği

Tartışma görselleştirme araçları, gerçekleşen tartışmaların -çok karmaşık da olsa-, daha düzenli ve bütüncül bir şekilde takip edilmesine yardım etmektedir. Klein ve Iandoli'ye (2008: 6) göre, konunun tüm açıları, yorumun hangi katılımcıdan geldiğine dikkat etmeksizin (bazıları katılımcı isimlerini de göstermektedir) bir tartışma haritasında yeniden konumlandırılarak, balkanlaşma (balkanization) eğilimine karşı işgörmektedir. Bireyin tartışmanın boyutlarını ve sürecini görebmesi nedeniyle tartışmada aynı noktaların (sav, çözüm önerileri gibi) tekrarlanmanın da önüne geçilebilmeltedir. Bununla birlikte, bu sistemlere yönelik bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Buna göre geliştirilen bu araçlar, İnternet tabanlı sanal iletişim teknolojilerine göre kullanım açısından daha fazla beceri ve dikkat gerektirmektedir (Shum, Selvin, Sierhuis, Conklin ve Haley, 2006:120). Bu araçların doğru ve etkili şekilde kullanılabilmesi için katılımcının, tartışma süreçlerine katılım öncesinde, İnternet ortamında bulunan metin, video türündeki kullanıcı kılavuzları ile bu araçları nasıl kullanacağını ve ne gibi özellikleri olduğuna yönelik bilgi edinmesi gerekmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.4.7. Çevrimiçi Tartışma Ortamlarının İletişimsel Yapısı

Sanal iletişim ve müzakereci demokrasi konusu ele alındığında, içinde müzakerelerin gerçekleştiği iletişim ortamlarının teknik yapılanması ile bu ortamların tasarım özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini söylemek olanaklıdır. Yapılan bazı araştırmalar (Aström ve Grönlund, 2010; Davis ve Gangadharan, 2009; Jensen, 2003; Wright, 2005; Wright ve Street, 2007) kullanılan ortamın teknik ve tasarımsal özelliklerinin (moderatörlü-moderatörsüz, sesli-yazılı, eşzamanlı-eşzamansız, itme-çekme teknolojisi, grafik formatı, küçük grup-büyük grup etkileşimi, genel-özel amaçlı ortamlar v.b.) tartışma süreçlerine olan etkilerinin ipuçlarını sunmaktadır. Iyengar, Luskin ve Fishkin (2004) yazılım tasarımının (teknik yapılanma) demokratik tartışmaların etkililiğinde ve biçiminde belirleyici bir rol oynadığını belirtmektedir. Wright ve Street (2007: 864) ise, teknik yapısı yanında tartışma alanı tasarımının da bu süreçte etkili olduğunu ifade etmekte, bu çerçevede kurallarla ve bu kuralları gözeten tartışma yöneticileriyle gerçekleştirilen tartışmaların niteliksel iyileşmesine (örneğin saygı ilkesinde) dikkat çekmektedir. Jensen ise (2003:371) tartışma yönetimi, kurallar bağlamında yapılandırılmış bir ortamın müzakereci ilkelerden erişebilirlik, saygı, gerekçelendirme ile tartışma sonuçları (bilgi ile ilgideki artış) bakımından daha başarılı olduğunu savunmaktadır.

2.4.7.1. Çevrimiçi ortamların teknik yapısı

Sanal iletişim ortamları ileti akışı, iletişimin tarafları, biçimsel özellikleri açısından farklı bileşenleri (Tablo 5) içererek çeşitlenmektedir. Bu bileşenler, her ortamda gerçekleşen iletişimin doğasını da kendine özgü kılmaktadır. Katılımcı etkinlikler için kullanılan sanal alanların taşıması gereken temel özellikler konusunda ağırlık kazanan bir betimleme bulunmamaktadır. Uygulamada çok çeşitli teknik ve tasarım özelliklerine sahip İnternet tabanlı ortamlar; bireysel ya da örgütlü girişimlerce toplanma ve etkileşim kurma alanları olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte sayıca az araştırma ortamların teknik özellikleri ile katılım davranışı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Araştırmaların odaklandığı sanal ortam değişkenlerinden biri, etkileşim zamanıdır. Ortamlar temel olarak eşzamanlı (syncronous) ve eşzamansız (asyncronous) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kaynaklar yarı-eşzamanlı ifadesine de

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kullanmaktadırlar. Bu durum bilgisayar-dolayımlı iletişimin, fiziksel yaşamdaki yüz yüze iletişimle zamalama bakımından farkını vurgulamaktadır. Bu duruma göre katılımcı bilgisayar karşısında eşzamanlı iletişim kurarken, ileti üretilmesi (klavye üzerinden yazarak), gönderilmesi ve karşıdaki kişinin ekranına yansıması nedeniyle tam anlamıyla eşzamanlı değildir. Bununla birlikte iki teknoloji iletişim tabanı bakımından karşılaştırılacağında genellikle eşzamanlı ya da eşzamansız olarak tanımlandıklarını söylemek olanaklıdır. Tartışma süreçlerine etkileşim zamanlamasının ne gibi bir etkisi olduğu ve hangisinin daha iyi bir tartışma olanağı yarattığı konusunda alanyazında farklı görüşler söz konusudur. Dahlberg (2001: 5) zaman-ekonomisi baskısı (chrono-economic stress) nedeniyle daha hızlı etkileşimin (sık ileti girişi) gerçekleştiğini ve daha kısa iletiler üretilme eğiliminde olunduğunu belirtmektedir. Sohbet odaları ya da sanal dünyalar gibi ortamlarda iletiler kısa sürede ekrandan kaybolurken, zaman baskısı iletilerin üzerinde daha az düşünülmesini ve özellikle birkaç satırdan uzun olarak üretilmiş iletilerin dikkat edilmeyerek geçilmesini de beraberinde getirebilmektedir. Daha az kelimeden oluşan kısa iletiler ise, daha az detay ve bilgi içermesi çerçevesinde nitelikli bir tartışma süreci için elverişli görünmemektedir.

Bazı araştırmacılar (Herring, 1999: 5; Weger ve Aakhus, 2003: 27) eşzamanlı iletişimin tartışmalarda uyum eksikliğine neden olabildiğini ve bu durumun da tartışma niteliğinde bir sorun olduğunu belirtmektedirler. Özellikle aynı anda çok sayıda gönderilen iletiler tartışmanın, tek bir tartışma konusu etrafında gerçekleşmesini engellemekte, konu başka konulara doğru kayabilmektedir. Weger ve Aakhus'a (2003) göre, eşzamanlı ortamlar, gerçek zamana yakın (near-real-time)[20] bir ortam oldukları için basit şekilde konuşma sırasının oluşmadığı ortamlardır. İletiler kısa, azgelişmiş tartışmaları takip etmekte; çok sayıda kişisel saldırı olabilmektedir. Burada genel olarak diyaloglar birçok kişinin aynı anda konuşması şeklindedir ve kişilerin girdikleri iletilerin bir ya da birkaç satırı birbirlerine karışmaktadır. Konuşma sırası teknoloji tarafından atandığı için bu tarz bir etkileşim ardışık bir uyumluluk göstermemektedir.

[20] Aslında metin tabanlı eşzamanlı iletişim kısmen-eşzamanlıdır (pseudo-synchronous); çünkü bir kişi iletiyi yazıp diğer kişinin görebilmesi için klavyeden "gir" (enter) tuşuna bastıktan sonra ileti konuşma ekranına yansımaktadır. Bu süre içerisinde sunucu (server) ve ağ aracılığıyla aktarılan ileti için zamansal bir gecikme söz konusudur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Stromer-Galley ve Martinson (2009: 211) ise eşzamanlı iletişimin, başarılı bir tartışma süreci sağlaması açısından başa çıkılamayacak engellerinin olmadığını öne sürmektedir. Yahoo! Chat'teki tartışma gruplarını içeren araştırmalarında, eşzamanlı sohbetlerde etkileşimin tartışma konusundan dağıldığına yönelik daha önceki bulguların (Davis, 2005: 76) aksine siyasal konulardaki etkileşimin tutarlı ve düzenli olduğunu belirtmektedir. Stromer-Galley ve Martinson'a (2009: 209) göre, siyasal tartışmalar ayrıntılı, uzun ve bütünleşik şekilde gerçekleşmekte; dolayısıyla müzakereci siyasal tartışmaların gerçekleştirilmesi, eşzamanlı sohbet teknolojileri ile de olası görünmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 5. Kamusal Tartışmalar Açısından Sanal Ortam Değişkenleri

Değişkenler	**Tartışma Ortamları**							
	Tartışma/Haber grupları	**Tartışma/ e-posta listeleri**	**Web temelli forumlar**	**Sohbet odaları (chat)**	**TPA'lar (sayfa uygulaması)**	**Sanal dünyalar**	**İşbirlikçi araçlar**	**Bloglar**
Alıcı	Çoktan-çoka	Tekten-çoka	Tekten-çoka	Tekten-teke	Çoktan-çoka	Çoktan-çoka	Çoktan-Çoka	Tekten-çoka
Zaman	Eşzamansız	Eşzamansız	Eşzamansız	Eşzamanlı	Eşzamansız	Eşzamanlı	Eşzamansız	Eşzamansız
İtme/çekme teknolojisi (push/pull technology)	Çekme	İtme	Çekme	Çekme	İtme	Çekme	Çekme	Çekme
Sözsüz İletişim Kodları	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler, duygu imleri, fiziksel görünüş kodları, ses ötesi öğeler, mekan ve mesafe kullanımı	Akronimler ve duygu imleri	Akronimler ve duygu imleri
Grafik formatı	İki boyutlu	İki boyutlu	İki boyutlu	İki boyutlu	İki boyutlu	Üç boyutlu	İki boyutlu	İki boyutlu
İletişim tabanı	Metin	Metin	Metin	Metin (bazılarında + ses)	Metin	Ses ve metin	Metin	Metin
İleti sürekliliği/ arsivi	Kısmen (eski iletiler 1 hafta-1 ay içinde siliniyor)	Var	Var	Yok (kayboluyor)	Var	Yok (kayboluyor)	Var	Var
İleti zincirinin dizilişi	İlk ileti önce gösteriliyor	İlk ileti önce gösteriliyor	İlk ileti önce gösteriliyor	Son ileti önce gösteriliyor	Son ileti önce gösteriliyor	Son ileti önce gösteriliyor	Kullanıcı karar veriyor	Son ileti önce gösteriliyor
Kullanım amacı	Haber ve tartışma	Tartışma	Tartışma ve bilgi paylaşımı	Genel amaçlı (sosyalleşme vb.)	Genel amaçlı (sosyalleşme vb.)	Genel amaçlı (sosyalleşme vb.)	Bilgi paylaşımı	Bilgi ve düşünce paylaşımı
Etkileşim boyutu	Kitle	Kitle	Kitle	Küçük grup	Kitle	Küçük grup	Kitle	Kitle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.4.7.2. Çevrimiçi ortamların tasarlanması

Çevrimiçi tartışma alanlarının katılımcı süreçler için tasarlanması ortamın amacı ve hedef kitlesi nedeniyle farklılaşabilmektedir. Bir ortamın kamuya ya da küçük bir özele yönelik olup olmayacağı, katılımcıların fiziksel yaşamdaki kimliklerinin bilinip bilinmeyeceği, tartışma yöneticisinin görev alanı, tartışma gündeminin belirlenme biçimi gibi çeşitli değişkenler çerçevesinde tartışma ortamı tasarlanmakta ve inşa edilmektedir. Tartışma alanlarının tasarım bakımından değişkenlerini şu şekilde sıralamak olanaklıdır (Janssen ve Kies, 2004: 5; Rhee ve Kim; 2009: 224):

Anonimlik (anonymity): bazı tartışma ortamlarına katılım kişilerin fiziksel yaşamdaki kimliklerini belirtmelerini talep edebilmektedir. Bununla birlikte fiziksel yaşamdaki kimliğin sanal tartışma alanlarında anonimleşmesinin kişiler arasındaki hiyerarşinin düzleşmesine; kişilerin söylediklerine odaklanılmasını sağlamakta ve önyargıların önüne geçebilmektedir. Öte yandan anonimliğin kişiye verdiği rahatlık sanal ortamda etik kaygıların esnemesini, parlama ve nezaketsiz davranışların tartışmalarda daha çok görülmesine de neden olabilmektedir.

Açıklık ve ifade özgürlüğü (openness and freedom to speech): Sanal ortamlardaki bazı tartışma alanları, erişim ve sayı bakımından bireylere çeşitli sınırlandırmalar getirebilmekte; her bireye açık olmayabilmektedir. Örneğin bazı tartışma ortamlarında siyasal, dinsel ya da etnik sorunları içeren konular gibi bazı konuların tartışılması da yasaklanmakta (örnek: Facebook'taki "Tartışma platformu") ya da ortamlar belirli bir görüşe yönelik tartışma ortamları (Örnek: Facebook'taki "Ülkücülerin Fikir ve Tartışma Otağı") olarak yapılanmaktadır. Müzakereci bakış açısı ise, tartışma alanlarının herkese açık olması, çoğulculuk ve düşünce çeşitliliğini öngörmektedir. Karlsson (2010: 149) 28 çevrimiçi tartışma forumunu karşılaştırdığı araştırmasında, homojen tartışma forumlarına göre düşünce çeşitliliği içeren tartışma ortamlarının müzakereleri arttırdığını saptamıştır.

Gündem belirleme (agenda setting): Çevrimiçi bir ortamda yapılan tartışma konularını yani tartışma gündemini belirleme konusunda ortamlar arasında farklılaşmalar bulunmaktadır. Bazı ortamlarda gündem tamamen katılımcılar tarafından

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(decentralized) belirlenirken, bazı ortamlarda ise ortamın yöneticileri tarafından (centralized) belirlenmektedir. Yine bir diğer modelde ise katılımcıların ya da ortam yöneticileri birlikte (partly centralized) gündemi belirlemektedir.

Tartışma yönetimi (moderation): Çevrimiçi ortamlarda yapılan tartışmalar tartışma yöneticisi eşliğinde (moderatörlü) ya da herhangi bir yönetici olmaksızın gerçekleşebilmektedir. Bir tartışma ortamında moderatörün bulunması alanyazında genellikle olumlu olarak değerlendirilmektedir. Wright (2009: 234) çevrimiçi tartışma ortamlarında bir yöneticinin bulunmasının tartışmaların niteliği arttırdığını ve yararlı olduğunu ifade etmektedir. Blumler ve Coleman ise (2001: 17-19), herhangi bir düzenleme olmadan gerçekleşen serbest konuşmanın yalnızca gürültüye dönüşeceğini ileri sürmekte; prosedürsüz bir demokrasinin ise en çok konuşan tartışmacıların tiranlığına dönüşmesi ihtimalinden söz etmektedir. Sanal ortamlarda kimliğin anonim oluşu, bireylerin konuşma eylemlerinde bazı nezaketsiz konuşmaların daha kolay gerçekleşmesini sağlayabilecek şekilde bireylere özgürlük tanımaktadır. Davis'in (1999) Usenet'deki üç tartışma grubundaki iletilere uyguladığı içerik çözümlemesine göre, tartışma yöneticisinin olmadığı forumlar oldukça verimsizdir çünkü yöneticisiz bir forumda farklı bakış açılarına yer verme, hoşgörü ve nezaket kurallarına uyma söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla çevrimiçi tartışma ortamlarında bir tartışma yöneticisinin olmasının tartışmalara olumlu bir etki yaptığını söylemek olanaklıdır.

Bununla birlikte tartışma yöneticisinin görev ve yetkileri ile bunları ne kadar adil kullandığı da önemli bir konudur çünkü yöneticinin düzen sağlama görevi sansür mekanizmasına doğru kayma riski de taşımaktadır. Kamusal tartışmanın otoriteden bağımsız şekilde, eşit ve özgür bir katılım ortamında gerçekleşmesi gereklidir. Bu bağlamda tartışma süreçlerinde kuralların adil uygulanması ve örneğin küfür içeren iletilerin silinmesi gibi konular tarafsız, uzman ve önyargıdan uzak bir yönetim gerektirmektedir. Görülmektedir ki, bir ortamdaki tartışma yöneticilerinin görevleri ve yetkileri de ortamdan ortama değişebilmektedir. Wright (2009: 236) çevrimiçi ortamlarda bulunan tartışma yöneticilerinin ortamlar arasında değişiklik gösteren çok çeşitli görevlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- *Karşılayıcı (greeter):* Gelen tartışmacıları selamlamak, onların rahat hissetmesini sağlamakla birlikte tartışılan konu ile ilgili bilgi vermek.
- *Tartışma yönlendiricisi* (conversation stimulator): Yeni soruları ve tartışma başlıklarını oluşturmak, mevcut konuşmalarda farklı boyutları gündeme taşımak.
- *Çatışma çözücü* (conflict resolver): Tartışmalarda yaşanan çatışmaları bir uzlaşı sağlamak amacıyla yönetmek.
- Müzakere özetleyicisi (summarizer of debates): Tartışma sonucunda ortaya çıkan önemli noktaları ve ağırlık kazanan görüşü anlatarak tartışma sürecini özetlemek.
- *Sorun çözücü* (problem solver): Yanıtlaması için ilgili kişilere sorular yöneltmek.
- *Destekleyici* (supporter): Konuyla ilgili dışarıdan bilgi vererek tartışmaları zenginleştirmek ve tartışmalara destek olmak.
- *Açık denetçi* (open censor): Tartışma forum kurallarına aykırı gördüğü iletileri silmek; neden sildiğine yönelik geribildirimler vermek ve yeniden ileti girmeleri için fırsat tanımak.
- *Kapalı denetçi* (covert censor): Tartışma forum kurallarına aykırı iletileri silmek ancak bunun neden yapıldığına ilişkin herhangi bir açıklama getirmemek.
- *Temizleyici* (cleaner): Bitmiş tartışmaları silmek ya da kapatmak; farklı konulara dağılmış bir tartışmayı alt tartışma konuları olarak yeniden gruplandırmak.

Sonuç olarak tartışma yöneticisinin tartışma etkinliklerine eşlik etmesi, özellikle sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışmaların demokratik bir biçimde gerçekleşebilmesi için gerekli görülmektedir. Müzakereci demokrasi çerçevesinde gerçekleştirilecek etkinler açısından bir tartışma yöneticisi, oturumlarda söylemsel eşitliği gözetmeli ve belirli kişi ya da grupların ortamda söylem ve etkinlikleriyle baskınlaşmasının önüne geçmelidir. Bununla birlikte tartışma düzenini sağlamaya yönelik bir gözetim ile tartışmacılar üzerinde baskı ya da engellemeye arasında ince bir çizgi bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma ortamını ve işleyişinin nasıl gerçekleşeceğine yönelik bir oturum tasarımında, yöneticinin görev alanları ile yetki ve sorumlulukları tam olarak belirlenmeli ve bu çerçevede uygulanmaması da gözetilmelidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görülmektedir ki katılımcı demokrasi, küresel düzeyde yükselen katılımcı talepler, çeşitlenen kuramsal yaklaşımlar ile model önerileri ve yaşama geçirilen yerel yönetim uygulamalarının da işaret ettiği gibi temsili demokrasi karşısında gittikçe yükselen bir paradigmadır. Günümüzde temsili demokrasinin içine düştüğü bunalım, konuyla ilgili çözüme yönelik çalışmaları da yoğunlaştırırken bu alan içinde hızla gelişen bir yaklaşımın ise, müzakereci demokrasi olduğu görülmektedir. Müzakereci demokrasi yaklaşımının temellendiği yurttaşlar arası etkileşim süreçlerinin karşısında duran zaman ve uzam sınırlılığı ise, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte bir engel olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede alan son 10 yılda birçok bilim insanının ve araştırmacının etkinlik gösterdiği ve gittikçe zenginleşen birikimin olduğu bir alana dönüşmüştür. Müzakereci demokrasi yaklaşımının teknoloji dolayımıyla uygulamaya dökülmesi sürecinde, bir yandan genel amaçlı sanal teknolojiler kullanılırken bir başka yandan da görev odaklı araç geliştirilme çalışmaları yapılmakta ve bu ortamlarda gerçekleştirilen tartışmalara, akılcı ve ahlaki tartışma önkoşulların nasıl ve ne ölçüde yansıdığı bilimsel olarak incelenmektedir. Bu çalışmalarla birlikte birikime katkı sağlamayı hedefleyen bu çalışma ise, tartışma amaçları ve alanyazın çerçevesinde tasarımlanan araştırma sürecini yöntembilimsel tartışmalar ışığında yöntem bölümünde açımlamaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3. Yöntem

3.1. Araştırma Modeli

Teknik ve tasarım özellikleriyle birbirinden farklı sanal ortamlardaki tartışmaların "ne şekilde" ve "nasıl" gerçekleştiğini, akılcı tartışma ve söylem etiği ilkeleri çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, betimsel bir araştırma tasarımına sahiptir. 'Betimsel model, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır' (Karasar, 2009: 77). Araştırmada akılcı ve etik ilkeleri içeren değişkenlerin doğası hakkında bilgi edinilirken ayrıca, bu ortam türlerine göre katılım davranışlarının değişip değişmediği de ilişkisel olarak incelenmektedir.

Müzakereci demokrasi alanı son on yılda, ağırlıklı olarak görgül eğilimlerin olduğu, siyasal bilimler olarak dikkate değer ilerlemelerin kaydedildiği bir araştırma alanı haline gelmiştir (Bächtiger, Niemeyer, Neblo, Steenbergen, Steiner, 2010: 32; Mannoyer-Smith & Wojcik, 2011: 1). Bu alan, kuramsal tartışmalar çerçevesinde betimlenen müzakerenin normatif ilkelerle müzakereci uygulamalar ve bu uygulamanın sonuçları arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmaları içermektedir (Bächtiger vd, 2010: 32; Black, Burkhalter, Gastil ve Stromer-Galley, 2011: 326). Bir araştırma alanı olarak müzakereci demokrasi, "müzakere süreci" ve "müzakere sonuçları" üzerine odaklanan araştırmalar olarak iki ana çizgide ilerlemektedir. Sürece yönelik çalışma alanı, Habermascı ilkelerin fiziksel yaşamdaki ya da sanal ortamlardaki müzakereci etkinliklere ne derece yansıdığını, sonuca odaklanan araştırmalar ise tartışma öncesinde ve sonrasında katılımcıların tutum ve davranışlarındaki değişikliği, görüş birliğini ve uzlaşıyı konu edinmektedir.

Araştırma, sanal ortamlardaki tartışmalara müzakereci ilkelerin yansımasına odaklandığı için "sürece yönelik" alanda sayılabilir. Bu bağlamda kuramsal çalışmalarda betimlenen müzakereci demokrasi modelinin ilkeleri, araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Araştırma süreçlerinde gözlemlenecek ilkeler konusunda müzakerelerin geçerli bir ölçümünün yapılabilmesinde Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) ve söylem etiği (1991, 1996) çalışmaları yol göstericidir. Buna göre

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

müzakerenin normatif temelleri ya da gerekli koşulları olarak da ifade edilen ilkeler karşılıklılık, gerekçelendirme, düşünümsellik, saygı, içtenlik, erişilebilirlik ve söylemsel eşitlik siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık olarak sınıflandırılmaktadır (Bächtiger vd, 2010: 38; Dahlberg, 2002: 29; Graham, 2008: 20; Jansen & Kies, 2004: 10). Bu çalışmada da alanyazında da tanımlanan bu ilkeler benimsenmekte ve farklılaşan sanal iletişim ortamları bağlamında tartışmaların incelenmesinde işe koşulmaktadır.

Bununla birlikte ilkelerin araştırılması konusunda alanda bazı sorunlar bulunmaktadır. Bazı araştırmacıların belirli bir veri toplama tekniğiyle sınırlı kalmaları nedeniyle normatif ilkelerin bir ya da birkaçını araştırma kapsamına aldıkları, geri kalan ilkeleri ise araştırma kapsamı dışında bıraktıkları görülebilmektedir. Örneğin, doktora çalışmasında içerik çözümlemesini benimseyen Min (2009: 72); müzakerelere ilkelerinin tümünün içerik çözümlemesi ile ölçümlenmesinin neredeyse olanaksız olduğunu belirtmekte, yalnızca "gerekçelendirme" ile "eşit katılım" ilkelerini araştırma kapsamına alarak bu bağlamda bir içerik çözümlemesi yapmaktadır. Dahlberg ise (2002: 31), müzakere ilkelerine odaklanan araştırmaların ağırlıklı olarak nicel yaklaşımı benimsemesini eleştirmektedir. Dahlberg'e göre "müzakereci etkinliklerin ölçümlenmesi çalışmalarındaki temel sorun, kamusal alanın sınırlı şekilde tanımlanan ve ölçümlenen belirteçler olarak görülebilen boyutlarına odaklanılması ve böylelikle nicelleştirmeye daha az uygun olanların göz ardı edilmesidir."

Dolayısıyla bu konuda gerçekleştirilen araştırmaların hem ilkelerin bütününü kapsaması hem de bu ilkeleri gözlemlerken çeşitli yöntemleri birlikte kullanmaları gerekmektedir. Müzakere ilkelerine yönelik yöntemsel tartışmaları konu edinen çalışmalar (Black vd, 2011: 339; Dahlberg, 2002: 29; Janssen & Kies, 2004: 11; Kies & Wojcik 2010: 202) tüm bu ilkeleri betimlemeyi amaçlayan bir araştırmanın nicel ve nitel farklı veri toplama tekniklerini bir arada kullanması gerektiğini belirtmekte; araştırmacıların çoklu ve karmaşık yollarla ölçümlemeyi genişletme konusunda açık davranmak zorunda olduklarına dikkat çekmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu tartışmalardan yola çıkarak çalışmada, araştırma amacına uygun olarak verilerin toplanabilmesi ve çözümlenebilmesi için karma yöntem (mixed method) benimsenmiştir. Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bu yaklaşım, araştırma konusunun daha derinlemesine ve çok yönlü olarak anlaşılmasını olası kılmakta; toplanan verinin daha yüksek geçerlik ve açıklama gücü sağlamasında da etkili olabilmektedir (Vehovar & Manfreda, 2008: 187). Dolayısıyla bu yaklaşım sayesinde müzakere ilkelerinin uygulamada ne ölçüde gerçekleştiğinin anlaşılması konusunda kapsayıcı ve doğru bir gözlem olanağı elde edilmektedir. Farklı stratejileri içeren karma yöntemlerden, araştırma tasarımı çerçevesinde, ardışık karma yöntemler (sequential mixed methods) benimsenmiştir. Ardışık karma yöntemler, "araştırmacının bir yöntemle elde ettiği bulguları başka bir yöntemle detaylandırdığı ya da derinleştirdiği işlemlerdir" (Creswell, 2009: 14). Çalışmada öncelikle nicel verilerin toplanması ile çözümlenmesi gerçekleştirildikten sonra nitel verilerin çözümlemesi aşamasına geçilmekte; bu süreçte hem nicel yöntemlerle gözlemlenmiş olan müzakere ilkelerinin nitel yaklaşımla derinleştirilmesi hem de nicel yöntemle tam olarak gözlenmesi olanaklı olmayan ilkelerin çözümlenmesi yapılmaktadır. Böylelikle tüm ilkelere yönelik kapsayıcı bir araştırma gerçekleştirilmektedir.

3.2. Çalışma Kümesi

Araştırma kapsamında, Web temelli forum, toplumsal paylaşım ağı ve üç boyutlu sanal ortamlarda tartışma platformları kurulmuş ve bu ortamlara yönelik tanıtım ile tutundurma çalışmaları yapılmıştır. Ortamlardan etkin hale gelenlerde Aralık 2010 – Kasım 2011 tarihleri arasında ise tartışma süreçleri gerçekleştirilmiştir. Toplumsal paylaşım ağı üzerinde kurulan *Facebook Tartışan Türkiye* topluluk sayfası uygulamasında katılımın olduğu ve çeşitli konu başlıklarında 61 tartışma oturumu gerçekleştirilmiş ve bu tartışmalarda katılımcılar tarafından toplam 10.680 adet ileti üretilmiştir (Ek 1). Bu ortamdaki tartışmalar yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Üç boyutlu sanal bir dünyada kurulan *Second Life Tartışan Türkiye* grubunda ise, 24 adet tartışma yapılmış ve bu tartışmalarda sesli ve/veya yazılı olarak toplam 22.485 ileti üretilmiştir (Ek 2). Her iki ortamdaki tartışmalarda bilgisayar ortamına kaydedilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Web temelli uygulama olan *www.tartisanturkiye.com* sitesinde ise, uygulama süreci boyunca ileti zincirleri oluşturacak tartışmacı bir ortam için yeterli katılım olmamıştır. Bu forumda tartışma başlığı açma ya da açılan tartışma başlığı altında karşılıklı etkileşimde bulunma davranışı gerçekleşmemiştir. Bu nedenle araştırma yedek planı çerçevesinde, halen sanal ortamda etkinlik göstermekte olan başka bir Web temelli tartışma forumu çalışmaya alınmıştır. Bu ortamın araştırma kapsamında kurulan "Tartışan Türkiye" tartışma forumlarıyla benzer içeriğe ve yaklaşıma sahip olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin kamusal politikalarını ve sorunlarını tartışan, düşünce çeşitliliğine açık ve güncel bir tartışma ortamı olarak *www.siyasiforum.net* araştırma kapsamına alınmıştır. Ocak, 2007 tarihinde faaliyetlerine başlayan bu tartışma forumunda araştırmanın veri toplama döneminde, tartışmacı bir niteliğe sahip[21] 145 adet tartışma gerçekleşmiş ve bu tartışmalarda katılımcılar tarafından 5132 adet ileti oluşturulmuştur (Ek 3). Yazılı olarak gerçekleşen bu tartışma süreçleri HTML belgesi olarak kayıt altına alınmıştır.

Her üç ortamda da Türkiye ile ilgili çok geniş bir konu yelpazesinde tartışmaların yapıldığı görülmektedir. Çalışma kümesi belirleme sürecinde bu nedenle öncelikle gerçekleşen tartışmalar listelenmiş; daha sonra bu tartışmalar her ortam için çeşitli konu başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada sağlık, çevre, eğitim, kadın-çocuk ve gençlik, toplumsal konular, Türkiye ekonomisi, Kürt sorunu ve terör, Türkiye'nin dış politikası gibi konu başlıkları oluşturulmuştur.

Araştırmada, her üç ortamda gerçekleştirilen tartışmalardan amaçlı örnekleme tekniğiyle çalışma kümesi belirlenmektedir. "Amaçlı örnekleme, zengin bir bilgiye sahip olduğu düşünülen konuların derinlemesine çalışılmasına olanak vermekte; pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmaktadır" (Patton, 2002: 46). Çalışmada, aynı konu başlığının her üç ortamda da nasıl

[21] Tartışma forumlarında açılan her tartışma başlığı yeterli katılıma ulaşmamakta ve bu durumda o başlık altında bir tartışma gerçekleşmeyebilmektedir. Tartışma forumlarında bir etkileşim sürecinin tartışmacı nitelik kazanması için kaç iletiden oluşması gerektiğine yönelik alanyazında bir betimlemeye rastlanmamakla birlikte araştırma sürecinde yapılan gözlemler sonucunda 10 ve üzeri iletiden oluşan etkileşimlerin tartışmacı bir nitelik sergiledikleri görülmüştür. Bu nedenle hem toplumsal paylaşım ağındaki hem de Web temelli forumdaki 10 ve altında iletiye sahip olan etkileşimler değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışıldığının gözlemlenebilmesi ve en yüksek katılımın olduğu tartışmaların araştırma kapsamına alınabilmesi için amaçlı örnekleme tekniği benimsenmiştir. Bu doğrultuda her üç ortamda konu bakımından eşleşen tartışmalar belirlenmiş ve toplam ileti zinciri uzunluklarına göre sıralanmıştır.

En yoğun katılımın olduğu tartışma konuları ortamdan ortama değişmekle birlikte, her üç ortamda da tartışılmış konu başlıkları içinde en yüksek katılımın, "Kürt Sorunu ve Terör" konusunda olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte "Kürt Sorunu ve Terör" konusunun doğası ve taşıdığı duyarlıklar nedeniyle farklı biçimde tartışılması olasılığı da söz konusudur. Bu nedenle ve nicel içerik çözümlemesinin büyük veri miktarlarıyla çalışmaya olanak tanıması çerçevesinde çalışma kümesi "Türkiye Ekonomisi" ile "Türkiye'nin dış politikası" başlıkları altında bulunan tartışmaları da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu konu başlığı altında gerçekleşen tartışmaların her biri ile tartışmalarda geçen iletilerin tümü, nicel içerik çözümlemesinin çalışma kümesini oluşturmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. İleti Dağımlarını İçeren Çalışma Kümesi

Tartışma Konusu		**ÜBSO İleti Sayısı**	**TPA İleti Sayısı**	**WTF İleti sayısı**
1.	Kürt Sorunu ve Terör	735	1736	1211
2.	Türkiye'nin Dış Politikası	991	954	826
3.	Türkiye Ekonomisi	391	759	904
Toplam		**2117**	**3449**	**2941**

Nicel içerik çözümlemesi büyük veri miktarlarıyla çalışılmasına olanak tanımasına karşın bu durum eleştirel söylem çözümlemesi (ESÇ) için geçerli değildir. ESÇ'nin toplumsal bağlam ile birlikte gerçekleştirilen derinlemesine bir çözümleme olması, küçük (micro) malzemelerle çalışılması da gerektirmektedir (Black vd., 2011: 331). Bu nedenle araştırmada eleştirel söylem çözümlemesinin gerçekleştirilebilmesi için yalnızca bir konu altındaki tartışmalara odaklanılmıştır. Bu süreçte ise her üç ortamda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışılmış konu başlıklarından en çok katılımın olduğu konu olan "Kürt Sorunu ve Terör" konusu ESÇ'nin çalışma kümesi olarak benimsenmiştir.

Bununla birlikte, araştırmada bir başka veri toplama kaynağını ise tartışmacılar oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılardan bir örneklem belirlenmemiş ve tüm katılımcılar veri toplama sürecine dâhil edilmiştir. Bu durumun nedenlerinden biri, tartışmanın sanal ortamlarda gerçekleştirilmesi nedeniyle yanıt oranlarının fiziksel yaşama göre daha düşük olması (Venhovar ve Manfreda, 2008: 184), ikinci nedeni katılımcı nüfusunun çok büyük olmaması ve üçüncü neden ise e-posta yoluyla erişimlerini kapatmaları ya da forum üyeliklerinden ayrılabilmeleri gibi nedenlerle, bazı katılımcılara erişilemeyebilmesi olasılığıdır. Bu nedenlerle veri toplama döneminde gerçekleştirilen tartışma oturumundan en az birine katılmış tüm tartışmacılara veri toplama aracının İnternet üzerindeki bağlantısı gönderilerek veri toplanması benimsenmiştir.

3.3. Kullanılan Sanal Ortamların Kurulumu ve İşletimi

Aşağıda TPA, WTF ve ÜBSO teknolojileri üzerinde gerçekleştirilmiş tartışma etkinlikleri için kullanılmış olan ortamların kurulum ve işletim süreçleri betimlenmektedir. Araştırmaya konu bu olan ortamların, 11 Ağustos 2010 tarihinden itibaren teknik altyapı kurulum ve tasarım çalışmalarına başlanmıştır. Ortamların adları anlaşılırlık, akılda kalıcılık, basitlik ve herkesi kapsayıcılık açısından değerlendirilmiş; bunun sonucunda her üç ortamda da kullanılmak üzere "Tartışan Türkiye" adı belirlenmiştir.

3.3.1. Toplumsal Paylaşım Ağı: Facebook Sayfa Uygulaması

21 Eylül 2010 tarihinde Facebook isimli toplumsal paylaşım ağında ilk uygulama olan *"Tartışan Türkiye"* grubu kurulmuştur. Grupta öncelikle uygulamanın sunduğu olanaklar kapsamında tasarım çalışması (grup resmi ve tanıtım bilgilerinin oluşturulması gibi) yapılmıştır. Daha sonra ise, grubun amacını ve gruptaki tartışmaların genel ilkelerini içeren yönerge de uygulamaya (Ek 4) eklenerek süreç tamamlanmış ve kullanıma açılmıştır. Tasarım tamamlandıktan sonra, katılımcıların ortam kullanımına yönelik bakış açılarını genişletmek ve kişileri katılıma teşvik etmek

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

amacıyla, araştırmacı tarafından grubun hem duvarına (wall) hem de tartışma bölümüne içerik girilmeye ve tartışma konuları açılmaya başlanmıştır. İçeriklerin ve tartışma konularının çevre, eğitim, ekonomi, siyaset gibi geniş bir çerçevede tutulmasına dikkat edilmiş; içerikler çeşitli haber ve bilgi bağlantılarıyla da desteklenmiştir.

Tartışma ortamının duyurulması ve üye katılımının sağlanması amacıyla tanıtım çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada sanal ortamlardaki kişilerarası iletişim ağları aracılığıyla ve katılımın yoğun olduğu sanal ortamlara (çok sayıda üyesi olan Web siteleri ve Facebook grupları gibi) duyuru bırakma yöntemleriyle tanıtım yapılmıştır. Eğitim, çevre, ekonomi, siyaset gibi konularda etkinlik gösteren ve tartışmalar gerçekleştiren başka forumlara da duyurular bırakılmıştır. Bunların yanı sıra Facebook'dan reklâm hizmeti satın alma yoluna gidilmiştir. Facebook Tartışan Türkiye grubu açıldığı ilk gün (21 Eylül 2010) 45, ikinci gün 97 üye sayısına ulaşırken, 30 Ekim 2010 tarihinde 269 üyeye ulaşmıştır. Bu 39 günlük süreçte, tartışmalara katılım davranışı istenilen düzeyde gerçekleşmemiş, araştırma konusunu oluşturacak ileti zincirlerinin oluşmadığı gözlenmiştir. Facebook'taki grup uygulamasının itme teknolojisi (push technology) olması nedeniyle bir kullanıcının, gruptaki tartışmalardan haberdar olması, tartışmalara katılması ve sürmekte olanları takip edebilmesi için kendi ana sayfasından ayrılarak gruplar bölümüne gitmesi ve orada Tartışan Türkiye grubunun duvarını açması gerekmektedir. Bu durumun ise, kullanıcıya ayrıca bir takip uğraşısı getirmesi ve dolayısıyla katılım davranışını olumsuz yönde etkileyebilmesi olasıdır. Bu nedenle Tartışan Türkiye etkinlikleri, Facebook'un grup uygulamasıyla benzer olan ancak çekme teknolojisinde (pull technology) tasarlanmış Facebook topluluk sayfası (community page) uygulamasına taşınmıştır (Şekil 7). Bu ortamda tartışma etkinlikleri kullanıcılara haber bildirimi (news feed) olarak eş zamanlı yansımakta, kullanıcılar buradan tartışma etkinliklerine katılabilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 7. Tartışan Türkiye Facebook Topluluk Sayfası Görünüşü

3 Kasım 2010 tarihinde Facebook topluluk sayfası uygulamasında, grupla aynı tasarıma sahip bir sayfa oluşturulmuş; grup üyelerine de bu durumu genel olarak açıklayan birer e-posta ve davet gönderilmiştir. Facebook sayfa uygulaması, duvar (wall) kısmında tartışmaların gerçekleştiği, başlayan tartışmaları kullanıcının kişisel sayfasına haber olarak gönderen bir uygulamadır. Bu sayfanın tanıtımı için Facebook'tan yine reklâm hizmeti satın alınmış ve belirli aralıklarla bu reklâm kampanyasını tekrarlamıştır. 03 Ekim 2010 – 28 Ağustos 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen Facebook reklâm çalışmasında 11 adet tanıtım, birer haftalık dönemler halinde hedef kitlenin kişisel sayfasına yansımıştır (Tablo 7). Bu reklam kampanyalarının hedef kitlesini, on yedi yaş ve üzerindeki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Facebook kullanıcıları oluşturmaktadır. Bu çalışma sonucunda üye sayısı 1063'e ulaşmıştır. Sayfanın ilk duyurusundan itibaren katılım davranışı açısından daha olumlu sonuçlar vermeye başladığı, katılımcıların yorum ve değerlendirme (rating/like) yöntemlerini kullanmaya başladıkları görülmüştür.

Tablo 7. Facebook Reklâm Çalışması Özeti

9.766.407 Gösterim **3.461** Tıklamalar **1.012** Bağlantılar **0.035%** TO **588,00 TL** Harcanan **0,06 TL** CPM **0,17 TL** CPC

Tarih Aralığı ?	Kampanya ?	Gösterim ?	Sosyal Gösterim ?	Sosyal % ?	Tıklama ?	Sosyal Tıklama ?	TO ?	Sosyal TO ?	CPC ?	CPM ?	Harcanan ?	Bağlantılar ?
Lifetime	My Adverts	1.197.062	7.969	0,67%	415	1	0,035%	0,013%	0,12	0,04	50,00	0
Lifetime	My Adverts2	810.824	0	0,00%	332	0	0,041%	0,000%	0,15	0,06	50,00	0
Lifetime	advert 3	883.380	5.413	0,61%	324	3	0,037%	0,055%	0,15	0,06	50,00	88
Lifetime	My Adverts	1.379.187	5.138	0,37%	228	0	0,017%	0,000%	0,22	0,04	50,00	42
Lifetime	advert 5	815.995	0	0,00%	124	0	0,015%	0,000%	0,40	0,06	50,00	0
Lifetime	advert6	580.114	12.126	2,09%	366	7	0,063%	0,058%	0,14	0,09	50,00	123
Lifetime	Reklamlarım	618.376	0	0,00%	114	0	0,018%	0,000%	0,44	0,08	50,00	0
Lifetime	SL reklam	264.314	0	0,00%	324	0	0,123%	0,000%	0,12	0,14	38,00	0
Lifetime	Reklamlarım	1.595.390	25.054	1,57%	156	1	0,010%	0,004%	0,32	0,03	50,00	32
Lifetime	Reklamlarım	509.758	17.832	3,50%	433	16	0,085%	0,090%	0,12	0,10	50,00	350
Lifetime	TT new	499.463	13.998	2,80%	152	4	0,030%	0,029%	0,33	0,10	50,00	88
Lifetime	Reklamlarım	612.544	34.237	5,59%	493	34	0,080%	0,099%	0,10	0,08	50,00	289

Bu çalışmaların yanında "Tarihte bugün", "Her güne bir düşünür", "Sıra dışı bilgiler", "Pratik İngilizce" gibi üye sayısı 100.000'in üzerinde olan ve üyeleri türdeş olmayan olan sayfalardan da "Tartışan Türkiye" sayfasının tanıtımının yapılması için hizmet satın alınmıştır. Bu sayfalar gerçekleştirilen tanıtımlar sonucunda üye sayısı 11.297'ye ulaşmıştır. Görülmektedir ki Facebook'ta gerçekleştirilen bu iki tanıtım stratejisinin verdikleri sonuçlar dikkat çekici şekilde farklılaşmaktadır. Facebook'un resmi reklâm hizmeti, daha geniş bir hedef kitleye, daha uzun süreli bir tanıtım gerçekleştirmesine karşın, yukarıda adı geçen sayfalarda, yapılan doğrudan tanıtım oldukça kısa sürede 10 katından çok üye dönüşü sağlamıştır. Tartışan Türkiye topluluk sayfası Eylül 2011 tarihinden itibaren üye sayısının artmasıyla birlikte tartışmaların gerçekleştiği bir ortam haline gelmiş ve bu dönemde 80 konu tartışmaya açılmıştır. Bu konu başlıklarından 61 tanesi, katılım olduğu ve ileti zinciri oluşumu gözlemlendiği için çözümlenmek üzere metin belgesi olarak kaydedilmiştir.

Tartışma süreçlerinde katılımcılar tarafından tartışma gündeminin belirlenmesi sürecinde, katılımcıların tartışma konusu önerilerini iletmeleri amacıyla sayfanın bir e-

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

posta hesabı (tartisanturkiye@gmail.com) açılmış, bu hesap bilgisi sayfa künyesinde ve tartışma duvarında duyurulmuştur. Bunun yanı sıra konu önerilerini almak ve var olan önerileri oylamak için tartışma duvarına da günlük bölümler açılmıştır. En çok önerilen ve oy alan konular, sırayla o gün içinde tartışmaya açılmıştır.

Tartışma süreçlerinde tartışma yöneticisi (moderatör) ise, oturumlara tartışmacı olarak katılmamakta, tartışma süreçlerinde tarafsız bir konumda bulunmaktadır. Tartışma akışını takip eden yöneticinin tartışma konusu ile ilgili duyuru yapma, katılımcıların tartışma süreci ve tartışma konusu ile ilgili sorularını yanıtlama, şikâyetlerini ve isteklerini dikkate alma gibi görevleri bulunmaktadır. Tartışmalara doğrudan müdahalede bulunmamaya özen gösterilen bu süreçte sorun yaşanması durumunda katılımcılara tartışma kurallarına uymaları yönünde istekte bulunulmuş, tartışma sürecini engelleyen bazı katılımcıların iletileri (yoğun saygısız ifadeler ve provakatif davranışlar) ise ancak başka katılımcıların yoğun olarak rahatsızlıklarını bildirmeleri ile tartışmaların durma noktasına gelmesi halinde kaldırılmıştır. Bu durum yalnızca Kürt sorunu ve terör konusu altında gerçekleşen üç tartışma oturumunda gerçekleşmiştir.

3.3.2. Web Temelli Tartışma Forumu

Araştırma konusunu oluşturan ikinci uygulama olan Web temelli tartışma forumu ile ilgili çalışmalara ise, 22 Eylül 2010 tarihinde başlanarak, site için alan adı (domain) ve yayın yeri/hizmeti (hosting) satın alınmıştır. Sitenin teknik altyapısını kurmak ve siteyi işler hale getirmek için bu konuda geçici hizmet alımı da gerçekleştirilmiştir. Web sitesi hazırlanırken IP.Board programının 2.3.5 sürümü kullanılmıştır.

Alanyazında Web sayfalarının biçim ve işlevlerine yönelik olarak yapılan değerlendirmelerde beş temel nokta öne çıkmaktadır: Doğruluk, yetkinlik, yansızlık, içerik ve güncellik. Bu ölçütlerin yanında siteye ulaşılabilirlik, genel görünüş, kullanım kolaylığı, teknik özellikler ve etkileşimlilik de önem taşımaktadır (Brown, 2002). Forum oluşturulurken bu özellikler göz önüne alınarak hem görünüş hem de içerik bakımından sadelik esas alınmış ve böylelikle site kullanımının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra forum başlığı altına forumu tanıtan kısa bir yazı (*akılcı, eşitlikçi, çoğulcu anlayışla tartışma ve bilgi paylaşma platformu*) girilmiştir. Böylelikle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışma forumunun düşünce çeşitliliğini destekleyen ve eşit bir biçimde katılımı gözeten bir forum olduğu vurgulanmıştır.

WTF iki temel bölüm olarak tasarlanmıştır: Birinci bölüm tartışma etkinliklerinin gerçekleştirildiği bölüm iken, ikinci bölüm katılımcı ve sayfa yönetiminin etkileşimi için düzenlenmiştir. *İlk bölümde*, tartışma alt alanları (alt forumlar) ve tartışma konuları bulunmaktadır. Türkiye ile ilgili konuların ve politikaların, geniş bir çerçevede tartışılmasına olanak sağlamak amacıyla "siyaset", "ekonomi", "çevre", "eğitim", "yerel gündem" ile "etkinlikler" adlarını taşıyan çeşitli alt bölümler açılmıştır. Sitenin *ikinci bölümü* olan "site hakkında" bölümü ise, kullanıcılardan geribildirim almak, site ve tartışmalar hakkında bilgi vermek amacıyla erkileşimsel bir alan olarak düzenlenmiştir. Bu bölümde, "site kuralları", "duyurular", "istek ve öneriler" bölümleri vardır. Şekil 8'de Tartışan Türkiye Web temelli forum uygulamasının genel görünüşü verilemektedir.

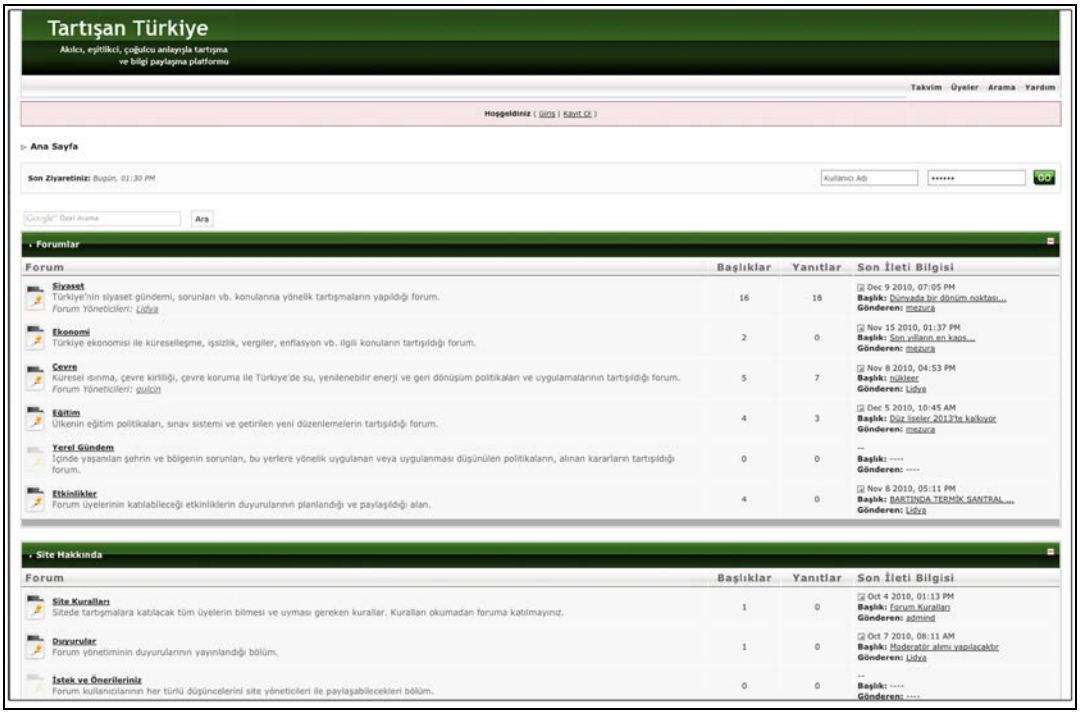

Şekil 8. Tartışan Türkiye Web Temelli Forum Uygulaması Genel Görünüş

Web temelli forum uygulaması, 4 Ekim 2010 tarihinde www.tartisanturkiye.com adresinde yayına başlamıştır. Araştırmacı tarafından öncelikle içerik oluşturularak çeşitli konularda tartışmalar başlatılmıştır. Ayrıca her bölüme bir tartışma yöneticisi (moderatör) alımı yapılacağına yönelik bir de duyuru yayınlanmıştır. Site içinde tartışma ilkelerini açıklayan bir de yönerge oluşturulmuştur. Web sitesi uygulaması, site sahibine çeşitli hukuksal sorumluluklar getirdiği için bu yönerge Facebook'da kullanılan yönergeden daha kapsamlı tutulmuştur (Ek 5).

Web temelli tartışma forumunun duyuru aşamasında yine diğer ortamlar için belirlenen duyuru stratejileri kullanılmıştır. Facebook üzerinden Web temelli forumu tanıtan yeni bir reklam kampanyası düzenlenmiştir. Bununla birlikte aktif olan başka Web sitelerine ve Facebook'ta bulunan çevre, ekonomi, siyaset ve eğitim ile ilgili gruplara forumu tanıtıcı duyurular bırakılmıştır. Google arama motoruna ise, aramalar yoluyla kişilerin ulaşabilmesi için kayıt olunmuştur. Sayfaya yoğun gönderilen reklâm amaçlı, istenmeyen (spam) üyelikler nedeniyle, burada yönetici onaylı sayfa üyeliği uygulanmıştır. Bu reklâm üyelikleri dışında kalan üyelik taleplerinin tamamı kabul edilmiştir. 30 Eylül 2011 tarihi itibariyle sitenin üye sayısı 88'dir. Buna göre sitedeki katılımın ve gerçekleştirilen tartışmaların ileti zincirleri oluşturmadığı; dolayısıyla araştırma verilerinin toplanması için yeterli bir düzeye ulaşmadığı görülmektedir.

Kurulan ortamın işlerlik kazanmaması nedeniyle sanal ortamlarda etkinlik gösteren ve Türkiye'nin kamusal işlerini tartışan, düşünce çeşitliliğine açık ve güncel bir tartışma ortamı olan bir başka Web temelli forum veri toplama sürecine dâhil edilmiştir. 'Siyasi Forum' (www.siyasiforum.net) adını taşıyan bu uygulama, ülke sorunlarını ve uygulanan siyasaları tartışmaya açan Web temelli bir bilgi ve fikir paylaşma ortamıdır. Bu forumun araştırma kapsamına alınması sürecinde, site yönetimiyle bağlantı kurulmuş, araştırmanın amacını ve içeriğini açıklayan bir araştırma istek yazısı gönderilmiştir. Site yönetiminden bu yönde alınan izin ile birlikte (Ek 6) araştırma yapılmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 9. Siyasi Forum Uygulaması Genel Görünüş

Sşyasi Forum; ekonomi, genel siyaset, güncel olaylar, toplumsal sorunlar gibi alt-tartışma forumlardan oluşmaktadır. Her alt-forumun ve bu forumlardaki tartışmaların ise birer yöneticisi bulunmaktadır. Bu yöneticiler tartışmaların forum kuralları çerçevesinde (Ek 7) düzenli geçmesinden sorumludur. Tartışan Türkiye tartışma platformlarından farklı olarak Siyasi Forum'da tartışma yöneticileri de aynı zamanda birer tartışmacı olarak ortamda bulunabilmektedir. Bununla birlikte siyasal çizgisi bakımından çeşitlenen kişilerin ortamda tartışma yöneticiliği yaptıkları ve bu şekilde yalnızca bir görüşün baskınlaşmanının önüne geçildiği de görülmektedir. Düşünce çeşitliliğini benimseyen tartışma forumu, farklı siyasal görüşlere sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Tartışma ortamı güncel bir nitelik taşımakta, alt-forumlarda her gün yeni tartışmalar açılmakta ve varolan tartışmalar devam etmektedir.

2009 yılında kurulan forumun 3 Eylül 2012 tarihli değerlendirmesine göre forum üye sayısı 5501'dir. Kurulduğu tarihten itibaren forumda 15.105 konu tartışmaya açılmış ve bu tartışmalarda toplam 155.788 adet ileti girilmiştir (Siyasiforum, 2012). Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışmalardan, öteki ortamlarla uyumlu olması bakımından, araştırmanın veri toplama döneminde gerçekleştirilenler düzenli olarak HTML belgesi olarak arşivlenmiştir.

3.3.3. Üç Boyutlu Sanal Yaşam Platformu: Second Life

11 Ekim 2010 tarihinde, *Second Life* (SL) yaşam platformuna giriş yapılmıştır. Araştırmacı, SL'in teknik ve sosyal işleyişini daha yakından gözlemlemek ve öğrenmek için on gün boyunca bu ortamda bulunmuş ve bu süreçte Türk ve yabancı adalarda[22] gerçekleştirilen etkinlikleri ve iletişim davranışları incelenmiştir. Yabancı adalardan felsefe, sanat, psikoloji ve eğitim ile ilgili tartışmaların gerçekleştirildiği Thothica, Delphi ve EduNation yapılanmalarında tartışma alanlarının ve oturma düzeninin nasıl tasarlandığı, ortamın kullanım tarzı, tartışma süreçlerinin yürütülüşü ile süreçteki iletişim davranışları incelenmiş ve bu konularla ortamların yöneticileri ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan incelemelerde, tartışmaların genellikle küçük bir grupla (6-10 kişi) metin tabanlı gerçekleştiği ve tartışma alanlarının genellikle daire ya da yarım daire şeklinde tasarlandığı gözlenmiştir. Second Life'daki sanal topluluklar ve kamusal alan üzerine araştırmasında Ikegami de (2008:1) daire şeklinde sıralanarak oturuşun eski Japon toplumlarında olduğu gibi sanal ortamlarda da varolan hiyerarşilerin düzleşmesini sağladığını belirtmektedir. Bu durum katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenlerle SL'deki Tartışan Türkiye oluşumunun tartışma alanlarının karşılıklı, yüz yüze etkileşime olanak sağlayacak biçimde daire şeklinde olmasına karar verilmiştir (Şekil 10).

SL'de ortamın kurulumu, tartışma ortamının ve tartışma süreçlerinin tasarımı olarak iki boyutu içermektedir. Tartışma ortamının inşasına 21 Ekim 2010 tarihinde SL uygulamasında kiralanan bir arazi üzerinde başlanmıştır. Bu uygulamada bir ortam inşa etmek üç boyutlu (3D) grafik tasarım bilgisi gerektirmektedir. Bu nedenle SL'de tasarım ve inşa konusunda uzman bir kişiden hizmet alımı gerçekleştirilmiştir. Tartışma ortamı, iki bölüm halinde tasarlanmıştır: İlk bölüm olan giriş, bilgi verme ve kullanıcılardan geribildirim alma yeridir. Buraya ortamın amacını, tartışma yönergesini

[22] Second Life, sanal bir coğrafyada okyanus üzerinde varolan ada şeklindeki kara parçalarından oluşmakta, kullanıcılar (kendilerine bu ortamın sakinleri de demektedirler) bu kara parçaları üzerine yaşam alanlarını inşa etmektedirler. Ayrıca varolan kara parçasının üzerindeki gökyüzüne de yine bir ortam (skybox) inşa etmek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Ek 8), tartışma konu ve tarihini belirten panolar ile bir iletişim kutusu yerleştirilmiş; böylelikle etkileşimin üst düzeye taşınması amaçlanmıştır (Ek 9). İkinci bölüm, tartışmaların gerçekleştirileceği alan olduğu için daire şeklinde bir oturma düzenine göre inşa edilmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. "Tartışan Türkiye" Second Life Uygulaması Tartışma Ortamı -1

Bu ortamda yapılan ilk dört tartışmanın sonucunda, ortamın verdiği büyüklük hissinin katılımcıları tedirgin ettiği ve bazı teknik sorunlara neden olduğu gözlenmiştir. SL fiziksel yaşamı taklit eden bir uygulamadır. Fiziksel dünyada ses kaynağından uzaklaştıkça işitme güçleşmektedir. Bu durumun SL için de geçerli olması nedeniyle geniş mekânda gerçekleşen bu etkileşimde, özellikle yeni kullanıcılar birbirlerinin konuşmalarını duyamama gibi bazı teknik sorunlar yaşamışlardır. Örneğin Şekil 10'daki katılımcı herkesin sesini duyabilmesi için mekânın ortasına gelip konuşmak durumunda kalmıştır. Bu sorunların önüne geçmek için, 22 Kasım 2010 tarihinde, arazinin üstüne 'Tartışan Türkiye Gökyüzü' olarak adlandırılan ikinci bir tartışma alanı inşa edilmiştir. Burada, daire şeklinde sıralanmış minderlerin bulunduğu, daha küçük bir oturma düzeni oluşturulmuştur (Ek 10). Bu tasarım hakkında, katılımcılardan olumlu geribildirimler alınmış, tartışma etkinlikleri bittikten sonra da ortamda kalma davranışı gösterdikleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gözlenmiştir. Katılımcılar tartışma sonrasında ortamda, şiir ve müzik dinletisi gerçekleştirmişlerdir.

Tartışma forumunun açılışından yaklaşık 2 ay sonra forumun yanında konumlanmış olan başka ortamlardaki avatar trafiğinin artması nedeniyle başka bir yere taşınması gerekmiştir çünkü bu durum tartışma platformuna avatarların gelebilmesini (teleport) engellemektedir. Bununla birlikte yoğun trafik aynı zamanda ileti akışında gecikmelere (lag) neden olabilmekte, dolayısıyla tartışma süreci sekteye uğramaktadır. Bu yüzden tartışma platformunun, trafiği daha düşük bir ortamda yeniden inşa edilmesine karar verilmiştir. Yeni mekânın da, bir önceki mekâna benzer şekilde, katılımcılara tartışma kuralları, gün ve saatleri hakkında bilgi verildiği ve onlardan dönüş alındığı *etkileşim bölümü* (Ek 11) ile tartışmaların gerçekleştiği *tartışma bölümünden* (Şekil 11) oluşmaktadır. Yeni ortamın seçimi ve inşa edilmesi gibi süreçler nedeniyle tartışmalara 1 ay ara verilmiş ve grup üyeleri bu durumla ilgili bilgilendirilmiştir.

Şekil 11. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Tartışma Alanı -2

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SL'deki tartışma süreçlerinin tasarımı ise, tartışmaların yönetimi (moderatörlü ya da moderatörsüz gibi) ve tartışma gündeminin belirlenmesi, iletişim biçimi (yazılı, sesli gibi), tartışma gün ve saatlerine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bu tasarım süreci katılımcılardan gelen geribildirimler ışığında oluşturulmuştur. Buna göre katılımcılar tartışmalarda bir tartışma yöneticisinin (moderatör) bulunmasını istemişlerdir. Bu süreçte, moderatörün görevi, tartışmaların akışına müdahalede bulunmadan yalnızca katılımcıların söz sırasını takip etmektir. Böylelikle moderatörün tartışma sürecine etkisinin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Tartışmalar, genellikle Çarşamba, Cuma ve Pazar günleri, saat 21.30'da yapılmıştır. Belirtilen gün ve saatler, katılımcıların fiziksel yaşamlarındaki yükümlülükleri (iş ya da okul gibi) göz önüne alınarak katılımcılarla birlikte kararlaştırılmıştır Yine hafta içi ve haftasonu çeşitli gün ve saatlerde de tartışma çağrısı yapılmış, ancak bu çağrılara yeterli katılım olmaması nedeniyle bahsedilen günler temel tartışma günleri olarak benimsenmiştir. Tartışma süresi ile ilgili herhangi bir sınırlama bulunmamakta; katılımcılar istediği sürece tartışma sürmektedir.

Tartışmalarda gündem ise, katılımcıların önerileri doğrultusunda şekillenmektedir. Katılımcıların önerdikleri tartışma konuları, ortamdaki oylama panosuna yansıtılmakta ve bir hafta boyunca katılımcılar tarafından konular oylanmaktadır (Ek 12). Konu seçimine araştırmacının bir etkisi bulunmamakla birlikte gündeme yansıyan yeni gelişmeler tartışma gündemine oylama yapılmadan da alınabilmektedir. Bu şekilde WikiLeaks'in açıklamaları ile üniversite öğrencilerinin başbakanı protesto etmesi konuları gündeme taşınmıştır. Bu oturumlar öncesinde bu konuların duyusu ile çağrısı yapılmış ve katılımcıların görüşleri alınmıştır. Katılımcıların bu konuların tartışılmasını onaylamaları üzerine tartışma oturumları gerçekleştirilmiştir. Tartışma süreçlerinde iletişim, sesli ve yazılı (karma) ya da yalnızca yazılı olarak gerçekleştirilmektedir. Katılımcılara bu konuda tercih olanağı sunulurken, teknik olarak ortamda tartışmayı dinlemesi olanağı olmayan katılımcılar bulunduğunda yalnızca yazılı olarak tartışmalar yapılmıştır.

SL'deki Tartışan Türkiye uygulaması için aynı zamanda tanıtım çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın kendi bünyesinde bulunan arama motoruna kayıt

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olunmuş ve katılımcıların bulması için çeşitli anahtar sözcükler girilmiştir. Bununla birlikte, içerik ve popülerlik ölçütleri[23] göz önüne alınarak, SL'de bulunan başka Türk kullanıcılı ortamlardan da duyuru tahtaları (billboard) kiralanmıştır. Bunların yanı sıra, grubun Facebook sayfasında ve Web temelli forumunda da duyurular yapılmıştır. Bu süreçte araştırmacı, SL'de bulunmaya devam etmiş, gelen kişilere ortamı gezdirerek, grup ve tartışmalar hakkında bilgi vermiştir. Araştırmanın veri toplama süreci içerisinde kalan dönem olan 10 Kasım 2010- 5 Mayıs 2011 tarihleri arasında toplam 24 adet tartışma gerçekleştirilmiştir. Tartışan Türkiye- SL grubunun üyeleri farklı siyasal düşünceleri ve ilgileri olan katılımcılardan oluşmaktadır.

Veri toplama sürecinde, SL'de gerçekleşen tartışmaların tümü, Camtasia Studio 7 ekran kaydedici yazılımla sesli ve görüntülü olarak kaydedilmiş, tartışmaların yazılı gerçekleşen bölümleri de ayrıca metin belgesi olarak arşivlenmiştir. Daha sonra video olarak kaydedilen tartışma metinleri deşifre edilip yazıya dökülmüş ve SL'de metin tabanlı gerçekleşen tartışmalarla birleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) ve söylem etiği (1996, 2007) yaklaşımını temel alan müzakere ilkelerinin, sanal ortamlarda nasıl inceleneceğine yönelik yaklaşımlar çeşitlenmekle birlikte bazı çalışmalar (Black vd, 2011: 339; Dahlberg, 2002: 29; Janssen & Kies, 2004: 11; Kies & Wojcik 2010: 202), her ilkenin doğası, amacı ve özelliklerine göre kullanılabilecek araştırma tekniklerini şu şekilde sıralamaktadır (Tablo 8):

[23] Second Life uygulamasının içinde yer alan arama motoru, hangi yerin daha çok ziyaret edildiğini içeren avatar trafiğini belirtmekte ve en çok ziyaret edilenleri en üst sıralara yerleştirmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 8. Müzakerelere İlkelerinin Ölçümlenmesine Yönelik Teknikler

Müzakere ilkeleri	İlkelerin anlamı	Veri toplama tekniği
Karşılıklılık (Reciprocity)	Katılımcılar arasında fikirlerin karşıklı değişimini içermektedir. Monolog yerine diyalogu öngörmektedir.	İçerik çözümlemesi
Gerekçelendirme (Justification)	Tartışmalarda ileri sürülen görüşler nedenleriyle birlikte verilmelidir.	İçerik çözümlemesi
Düşünümsellik (Reflexivity)	Katılımcının kendi görüşünden farklı görüşleri irdelemesini, empati kurmasını ve hatta konumunu değiştirmesini içermektedir.	İçerik çözümlemesi Katılımcılara sorulması (ölçek, anket ya da görüşme tekniği)
Saygılı dinleme (Respectful listening)	Tartışma iletilerinde kişisel saldırıların, hakaretlerin olmaması gerektiğini öngörmektedir.	İçerik çözümlemesi, Katılımcılara sorulması (ölçek, anket ya da görüşme tekniği)
İçtenlik (Sincerity)	Tartışmacıların düşünce ve davranışlarında doğruluğu, samimiyeti ifade etmektedir.	İçsel bir süreç olduğu için değerlendirme dışı bırakılmaktadır.
Erişilebilirlik (Inclusion)	Dileyen herkesin tartışma ortamına erişebilmesidir.	*Doğrudan belirleyiciler:* Sayısal bölünmenin (yaş, cinsiyet ve beceri) katılımı sınırlandırması (ölçek, anket ya da görüşme tekniği ile tartışmacılara sorulması). *Resmi sınırlandırmalar:* Devlet tarafından sitenin engellenmesi, üyelik ve şifre gerekliliği, site kuralları.
Söylemsel eşitlik (Discursive Equality)	Oturumlarda katılımcıların eşit şekilde konuşması ve katkı yapmasını öngörmektedir.	İçerik analizi (%katılımcı - %katkı istatistiği), söylem çözümlemesi, tartışmacılar tarafından algılanan eşitlik (ölçek, anket ya da görüşme tekniği).
Siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık (Autonomy from the state and economic power)	Tartışmacıların iç ve dış egemen güçlerden bağımsız ve özgür şekilde tartışmalara katılabilmesini içermektedir.	İçerik çözümlemesi Katılımcılara sorulması (ölçek, anket ya da görüşme tekniği)

Tablo 8'de de görüldüğü gibi müzakere ilkelerini içeren betimsel bir çalışmanın her ilke için farklı veri toplama tekniklerinin ayrı ayrı ya da birlikte kullanılması önerilmektedir çünkü bazı ilkeler (karşılıklılık ilkesi) içerik çözümlemesi gibi tek bir veri toplama

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tekniği ile incelenebilirken; bazılarının (eşitlik, saygı ilkeleri) tam ve doğru anlaşılabilmesi için çeşitleme (triangulation) yapılması gerekmektedir. Örneğin 'söylemsel eşitlik' ilkesinin bazı araştırmalarda (Jensen, 2003; Schneider, 1997: 73; Stromer-Galley, 2007) içerik çözümlemesi tekniği ile incelendiği görülmektedir. İçerik çözümleme yaklaşımı doğru olmakla birlikte, bu teknik tek başına kullanıldığında bazı yanıltıcı çıkarımlara da neden olabilmektedir (Dahlberg, 2002: 34; Janssen & Kies, 2004: 24). İçerik çözümlemesi tekniği çerçevesinde eşitlik ilkesi, ortamda bulunan her katılımcının tartışmaya olan katkısı (ileti miktarı) temelinde betimlenmektedir (Bächtiger, Shikano, Pedrini ve Ryser, 2011: 5; Stromer-Galley, 2007: 11; Schneider, 1997: 73). Bununla birlikte tartışma ortamında eşit katılım fırsatı olmasına karşın katılımcıların konuşmayı tercih etmemesi ya da yalnızca bilgi edinme, dinleme amacıyla ortamda bulunması da olasıdır. Dolayısıyla yalnızca katkı miktarını nicel olarak betimlemek yanıltıcı olabilmektedir. Bunun yanı sıra tartışma oturumlarında baskınlaşan kişi ya da grupların toplumsal bağlam çerçevesinde betimlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ortamdaki konuşma özgürlüğünün katılımcılara da sorulması, güç ve baskınlık ilişkileri bakımından söylem çözümlemesinin de kullanılması, araştırmanın bu ilkeyi doğru betimleyebilmesi açısından gerekli görülmektedir.

İçtenlik/dürüstlük ise, içsel bir süreç olması nedeniyle tartışmalarda gözlemlenmesi oldukça güç bir ilkedir (Dahlberg, 2002: 43; Graham, 2008: 31; Janssen ve Kies, 2004: 22; Kies, 2010: 200; Steenbergen, Bächtiger, Spörndli ve Steiner; 2003: 26). İçtenlik ilkesi, Habermas'ın söylem etiğindeki "her konuşmacı, yalnızca gerçekten inandığı şeyi iddia edebilir" varsayımına dayanmaktadır (Habermas, 2007: 88). Dürüstlüğün aslında içsel bir süreç olması nedeniyle, bir katılımcının gerçeklerinin ne olduğu, tartışma sürecindeki samimiyeti doğrudan gözlemlenememektedir. Dürüstlük ilkesinin saptanmasında Janssen ve Kies (2004: 23) katılımcının kendisinin ve başka katılımcıların dürüstlüğünü öğrenmek için katılımcılara sormayı; Graham ise (2008: 32) içerik çözümlemesi ile metinlerde tartışmacıların birbirlerinin dürüstlük sorgulamalarını gözlemlemeyi önermektedir. Bununla birlikte alanyazındaki bazı çalışmalar (Steenbergen vd., 2003: 26) müzakereci süreçleri konu alan araştırmalarda bu tarz bir yargılamanın tartışmalı doğasının büyük miktarda (sistematik) ölçme hatalarına neden

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olabileceğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle dürüstlük ilkesinin bazı araştırmalarda (Bächtiger vd., 2011: 6; Kies, 2010: 200; Mannoyer-Smith & Wojcik, 2011: 17) değerlendirme dışı bırakıldığı görülmektedir. Bu araştırmada da yukarıdaki tartışmalar ışığında, içtenlik ilkesinin tam ve doğru ölçülmesinin olanaklı olmadığı görüşü benimsenmiş ve bu ilke inceleme kapsamına alınmamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, farklı veri kaynaklarından (katılımcılardan ve metinlerden gibi), farklı veri toplama araç ve teknikleriyle verilerin toplanarak çeşitlilik sağlanması amaçlanmaktadır. Çeşitleme, hem nicel hem de nitel çok çeşitli yöntemlerin ve verilerin bir arada kullanılmasını ifade etmektedir. Bu durum çalışmayı, farklı yöntemlerin birleştirilmesi yoluyla güçlendirmektedir (Patton, 2002: 247). Veri kaynaklarının çeşitlenmesi, bulguların daha büyük bir geçerliğe sahip olmalarını sağlamaktadır (Jankowski & Van Selm, 2008: 8). Araştırma tasarımı çerçevesinde veri toplama araç ve teknikleri olarak çevrimiçi tartışma metinlerine içerik çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi; katılımcıların sanal ortamlardaki tartışmalara ilişkin tutumlarının saptanması için ise, tutum ölçeği benimsenmiştir. Bunun yanı sıra araştırmacının, hem tartışmacı (siyasiforum.net) hem de tartışma yöneticisi (SL ve Facebook Tartışan Türkiye forumları) olarak tartışma süreçlerinin içinde olması çerçevesinde, katılımcı gözlem de dördüncü bir teknik olarak benimsenmiştir. Böylelikle, bu üç farklı ortamda gerçekleşen tartışmalar betimlenerek, tartışmaların "ne şekilde" ve "nasıl" gerçekleştiği ile kullanıcıların ortamla ve tartışmalarla ilgili deneyimlerine yönelik araştırma sorularına derinlemesine yanıt aranmaktadır.

3.4.1. Nicel İçerik Çözümlemesi

Müzakere önkoşullarının sanal ortamlara ne ölçüde yansıdığını (araştırma sorusu 1) ve ortamlar arasında katılımda bir farklılaşma olup olmadığını saptamak (araştırma sorusu 2) amacıyla nicel içerik çözümlemesi (NİÇ) veri toplama tekniklerinden biri olarak benimsenmiştir. "Tartışma içeriğinin çözümlenmesi, siyasal müzakere çalışmalarında gittikçe yaygınlaşan bir yaklaşımdır" (Black, vd., 2011: 327). Çevrimiçi tartışmaların çözümlenmesine odaklanan araştırmacılardan Jensen, (2003: 354) içerik çözümlemesini, iletişimin anlamsal (semantic) boyutunu almak ve çözümlemek için oldukça iyi bir yöntem olarak tanımlarken; Wilhelm'e (2002: 91) göre içerik

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çözümlemesi, özellikle üretilen tartışma metinlerinde katılımcıların oluşturdukları iletilerin karşılıklı olup olmadığı, savların nedenleriyle birlikte verilip verilmediği gibi bazı müzakereci bileşenlerin gözlenmesinde uygun bir tekniktir.

Nicel içerik çözümlemesi, metinlerden metinlerin kullanım bağlamına kadar, yinelenebilen ve geçerli çıkarsamalar yapmayı sağlayan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff; 2004: 18). Bu teknik, metin içeriğinin nesnel ve sistemli biçimde betimlemesine olanak sağlamaktadır. İncelenecek olguya yönelik kavramlar ve temaların bir kurama dayanması (tümdengelim) ve kategorilerin bu çerçevede tanımlanması, standartlaştırılmış bir veri toplama aracının kullanılması (yönerge), büyük miktardaki veriyi sistematik bir biçimde çözümlemesi, değişkenleri miktar ve sıklık bakımından betimlemenin yanı sıra bazı değişkenler arasındaki ilişkinin de değerlendirilmesi bakımından bu içerik çözümlemesi çalışması nicel paradigma içinde yer almaktadır. Bir söylemin doğasını ölçmeye yönelik olan bu yaklaşım bazı özellikler içermelidir:

> İçerik çözümleme çalışması (1) kuramsal bir temele dayanmalıdır, (2) gözlemlenebilir olgulardan yararlanılmalıdır, (3) genel olmalıdır, (4) güvenilir olmalıdır. İlk ilke araştırmanın geçerliği ile ilgili olduğu için, temel bir gerekliliktir. Kuramsal bir temele tam ve doğru şekilde dayandırılmadan gerçekleştirilen bir ölçüm yapı geçerliliğini engellemektedir. Bu nedenle içerik çözümleme yönergesinde her kategori, kuramsal bağlamları ve boyutları tartışılarak oluşturması gerekmektedir. Bununla birlikte ölçme aracı metinde gözlemlenebilir söylem davranışlarından yararlanmalı ve doğru veri sağlamalı; bir araştırma alanından bir başkasına aktarılabilmesi anlamında genel olmalıdır. Son olarak güvenirlik özelliği taşımalıdır. Farklı kodlayıcıların aynı metin üzerinde çözümlemelerinde görüş birliği sağlamaları için kodlama yönergesindeki açıklamalarla kategoriler açık ve anlaşılır olmalıdır (Stenbergen vd., 2003: 23)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Araştırmada NİÇ yönergesi oluşturulması sürecinde öncelikle yönergenin kodlama kategorileri, ideal tartışma ilkeleri ışığında belirlenmektedir. Bu ilkelerin neler olduğu ve nasıl tanımlandığı ile ilgili çalışma kuramsal bir arkaplana dayandırılarak gerçekleştirilmekte ve böylelikle yönergenin *yapı geçerliği* sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmada Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı (2001) ve Söylem Etiği (1996, 2007) yaklaşımlarında ideal tartışma ölçütlerini nasıl açıkladığı temel alınmıştır. Bunun yanında alanyazında Habermascı ölçütler çerçevesinde oluşturulmuş başka yönergeler ve bu yönergelere ilişkin eleştiriler de incelenerek çalışmanın yönergesi oluşturulmuştur (Ek 13) ve daha sonra güvenirlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Aşağıda bu aşamaları içeren yönerge geliştirme süreci açıklanmaktadır.

3.4.1.1. İçerik çözümlemesi kategorilerinin oluşturulması

İdeal tartışma biçiminin gerçekleşeceği ortamın tasarımına yönelik betimlemelere göre tartışma ortamı, herkese eşit konuşma olanağı sağlamalı (söylemsel eşitlik), dileyen herkes tartışmalara katılabilmeli (erişilebilirlik) ve tartışmalar ekonomik ve siyasal egemen güçlerin baskısından uzak ve özgürce (bağımsızlık) gerçekleştirebilmelidir (Benhabib, 1999: 105; Habermas, 1996: 305). Bunun yanı sıra bu özellikleri içeren bir tartışma ortamındaki potansiyel katılımcılar ve katılımcıların savlamalarının da bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Habermas (2001) argümantasyon kuramında bu gereklilikleri betimlemektedir. Argümantasyon kuramı, "tartışma sürecinde akılcı davranan bir konuşmacının argümana açık, gerekçelerin gücünü kabul etmeye hazır ve onları yanıtlama yolları arayan bir kişi olduğunu belirtmektedir" (Habermas, 2001: 42). Kişi eğer karşıt gerekçeleri göz ardı ediyorsa ya da dogmatik öne sürümlerle yanıtlıyorsa akılcı davranmamaktadır. Dolayısıyla tartışma, tartışmacıların karşılıklı olarak ileti alışverişinde bulundukları (karşılıklılık) ve birbirlerinin savlarını ve nedenlerini dinledikleri ve anlamaya çalıştıkları (saygı) bir süreçtir. Bununla birlikte tartışmalardaki "bir argüman, belirli bir geçerlilik savının ortaya koyulduğu bir sorunsal yargıdan (conclusion) ve bu savın kurulduğu gerekçeden oluşmaktadır" (Habermas, 2001: 50). Dolayısıyla tartışmacının sorunun çözümüne yönelik öne sürdüğü sav, nedenleriyle (gerekçelendirme) desteklemelidir. Bu öneri başka tartışmacılar tarafından ancak nedenlerle desteklenirse geçerli ve kabul edilebilir olabilir. Bu gerekçeler aynı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

zamanda özdüşümseme (reflexivity) sürecinde de rol oynamaktadır. Gerekçelerin gücünü kabul eden kişi kendi yanılgılarını yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olmalıdır (düşünümsellik) (Habermas, 2001: 46).

Araştırmanın alanyazın bölümünde ayrıntılı, yukarıda ise bir özetinin verildiği müzakereci ilkeler tartışma sürecini ile katılımcıları tanımlamakta ve böylelikle sonuçları meşru olan bir karar oluşum sürecini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı (2001) ve Söylem Etiği (1996, 2007) yaklaşımlarından temellenen ve alanyazın taramasında da sanal ortamlar bağlamında tartışılan ilkeler, araştırmanın içerik çözümleme kategorilerini oluşturmaktadır. Bu çerçevede içerik çözümlemesi kategorileri; *karşılıklılık, gerekçelendirme, düşünümsellik, saygı, söylemsel eşitlik* ile *bağımsızlık* olarak sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra yönergeye, tartışma süreçlerinin daha ayrıntılı gözlenebilmesi amacıyla ve alanyazın doğrultusunda müzakere süreçleri ve kullanılan iletişim teknolojisine yönelik *süreç ve ortam konuşması,* kategorisi de eklenmiştir.

- *Karşılıklılık (reciprocity):* Tartışma sürecinde 'bir başka tartışmacının savlarını ve nedenlerini alarak (dinleyerek/okuyarak) onlara yanıt vermeyi ifade etmektedir' (Graham, 2010: 103). Bu ilkeye göre, katılımcılar ortamda yalnızca kendi görüşlerini söylemek için bulunmamalı, aynı zamanda başka katılımcıların katkılarına görüş üretmelidir. İçerik çözümlemesiyle tartışma metinlerinde karşılıklılık ilkesinin nasıl gözlemleneceğine ilişkin yaklaşımlardan bazıları (Graham, 2008; 27; Janssen & Kies, 2004: 15; Jensen, 2003: 355; Stromer-Galley, 2007: 7) yanıt sayma (reply-count) yöntemini benimsemektedir. Bununla birlikte neyin yanıt olarak sayılacağı konusunda görüşler farklılaşmakta ve bu durum araştırma sonuçlarına etki etmektedir. Örneğin Usenet gruplarının müzakereciliklerini araştıran Schneider (1997) ve Wilhelm'in (2002) "karşılıklılık" ilkesi ile ilgili bulguları belirgin biçimde birbirinden farklılaşmaktadır. Schneider (1997: 105) tartışma metinlerinde yüksek düzeyde bir karşılıklılık olduğunu bulurken, Wilhelm (2002: 98) ise karşılıklılığın bu ortamlarda yok denecek kadar az olduğunu saptamıştır. Bu durum, her iki araştırmacının da karşılıklılık ilkesini farklı şekilde tanımlamalarından ve gözlemlemelerinden kaynaklanmaktadır. Schneider (1997: 74) üç ile yedi gün içinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

girilen aynı ileti zincirindeki başka bir iletiyi ya da başka bir iletiye doğrudan atıfta bulunan iletileri karşılıklı olarak tanımlarken; Wilhelm ise (2002: 93), yalnızca kendinden önceki başka iletilere açık şekilde yanıt veren iletileri karşılıklı olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla aynı ortamı farklı biçimde gözlemleyen iki araştırmanın bulguları birbirinden tamamen farklılaşabilmektedir.

Wilhelm ve Schneider, bir iletinin başka iletilere yanıt verip vermediğinin belirlenmesinde ileti içinde açıkça bir atfın olmasını benimsemektedir. Bununla birlikte bir tartışma sürecinde tartışmacıların iletilerinde, önceki iletilere ve iletinin sahibine açık şekilde atıf bulunmasa da iletinin içeriğinden önceki iletilere yönelik olup olmadığının anlaşılması olanaklıdır. Janssen ve Kies de (2004: 15) bu açıdan bir yaklaşımı önermekte ve yanıtı daha ayrıntılı ele almaktadır: YANIT (YNT): (1) Kendinden önceki iletilere ya da iletinin yayımcısına atıf içeren iletilerdir. Örneğin sanal ortamlarda gerçekleşen tartışmalarda bir katılımcı başka bir katılımcıya yanıt verirken "@katılımcı adı" şeklinde iletisine başlayabilmektedir. (2) İletinin içeriğinden bir önceki iletinin argümanı üzerinden bir argüman inşa eden iletilerdir. Bunun dışında kalan ve yeni bir konu hakkında tartışma başlatan iletiler BAŞLANGIÇ (BŞL); katılımcıların gerçekleştirdiği tartışmanın (etkileşimin) bir parçası olmayan ancak tartışma konusuna yönelik görüş bildiren iletiler ise MONOLOG (MNL) olarak kodlanmaktadır. Monolog sınıflandırması başka katılımcıların savlarını yanıtlamayarak doğrudan tartışma başlığına gönderme yapan iletileri de içermektedir. Araştırmada karşılıklılık ilkesinin değerlendirilmesinde Jansen ve Kies'in bu yaklaşımı benimsenmektedir.

- *Gerekçelendirme (Justification*): Müzakereci demokrasi modelinin özünü, tartışmacıların karşıt-savları ancak haklı nedenler içermesi halinde kabul edebilebilmesi ve böyle bir tartışmanın sonuçlarının uyumlu bir işbirliğine götürebilmesi nedeniyle, gerekçelendirme kavrayışı oluşturmaktadır (Cohen, 1999: 147). Habermas'a (2001:42) göre bir argüman, sorunsal bir anlatımın geçerlilik iddiasıyla dizgeli bir bağlantı içinde olan gerekçeler içermelidir. Bir argümanın "kuvveti" verili bir bağlamda, gerekçelerinin sağlamlığıyla ölçülmektedir. Akılcı bir tartışma sürecinde ileri sürülen savların (ya da karşıt-savların) nedenleriyle birlikte

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

verilmesi katılımcıların bu savları dikkate almasına, nedensel bir temele dayanmayan savların ise başka katılımcılar tarafından reddedilmesini getirmektedir. Bu çerçevede gerekçelendirme aynı zamanda ortak bir paydada (common ground) buluşulmasının da yolunu açmaktadır (Janssen & Kies: 2004: 15).

Gerekçendirme ilkesi yönergede iki aşamalı olarak gözlenlenmiştir. İlk aşamada bir savın nedenleriyle birlikte verilip verilmediği, ikinci aşamada ise nedenli verilmiş ise hangi gerekçelendirme türünün kullanıldığı değerlendirilmektedir. İlk aşama için Wilhelm'in (2002) yaklaşımı benimsenmiştir. Wilhelm yönergesinde bir savın açık bir şekilde neden içerip içermemesine odaklanmaktadır. Wilhem'e (2002:95) göre eğer katılımcılar tarafından oluşturulan iletiler katılımcıların iddilarının geçerliliğini destekleyecek bir neden ya da bir bilgi içeriyorsa akılcı bir uzlaşıya erişilmesine temel olacaktır; dolayısıyla o ileti *geçerli* (validate); eğer yalnızca düşünce, sav ortaya atılmakta; ancak herhangi bir destekleyici ya da nedensel bir bilgiyi içermiyorsa; bunun yerine önyargılar ve duygusal yargılamalar söz konusu ise *geçerli değil* (novalid) olarak kodlaması gerekmektedir. Bu araştırmada da eğer iletide herhangi bir neden yoksa ve ileti yalnızca bir fikir, bir sav, öneri, önyargı, duygusal ya da estetik yargılamalar içeriyorsa NEDENLİ DEĞİL (N.DĞL) olarak kodlanmaktadır.

Eğer iletinin içinde nedenler varsa o ileti ise, NEDENLİ (NDL)'dir. İleti içerisinde bulunan nedenler "çünkü", "bundan dolayı" "bunun için" "….dığından dolayı" gibi terimler içeren bir cümle yapısında açıkça görülebileceği gibi, bazen katılımcının savını destekleyecek bir örnek, bir hikaye, bir deneyim, bir karşılaştırma, bir istatistik, bir olay/olgu (fact) ya da sorunun bir çözümü şeklinde de görülebilmektedir. Bu çerçevede yönergeye bir alt kategori olarak gerekçe türleri de eklenmiştir. Gerekçelendirme türlerinin kodlanmasında Graham'ın (2008: 24) sınıflandırması benimsenmiştir. Buna göre gerekçeler (1) örnek verme, (2) kişisel hikâyeler/deneyimler, (3) kaynak belirtme, (4) Karşılaştırma yapma olarak kodlanmıştır. Bununla birlikte kodlayıcılararası güvenirlik çalışması kapsamında yapılan ön-denemede katılımcıların kendi bakış açısını, değerlerini, ilkelerini temel alarak ve mantık yürüterek de savlarını gerekçelendirdikleri görülmüş, bu çerçevede

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gerekçelendirme türlerine Jensen'in de benimsediği (2003: 360) (5) iç geçerleme kodu da eklenmiştir.

- *Düşünümsellik/öz-düşünseme (Reflexivity):* Kendi öznelliğine karşı bu düşünsemeli (reflexive) davranma şeklini bireyin akılcı bir davranışı olduğunu belirten Habermas'a (2001: 45) göre "kendini yanılsamalardan ve üstelik yanılgıya değil kendi kendini yanıltmaya dayanan yanılsamalardan kurtulmaya hazır olan bir kişinin davranışı, özel bir vurguyla, akılcı bir davranıştır." Akılcı tartışmanın gerekliliklerinden olan düşünümsellik 'katılımcıların kendi değerlerini, varsayımlarını ve ilgilerini daha geniş bir toplumsal bağlamda eleştirel olarak irdelemeleri' (Dahlberg, 2002: 29); 'kendi geçerlilik iddiaları hakkında, başka kişilerin geçerlilik iddiaları ışığında yeniden düşünmeleri' (Graham, 2010: 103) olarak tanımlanmaktadır.

  Düşünümsellik ilkesinin, ağırlıklı olarak içsel bir süreç olmasından dolayı başka ilkelere göre gözlemlenmesinin daha güç olduğunu söylemek olanaklıdır. Buna karşın Dahlberg (2002: 33) tartışma metinlerinin kişinin düşüncesinde ve durduğu konumunda gerçekleşen değişikler bağlamında ipuçları içerebileceğini belirtmekte, bu bağlamda içerik çözümlemesi önermektedir. Graham (2008: 20; 2010: 109) bu ilkeyi tartışma metinlerinde, bir katılımcının kendi iletisinde karşı-görüşleri ve bu karşı-görüşleri destekleyen bilgilerin/kanıtların görülüp görülmediği bağlamında incelemektedir. Bu araştırmada da Graham'ın yaklaşımı benimsenerek yönergede düşünümsellik ilkesi, kişi iletisinde kendi düşüncelerini, değerlerini eleştiriyorsa ya da savunduğu konumunu değiştiriyorsa ya da karşı-görüşün savını destekleyecek kanıt/bilgi sağlıyorsa DÜŞÜNÜMSEL (DŞNMSL) tersi durumda ise DÜŞÜNÜMSEL DEĞİL (DŞNMSL DĞL) olarak kodlanmaktadır.

- *Saygı (respect):* Tartışma oturumlarında katılımcının başka katılımcıları dikkate alması ve anlamaya çalışması içeriğine sahip bu ilke tartışma metinlerinde saygı ve saygısızlık bağlamında gözlemlenebilmektedir. Çevrimiçi iletilerin olumsuz göstergeleri örneğin, iletilere karşılık verilmemesi, dogmatik abartılı söylemler, küfür içeren ifadeler, konuyla ilgisiz ileti (spam) gönderimi gibi ortama egemen olan ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dikkati dağıtan davranışlardır. Bu durumun tam tersi olan davranışlar ise, başka katılımcıları dinleme ve onlara yanıt verme, karşı tarafı anlamaya çaba gösterme ve empati kurma gibi açık girişimleri içermektedir (Dahlberg, 2002: 33). Steenbergen vd. (2003: 29) Müzakere Nitelik İndekslerindeki (MNİ) "saygı" (respect) kategorisinde iletileri üçe ayırmışlardır: (0) *Saygı yok (no respect)*: Gruba, konuşmacıya ya da karşı-görüşe yönelik olumsuz ifadelerin bulunduğu konuşmalardır. (1) *Örtük saygı (implicit respect)*: İletinin içinde olumsuz bir ifade bulunmadığı gibi olumlu bir ifade de bulunmamaktadır. (2) *Açık saygı (explicit respect)*: Olumsuz bir ifade olup olmadığına bakılmaksızın ileti içerisinde açıkça en az bir adet olumlu bir ifade bulunmaktadır. Araştırmada, saygılı dinleme ilkesinin çözümlenmesinde Steenbergen vd. (2003) tarafından oluşturulan yaklaşım benimsenmiştir.

Bununla birlikte *saygı olması ya da olmaması* durumunda, türünün ne olduğunun da kodlama yönergesine eklenmesi gerekli görülmüştür. Bu çerçevede Dahlberg'in (2002: 33) saygı ve saygısız davranışlar konusunda açık belirteçler olarak tanımladığı maddeler ile Jamieson'un (1998: 10) oluşturduğu kelime-tabanlı nezaketsizlik (incivility) indeksinden yararlanılmıştır. Yönergede s*aygısız ileti ve davranışlar* alt-kategorisi şu kodlardan oluşmaktadır: Başka konuşmacının konuşma hakkını engelleme girişimi, başka tartışmacıların sorularını yanıtlamama, parlama (flaming), bağırma (büyük harfle yazma gibi), küfür ve hakaret ifadeleri, aşağılayıcı ve alaycı sözcük kullanımı (sızlanmak, ikili anlatma, saçmalık gibi), stereotip kullanımı, konuyla ilgili olmayan yoğun ileti gönderimi (spam), provakatif ifadeler ve slogan atma ve diğer maddeleri eklenmiştir. *Saygılı dinleme* alt kategorisi ise, tartışmacının karşı tarafı anlama çabası (örneğin, karşısındaki kişinin savını açıklamasını istemesi), başka tartışmacıların iletilerini yanıtlama, başka tartışmacının düşüncesini özetlemesi, kendini başkasının yerine koyma (empati), herkesin sesinin duyulması hakkını kabul etmesi ve koruması, karşı tarafı takdir edici, övücü ve destekleyici ifadeler kullanımı (akıllıca, mantıklı gibi) ve diğer maddeleri (teşekkür etmek gibi) bağlamında gözlemlenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- S*öylemsel eşitlik (discursive equality):* Bu ilke, tartışma süreçlerine katkıda tartışmacılar arasında eşitliğin olmasına vurgu yapmaktadır. Söylem etiğine göre "herkesin soru sorma ya / ya da tutumları, istekleri ve gereksinimlerini ifade etme gibi savlarını söyleme sokma konusunda eşit şansı vardır" (Habermas, 1996: 305). Tartışma süreci tasarımı tasarımı (kurallarıyla) bu konuda gerekli düzenlemeleri içermiş olsa da, o ortamın kullanıcıları da ortamın şekillenmesinde ve yeniden üretilmesinde rol oynamaktadır. Daha çok ileti gönderen katılımcı, ortamda başka katılımcıların iletilerinin kaybolmasına (okunmamasına) ve katılımcıların seslerinin eşit duyulmamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla katılımcıların birbirlerinin düşüncelerinin ortama eşit yansımasını engellemesi olasıdır.

  Söylemsel eşitlik ilkesinin, içerik çözümlemesi tekniği ile sanal ortamlardaki tartışmalarda incelenmesinde Schneider (1997: 73), tartışma süreçlerine katkı yapan her katılımcının girdiği ileti sayısı ile bu iletilerin uzunluğunu sayarak tartışma süreçlerinde katılımcılar arasında eşit katılımın olup olmadığını saptamaktadır. Bu tekniği daha sonra Jensen (2003) ve Stromer-Galley (2007) de çalışmalarında benimsemişlerdir. Buradan hareketle araştırmada söylemsel eşitliğin incelenmesinde, aynı biçimde %katılımcı - %katkı istatistiği kullanılmıştır. Tartışma metinlerindeki her katılımcının (K1-Kn) oluşturduğu ileti sayısı ve her iletinin uzunluğu (sözcük sayısı) betimlenerek her katılımcının tartışma sürecinde ne kadar yer aldığı saptanmaktadır.

- *Siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık (autonomy from state and economic power):* Habermas'a (1996: 305) göre, müzakereler ekonomik ve yönetimsel güçlerin baskısından uzak olmalıdır. Katılımcılar kendilerini çevreleyen tartışma kuralları ve iletişim önkoşulları dışında herhangi bir egemenlikten özerk ve özgür şekilde tartışabilmelidir. Dahlberg (2002: 35) bu ilkenin sansür ve gözetim gibi olumsuz bağlamıyla daha kolay şekilde araştırılabileceğini belirtmekle birlikte, alanyazında bu ilkeye yönelik bir içerik çözümleme çalışmalarına rastlanamamıştır. Bu araştırmada ise özerklik ilkesi içerik çözümleme yönergesine eklenerek, tartışmalarda üretilen iletilerde 'egemen güçlerden dolayı baskı hissetme', 'egemen güçlerden dolayı özgür hissetme' ifadelerin iletilerde ne ölçüde bulunduğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gözlemlenmektedir. Bu ilkenin yönergeye eklenmesinin bir başka nedeni ise, bu ilkenin NİÇ ile gözlemlenebileceği konusundaki Dalhberg'in görüşünü de sınamaktır.

Egemen güçlerden dolayı baskı hissetme, katılımcıların tartışma süreçlerinde iletilerinde egemen güçler tarafından gözetlenme, iletilerinden ötürü cezalandırılma düşüncesine yönelik ifadeleri içerirken; 'egemen güçler sayesinde özgür hissetme, yine benzer güçler sayesinde tartışma ortamında konuşma fırsatlarının olduğunu belirten ifadeleri içermektedir. Sanal ortamın kendine özgü doğası nedeniyle egemen güç kapsamına tartışma yönetimi de eklenmiştir çünkü oturumların yürütücülüğünü üstlenen yönetimin uygulamalarının da katılımcılar üzerinde baskı kurması olasıdır. Bu bağlamda yönergenin bu kategorisine ayrıca, 'tartışma yönetiminden dolayı baskı hissetme' ve 'tartışma yönetimi sayesinde özgür hissetme' maddeleri de eklenmektedir.

- *Süreç ve ortam konuşması (Process ve medium talk):* Bazı katılımcıların müzakere süreçlerinde bazı teknik sorunları yaşamaları ve müzakere sürecinin nasıl olması gerektiğine yönelik sorgulamalar gerçekleştirmeleri de olanaklıdır. Araştırma amaçlarından (araştırma sorusu 3) hareketle içerik çözümleme yönergesine, müzakere süreçleri ve kullanılan iletişim teknolojisine yönelik bir kategori de eklenmiştir. Katılımcıların tartışma sürecine ya da kullanılan ortama yönelik olumlu bir düşünce, eleştiri ya da soru içeren iletileri bu kategoride kodlanmaktadır. İçerik çözümlemesi yönergesinde, bu bölüm Stromer-Galley'nin (2007: 13) oluşturduğu süreç kategorisinden uyarlanmıştır. Bu kategoride teknik sorunlar, teknik yararlar, müzakere süreci, müzakere sorunları ve olumlu müzakere olmak üzere beş madde bulunmaktadır (Stromer-Galley, 2007: 26):

  - *Teknik sorunlar (Technical problems):* Kullanılan iletişim ortamının teknik sorunlarıyla ilgili iletilerdir. Örneğin, sesli gerçekleştirilen bir tartışmada sesin duyulamaması, eşzamanlı ve metin temelli gerçekleşen bir tartışmada hızlı ileti akışı nedeniyle tartışmanın takip edilememesi gibi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- *Teknik yararlar (Technical benefits):* Kullanılan iletişim ortamının teknik özelliklerine yönelik olumlu değerlendirmelerdir.
- *Müzakere süreci (Deliberation process):* Moderatöre ya da başka katılımcılara müzakere süreci ile ilgili (nasıl olduğu ve olması gerektiği), moderatör hakkında (varlığı ya da yokluğu gibi), moderatörün ne yapması gerektiği hakkında ya da tartışma sürecinin herhangi bir bileşeni hakkındaki soru sormak ya da görüş bildiren iletilerdir.
- *Müzakere sorunları (Deliberation problems):* Süreçle ilgili ne yapmaları gerektiğine ilişkin hayal kırıklığını, süreç ya da görevle ile ilgili karışıklıkları, katılımcıların tartışma konusu başlığının dışına çıkmaları ve onların yeniden başlığa dönmelerine yönelik girişimleri içermektedir.
- *Olumlu müzakere (Deliberation positive):* Katılımcıların bu tartışmanın kendileri, grup, aile, öğrenciler ya da ülke için ne kadar iyi olduğuna ilişkin inançlarını bildirdikleri iletilerdir.

3.4.1.2. İçerik çözümlemesi güvenirlik çalışması

İçerik çözümlemesi yönergesi oluşturulduktan sonra yönergenin güvenirlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Krippendorff (2004: 215) içerik çözümlemesi yönergesinin güvenirliğinin sınanmasında iç tutarlılık (internal consistency/ stability) ya da gözlemcilerarası tutarlılık (inter-coder consistency) ölçütlerine bakılması gerektiğini belirtmektedir. Tutarlılık (stability), kodlama sürecinin zamana göre değişmezlik derecesidir. Burada gözlemci aynı metni farklı zaman dilimlerinde tekrar okuyarak yeniden kodlamaktadır. Gözlemcilerarası güvenirlik ise, farklı gözlemcilerin birbirlerinden bağımsız olarak aynı çözümleme birimini aynı yönergeyle kodlamalarını içermektedir. Krippendorff bu uygulamanın iç tutarlılığa göre daha güçlü bir güvenirlik ölçümü sunduğunu belirtmektedir.

Araştırmada içerik çözümleme yönergesinin güvenirlik oranının saptanmasında kodlayıcılararası tutarlılık testi gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı ve iletişim alanından bir akademisyen, birbirlerinden bağımsız olarak aynı tartışma etkinliğine yönelik metinleri okuyarak uygun gördükleri kodlarla işaretlemişlerdir. Tartışmanın bütününe yönelik gözlemlerin yapıldığı kodlama çalışması ile tartışmayı oluşturan her iletinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

değerlendirildiği kodlama süreçleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde 22 içerik çözümleme yönergesi kodlanmıştır. Çözümlemede kullanılan tartışma etkinliği ise, rastlantısal olarak seçilmiştir. İşaretlenen kodlama yönergeleri daha sonra karşılaştırılarak görüş birliği ve görüş ayrılığı miktarları belirlenmiştir. Bu veriler Holsti'nin (1969)

$$\text{Güvenirlik} = \frac{2 \times A}{Na + Nb}$$

formülüyle değerlendirilmiş ve yönergenin güvenirliği saptanmıştır. Bu formülde A (agreement) iki kodlayıcının görüş birliğini; Na ve Nb, kodlayıcı A ve kodlayıcı B'nin toplam kodlama kararını ifade etmektedir (aktaran Neuendorf, 2002: 149). Bu işlemin sonucunda kodlayıcılararası güvenirlik .90 olarak bulunmuştur. '.80 ve üzeri bir değerin güvenilir kabul edildiği' (Krippendorf, 2004: 241) göz önüne alındığında elde edilen sonuç, bu veri toplama aracının güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.4.1.3. İçerik çözümlemesi uygulama süreci

İçerik çözümlemesinde çözümleme birimi (unit of analysis) ileti zincirleri ile her bir iletidir. İleti zinciri (message thread), belirli bir konuda tartışma başlatan ilk iletiye (seed message) verilen yanıtla başlayan ve birbiriyle ilgili iletilerin ardışık olarak sıralandığı bir konuşma durumudur (Papacharissi, 2004: 271; Soma, 2009: 67). Bu zincir, iki ya da daha çok kişinin katılımıyla gerçekleşmektedir. "Söylemsel eşitlik", ilkesiyle birlikte katılımcı ve ileti saysının saptanmasında çözümleme birimi olarak ileti zinciri bütün olarak alınmıştır. İçerik çözümlemesinde ikinci kodlama birimi ise, ileti zincirlerini oluşturan her iletidir. Bu aşamada iletiler tek tek "karşılıklılık", "gerekçelendirme", "düşünümsellik", "ideal rol üstlenme", "bağımsızlık" ve "süreç" kategorileri çerçevesinde kodlanmıştır.

İçerik çözümlemesi uygulama sürecinde, bazı ortamların çalışma kümesinde belirtilmiş olan ileti sayısı ile çözümlenen ileti sayısı arasında niceliksel farklılaşmalar gerçekleşmiştir. Bu ortamlardan Facebook'daki iletiler incelendiğinde katılımcıların bazılarının tartışma sırasında oluşturdukları iletileri daha sonra silebilmelerinden ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sayfa yöneticisinin (moderatör) tartışma sürecinde yaptığı ileti girişlerinin de sistem tarafından ileti olarak sayılmasından kaynaklanmaktadır. Facebook sayfa uygulamasının belirttiği toplam ileti sayısı 3449, çözümlenen ileti sayısı 3059'dur. ÜBSO olan SL'de ise farklılaşmanın nedeni eşzamanlı ve metin tabanlı gerçekleşen bu etkileşim sürecinde katılımcıların cümlelerini tek bir bütün olarak değil, birkaç parçaya bölerek ortama göndermeleridir. Bu çok parçalı cümleler çözümleme öncesinde birleştirilmiş ve daha sonra değerlendirilmiştir. ÜBSO'da oluşturulduğu görülen ileti sayısı 2117 ve çözümlenen ileti sayısı 1584'dür.

3.4.2. Katılımcı Değerlendirmeleri

Sanal ortamlarda yurttaşlararası tartışmaların incelenmesinde bir başka yol ise, katılımcı değerlendirmeleridir. İdeal tartışma sürecini betimleyen ilkelerden bazılarının (düşünümsellik gibi) ağırlıklı içsel bir süreç olması, bazılarının ise (söylemsel eşitlik gibi) tam ve doğru ölçülmesi için metin gözlemlemenin yeterli gelmemesi gibi nedenler veri toplama kaynaklarının katılımcılarla çeşitlendirilmesi gerekli kılmaktadır (Dahlberg, 2002: 33; Janssen ve Kies: 2004: 18). Bazı araştırmacılar (Jensen, 2003: 354; Janssen ve Kies: 2004: 12) bu alanda veri toplama kaynağı olarak, ağırlıklı biçimde tartışma metinlerinin benimsendiğini, katılımcıların ise bu süreçte göz ardı edildiğini belirtmekte; veri kaynakları açısından yapılacak bir çeşitlememenin ise ideal tartışma ilkelerinin daha doğru ve tam olarak gözlemlenmesine yardımcı olacağına dikkat çekmektedir.

Katılımcı değerlendirmelerinin alınması, derinlemesine görüşme, anket ya da ölçek uygulama gibi çeşitli veri toplama teknikleri ile gerçekleştirilebilmektedir. Müzakereci etkinliklerin incelenmesinde derinlemesine görüşme tekniği, örnekolay incelemesi (case study) gibi yoğunlaşmış araştırma tasarımlarında kullanılırken (Grogan &Gusmano, 2005), daha geniş katılımla gerçekleşen etkinliklerde anket (Jensen, 2003: 2003; Witschge, 2008: 83) ya da ölçek tekniğinin (Loukis, Wimmer, 2010; Nabatchi, 2007; Reykowski, 2006) kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, katılımcıların deneyimledikleri sanal ortamlardaki tartışmalara ilişkin tutumlarının saptanması amacıyla ölçek kullanılmasına karar verilmiştir çünkü 'ölçekler karmaşık bir değişkenin çok boyutlu gözlemlenmesine olanak tanımaktadır' (Halvorsen, 2001: 180).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sanal ortamda gerçekleşen tartışmalar da süreç, teknoloji, katılımcı etkileşimi gibi farklı boyutları içermektedir.

Araştırma kapsamında tasarlanan katılımcı değerlendirmesine yönelik veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Bir bölüm katılımcıların eğitim, yaş ve cinsiyet gibi demografik özellikleri ile İnternet kullanım becerileri gibi değişkenleri içerirken öteki bölüm ise, 'Sanal Ortamlarda Tartışma Ölçeği' adı verilen tutum ölçeğinin maddelerini içermektedir. Tutum ölçeği oluşturulurken daha önce geliştirilmiş ve güvenilir bulunmuş başka ölçeklerden bölüm ya da maddeler uyarlanmış, ayrıca araştırma amaçları doğrultusunda yeni maddeler de eklenmiştir. Çalışmada Likert türü ölçek kullanılması benimsenmiştir. Likert türü ölçekler, birçok Likert ölçekli tutum göstergesini bir listede birleştirmeye olanak tanımakta; bir yapının çeşitli yönlerini ölçen birden çok göstergenin kullanımı ise, kapsam geçerliğini arttırmaktadır (Neuman, 2008: 305). Ölçekteki önerme listesi karşısında katılım düzeyini gösteren seçeneklerin dağılımı çift yönlü konumlandırılmış "1: kesinlikle katılmıyorum", "2: katılmıyorum", "3: kararsızım", "4: katılıyorum" ve "5: kesinlikle katılıyorum" olarak düzenlenmiştir. Toplam 17 maddeden oluşan tutum ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 17 ve en yüksek puan 85'dir.

3.4.2.1. Ölçek geliştirme süreci

Ölçek geliştirme sürecinde katılımcıların tartışma sürecine yönelik tutumlarının ölçülmesi amacıyla Gastil, Black ve Moscoviz'in (2008) geliştirdiği ölçeğin *demokratik müzakere* bölümü uyarlanmıştır. Bu bölüm, katılımcıların tartışma sırasında yeterli konuşma fırsatlarına sahip olma, karşıdaki kişinin görüşlerini dikkate alma ve değerlendirme, tartışmacıların birbirine saygı göstermesine yönelik tutumlarını içeren 7 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin alandaki başka araştırmacılar tarafından da benimsendiği ve kullanıldığı görülmektedir. Min (2009) bu ölçeği, yüz yüze ve çevrimiçi müzakereleri karşılaştırdığı araştırmasında kullanmıştır. Güvenilir olarak bilinen bu ölçek Min'in çalışmasında da güvenilir (Cronbach's α = .83) bulunmuştur (Min, 2009: 66).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tartışmanın sanal ortamlardaki katılıma odaklanmasından hareketle ölçeğe katılımcıların tartışmalarda kullandıkları sanal iletişim teknolojisine yönelik algılarını içeren maddeler de eklenmiştir. Birbirinden farklı özellikler taşıyan her üç teknolojinin kullanıcılar tarafından görece kolay bulunup bulunmadığına yönelik algılarının bilinmesi, katılım süreçlerine ortam değişkeninin etkisini değerlendirmek için gerekli görülmektedir. Rogers'ın (1995), *yeniliklerin yayılması kuramına* göre, karmaşıklık (complexity) bir yeniliğin benimsenmesi ya da benimsenmemesindeki temel öğelerden biridir. Karmaşıklık, yeniliğin anlaşılma ve kullanılma zorluğudur; yenilik karmaşık olduğu ölçüde az kullanılmaktadır. Bu yaklaşımı bilişim teknolojilerine uyarlayan Venkatesh ve Davis (2000), 'Teknoloji Benimseme Modeli'ni (Technology Acceptance Model - TBM) geliştirmiştir. Bu modele göre bir sistemin kullanılmasında, kişinin o sisteme olan tutumu etkili olmaktadır. Bu bağlamda bir teknolojinin algılanan kullanım kolaylığı (ease of use), o teknolojiyi kullanmanın zahmetsiz olduğuna ilişkin sahip olunan düşünce derecesidir. Bu modelin çevrimiçi müzakerelerde kullanılan ortamları konu edinen araştırmalar tarafından da benimsendiği görülmektedir. Örneğin, Kim (2005) resmi Web sitelerinde bulunan çevrimiçi forumları incelediği çalışmasında kullanım kolaylığını belirlemek amacıyla, Loukis ve Wimmer (2010) ise elektronik müzakereler için birçok özelliği içeren iyi yapılandırılmış bir ortamla (Issue-Based Information System) yalnızca soru, yanıt ve yorum gibi temel düzeyde bileşenleri içeren az yapılandırılmış bir sanal ortamı karşılaştırdığı çalışmasında TBM'ni kullanmaktadır.

Bu araştırmada da benimsenen TBM'nden, katılımcıların sistemi açık ve anlaşılır bulup bulmadıkları, tartışmaya katılımı engelleyen teknik sorunlar (çevrimiçi kalabilme ve gecikme –lag- sorunları) yaşanıp yaşanmadığı gibi önermeler uyarlanmıştır. Bu bölümde ayrıca moderatörün bulunması, ortamın farklı düşüncelere yer verip vermediği, ileti akışını takibin kolaylık derecesi gibi maddeler ölçeğe eklenmiştir.

Tutum ölçeğinde tartışma sürecinde katılımcıların kendisini ve başka katılımcılara ilişkin tutumlarına yönelik maddelere de yer verilmiştir. 'Kamusal tartışmalar yoluyla görüş birliğine ulaşmayı amaçlayan ideal söylem durumu, tartışmaların herkesi kapsaması, eşit katılım, tartışmada iç ve dış baskıdan korunaklılık gibi temel gerekliliklere dayanmaktadır' (Benhabib, 1999: 105). Bu gerekliliklerin sağlanması

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ortam tasarımıyla ilişkili olduğu kadar, o ortamı üreten ve ona şekil veren katılımcılarla da ilişkilidir. Katılımcıların başka katılımcıların konuşma hakkına müdahale etmesi, üzerlerinde baskı kurması ya da iletişim sürecinden dışlaması söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle ölçekte katılımcıların tartışma sürecinde üzerlerinde baskı hissedip hissetmedikleri, başka katılımcılar tarafından konuşma özgürlüğüne müdahale edilip edilmediği de sorulmaktadır. Ölçeğe ayrıca "düşünümsellik" ilkesi gereğince, başka katılımcıların yorumlarının katılımcıların görüşlerinde bir değişiklik yaratıp yaratmadığını soran bir önerme de eklenmiştir. Bunun yanı sıra katılımcının tartışma süreci sonrasında tartışılan konuya yönelik ilgisindeki değişimi de sanal ortamdaki tartışma süreçlerinin etkileri bağlamında ölçekte bir maddeyle yer almıştır.

Katılımcıların sanal iletişim teknolojileriyle dolayımlanmış bir tartışma etkinliğinden ne ölçüde tatmin oldukları saptamak amacıyla ölçeğe bu yönde maddeler de eklenmiştir. 'Doyum (satisfaction), kişiyi etkileyen çeşitli etmenler doğrultusunda, özel bir duruma yönelik olumlu ve olumsuz duygularının özetidir' (Prosseda, 2007: 51). Bu maddeler tartışmaların niteliği, tartışmaya katılmaktan zevk alma, teknoloji dolayımlı tartışma ile gelecekte bu tartışmalara katılım konusundaki düşüncelerine yöneliktir.

Ölçek maddeleri oluşturulduktan sonra, ölçek geliştirme sürecinin *uzman incelemesi* (expert panel) aşamasına geçilmiştir. Bu aşama, hem başka ölçeklerden uyarlanan bölümlerin Türkçe çevirisine yönelik hem de içerik bakımından ölçeğin bütününe yönelik uzman görüşünün alınmasını içermektedir. 'Uzman paneli içerik geçerliğini (content validity) en yükseğe çıkarmayı amaçlamaktadır' (DeVillis, 2003: 86). Yabancı dildeki ölçeklerden uyarlanan bölümler, araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiş, daha sonra İngiliz dili konusunda uzman iki öğretim üyesinin görüşü alınmış ve gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır. Ardından ölçek, tutum kapsamını tümüyle temsil edip etmediği, maddeler arasında anlamsal olarak kesişme olup olmadığı ile ifadelerdeki anlaşılırlık bakımından, iletişim alanında uzman iki öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Bu uzmanlardan gelen geribildirimler sonucunda ölçeğe son hali verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ölçek geliştirme sürecinde daha sonra, *ön deneme* (pilot test) aşaması gerçekleştirilmiştir. Tasarlanan maddelerden hangilerinin istenilen niteliklere sahip, hangilerinin ölçülmek istenen tutumu ölçmede yetersiz kaldığı ve hatalı olduğu ön deneme aşamasından elde edilen görgül verilerle belirlenmektedir. Bu aşamada ölçek, Facebook Tartışan Türkiye, Second Life Tartışan Türkiye ile siyasiforum.net tartışma platformlarında tartışmalara katılmış olan kişilere rastlantısal olarak gönderilmiş ve elde edilen sonuçlar SPSS 15.0 programıyla çözümlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı Cronbach's Alfa = .809 olarak bulunmuştur (Ek 14). Değer bir (1.00)'e yaklaştıkça güvenirliğin yükseldiği göz önüne alındığında ölçeğin yüksek güvenirlikte olduğunu söylemek olanaklıdır (Karasar, 2009: 148).

Ölçek geliştirme sürecinde ayrıca, ölçeğin yapı geçerliğinin incelenmesi için faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinde amaç, çok sayıdaki maddelerin daha az sayıda "faktör"le ifade edilmesidir. Aynı faktörü ölçen maddeler bir araya gelerek çeşitli gruplar oluşturmaktadır (Karasar, 2009: 152). Çalışma kapsamında öncelikle faktör analizi için veri setinin büyüklüğünün yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın KMO değeri (Kaiser-Meyer-Olkin) %75.6 (.756)'dır (Ek 12). Bu sonuç veri setinin faktör analizi yapmak için uygun olduğunu göstermektedir (Sharma, 1996: 116).

Ölçek faktörlerinin çözümlenmesinde ise çeşitli yollar bulunmaktadır. Bu yollardan biri özdeğer istatistiği ve bir başkası ise Scree Pilot test grafiğine göre sonuçları yorumlamaktır. Yapılan çözümleme sonucunda, özdeğer istatistiğinde (Eigenvalues) 1'den büyük 5 temel bileşen görülmektedir. Birinci faktör toplam varyansın %30'una yakın bir kısmını açıklarken beş faktör birlikte toplam varyansın %60,518'ini açıklamaktadır (Ek 14). Bununla birlikte Scree Pilot testinde de görüldüğü gibi (Şekil 12) özdeğer sınırındaki keskin düşüşün 1. faktörden sonra olup ikinci faktörden sonra eğimini kaybetmeye başlamaktadır. Bununa birlikte bileşenler matrisi (compenent matrix) incelendiğinde iki madde dışında tüm maddelerin birinci faktör üzerindeki yükleri .30'un üzerinde olduğu görülmektedir. Tüm maddelerin birbiriyle korelasyonu ise orta ya da yüksek düzeyde çıkmaktadır (Ek 14). Bu durumda tümünün istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

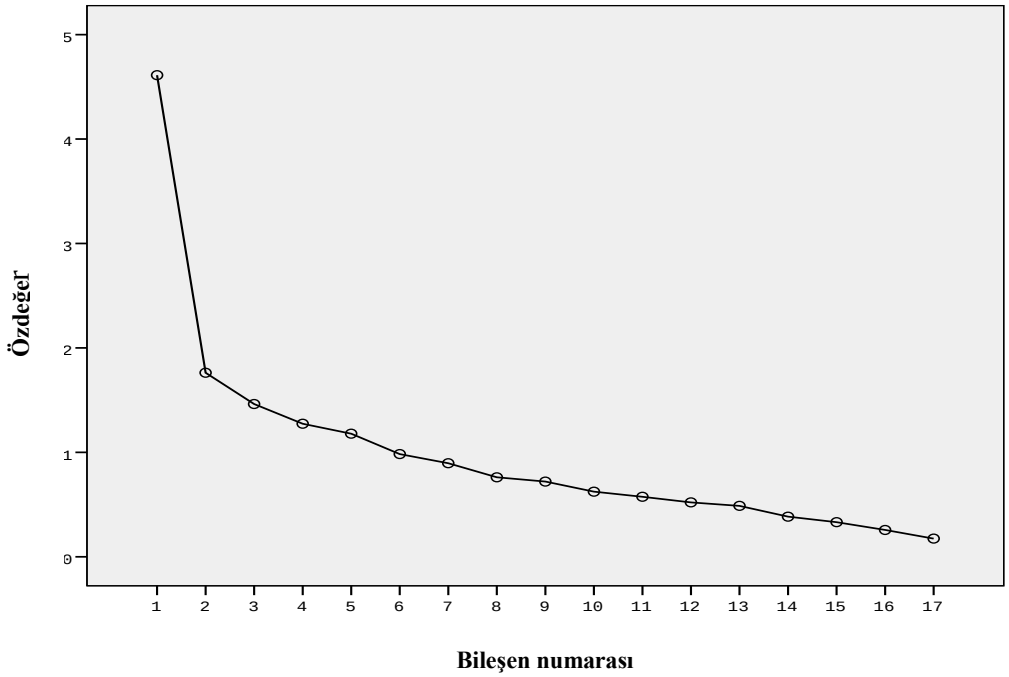

Şekil 12. Özdeğer Dağılım Grafiği

Çözümleme sonuçlarına göre ölçek tek boyutlu olarak kabul edilmiştir. Sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışmalara yönelik tutumlarının ne düzeyde olduğunu ölçmek amacıyla bu çalışma kapsamında kullanılmıştır. Ek 15'de ölçeğin katılımcılara gönderilmiş olan tasarımıyla bir örneği yer almaktadır.

3.4.2.2. Ölçek uygulama süreci

Ölçek geliştirme çalışmaları tamamlandıktan sonra, ölçeği uygulama aşamasına geçilmiştir. Katılımcıların çevrimiçi ortamlarda ölçeği yanıtlayabilmesi için çevrimiçi veri toplama konusunda çalışan bir uygulamadan (www.formsite.com) hizmet satın alınmıştır. Bu uygulama hem ölçeğin Web tabanlı hale gelmesi için teknik altyapı ve tasarım hizmeti sunmakta hem de yanıtlanan ölçekleri arşivlemektedir. Ölçek burada görünüş bakımından (renk, font, punto gibi) düzenlenmiş ve kolayca okunabilecek şekilde, tek sayfada, orta font büyüklüğünde ve Arial yazı karakteriyle tasarlanmıştır (Ek 15). Katılımcıların geri dönüşleri ise yine Formsite uygulaması aracılığıyla ve ortamlara göre sınıflandırılarak arşivlenmiştir.

Ölçek uygulama sürecinde, TPA, ÜBSO ve WTF kullanıcılarına veri toplama aracının yayınlandığı bağlantı (link) gönderilmiştir. Alanyazında (Fricker, Galesic, Tourangeau

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ve Yan, 2005; Vehovar ve Manfreda, 2008) sanal ortamlardaki katılımcı değerlendirmelerinde, dönüş oranlarının düşük olduğu belirtilmektedir. Bu konuda yapılan bir meta-analiz çalışması, Web üzerinden gerçekleştirilen ölçmelerin, fiziksel yaşamdaki başka ölçmelere göre daha düşük dönüş oranlarına (%6 ile %15) sahip olduğunu göstermiştir (Vehovar ve Manfreda, 2008: 184). Bu nedenle her üç ortamda da genel bir duyuruyla ölçek için katılım çağrısı yapmak yerine, dönüşü arttırmak amacıyla, tüm üyelere tek tek ulaşılarak (e-posta ya da anında mesajlaşma yoluyla) ölçek bağlantısı gönderilmesi tercih edilmiştir. Ölçeği ilk seferde yanıtlamayan katılımcılara ise bu bağlantı gönderimi ikinci kez daha tekrarlanmıştır.

Üç boyutlu tartışma platformunda tartışmalara en az bir kez katılmış olan 72 kullanıcıdan her birine ölçeğin çevrimiçi bağlantıları gönderilirken, bu süreç sonunda 2 kişi ölçeği yarım bırakmış, 47 kişiden ise tam dönüş alınmıştır. WTF'de 239 adet ölçek bağlantısı gönderilmiş, 49 adet dönüş alınmıştır. WTF'nin kendi özel mesajlaşma sistemi üzerinden gönderilen bu e-postaların yalnızca 90 tanesinin kullanıcılara eriştiği, yani kullanıcılar tarafından açılarak okunduğu sistemin geribildirimi aracılığıyla görülmüştür. Gönderilen ve okunan e-postalar arasındaki farkın oluşmasında, Web sayfasında e-posta gönderiminde yaşanan teknik aksaklıklar (iletiyi gönderememe) ya da üyelerin sayfayı ziyaret etmemesi ile e-postanın açılmadan silmesi gibi unsurların etkili olması olasıdır. Facebook topluluğunda ise 198 adet ölçek bağlantısı gönderilirken 71 adet dönüş kaydedilmiştir. Bu süreçte bazı katılımcılar telefonla ortama bağlandıkları için bağlantıları açamadıklarını ve bu nedenle de ölçeği yanıtlayamadıklarını bildirmişlerdir. Her üç ortamdaki yanıtlanan ölçekler üzerinden değerlendirildiğinde, ölçeklerin dönüş oranı ise % 32 olarak gerçekleşmiştir.

3.4.3. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Araştırma kapsamında müzakere önkoşullarından söylemsel eşitlik ilkesinin betimlenmesinde, içerik çözümlemesinin yanında söylem çözümlemesinin de kullanılması benimsenmiştir. Bir tartışma ortamı kural ve ilkeler bazındaki tasarımıyla katılımcıların eşit söz alma hakkını güvencelese de ortamı üreten ve onu şekillendiren tartışmacıların ortamda baskınlaşması ve başka katılımcıların konuşma hakkını kısıtlaması da olanaklıdır. "Bundan dolayı söylemsel eşitlik ilkesinin tam

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

değerlendirilebilmesi için güçle bağlantılı karmaşık ilişkilerin de irdelenmesine gereksinim duyulmaktadır. Bu gibi ilişki ve gizil eşitsizlik izlerinin gözlemlenmesi ise, söylem çözümlemesi tekniğiyle gerçekleştirilebilmektedir" (Dahlberg, 2002: 35).

Söylem çözümlemesi yaklaşımları kişilerin birbirleriyle nasıl iletişim kurduklarının sınanması yoluyla etkileşime ve dil kullanımına odaklanmaktadır (Black vd, 2011: 330). Söylem çözümlemesi alanı metin çözümlemesi (text analysis), konuşma çözümlemesi (conversation analysis), edimbilim (pragmatics), etkileşimli toplumsaldilbilim (interactional sociolinguistics) ve eleştirel söylem çözümlemesi (critical discourse analysis) gibi çok çeşitli çözümleme yaklaşımlarını kapsamaktadır. Bu paradigmalardan 'eleştirel söylem çözümlemesi' (ESÇ), toplumsal ve siyasal içerikteki yazı ve konuşmalar yoluyla, toplumsal gücün kullanımının, egemenliğin (baskınlığın) ve eşitsizliğin biçimlendirilmesinin, yeniden üretilişinin ve buna karşı direnişin gerçekleşme şekillerini çalışan bir yaklaşımdır' (Van Dijk, 2001: 352). Araştırmada tartışma oturumlarında katılımcılar tarafından üretilen söylemin anlamını, tartışma ortamına yansıyan güç ve egemenlik ilişkilerini, bunların hangi bağlamda üretildikleri ile bu toplumsal pratiklerin tartışma süreçlerine etkisi incelemek ve dolayısıyla söylemsel eşitlik ilkesinin değerlendirilebilmek amacıyla bu türlerden ESÇ benimsenmiştir.

Fairclough, Pardoe ve Szerszynski'ye göre (2006: 104) ESÇ, toplumsal sorunları dilbiliminin bakış açısından ele alan disiplinlerarası bir alandır. ESÇ, sosyoloji gibi toplumsal pratikleri ve değişimleri makro düzeyde keşfetmeye yönelmiş sosyal bilimlerin kendine has sorularını almakta; bunları metin ve etkileşimsel olaylar olarak mikro düzeyde incelemektedir. ESÇ, söylemi çalışmalarının merkezine yerleştirmektedir. Toplumsal etkileşimin bir şekli olan söylem genellikle ideolojiktir ve toplumla kültürü yapılandırmaktadır. Bu nedenle ESÇ ideolojilerin söylemde nasıl ifade edildiğine (ya da gizlendiğine) ve aynı zamanda toplumda nasıl yeniden üretildiğine; metin ve toplum arasındaki bağlantıyı keşfetmeye odaklanmaktadır.

Van Dijk'ın temsilcisi olduğu ESÇ'nin sosyo-bilişsel bakış açısı, ideolojiyi toplumsal mücadele ve eşitsizliğin bilişsel kaynağı olarak görmektedir. Van Dijk'a (2005: 324)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

göre, ideolojinin mikro yapılarının analizi, grup içi ve gruplararası etkileşimin somut toplumsal pratikleri arasındaki bağı ortaya koymaktadır. Araştırma konusunun tartışmacılar arası etkileşimsel süreçlere odaklanması, sosyo-bilişsel açıdan bir eleştirel söylem çözümlemesini gerektirmektedir. Bilişsel açıdan ideoloji, 'bir grubun, sınıfın ya da öbür toplumsal oluşumların üyeleri tarafından paylaşılan bir toplumsal biliş (cognition) biçimidir' (Van Dijk, 2005: 323). Dolayısıyla bir ideoloji o grubun kimliğini ve üyelerinin toplumsal kimliğini (ait olma) öznel duygularını da tanımlamaktadır. İdeoloji bir bakıma kendini –ötekini- sunumun bir biçimidir, kolektif inançları ve dolayısıyla grup üyelerinin belirlenmesinin ölçütlerini belirlemektedir (Van Dijk, 2003: 28). Kişiler toplumsal yaşamlarında grup aidiyetleri temelinde davranırken, iç grup-dış grup algısı nedeniyle 'biz' ve 'onlar' olarak dünya görüşlerini oluşturmaktadırlar. Bireyler, özellikle grup üyeliği temelinde konuştuklarında, ideolojik görüşlerini iletişim sürecine yansıtabilmektedirler.

Bu çerçevede ideolojilerin kendilerini söylemde gösterme ve ifade etme yolları oldukça karmaşıktır. Söylem birçok düzeyde yapıyı sunmaktadır; bu yapılar oldukça belirgin ya da gizil olabilmektedir (Van Dijk, 2003: 55). Söylemin karmaşık oluşu ve bu bağlamda çok çeşitli yollarla ideolojik yapıları ifade edebilmesi nedeniyle ideolojiyi metin ve konuşmada keşfetmeyi sağlayacak bir sistem gerekmektedir. Buna göre Van Dijk (2003: 57) 'ideolojik dördül alan' adını verdiği ideolojik çözümlemenin genel ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula
- Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula
- Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgula*ma*
- Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgula*ma*

Bu ilkelerde de görüldüğü gibi, iç grup için olumlu ya da dış grup için olumsuz olan bilginin güncel, önemli ve açık olmaya eğilimi vardır. Kişiyi olumsuz bir biçimde (ya da ötekileri gereğinden fazla olumlu bir biçimde) betimleyen bilgi örtük, konulaştırılmamış, belirsiz ve az ayrıntılı bırakılmaya eğilimli olacaktır (Van Dijk, 2003: 110).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Dil ve söylemin hangi düzeylerinin ideolojik olarak kuşatıldığı sorusu söylemin bileşenlerini açıklığa kavuşturmayı gerekli kılmaktadır. Fairclogh'ya göre (2003: 160) söylemde ideolojik olanın *anlamlar* olduğuna ilişkin yaygın açıklama kısıtlı bir bakış açısıdır. Sözcüksel anlamlar önemli olmakla birlikte *biçim* de aynı şekilde önem taşımaktadır. Değişik düzeylerdeki metinlerin resmi özellikleri ideolojik olarak kuşatılmış olabilmektedir. Sözcüklerin diziliş sırası, sözcük seçimi, geçişli ya da geçişsiz tümce yapıları konuşmacıların seçimlerine göre değişmektedir. Örneğin, "firmalar milyonları işten çıkardı" yerine "milyonlar çalışma dışı kaldı" gibi aynı konuyu farklı biçimde vermek ideoloji içermektedir. Dolayısıyla yalnızca anlam değil, iletinin veriliş biçimi de ideolojiktir ve ikisi de söylemin bileşenleridir.

Van Dijk ise (2003: 75) anlam ve biçimin yanında *eylem ve etkileşim*i söylemin üçüncü bileşeni olarak tanımlamaktadır. Buna göre kişiler söylemleriyle bir sorunun, bir suçlamanın, söz verme ya da tehdidin edimini yerine getirebilmektedir. Egemen grupların üyeleri yönetilen grup üyeleri ile konuşurken emir ve tehditlerden, bu tür söz edimlerinin toplumsal durumları göz önüne alındığında daha sık yararlanabilmektedir. Toplumsal eylemin daha geniş anlamı olarak ise ayrımcılık, meşrulaştırma, aşağılama, sorunsallaştırma gibi pek çok eylem çeşidi vardır. Bununla birlikte konuşmada söz alma, duraksama, söz kesme, konuşmayı sona erdirme, gülme vb. ise etkileşimsel kaynaklar olarak (ideolojik bir gruba katılmadan önce öğrenilmiş olmakla birlikte) güç ve çoğunluk ilişkisine göre sergilenebilmektedir.

Bu çerçeveden yola çıkarak araştırma kapsamında söylemsel eşitlik ilkesinin tartışma ortamlarına geçişi değerlendirilirken söylemin tüm düzeylerini içeren bütüncül bir bakış açısı benimsenmiştir. Bununla birlikte eylem ve etkileşim düzeyi, çalışmanın odağında yer almaktadır çünkü araştırmanın söylem çözümlemesi aşamasındaki öncelikli amaç katılımcıların söylemleriyle gerçekleştirdikleri eylemleri keşfetmektir. Burada bir kişi ya da grubun konuşma eylemiyle başka kişi ya da grup karşısında baskınlaşması, o kişi ya da grubu dışlaması, ortamdaki tartışmaları ve gündemi yönlendirmesi olasıdır.

ESÇ kategorileri ise alanyazın ve metinler bağlamında oluşturulmuştur. Witschge (2008: 85) de tartışmalardaki eşitsizlik ve dışlamanın bazı katılımcı ya da görüşlerin göz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ardı edilmesi ile 'kimin gruba ait olduğu ve kimin ise olmadığına yönelik biz' ve 'onlar' bölünmesinin gözlemlenmesiyle saptanabileceğini belirtirken; Dahlberg (2001: 13) tartışma gündeminin yönlendirilmesi, dikkatin bir noktada toplanması ile başka katılımcılara yönelik saygısız dil içeren ileti gönderimiyle gerçekleştiği belirtmektedir. Bu çerçevede araştırmada kullanıcılacak söylemsel eşitlik kategorileri de, *tartışma gündeminde baskınlaşma, dikkatin tekelleştirilmesi* ile *tartışmacı üzerinde baskınlaşma* olarak belirlenmiştir.

Demokratik etkileşimin gereklerinden biri, kamu gündeminin yurttaşlar tarafından eşit biçimde şekillendirilmesidir. Gündem belirleme sürecinde bazı katılımcıların konunun belirli boyutlarına odaklanma ve bazı noktalarının ise göz ardı edilmesi eğilimleri çerçevesinde ortamda baskınlaşması, dolayısıyla başka katılımcıların bu süreçteki etkilerinin ve görüşlerinin dışarıda kalmasına neden olabilmesi olasıdır. Söylemsel eşitliği zedeleyen bu öğeler ise, ESÇ kapsamında *tartışma gündeminde baskınlaşma* olarak ifade edilmektedir. ESÇ ile ortamda gündemi oluşturan konuların neler olduğu, bu konuların hangi ideolojiler (etnik temelli, ırkçılık karşıtı, cinsiyetçi ideolojiler gibi) temelinde nasıl gündemde yer almasının sağlandığı çözümlenmektedir.

Dikkatin tekelleştirilmesi de (monopolization of attention) eşitlikçi bir etkileşimin önünde bir engel olarak görülebilmektedir. Tartışma ortamlarında bazı katılımcıların öteki katılımcılara göre daha çok ileti göndermesi ve böylelikle ortamdaki dikkat ile ilgilinin merkezinde yer alması olanaklıdır. Bununla birlikte bu durum her zaman ortamdaki baskınlaşmanın belirteci olmayabilmektedir. Dahlberg'e (2003: 13) göre 'bazı katılımcıların ortamda daha az ileti üretmeleri, o katılımcının güdülenmesi, kişisel özellikleri ya da tartışmaları dinlemek amacıyla ortamda bulunma gibi tercihlerinden kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla bazı katılımcıların düzenli olarak ortama ileti göndermesi temelinde ortamın baskıladığını söylemek de yanıltıcı olabilmektedir'. Bununla birlikte üretilen ileti miktarından bağımsız biçimde katılımcıların ifade ve davranışları ile başka katılımcıların tepkisini ya da ilgisini çekmesi ve böylelikle ortamdaki dikkatin odağında yer almaları da olasıdır. Bu durumun hangi katılımcı(lar) tarafından, nasıl ve hangi bağlamlarda gerçekleştirildiğinin çözümlenmesi ise ortamdaki söylemsel eşitliğe yansıyan güç ve egemenlik ilişkilerine açıklık getirmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Söylemler yoluyla başkınlaşmada en kolay yol *kabalık içeren iletiler* nedeniyle bazı katılımcıların sessizleşmesidir. Bu tarz iletiler parlama temelli alaycı ya da sert ifadeler de içermeyebilir ancak karşıdaki katılımcıyı küçük düşürmek ya da aşağılamayı amaçlamaktadır (Dahlberg, 2001: 13). Bununla birlikte ortamlarda açıkça parlama, tehdit ya da taciz içeren davranışlar bazı katılımcıların sessizleşmesi, ortama gönderdiği iletileri silebilmesi ya da ortamdan çekilmesiyle de sonuçlanabilmesi olasıdır. Bu çerçevede ESÇ'de ikinci kategori olarak katılımcıların saygısız ifadelerini hangi bağlamlarda ürettikleri, kişilerin bu söylemlerle hangi söz edimlerini gerçekleştirdikleri ile başka katılımcıları hedef aldıkları bu süreçlerde nasıl bir söylemin egemen olduğuna odaklanılmıştır.

Çalışmada ESÇ süreci çeşitli aşamalardan meydana gelmektedir. ESÇ'nin ön hazırlık aşamasında Kürt sorunu ve terör konusuyla ilgili farklı bakış açıları ve boyutlara odaklanan kaynaklardan okuma yapılmış ve notlar alınmıştır. Çalışmada ayrıca çalışma kümesini oluşturan tartışma metinleri, bilgisayar ortamından kâğıt üzerine aktarılmış ve ardından tümü okunarak söylemsel eşitlik ilkesi bağlamında genel izlenimler not edilmiş ve temalar belirlenmiştir. Yine bu aşamada tartışma metnine yansıyan gruplar (etnik, siyasal görüş gibi) ile önplana çıkan katılımcılar da tartışmadaki aktörler olarak betimlenmiştir. Tüm bu ve aşağıdaki süreçler her forum için (TPA, WTF ve ÜBSO) yeniden tekrarlanmıştır.

ESÇ'yi uygulama aşamasında, çok okumalı bir süreç gerçekleştirilmiştir. Daha önce yapılmış olan ilk genel okumanın ardından, metinler bu kez kategoriler ışığında yeniden okunmaya ve işaretlenmeye başlanmıştır. Burada kategorilere göre izlenen süreç de farklılaşmıştır. Örneğin *tartışma gündeminde baskınlaşma* kategorisinin çözümlenmesi aşamasında öncelikle metinler tartışma oturumlarında gerçekleşen gündem değişimini ana konunun alt boyutları bağlamında işaretlemiş ve oluşturulan forma aktarılmıştır. Böylelikle katılımcıların hangi konuları forum ortamına taşıdıkları saptanmıştır. Bununla birlikte bir konunun forum ortamına getirilmesi onun gündemde de yer alacağına gelmemektedir. Nitekim katılımcıların bazı konularla ilgilenmediği ve onlarla ilgili yanıtlar üretmedikleri ve bazı konularda ise birden çok katılımcının yanıt üretebildikleri görülmüştür. Başka katılımcıların yanıtlaması o konunun forum

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gündemine girmesi, yanıtlamaması ise o konuyu dışlaması ya da göz ardı etmesi anlamına gelebilmektedir. Buradan yola çıkarak gözlem formuna, gündeme taşınan iletilerin her birine kimlerin ve ne kadar yanıt verdiği verdiği bilgisi de eklenmiştir. Daha sonra gündeme gelen konuların metinleri bir araya toplanmış ve çözümlenmiştir.

Saygısız ifade ve davranışların söylemsel eşitliği hangi bağlamlarda etkilediğinin çözümlenmesi sürecinde ise, ilk aşamada başka bir veri toplama tekniği olan NİÇ'den yararlanılmıştır. NİÇ çalışması kapsamında saygısızlık içeren iletiler ve türleri saptanmıştır. ESÇ'de ise bu iletiler ve bu iletilerin içinde bulunduğu zincirlere odaklanılmış ve okunmuştur. Daha sonra ise bu iletiler metin içinden alınarak türleri temelinde bir araya getirilmiş ve çözümlenmiştir. *Dikkatin tekelleştirilmesi* kategorisinde ise, tartışma metinleri bu bağlamda yeniden okunmuş ve bu çerçevede gerçekleşen değişimler işaretlenmiştir. Daha sonra bu bölümler oluşturulmuş olan forma aktarılmış ve çözümlenmiştir. Her üç kategoride de metinler söylemin üç bileşeni olan, anlam, biçim ve eylem bakımından değerlendirilmiş ve toplumsal bağlam bilgisi çerçevesinde yorumlanmıştır. Son aşamada ise araştırma kategorilerinden elde edilen bulguların söylemsel eşitlik ilkesiyle ilişkilendirilmesi ve yorumlaması gerçekleştirilmiştir.

3.4.4. Katılımcı Gözlem

Araştırmada kullanılan başka bir veri toplama tekniği ise katılımcı gözlemdir. Katılımcı gözlem (participant observation) araştırmacının çalıştığı konuya ilişkin alan içinde bulunarak, işlemekte olan toplumsal ortamı tanımlamayı amaç edindiği bir tekniktir (Şimşek ve Yıldırım, 2008: 171). Bu tekniğin, insanların etkileşimlerindeki bağlamın yakalanması ve gözlenenin daha iyi anlaşılabilmesi, bu ortam ve ortamdaki bireylerle ilgili gözden kaçabilen noktaların keşfedilmesi, başka araştırmaların odaklanmadığı noktaların keşfedilebilmesi ile katılımcıların konuşma konusunda istekli olmadıkları şeylerin öğrenilmesi gibi çeşitli yararları bulunmaktadır (Patton, 2003: 262). Araştırmada tartışma ortamının doğasını ve işleyişini daha derinlemesine ve ayrıntılı tanımlayabilmek amacıyla bu teknik de araştırma tasarımına eklenmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Araştırmacı bu amaçla Ekim 2010 - Haziran 2011 tarihleri arasında Second Life yaşam platformunda, Eylül 2010- Aralık 2011 tarihleri arasında Facebook Tartışan Türkiye sayfa uygulamasında ve Ağustos 2010 - Ocak 2012 tarihlerinde ise Siyasi Forum'da bulunmuştur. Araştırmacı tartışma ortamlarının her üçünde de tartışmacı ya da tartışma yöneticisi olarak yer almış ve bu ortamlardaki süreçlerin bir parçası olmuştur. Bu teknik aracılığıyla araştırmada tartışma süreçleri müzakereci yaklaşım çerçevesinde doğrudan ve derinlemesine gözlenmiştir. Bununla birlikte araştırmacı tartışma etkinliği dışında da bu ortamlarda bulunmayı sürdürmüş ve forumların doğasını, burada oluşan kültürü ve bu çerçevede işleyen (yazılı olmayan) kuralların neler olduğuna yönelik gözlemler de yapmıştır.

Bu veri toplama tekniğinin çalışmada kullanılması, yapılandırılmamış alan çalışması biçiminde olup belirli bir gözlem aracı (formu) kullanılmamıştır. Katılımcı alanda olduğu sırada ya da alandan çıktıktan hemen sonra gözlemlediği noktaları gözlem defterine not almıştır. Daha sonra bu notlar gözlemlenen konuya göre (örneğin müzakere sorunları ya da ortamdan ayrılma davranışları gibi) sınıflandırılmış ve çalışmada başka bulguları açımlayıcı olarak kullanılmıştır.

3.5. Verilerin İstatistiksel Olarak Çözümlenmesi

Araştırma tasarımı çerçevesinde nitel ve nicel veriler toplanmıştır. Nicel veriler katılımcılardan ve tartışma metinlerinden olmak üzere iki farklı veri kaynağından elde edilmiştir. Metinlere uygulanan NİÇ'ten elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik teknikleri kullanılırken veriler frekans dağılımı ve yüzdeler şeklinde özetlenmiştir. Bunun yanı sıra bazı değişkenler arasındaki ilişkiler ile bu ilişkilerin anlamlı olup olmadığı da değerlendirilmiştir. Bu süreçte ise toplanan verilerin parametrik olmayan türde olması nedeniyle ki-kare testi yapılmıştır. NİÇ'in uygulandığı metinler olasılıksız örnekleme tekniği (amaçlı örnekleme) ile belirlenmesinden dolayı bu çerçevede elde edilen veriler de paremetrik olmayan veri türü olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte tartışmalarda katılımcıların katkı oranlarındaki dağılımın söylemsel eşitlik ilkesi açısından değerlendirilmesinde Gini katsayısı ile Lorenz eğrisinin kullanılması tercih edilmiştir. Bu hesaplama teknikleri bir dağılımdaki eşitsizliklerin (örneğin gelir dağılımı) saptanmasında kullanılmaktadır. Bazı araştırmacıların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Albretch, 2006: 13; Schneider, 1997:80) bu tekniği tartışmalardaki eşitsizliklerin saptanmasında kullandıkları görülmektedir.

Araştırmadaki bir başka veri toplama kaynağı ise katılımcılardır. Katılımcıların yanıtladığı veri toplama aracı, tutum ölçeği ile kullanıcı bilgileri (demografik, kullanım becerileri) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Tutum ölçeği puanlarının hesaplanmasında ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Tutumların puanlanmasında olumsuz ifadeler içeren maddelere ters kodlama (reverse coding) yapılmıştır. Ölçeğin ikinci bölümünde bulunan verilerden bazıları (cinsiyet gibi) isimsel/sınıflama (nominal) ölçek olup frekans analizi yapılırken bazılarının ise (yaş gibi) oranlı (ratio) ölçek olmasından dolayı ortalamaları değerlendirilmiştir. Katılımcı değerlendirmeleri "kesinlikle katılmıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında dağılan 5'li derecelendirmeye sahiptir. Maddelerin tek tek değerlendirilmesi sürecinde o maddenin ortalaması alınmış ve bu ortamala eğer 3.41'den yüksek ise tartışmacıların bu önermeye "katıldıkları"nı ve 3.41'in altında ise "katılmadıkları"nı belirttikleri kabul edilmiştir.

Hem metinlerden hem de katılımcılardan toplanan nicel verilerin istatistiksel çözümlenmesinde SPSS 15.0 programı kullanılmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4. Bulgular ve Yorum

"Bizlere demokrasiyi yanlış anlatmışlar..
Demokrasiyi azınlığın bile haklarını savunabildiği,
farklı görüşlerin çarpıştığı bir özgür tartışma dünyası sanırdık..
Yanılmışız...
Meğer onlara göre %51'in tahakkümüne tabi olunması gereken
fasa fiso %49'luk muhalefet imiş."

WTF forum üyesi

Bu bölümde, TPA, ÜBSO ve WTF ortamlarında üretilen tartışma metinleri ile tartışmalara katılan kişilerden toplanan nicel ve nitel verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Tartışmalara katılım davranışı, müzakereci ilkelerin sanal ortamlardaki tartışmalara geçişleri, müzakere süreci ve sorunları ile ile katılımcıların teknoloji-dolayımlı tartışma süreçlerine yönelik tutumlarını içeren bu bulgular, her üç tartışma forumu temelinde verilmekte ve yorumlanmaktadır.

4.1. Tartışmalarda Genel Yapı ve Katılım

TPA, ÜBSO ve WTF uygulamaları, teknik ve tasarımsal özellikleri bakımından (sesli-yazılı, eşzamanlı-eşzamansız, itme-çekme teknolojisi, grafik formatı, küçük grup-büyük grup etkileşimi, genel-özel amaçlı ortamlar v.b.) birbirinden farklılaşmaktadır. Kuşkusuz değişen bu özellikler o ortamda gerçekleşen etkileşimin doğasını da kendine özgü kılmaktadır. Bu bağlamda, ortamlardaki genel yapı ve katılım, tartışma oturumlarında oluşturulan ileti zincirleri uzunluğu, ileti uzunlukları ile katılımcılar bakımından nicel olarak betimlenmektedir. Tablo 9'da her üç ortamın ileti, kelime ve katılımcı sayılarını içeren bulguları yer almaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 9. Tartışmalara Katılım Davranışı

		İleti Sayısı	Kelime Sayısı	Katılımcı Sayısı	İleti Sayısı/ Katılımcı Sayısı
TPA		3059	69812	942	3.24
	Ortalama	**145.67**	**23.63**	**44.86**	
	Standart Sapma	219.466	23.755	37.240	
	Minimum	16	1	13	
	Maksimum	987	350	172	
WTF		3077	155354	810	3.79
	Ortalama	**42.21**	**85.59**	**11.10**	
	Standart Sapma	51.867	166.189	10.133	
	Minimum	10	1	4	
	Maksimum	354	2605	87	
ÜBSO		1584	52018	31	51.09
	Ortalama	**396**	**31,91**	**7,75**	
	Standart Sapma	182.873	93.36	1.500	
	Minimum	214	1	6	
	Maksimum	648	1442	9	

Tartışmalara katılım, *ileti zincirlerinin uzunluğu* (ileti sayısı) açısından değerlendirildiğinde, ÜBSO'nun ortamlar arasında, ortalama 396 iletiyle, en uzun ileti zincirlerinin oluşturulduğu ortam olduğu görülmektedir. Bulgular ÜBSO'daki tartışma oturumlarında daha çok ileti üretildiğini ifade ederken, katılımcılık açısından açısından bu durumu tartışmalara yapılan katkının da çok olması çerçevesinde olumlu olarak değerlendirmek olanaklıdır.

WTF ise tartışma oturumlarında en kısa ileti zincirlerinin (ortalama 42 ileti) oluşturulduğu forum özelliğini taşımaktadır. WTF'de bir konuyla ilgili çok sayıda tartışma açılmakta ancak bu tartışmalar kısa ileti zincirlerinden meydana gelmektedir. Örneğin WTF 'Türkiye'nin Dış Politikası' başlığı altında 24 tartışma gerçekleştirilirken bu tartışmalarda zincirler ortalama 34 iletiden oluşmaktadır. ÜBSO'da aynı konuyla ilgili gerçekleştirilen 2 oturumda oluşturulan ileti zincirlerinin ortalaması 300'dür. Bu durum ilk bakışta ortamda daha az bir katılımın olduğu izlenimini vermekle birlikte, iletilerin uzunluğuyla birlikte değerlendirildiğinde aslında WTF'de ileti zincirlerinin kısa olmasına karşın iletilerin kelime olarak öteki ortamlardan belirgin bir biçimde uzun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olduğu görülmektedir. WTF'de üretilen iletilerin çok sayıda kelimeden oluşması, çok daha ayrıntı ve açıklama gücünü içermesi olasılığı temelinde nitelikli bir tartışma için oldukça olumludur. Bununla birlikte WTF'de bir konunun farklı boyutlarına yönelik çok sayıda tartışma başlıkları açılmakta ve bu süreçte katılımcılar savlarını ya da karşıt savlara yönelik eleştirilerini daha ayrıntılı olarak hazırlayabilmektedir.

ÜBSO ise, en uzun içeriğe sahip iletilerin üretildiği ikinci ortamdır (Tablo 9). Bununla birlikte ÜBSO'daki tartışma oturumlarında bazı katılımcılar sesli bazı katılımcılar ise yazılı olarak tartışmalara katılmışlardır. ÜBSO'daki iletiler etkileşim tabanı bakımından çözümlendiğinde, sesli ileti kelime ortalamasının 137.29 ve yazılı iletilerin ortalamasının ise 11.55 olduğu görülmüştür. Ortama sesli katılan kişilerin ürettikleri iletilerin yazılı olanlardan çok belirgin biçimde uzun olduğu görülmektedir. Her üç ortam yazılı iletiler temel alınarak değerlendirildiğinde ÜBSO'nun en kısa içerikli iletilerin üretildiği ortam olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada ortamların zamanlaması (eşzamanlı-eşzamansız) ile ileti uzunluğu arasındaki ilişki konusu gündeme gelmektedir. Bu çerçevede yapılan ilişki testi her iki değişken arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (Ki-kare: 883.058, df:301, p (sig): .000). Tartışma forumları etkileşim zamanı bakımından eşzamanlıdan eşzamansıza doğru değiştikçe forumlarda üretilen iletiler de kelime sayısı bazında kısalmaktadır.

TPA sayfa uygulaması ise, iletilerin kelime uzunluğu açısından, öteki iki forumun arasında bir değere sahiptir (Tablo 9). Bu ortam teknik olarak eşzamansız olmasına rağmen tartışma süreçlerinde yarı-eşzamanlı (pseudo-syncronous) olarak tanımlanabilecek şekilde kullanıldığı da görülmüştür. Katılımcıların konuyla ilgili kendi görüşlerini ifade etme ve başka katılımcıların görüşlerini yanıtlama etkinlikleri, zaman zaman saniyede birkaç iletinin ortama yansıtılması şeklinde gerçekleşmektedir. Öteki iki ortamdan farklı olarak itme teknolojisi tasarımında olan TPA sayfa uygulaması, tartışma başladığı anda konuyu, kullanıcılarının kişisel sayfasına haber bildirimi olarak göndermektedir. Dolayısıyla o sırada Facebook uygulamasına bağlı olan kişiler aynı anda tartışmadan haberdar olmakta ve katılabilmektedir. Bu durum, tartışma akışının güncel olarak takip edilebilmesi ve başka katılımcılara kısa sürede yanıt verilebilmesini

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

de beraberinde getirebilmektedir. Aynı anda aynı platformu paylaşabilme katılımcıların bu uygulamayı eşzamanlıya yakın bir biçimde kullanabilmesinin de yolunu açmaktadır.

Görüldüğü gibi kelime uzunluğu ile ileti uzunluğu konularında ağırlık, ters orantılı bir biçimde, ortamdan ortama değişmektedir. ÜBSO'da çok sayıda ancak kısa iletiler üretilirken WTF'de az sayıda ancak uzun iletiler üretilmektedir. Bu durum ise hangi katılım davranışının nitelikli bir tartışma için daha olumlu bir durum olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. WTF'deki iletiler incelendiğinde, tartışmacıların bu iletilerde savundukları konumlarını ya da karşıt sava yönelik eleştirilerini oldukça ayrıntılı ifade edebildikleri, ÜBSO'da ise çok sayıda kişinin kısa iletiler oluşturdukları görülmektedir (Şekil 13). WTF eşzamanlı olmayan etkileşim özelliğiyle, katılımcılara iletilerini oluşturma ve ortama gönderme konusunda geniş bir zaman sağlamaktadır. Zaman sınırlamasını olmayan katılımcı, kendi savını ya da karşıt-savla ilgili araştırma yapabilme, görüşünü/eleştirisini destekleyici malzeme (kanıt gibi) toplayabilme ve iletisini tasarlarken üzerinde düşünebilme olanağına sahiptir.

Eşzamanlı bir ortam olan ÜBSO'da ise oldukça kısa ve sık ileti gerçekleştirilmektedir. Katılımcıların iletilerini birkaç parçaya bölerek ortama gönderebildikleri de görülmektedir. Parçalar halinde gönderilen ileti, başka katılımcıların iletileri arasında kaybolabilmekte ve bu nedenle ileti hedef tarafından tam olarak alınarak açımlanamayabilmektedir. Bu çerçevede zaman baskısının iletilere yansıdığını söylemek olanaklıdır. Hızlı akan ve iletilerin bir süre sonra ekranda kaybolduğu bu etkileşimde geribildirim sürelerinin de kısalması bir gerekliliğe dönüşebilmektedir. Araştırmada yapılan gözlemler ayrıca, katılımcılarda hızlı ve seri etkileşimin bir beklenti haline gelebildiği de göstermektedir. Tartışma oturumlarında bazı katılımcıların iletilerini yavaş yazması ve ortama göndermesi bazı katılımcıların rahatsızlık duymasına ve bu katılımcının iletisini bitirmesini beklemeden tartışmaya devam etmene neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle zaman baskısının, oluşturulan iletilerin içeriği üzerinde düşünme ve iletiyi oluşturma süresinin kısalmasına yol açtığını söylemek olanaklıdır. Sonuç olarak tartışma ortamlarında daha sık ileti üretiminden çok daha uzun içeriğe sahip ileti üretiminin nitelikli bir tartışma için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

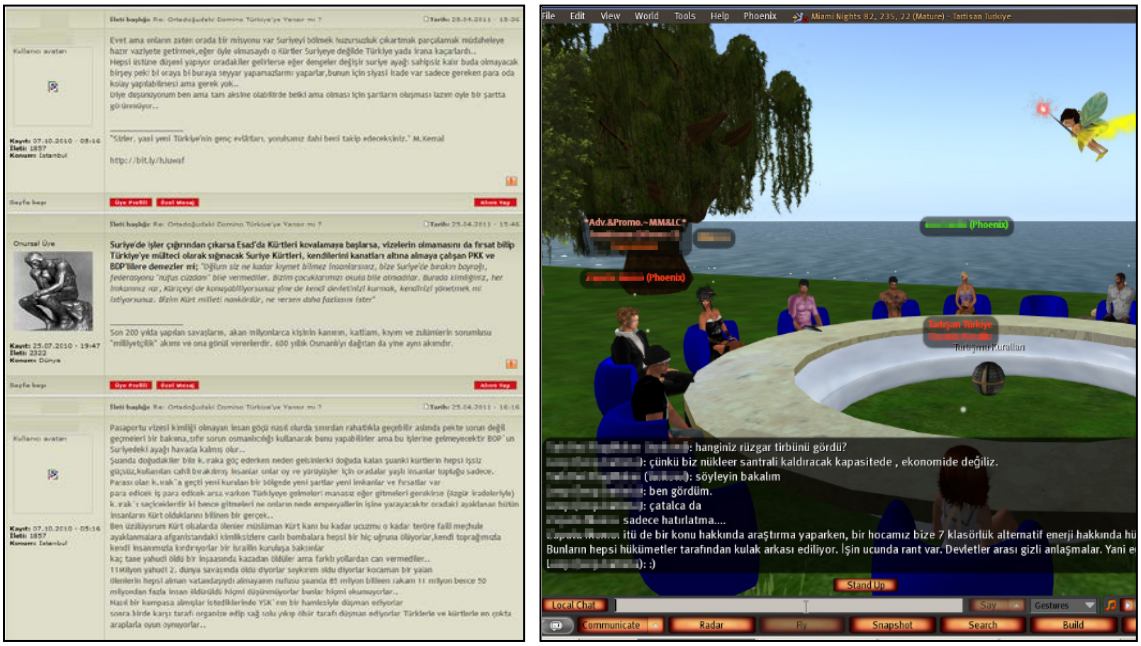

Şekil 13. WTF ve ÜBSO İleti Zincirlerinden Kesitler

Katılımcı sayısı ise, tartışmalardaki genel yapıyı betimleyen bir başka değişkendir. Tartışmalara katılım *katılımcı sayıları* bakımından incelendiğinde (Tablo 9) ise, TPA, en yüksek sayıda katılımcının oturumlarda yer aldığı forum olma özelliği göstermektedir. Oturumlara ortalama 45 kişi katılırken, bu sayı bazı oturumlarda 172 katılımcıya kadar yükselmiştir. Forumlar arasında en az katılımcının ise, ÜBSO'da olduğu belirlenmiştir. ÜBSO, teknik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde, öteki iki ortamdan farklı olarak, yalnızca küçük grup etkileşime olanak tanıyan bir ortamdır. ÜBSO, grafik temelli sanal bir coğrafya üzerinde işlemekte ve fiziksel alan kullanımına benzer şekilde katılımcıların/avatarların tartışma alanında aynı anda bir arada bulunmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla İnternet teknolojisinin esnettiği yer ve zaman sınırlılıklarının ÜBSO'da kamusal katılım için yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Üç boyutlu grafik temelli bu ortamlar teknik bakımdan kitlesel etkileşime açık değildirler. Bu ortamların aynı anda alabileceği avatar kapasitesi belirlidir. Ortamlarda bu sınırların üzerine çıkılması durumunda, tartışma alanına girememe, bağlantı kopması ya da etkileşimde gecikme (lag) gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durum SL Tartışan Türkiye forumunda katılımın yoğun olduğu tartışma oturumlarında da yaşanmıştır.

Bir oturuma katılan kişi sayısının yüksek olması, tartışmaların kapsayıcılığı açısından, ilk aşamada olumlu olarak görülebilmekle birlikte tartışmaların düzenli geçmesi ve katılımcıların yeterince etkin olabilmeleri açısından nitelikli bir tartışma sürecini zedeleyebilmesi de olasıdır. Az sayıda kişinin bulunduğu bir tartışma oturumunda katılımcıların daha sık söz alabilmesi ve dolayısıyla daha çok konuşması olanaklıdır. Nitekim ortamlara göre bireysel etkinlik ortalamaları karşılaştırıldığında bu durumu destekleyen bulgulara ulaşılmıştır (Tablo 9). ÜBSO'da bir katılımcı bir tartışmada ortalama 50 ileti oluştururken, bu ortalama WTF'de 4 ve TPA'da ise 3 iletiye kadar düşmektedir. Dolayısıyla ÜBSO'daki bir oturumda katılımcı daha çok katkı yapmaktadır. Görülmektedir ki bu ortamlardaki tartışmalarda katılımcı sayısı azaldıkça yapılan bireysel katkı miktarı artmaktadır.

Sonuç olarak ÜBSO, tartışmalara yapılan katkı ve bireysel etkinlik bakımından daha katılımcı bir ortamdır. Bu ortamda daha sık ileti üretilmekte ve katılımcıların her biri daha çok konuşabilmektedir. Bununla birlikte niteliksel açıdan değerlendirildiğinde, üzerinde düşünme ve araştırma olanağı sağlayan, daha ayrıntılı ve uzun iletilerin üretildiği ortam olan WTF ön plana çıkmaktadır. Bu bulgular katılım açısından bazı değerli bilgiler vermekle birlikte; akılcı ve etik ideal bir tartışma durumunun tanımlanması karşılıklılık, eşitlik, düşünümsellik, saygı, bağımsızlık ve erişilebilirlik gibi çok çeşitli boyutlara daha ayrıntılı odaklanmayı gerektirmektedir. Bu noktaların hep birlikte değerlendirilmesi ancak demokratik bir iletişim açısından bir betimlemeyi olanaklı kılmaktadır.

4.2. Müzakere İlkeleri Bakımından Tartışmalar

4.2.1. Erişilebilirlik İlkesi

Dileyen herkesin tartışmalara katılabilmesini öngören erişilebilirlik ilkesi, tartışma alanlarının tüm yurttaşların katılımına açık olmasını ve ortamdaki katılımcı nüfusunun çeşitliliğini temel almaktadır. Bu ilkenin sanal ortamlar bakımından incelenmesi ise, sanal ortamlardaki forumlara sayısal bölünmesinin yansımalarının saptanması ile egemen güçlerin (ekonomik ve siyasal güçler) bu yerlere erişimin kısıtlanmasına yönelik etkinliklerinin gözlenmesini içermektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tartışma forumlarına sayısal bölünmenin geçişleri, katılımcıların demografik özellikleri (yaş, cinsiyet ve eğitim gibi) ile İnternet kullanım becerileri bakımından çözümlenmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Tablo 10'da kullanılan sanal ortam temelinde katılımcıların cinsiyet dağılımları yer almaktadır.

Tablo 10. Ortamlara Göre Tartışmacıların Cinsiyet Dağılımı (%)

	TPA	**ÜBSO**	**WTF**
Kadın	41	42	12
Erkek	59	58	88

Katılımcıların cinsiyet dağılımı değerlendirildiğinde, her üç forumda da erkek nüfusunun kadın nüfusuna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyetler arasındaki eşitsizlik TPA ve ÜBSO'da birbirine yakın değerlere sahipken, WTF'de bu eşitsizliğin bir uçuruma dönüştüğü görülmektedir. WTF'de bulunan erkek katılımcılar, kadın katılımcılardan açık bir biçimde ve oldukça fazladır. Bu bulgular erişilebilirlik ilkesi çerçevesinde yorumlandığında ise, bu ilkenin cinsiyet bakımından TPA ve ÜBSO'da zedelendiğini, WTF'de ise karşılanmadığını söylemek olanaklıdır.

Araştırma kapsamındaki forumlarda yer alan tartışmacıların yaş dağılımlarına yönelik bulgular ise şöyledir:

Tablo 11. Ortamlara Göre Tartışmacıların Yaş Dağılımı

	TPA	**ÜBSO**	**WTF**
Yaş aralığı	13-47	18-49	15-66
Yaş ortalaması	25	32.50	31.18
Standart sapma	7.522	7.154	12.75

Tablo 11'de de görüldüğü gibi ortamlar arasında yaş ortalamasının en düşük olduğu ortam TPA'dır. TPA'da katılımcıların yaş aralığının ise oldukça geniş olduğu görülmektedir. Histogram çalışması üzerinden değerlendirildiğinde (Ek 16) TPA'daki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaş, normal bir dağılım sergilememekte ve daha çok sola doğru bir kayma göstermektedir (skewness=1.361, kurtosis=1.604). Bu durum katılımcı yaşlarının 20 yaş çizgisinin öncesi ve sonrasında yoğunlaştığına işaret etmektedir. ÜBSO'da da yaş dağılımı oldukça geniş bir aralıktayken bu dağılım belirli bir bölgede toplanmamaktadır (skewness=0.81, kurtosis=0.717) (Ek 16). Ortam nüfusu yaş açısından daha dengeli ve normale yakın bir dağılım göstermektedir. WTF ise, ortamlar arasında yaş aralığı en geniş ortam olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte TPA'da olduğu gibi bu ortamda da yaş dağılımı belirli bir bölgeye toplanma eğilimindedir. WTF'de yaş dağılımı 30 ve altı yaşlarda yoğunlaşmaktadır (skewness: 1.198 ve kurtosis: 0.782) (Ek 16). WTF ve TPA'da belirli bir alanda toplanma eğilimi gösteren yaş dağılımının ÜSBO'da normale yakın olması, bu ortamdaki nüfusun yaş bakımından çeşitli ve daha dengeli olduğuna işaret etmekte ve bu durum da ortamı erişilebilirlik ilkesi bakımından daha olumlu kılmaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyleri dağılımına yönelik bulgular ise Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12. Ortamlara Göre Tartışmacıların Eğitim Düzeyleri Dağılımı (%)

	TPA	**ÜBSO**	**WTF**
İlkokul	3.5	2.3	-
Ortaokul	1.8	-	2.9
Lise	29.8	23.3	20.6
Üniversite	59.6	58.1	64.7
Lisansüstü	5.3	16.3	11.8

Tablo 12'de de görüldüğü gibi, her üç ortamdaki tartışmacıların eğitim düzeyleri, birbirlerine benzer bir dağılım göstermektedir. Her üç ortamdaki kişilerin yarısından çoğu üniversite ve lisansüstü mezuniyet derecesine sahiptir. Ortamlarda eğitim düzeyinin yüksek/iyi eğitimli bir kullanıcı profilinde toplandığı ve bu bağlamda ortamların katılımcı çeşitliliğini tam olarak yansıtmadığını söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte TPA, farklı eğitim düzeylerindeki kişilerin bir araya gelmesi bakımından öteki iki ortama göre daha kapsayıcıdır.

Kişilerin sanal ortamlarda bulunmasının ve katılımlarının önüne geçmesi olası bir başka öğe ise kişilerin İnternet kullanım becerileridir. Bu konuda katılımcıların verdikleri yanıtlar ışığında elde edilen bulgular ise şöyledir (Tablo 13):

Tablo 13. Ortamlara Göre Tartışmacıların İnternet Kullanım Beceri Düzeyleri (%)

	TPA	**ÜBSO**	**WTF**
Oldukça düşük	2.5	-	-
Düşük	3	-	-
Orta	8.5	5	9
İyi	35	37	41
Oldukça iyi	51	58	50

Her üç ortamda da katılımcıların büyük bir bölümü, İnternet kullanım becerilerini iyi ve daha üzeri bir seviyede tanımlamıştır. Ortamlar arasında kullanım becerileri yüksek katılımcılar ise, en çok ÜBSO'da bulunmaktadır. Bu ortamın İnternet üzerinde işleyen 3D grafik temelli ek bir yazılım kullanabilmeyi gerektirmesi, kullanıcıların iyi bir beceri düzeyine sahip olmasını da bir önkoşul haline getirmektedir. Bu durum ise, yeterli kullanım becerisine sahip olamayan kişilerin ortam dışında kalmasını da beraberinde getirebilmesi çerçevesinde erişebilirlik ilkesini zedelemektedir. TPA'nın ise kullanım becerileri yeterli olmayan bireyler tarafından da kullanılabiliyor oluşu, erişilebilirlik ilkesi bakımından oldukça olumlu bir durumdur.

Erişilebilirlik ilkesinin değerlendirilmesinde ikinci aşama ise, forum yönetimi ile siyasal ve ekonomik egemen güçlerin, tartışmacıların ortama erişimlerinin önünde engel olabilecek düzenleme ve sınırlandırmalar gerçekleştirip gerçekleştirmediğine yöneliktir. Araştırmanın yapıldığı süreçte gerek siyasal gerekse ekonomik egemen güçler, katılımcıların tartışma forumlarına erişimini engelleyebilecek doğrudan kısıtlayıcı bir düzenleme gerçekleştirmemişlerdir. Bununla birlikte araştırmanın odaklandığı tartışma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

forumlarından Tartışan Türkiye TPA forumu Facebook Ireland [24] ve Tartışan Türkiye üç boyutlu forum ise Linden Research şirketlerinin sahip olduğu platformlar üzerinde kurulmuşlardır. Bu şirketlerin, katılımın önünde engel oluşturabilecek bazı uygulamalarının olabildiği de araştırma sürecinde görülmüştür. Konuyla ilgili bir örnek Tartışan Türkiye Second Life forumunda yaşanmıştır. 22.11.2011 tarihinde gerçekleşen tartışma oturumu sırasında iki katılımcının ortamla bağlantısı kesilmiş ve bu katılımcılar ortama yeniden bağlanamamışlardır. Daha sonra katılımcılarla yapılan görüşmeyle bu durumun kişilerin kullanıcı hesaplarının (ve avatarlarının) Linden şirketi tarafından neden gösterilmeksizin kapatılmasından kaynaklandığı öğrenilmiştir. Bu kullanıcılar ilerleyen zamanlarda şirketle iletişim kurarak sorunu çözme girişiminde bulunmuşlar ancak kendi hesaplarına yeniden sahip olamamışlardır. Katılımcılar ancak yeni bir hesap açarak ortama dönebilmişlerdir. Katılımcıların bir önceki kullanıcı hesaplarında bulunan arkadaş listeleri, bu dünyada kullandıkları malzemeler (hem avatarları hem de ortamı inşa için kullandıkları ek yazılımlar gibi) ile hesaplarında bulunan para (Linden doları) gibi maddi ve manevi birikimleri de bu süreçte kaybolmuştur.

TPA Tartışan Türkiye forumunun etkinliklerini sürdürdüğü platform olan Facebook'un da bazı filtreleme uygulamalarının olduğu ve tartışma süreçlerinde katılımcılar tarafından üretilen bazı iletileri engelleyebildiği görülmüştür. Tartışmacılar forumun bir üyesi olmaları ve tartışmaları okuyabilmelerine karşın, iletileri bu filtrelere takılabilmekte ve bu iletiler tartışma ileti zincirinde başka tartışmacılar tarafından görülememektedir (Şekil 14). Forum yönetimi, bu filtre uygulamasının neye göre gerçekleştiği ve Tartışan Türkiye forumunun bu durumdan nasıl özerk olabileceğine yönelik Facebook yönetimiyle bağlantı kurmak istemiş, ancak bu şirketin yukarıdan aşağıya tek yönlü ve etkileşime kapalı bir iletişim yapılandırmasına sahip olması nedeniyle konuyla ilgili iletişim kurulamamıştır. Facebook şirketinin sayfa uygulamalarında gerçekleştirdiği filtrelemelerle ilgili belirtilmiş bir düze açıklamasının bulunması da dikkat çekici bir durumdur. Bu sorun, yalnızca sayfa yönetimi tarafından görülebilen bu engellenmiş iletilerin yönetici tarafından tek tek görülebilir hale getirilmesi yoluyla düzeltilebilmiştir.

---

[24] Amerika ve Kanada dışındaki kullanıcılar, Facebook Ireland Limited ile sözleşme imzalamaktadır (www.facebook.com).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 14. Filtrelenmiş İletilerin Zincir İçinde Görünüşü

Bu örneklerin de işaret ettiği gibi, SL ve Facebook uygulamaları görünüşte herkesin eşit biçimde kullanımına açık alanlar gibi görünse de şirketlerin kendi platformları üzerindeki bu katılımcı etkinliklere dolaylı/isteğe bağlı olarak etki etmeleri söz konusudur. Her iki platformun kullanıcı anlaşmaları ve buna bağlı ekleri[25] incelendiğinde her iki kuruluşun da hem bu platformlar üzerinde oluşturulan forumları hem de katılımcıların hesaplarını tek taraflı iptal etme hakkını ellerinde tuttukları görülmektedir. Bu olanak, kullanıcının ortama üye olurken imzalamak zorunda olduğu lisans anlaşması ve bu anlaşmayı imzalayarak kabul ettiği sayılan başka ekleriyle de (topluluk standartları, kullanım ilkeleri gibi) şirket lehine güvence altına alınmıştır. Bu şirketlerin zaman zaman anlaşma hükümlerini tek taraflı olarak değiştirebildiği de görülürken özellikle hükümlerin esnek ve yoruma açık oluşları, şirketlerin yanlı olarak

[25] Second Life: secondlife.com/corporate/tos.php?lang=en-US; Facebook: facebook.com/legal/terms

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

karar alabilmelerini ve bu kararlarının kolaylıkla uygulayıcısı olabilmelerinin yolunu açmaktadır.

Dileyen herkesin tartışma ortamında yer alabilmesi, tartışmanın temel gerekliliklerinden biri olmakla birlikte, müzakereci katılımı etik bakımdan sağlamada tek başına yeterli değildir. Katılım ortamına herkesin erişebilmesinin yanı sıra, katılımcıların ortamda gerçekleşen tartışmalara da eşit bir biçimde katkı yapabilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle erişilebilirlik ilkesinin yanında, söylemsel eşitlik ilkesi de bir önkoşul olarak sağlanmalıdır.

4.2.2. Söylemsel Eşitlik İlkesi

Söylemsel eşitlik ilkesi, bir(kaç) katılımcının ya da görüşün forumda baskınlaşmaması gerektiğini ve tartışma sürecinde tüm katılımcıların seslerini eşit bir biçimde duyurabilmesini öngörmektedir. Araştırmada söylemsel eşitlik ilkesinin TPA, WTF ve ÜBSO temelli forumlara ne ölçüde ve nasıl yansıdığının değerlendirilmesi, katılımcıların tartışmalara yaptıkları katkının miktar ve oran açısından saptanması ile ortama yansıyan güç ve egemenlik ilişkilerinin neler olduğu ve hangi bağlamlarda baskınlaşabildiklerinin çözümlenmesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

4.2.2.1. Tartışmalardaki katkı dağılımı

Ortamlardan TPA'da tartışma oturumları çok sayıda kişinin katılımıyla gerçekleşmekte ve tartışma süreçlerinde bu katılımcılardan bazıları daha az, bazıları ise daha çok ileti üretebilmektedir. Bu durumun söylemsel eşitlik ilkesi bakımından değerlendirilmesinde ise öncelikle, üretilen ileti miktarına göre katılımcıların dağılımı gözlemlenmiştir (Tablo 14).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 14. TPA Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı

İleti Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde	Toplam Yüzde
1	574	60.9	60.0
2	142	15.1	76.0
3	57	6.1	82.1
4	36	3.8	85.9
5-9	72	7.6	93.5
10-20	38	4.0	97.6
21-40	16	1.7	99.3
41-60	4	.4	99.7
61-80	2	.2	99.9
81-100	1	.1	100.0
Toplam	942	100.0	

Tablo 14'e göre TPA'daki tartışmalara yalnızca 1 iletiyle katkı yapan katılımcılar, tüm tartışmacıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu oran tek-seferlik (one-timers) olarak ifade edilen (Graham, 2009: 25), tartışmalara bireysel katkıları oldukça düşük ve tartışmalarda süreklilikleri olmayan katılımcıların ortamda oldukça yüksek oranda bulunduklarını göstermektedir. Tartışmalara daha sürekli bir katılım sergileyerek 5 ve üzerinde ileti üretenler ise, tüm tartışmacıların yalnızca %7.6'sını oluşturmaktadır. Dolayısıyla TPA'da katılımcıların büyük bir bölümü tartışma başlığı ile ilgili görüşlerini belirtmekte ve daha sonra kendi görüşlerine bir yanıt talep etmeyerek ya da başka kişilerin iddialarını yanıtlamayarak ortamdan çekilmektedir. Dolayısıyla bu ortamdaki katılımcıların büyük çoğunluğu bir tartışma etkinliği gerçekleştirmemektedir.

Bununla birlikte bireylerin ürettiği ileti miktarının toplam ileti içindeki dağılımı ise şöyledir (Şekil 15):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

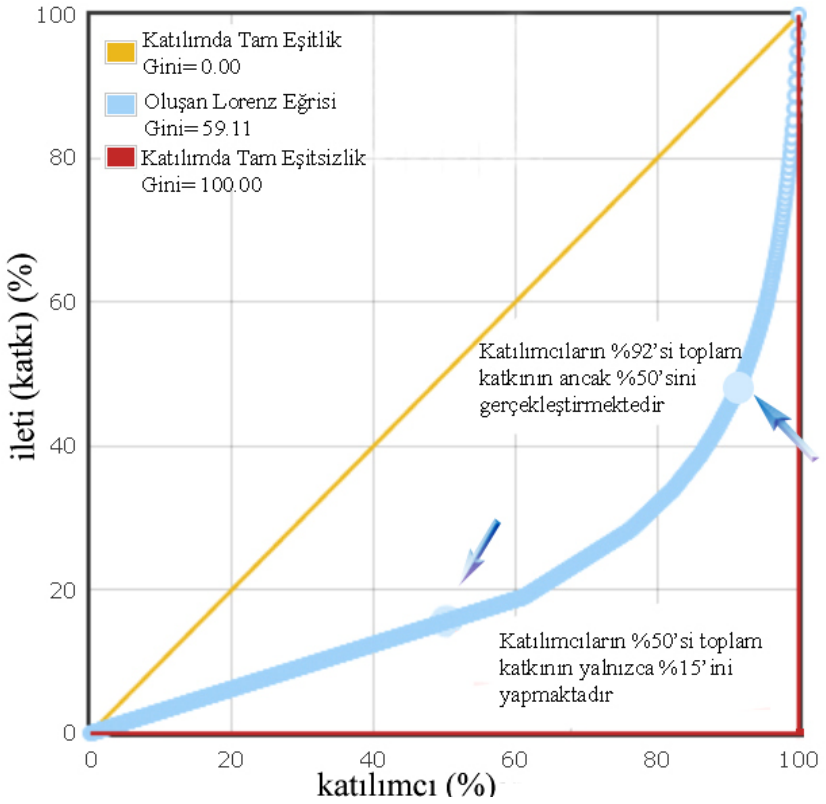

Şekil 15. TPA Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Lorenz eğrisi orta çizgiye ve Gini katsayısı da sıfıra yaklaştıkça bireyler arasında katkı yapma dağılımının eşit olacağı göz önünde bulundurulduğunda, TPA'da tartışmacıların ortama yaptığı katkının eşit olmadığı açık bir biçimde görülmektedir (Şekil 15). TPA'daki katılımcıların yalnızca %8'i ortamdaki tüm iletilerin yarısını üretmektedir. Bir kez ileti girenlerin oransal yüksekliğine karşın ağırlıklı ileti üretiminin sayıca oldukça az bir katılımcı grubunda toplanması, bu ortamda söylemsel eşitliğin bulunmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

ÜBSO ise, küçük grup etkileşiminin gerçekleştiği bir ortamdır. Bu ortamdaki az sayıdaki tartışmacının, bir tartışma sürecinde daha çok katkı yaptığı ve ileti ürettiği bir önceki bölümde saptanmıştır (Tablo 9). Bu katkıların katılımcılar arasında eşit bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği ise, bu bölümde Tablo 15 ve Şekil 16'daki bulgular ışında değerlendirilmektedir.

Tablo 15. SL Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İleti Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde	Toplam Yüzde
1	1	3.2	3.2
2	1	3.2	6.5
3	1	3.2	9.7
4	1	3.2	12.9
5-9	2	6.5	19.4
10-20	8	25.8	45.2
21-40	12	38.7	83.9
41-60	3	9.7	93.5
61-80	4	3.2	96.8
81-100	1	3.2	100.0
Toplam	31	100.0	

Tablo 15'te de görüldüğü gibi ÜBSO'daki katılımcılar, TPA'dan farklı olarak, az sayıda ileti üretme davranışını oldukça nadir gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte katılımcıların ürettikleri 5 ve üzeri iletiler, tüm iletilerin %87'sini oluşturmaktadır. Katılımcı frekansının daha yüksek ileti üretiminde toplanması, ortamın söylemsel eşitlik açısından olumlu değerlendirilmesini de sağlamaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

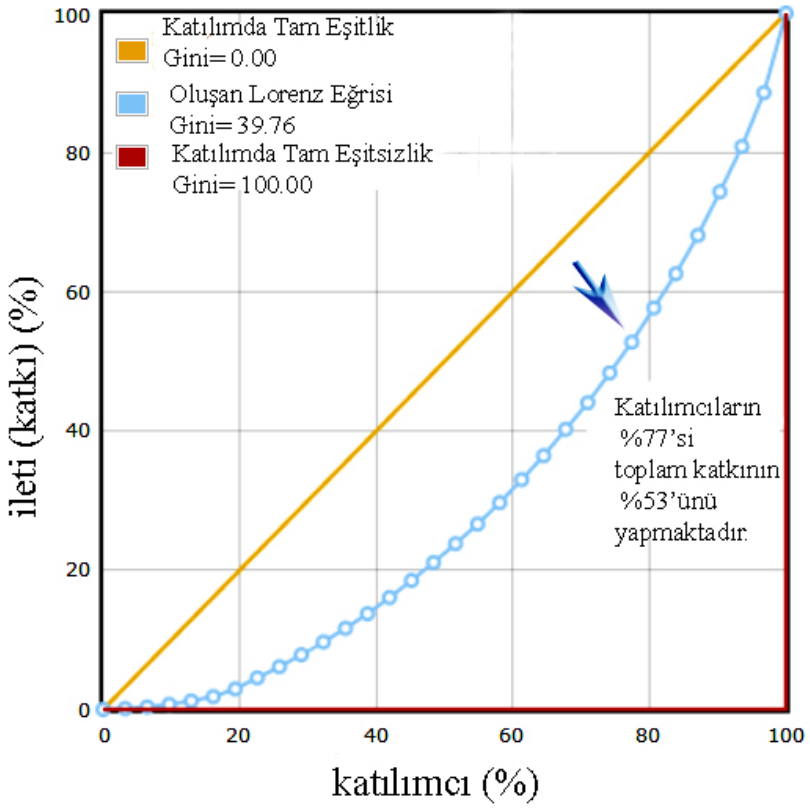

Şekil 16. ÜBSO Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı çerçevesinde tartışmacıların katkı dağılımı incelendiğinde ise, bu bulguların da TPA'ya göre olumlu olduğu görülmektedir. Lorenz eğrisi mükemmel eşitlik çizgisine yaklaşmakta ve Gini katsayısı düşmektedir. ÜBSO'daki katılımcıların %33'ü tartışmalarda oluşturulmuş iletilerin yarısını üretmişlerdir. TPA'da bu oranın % 8 olduğu göz önüne alındığında, ÜBSO oturumlarında katılımın daha eşit bir biçimde gerçekleşmekte olduğunu söylemek olanaklıdır.

ÜBSO öteki iki ortamdan farklı olarak metin ve ses temelli iletilerin birlikte (karma) üretilebildiği ortamlardır. Bu bağlamda etkileşim tabanının karma olduğu tartışmalarda sesli iletilerin ortamda baskınlaşması da olasıdır. Çözümleme kümesinde bulunan tartışmalardan 3'ü karma olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tartışmalarda üretilen ses ve metin temelli iletiler ile bu iletilerdeki toplam kelime miktarları (ileti uzunluğu) dağılımları şöyledir:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

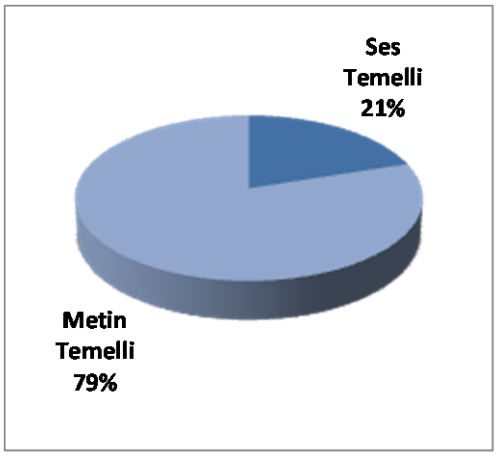

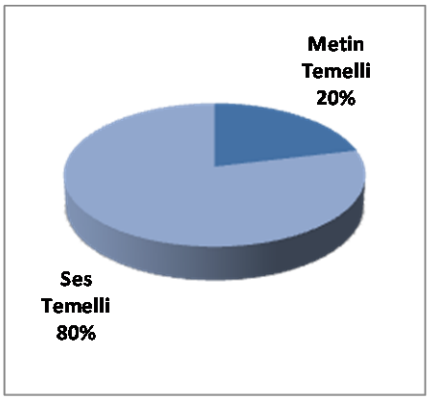

Şekil 17. Türlerine Göre İleti Dağılımı *Şekil 18. Türlerine Göre Kelime Dağılımı*

Görülmektedir ki ÜBSO'da karma oturumlarda, metin temelli iletiler (% 79) sesli iletilere göre daha çok üretilmektedir. Bu oturumlarda katılımcılar ağırlıklı yazarak ileti üretmekte ve bu çerçevede metin temelli iletişimin ortamdaki egemen etkileşim tabanı olduğunu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ortamda çok ileti üretmek daha çok şey söylemek anlamına gelmemektedir. Metin tabanlı iletiler daha sık üretilmekle birlikte kelime uzunlukları değerlendirildiğinde sesli iletilerin ortamda üstünlük sağladıkları görülmektedir. Ses temelli katılan tartışmacılar az sayıda ancak daha uzun süre konuşmuşlardır. Şekil 18'de de görüldüğü gibi sesli etkileşim sağlayan katılımcılar ortamda oldukça uzun iletiler üretmektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak sesli katılımcıların ortamda söylemsel eşitliği zedelediğini ve yazarak katılan tartışmacılar karşısında baskınlaştığı söylemek olanaklıdır. bir durum olarak da yorumlanabilir. Bu bulguyla ÜBSO'da eşitliğin önündeki engellerden birinin karma etkileşim olduğu görülmektedir.

Tartışma forumlarından WTF'de de söylemsel eşitlik ilkesinin ne derecede gerçekleştiğini saptamaya yönelik olarak öncelikle, katılımcıların ürettikleri ileti miktarlarının dağılımına odaklanılmıştır. Konuya yönelik bulgular ise şöyledir (Tablo 16):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 16. WTF Üretilen İletiye Göre Katılımcı Dağılımı

İleti Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
1	323	39.9	42.2	42.2
2	128	15.8	16.7	58.9
3	87	10.7	11.4	70.3
4	52	6.4	6.8	77.1
5-9	112	13.8	14.6	91.7
10-20	53	6.5	6.9	98.6
21-40	8	1.0	1.0	99.6
41-60	2	.2	.3	99.9
61-80	1	.1	.1	100.0
81-100	-	-	-	
Toplam	766	94.6	100.0	
Kayıp değer	44	5.4		
Toplam	810	100.0		

Tablo 16'ya göre WTF'da da TPA'ya benzer biçimde, bir kez ileti üreten ve daha sonra tartışmaya katılımı sürdürmeyen kişiler, yüksek bir orana sahiptir. Katılımcıların %77'si 4 ve altında ileti üreterek seyrek olarak nitelendirilebilecek bir katkı gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte tüm katılımcıların %8'lik bir bölümünü 5 ve üzerinde ileti üreten katılımcılar oluşturmaktadır. Katılımcıların ürettikleri iletilerin toplam ileti içindeki dağılımı ise şöyledir (Şekil 19):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

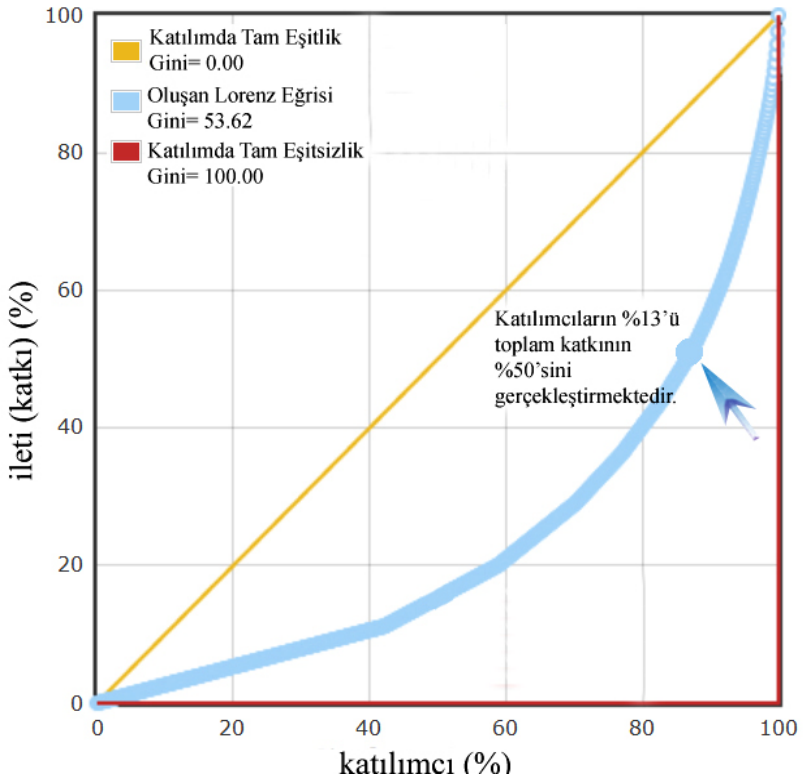

Şekil 19. WTF Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Hem Lorenz eğrisi hem de Gini katsayısı WTF'de de söylemsel eşitliğin zedelenmekte olduğunu göstermektedir. Bu ortamdaki katılımcıların %13'ü toplam ileti üretiminin yarısını gerçekleştirmektedir. Bu oran TPA'dan yüksek ve ÜBSO'dan ise düşüktür. Bu çerçevede söylemsel eşitlik ilkesinin WTF'de TPA'dan daha olumlu bir düzeyde olduğu görülmekle birlikte ortamda çok sayıda ileti üreten az sayıdaki kişinin bulunması da söz konusudur.

4.2.2.2. Tartışmalara yansıyan güç ve egemenlik

Söylemsel eşitlik ilkesine yönelik çözümlemenin nicel bulguları, TPA ile WTF'de tartışmacıların ortama yaptıkları katkının eşit olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu durumun katılımcıların kendi tercihlerinden (konuşmayı istememe, dinleme amacıyla ortamda bulunma gibi) kaynaklanabilmesi olası görülmekle birlikte ortamda bazı katılımcı ya da grubunun baskınlaşması nedeniyle de gerçekleşebilmesi söz konusudur. Bu durumun açıklığa kavuşturulabilmesi için her üç ortama yansıyan güç ve egemenlik ilişkilerinin neler olduğu ile bunların hangi bağlamlarda gerçekleştiği eleştirel söylem çözümlemesi (ESÇ) aracılığıyla betimlenmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ESÇ, her üç ortamda da tartışılan ve en çok katılımın gerçekleştiği konu sıralamasında en üstte yer alan 'Kürt sorunu ve terör' konusu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu konu yaşanan terör olayları, anadilde eğitim talepleri, özerklik, AKP yönetiminin 'Kürt açılımı' siyaseti ile farklı çizgilerdeki siyasal partilerin konuya yaklaşımları ve açıklamaları çerçevesinde ülke gündeminde sürekli yer alan bir konudur. Bu duruma koşut olarak konu, her üç forum gündeminde de katılımcıların ilgi gösterdikleri ve tartıştıkları bir konu olmuştur. Kürt sorunu ve terör konusu bağlamında söylemsel eşitlik ilkesinin ESÇ değerlendirmesi, *tartışma gündeminde baskınlaşma, dikkatin tekelleştirilmesi* ile *saygısız ifade ve davranışlar* kategorileri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Günümüzdeki birçok ulus-devlet çok etnili bir yapıya sahiptir. Etni(site) ya da etnik topluluklar olarak ifade edilen bu grupları tanımlayan öğeler (ırk, dil, din, kan bağı, kültürel özellikler gibi) değişebilmekle birlikte bu konuda temel olan, etnilerde grup aidiyeti ile bir ortaklık duygusunun varlığıdır. Bir etnik topluluğun üyesi olması temelinde birey, etnik kimliğe de sahiptir ve başka etnik topluluklarla etkileşiminde kendisini 'biz' ve 'onlar' tanımlamasıyla konumlandırmaktadır (Eriksen, 1997 :35). Etnik kimlik, bireylerin ortak simge ve değerleri ya da inançları benimsemesine yol açmakta, bu çerçevede hareket edebilmesini sağlamaktadır (Karakoç, 2009: 9). Fikir sistemleri olarak ideolojiler de (van Dijk 2003: 17) aynı zamanda etnik grup aidiyetliği bağlamında yüklenirken, etnik kimlik bir toplumdaki önyargı, ayrımcılık, ırkçılık gibi tutum ve davranışların, toplumsal çatışmanın bir kaynağı da olabilmektedir.

Bununla birlikte "her ulus devlet temelde bir ulus kimliğine sahiptir" (Çeçen, 2009: 199). Türkiye de ulusal kimliklenme sürecinde anayasasında Türk milletini tanımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre; Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Bu ifadede Türk milleti tanımlamasının bir etnisiteye dayanmadığı ve Türkiye vatandaşı olmayı temel temel aldığı görülmektedir. Bu yaklaşım ülke içinde yaşayan tüm etnik-kültürel kimlikleri, kendi kimliklerini de koruyarak, Türk üst-kimliği altında birleştirmeyi amaçlamaktadır. Ulusal bir üst-kimlik oluşturma süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devletleşme süreciyle başlamıştır. Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

süreçte Türkiye Cumhuriyeti içerisinde bulunan birçok etnik-kültürel topluluk (Laz, Çerkez, Boşnak gibi) Türk milli üst-kimliği altında birleşirken, Kürt etnisitesinde bu eklemlenme tam olarak gerçekleşmemiş ve zaman içerisinde yaşanan gelişmelerle birlikte bu ayrımlaşma daha da belirginleştiğini söylemek olanaklıdır. Yeğen'e göre (2009: 83) "günümüzde kitle gösterilerinde yaşananlar, Kürt kökenli nüfusun yoğunlukta olduğu illerde oy verme davranışının belirli bir kalıba oturması, Kürtlerin önemli bir bölümünün etno-kültürel bir durum olarak Türklük dairesinin içine girmeye direndiğinin ve yurttaşlık olarak Türklükten yabancılaştıklarını göstermektedir".

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel sürecinde gerçekleşen olayların toplumsal ve bireysel düzleme yansımaları çerçevesinde, son yıllarda toplumsal kutuplaşma ve çatışma tartışmaları gündemde yer almaktadır. Bu noktada Saraçoğlu (2011: 10) Türkiye toplumunun tarihinde herhangi bir ırkçılık biçimine bulaşmamış olduğunu belirterek İzmir gibi illerde yaşanan olaylara[26] işaret etmekte ve özel olarak etnik grup aidiyet temelli şiddet olaylarının bu topraklar için gerçekten yeni olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bu kutuplaşma ya da çatışma durumu her iki etnik topluluğa üye olan kişilere genellenemez. Yurttaş düzleminde, sorunun tanımı ve kapsamı, tarafları ile sorumluları ya da çözümü gibi boyutlarına yönelik çok çeşitli bakış açıları ve yorumlar bulunmaktadır. Sanal ortamlarda gerçekleşen yurttaşlar arası etkileşim süreçlerinin de bu çeşitliliği yansıtabilmesi ve bunu koruyabilmesi, söylemsel eşitlik ilkesi için gereklidir. Tartışma ortamına yansıyan grup aidiyetleri ve ideolojileri temelinde hareket etmekte olan katılımcıların bu durumu açık ya da gizil bir biçimde engellemesi de olasıdır. Araştırmada bu durum, tartışma gündeminde baskınlaşma, oturumdaki ilgi ve dikkatin tekelleştirilmesi ile katılımcı üzerinde baskı kurmaya yönelik söylemlerin üretilmesi süreçleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Aşağıda söylemsel eşitlik ilkesinin bu bağlamdaki ESÇ'si sırasıyla TPA, ÜBSO ve WTF üzerinde gerçekleştirilen tartışmalarla verilmektedir.

TPA forumunda 'Kürt sorunu ve terör' konusu başlığı altında gerçekleşen tartışma oturumlarında, tartışmanın aktörleri olan katılımcıların sahip oldukları grup aidiyetlerinden bazılarını (etnik, siyasal ya da dini) öne çıkararak tartışabildikleri

[26] Örneğin, 2008 yılında Altınova'da ve 2009 yılında Bayramiç'te yaşanan olaylar (Saraçoğlu, 2011: 8).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görülmektedir. Katılımcılar, bu grup aidiyetlerini tartışma süreçlerinde söylemlerine yansıtmaktadır. Bu çerçevede TPA'da tartışmalara yansıyan temel ideolojilerin, Türk ya da Kürt etnisitesine aidiyet temelinde etnik-kültürel milliyetçilik ideolojiler (etnik ayrımcı ideolojiler) olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra İslami ideoloji ile etnik ayrımcılık karşıtı ideolojiler de zaman zaman oturumlarda yer almaktadır. Katılımcıların bazıları grup aidiyetleri bağlamında iç grup (biz) - dış grup (onlar) ayrımı yapmakta, dış grup genelleyerek türdeş bir kitle olarak görmekte ve örneğin 'sizler' gibi ifadeler kullanmaktadır. Burada katılımcıların kullandığı temel ideolojik stratejilerin ise, van Dijk'ın (2003: 79) da belirttiği gibi, olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma olduğu görülmektedir. Bu bulgular aşağıda söylemsel eşitlik çözümlemesi bağlamında açımlanmakta ve yorumlanmaktadır.

TPA forumunda söylemsel eşitlik ilkesi öncelikle *tartışma gündeminde baskınlaşma* kategorisi çerçevesinde çözümlenmiştir. TPA'da tartışma gündeminde baskınlaşma, tartışma konusunu oluşturan çeşitli boyutların katılımcılar tarafından tartışma gündemine taşınması ile karşıt- kamunun gündeme getirdiklerinin göz ardı edilmesi çerçevesinde gerçekleşebilmektedir. TPA tartışma metinleri çözümlendiğinde, belirli katılımcıların konunun belirli boyutlarını gündeme getirme eğilimlerinin olduğu görülmektedir. Bu süreçte katılımcılar, grup aidiyetleri temelinde davranmakta ve konunun çeşitli boyutları içerisinden bazılarını öncelerken bazılarını da göz ardı etmektedir. Bu durumun TPA'da konu ile ilgili her üç oturumda da benzer bir biçimde gerçekleştiğini ve tartışmacıların grup aidiyetleri bağlamında gelenekselleşmiş söylemlere ve temalara odaklandıklarını söylemek olanaklıdır.

'Kürt sorunu ve terör' ana gündemi altında gerçekleşen üç oturumda devletin uyguladığı siyaseti eleştiren ve anadilde eğitimi destekleyen katılımcıların, yasaklar ve yaptırımlar, askeri operasyonlar, Kürt etnisitesinin nüfusu ve tarihi ile Kurtuluş Savaşı'nda verilen destek gibi konuları gündeme taşıdıkları görülmektedir. Bu kişilerden etnik kültürel aidiyetleri bağlamında tartışan katılımcılar ise, öncelikli olarak 'onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula' ve daha sonra ise 'bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula' stratejilerini gündem oluşturma sırasında kullanmaktadır. Katılımcılar konuları, 'onlar' nitelendirmesi çerçevesinde ve 'devlet' ile 'asker' bağlamında gündeme taşıyabilmekte,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

zaman zaman ise bu nitelendirme 'Türk etnisitesi'ne de yönelmektedir. Bunun yanı sıra 'bizim kendi insanlarımız' bağlamında gündeme getirilen konularda ise, iç grup üyelerinin kurban(lar), mağdur(lar) olarak temsil edilmesi söz konusudur. Aşağıda bu çerçevede gündemi değiştirme girişimlerini içeren iletilerden bazıları yer almaktadır:

> **R.M:** Güneydoğu veya Doğu Anadolu'ya yapılan askeri operasyonlara karşıyım. **Türkiye** yıllardır bunları yapıyor. Asıl sorunun nerden kaynaklandığını araştırıp bulması ve varsa hata iyileştirmesi gerekiyor. Bölgeye askeri operasyon yaparak kendine kin ve öfke yaratmaktadır… Artık bu **savaş**lardan bıktık.! **Türk insanının önyargılarıyla** bölgeye bakış acısını bir değiştirmesi lazım...

Yukarıdaki metin anlam düzeyinde çözümlendiğinde tartışmacının, 'Kürt sorunu ve terör' konusuyla ilgili var olan sorunlar ile çözüm yollarını konulaştırdığı görülmektedir. Bu çerçevede savaş, inkâr, kin ve öfke temalarıyla yapılan operasyonlar ve sonuçları olumsuzluklar olarak ayrıntılandırılmakta ve bu siyasetin uygulayıcısı olarak Türkiye ifadesiyle 'devlet' sorunsallaştırılmaktadır. Katılımcı ayrıca 'onlar' bağlamında ve 'önyargı' temasıyla Türk etnisitesini de konulaştırmakta ve sorunsallaştırmaktadır. Bu süreçte katılımcı, 'biz' çerçevesinde bölge halkının devlete ve operasyonlara yönelik kin ve öfke ile bıkkınlık duygularını tüm bölge halkına genelleştirmekte, nokta ve ünlem gibi noktalama işaretlerini ise, bu duygu durumuna yönelik vurguyu arttırmak için kullanmaktadır. Aşağıda ise benzer 'olumsuz ötekini sunma' stratejisi çerçevesinde ancak dini grup aidiyeti vurgusu bağlamında bir konu girişi yer almaktadır:

> **M.K:** … **devlet** bir kere olsun inkar politikasını bıraksa….ve dese bizi yaratan Allah onları da yarattı, bize gelen peygamber onlara da geldi, Kuran ikimizin ortak kitabı, biz de müslüman onlarda.. eee ozaman **bizim derdimiz ne kürtlerle ugraşıyoruz haklarını verelim** kardeş gibi yaşıyalîm analar aglamasın insanlar ölmesin **bu ülkeyi paylaşalım.** İşte oturup bunu düşündükleri zaman bu savaş biter ve **türkiye ve kürdistan** rahata erer olay budur, çok zor değil yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yukarıdaki iletide, katılımcı hem etnisite hem de dini grup aidiyeti bağlamında bir söyleme sahiptir. Bu çerçevede katılımcı, bir yandan etnisite temelli iç-grup ve dış-grup ayrımı yapmakta ve dış grup olarak 'devlet'i sorunsallaştırmakta, bir başka yandan ise her iki etnisitenin Müslüman grup aidiyetine vurgu yapmakta ve Müslüman üst-kimliğinin birleştiriciliğine işaret etmektedir. Söylem; eylem ve etkileşim bileşeni açısından değerlendirdiğinde, '*bizim derdimiz ne kürtlerle ugraşıyoruz'*, '*haklarını verelim*' gibi ifadelerle dış grubu suçlama ve iç grubu ise bir mağdur gösterme eylemleri gerçekleştirilmektedir. Bu iletide katılımcı 'kardeşlik' gibi geleneksel bir tema kullanmakla birlikte '*bu ülkeyi paylaşalım*', '*türkiye ve kürdistan rahata erer*' ifadeleriyle aslında iki etnik grup bağlamında bir kutuplaştırma yapmakta ve ayrılıkçı tutumunu gizil bir biçimde ifade etmektedir. Aşağıda ise siyasal grup aidiyeti bağlamında gündem değiştirme girişimi yer almaktadır:

> **N.K.:** bugün bu ülkede ne kadar kürt var sayı olarak. bunların hepsi bdp ye mi oy veriyor sanıyorsunuz. **eğer ak partinin attığı adımlar olmasaydı** bugün bu ülke o kadar huzurlu olmayacaktı. **sen ya sev ya terk et dersin** bir de bakmışsın şurada bir bomba patlamış en yakın arkadaşın akraban ölmüş. **neden anadile karşı çıktığın için.**

Yukarıdaki metinde anadilde eğitim konusunda bir otorite ve uzlaşma zemini olarak AKP gösterilmekte ve etnik temelli ideolojileri temsil eden başka partiler dışlanmaktadır. Kürt etnisitesini temsil eden parti BDP açık bir biçimde, 'ya sev ya terk et' söyleminin egemen olduğu milliyetçi görüş çizgisi ise dolaylı bir biçimde eleştirilmektedir.

Aşağıdaki metnin üreticisi olan tartışmacı ise, artan terör olayları bağlamında ırkçılık karşıtı söylemi empatik olarak gündeme taşınmaktadır:

> **N.Ç.:** Irkçılığın savunulur hiç bir yanı yok **ben türküm ama bence kürtlere haksızlık ediliyor** belki kürt olsam bende şuan dağda olurdum

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ırkçılar yüzünden. hiç bir milletin başka bir milleti asimile etmeye hakkı yok

Katılımcı N.Ç., Türk etnisitesinden olduğunu belirtmesine karşın, grup aidiyeti ile örtüşmeyen söylemiyle gündemi değiştirmiştir. Bu katılımcı kendi etnisitesini asimilasyon ve ırkçılık yaptığı gerekçesiyle açık bir biçimde suçlamaktadır. Bu süreçte katılımcı aşırı genelleme yapmakta ve sorunun yaratıcısı olarak Türk milletini genel olarak sorunsallaştırmaktadır. Katılımcının terörü destekleyen köktenci tutumu da dikkat çekmektedir.

C.B.: cozumu ıstemeyenler war onlara bısey olmuyor **sana bana oluyo** git bir bak **hangı asker polısın babası zengın hepsı de fakır**

Yukarıdaki metinde katılımcı ise, verilen şehitlere yönelik karşıt-kamu tepkisi bağlamında, sınıf ideolojisini içeren bir söylemle ortak düşman göstermekte ve böylelikle oturumda yeni bir gündem oluşturmaktadır. Kürt etnisitesinden olan bu katılımcı sorununun çözümü için gerçekleştirilen girişimleri samimi bulmamaktadır. Bu çerçevede, iç grup-dış grup tanımını sınıfsal olarak kuran katılımcı, bu sorundan çıkar sağlayan egemen güçlerin varlığını belirtmektedir. Katılımcı, iç grup olarak tanımladığı gelir düzeyi düşük (orta ve alt) sınıfı ise zarar gören mağdurlar/kurbanlar olarak konumlandırmaktadır.

Bunun yanı sıra devletin uyguladığı siyaseti eleştiren ve anadilde eğitimi destekleyen bazı katılımcılar, Kürt etnisitesinin nüfusu ve tarihi ile Kurtuluş Savaşı'nda verilen destek gibi konuları da *olumlu kendini-sunma* stratejisiyle gündeme getirmektedir. Bu konuların gündeme getirilmesi, etnik öğeler bakımdan övünç, iç grup kayırmacılığı ile güçlü gösterme çerçevesinde ve 'dış grup' karşısına kendi niteliklerini koyma gibi çeşitli bağlamlarda gerçekleştirebilmektedir.

C.B.: operasyon yapılırsa turkıye sehırlerı savas alanına döner tak ın bınlerce mılıtanı var tak (… kurdıstan ozgurluk sahınlerı)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> **C.B.:** en basta turkıye cozumu dısarda arayacagına **ıcerde** muhataplarıyla arasın benım bıldım barıs yapılırken **savasan ıkı taraf** arasında yapılır oda bellı zaten

Yukarıdaki her iki konu da aynı katılımcı tarafından ve Kuzey Irak'a askeri operasyon yapılması bağlamında oturum gündemine taşınmıştır. Konunun gündemde yer almasını sağlamak amacıyla, bu katılımcının TAK olarak söz ettiği oluşumla ilgili, başka katılımcıların kendisine soru yöneltmemesine karşın, bilgi içeren (kurucu, kuruluş yılı gibi) iletiler oluşturmayı oturum boyunca sürdürdüğü görülmüştür. Katılımcı böyle bir operasyon yapılmasının sonuçlarından biri olarak, Türkiye'deki tüm şehirlere genelleştirilen bir savaş vurgusu yapmaktadır. Burada katılımcı uslamlama sürecinde, iç-grubun hem örgütlülüğünü belirtmekte hem de sayısal bilgilerini vermektedir. Söylem, etkileşim ve eylem düzeyi bakımından incelendiğinde ise dış grubu suçlama ve sorunsallaştırma, söz edimleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Buna benzer bir biçimde aynı katılımcının ikinci açılımında da bu savaş vurgusunun olduğu ve bunu yanı sıra 'savaş' ifadesinin iki devlet arasında kullanılması temelinde devlet ile aynı konumda bulunmaya gönderme yaptığı görülmektedir.

Aşağıda ise anadilde eğitim hakkının tanınmasını destekleyen bir katılımcı Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Kürt etnisitesinin nüfusunu gündeme taşımaktadır:

> **E.B:** bu memlekette 30 milyona yakın kürt var.. hepsi neden türkçe öğrenmek zorunda??

Yukarıdaki metinde ise bir başka katılımcı, sayı bakımından bir vurguyu etnik-kültürel grup temelli gündeme getirmektedir. Bu süreçte katılımcı iç grup kayırmacılığı bağlamında rakamsal bilgi vermekte ve bu nüfusun büyüklüğünü vurgulamaktadır. Türkiye'de yaşayan Kürt nüfusu tam olarak bilinmemekle birlikte tartışmada başka Kürt kökenli katılımcıların bu nüfusu 12-15 milyon olarak ifade ettikleri de görülmüştür. Bu katılımcının ise 30 milyon ifadesiyle kendi grubunu kayırma ve savını destekleme amacıyla abartılı rakamlar verdiğini de söylemek olanaklıdır. Bunun yanı sıra van

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Dijk'ın (2003: 100) da sayı oyunu olarak ifade ettiği bir strateji temelinde de yorumlanabilecek olan bu metninde katılımcı, niceliksel tanımlamasını Türkiye nüfusuna oranlamak yerine rakamsal olarak belirtmekte ve böylelikle daha güçlü bir etki yaratabilmektedir. Katılımcı sayıca çokluk bildiren gerekçesi temelinde ise, Türkçe öğrenmeyi sorgulamakta ve bu bağlamda ayrılıkçı bir söylemi gündeme getirmektedir.

Anadilde eğitimi destekleyen katılımcılar oturumlarda *olumlu kendini-sunma* stratejisi çerçevesinde ayrıca tarihsel ve coğrafi bağlamları da konulaştırmaktadır:

> **F.A:** … Kürtler M.Ö. 350 yılından beri Mezopotamya'da yaşıyor anavatanımız orası
> **Y.I.:** Biz Mezopotamyanın çocukLarıyız…

Yukarıdaki her iki ileti de anadilde eğitim tartışmasında, karşıt-kamunun Kürt etnisitesinin Türkiye Cumhuriyeti içinde yaşadığını belirtmesi bağlamında gündeme getirilmiştir. Bu metinlerde, katılımcılar kendi etnik gruplarına ait tarihi ve coğrafi öğeleri öne çıkararak uslamlama yapmakta ve anadilde eğitim taleplerini gerekçelendirmektedir. Bu katılımcılar ayrıca BİZ tanımlamalarıyla etnisiteye aitlik ve bu aidiyetten dolayı övünç vurgusu da yapmaktadır.

Gündem oluşturma süreçlerinde ayrıca Kürt etnik-kültürel kökenli bazı katılımcıların karşıt-kamunun gündeme getirdiği konuları da göz ardı etme eğilimi olduğu saptanmıştır. Bu katılımcıların özellikle terör örgütü PKK'nın eylemleri, dış güçlerle işbirliğinde olan PKK'nın Kürt halkını kullanması, anadilde eğitimle gündelik yaşama uyumun zorlaşması ve bölünme konularını tartışmadıkları ya da bu konuları kendi savlarını gündeme getirerek dışladıkları görülmektedir.

> **M.Y.:** pkk türklerin kürtlere yaptıkları sonucu ortaya çıktı kendinizi avutmayın arkadaşım israil abd falan bırakın bunları …

Katılımcı M.Y. söylemleriyle, karşıt-kamu tarafından gündeme taşınan dış güçler ve terör örgütü ilişkisi konusunu yadsımakta ve buradan yola çıkarak terör örgütünün

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

egemen etnisitenin eylemlerinin bir sonucu oluştuğu savını gündeme taşımaktadır. Burada katılımcının 'bizim kötü şeylerimizi vurgula*mama*' temelinde, terör örgütünün Kürt halkı yerine İsrail ve ABD gibi ülkelerin siyasetine hizmet eden bir yapılanma olduğu savının gündemde yer almasını eleştirmekte ve bu konuyu tartışmamakta, yerine başka bir sav gündeme getirerek bu konuyu gündemden dışlamaktadır. Söz edimleri bakımından metin incelendiğinde ise, katılımcı etnik ayrımcı söylemler temelinde Türk etnisitesini suçlamakta ve sorunsallaştırmaktadır. 'Onlar'ın suçlu olduğu hakkında genel bir görüş ifadesi bulunan bu metinde böylelikle terör örgütünün var olma sebebi de meşrulaştırılmaktadır.

Anadilde eğitime karşı çıkan ve Türk milleti üst-kimliği altında bir arada olmayı savunan katılımcılar ise, bölünme, verilen şehitler, terör örgütü PKK, Kürt etnisitesi ve PKK ayrımı, dış güçlerin soruna etkisi, eşit bir gündelik ve siyasal yaşam gibi konuları gündeme taşımaktadır. Bu katılımcılar dış-grup bağlamında öncelikle terör örgütünü sorunsallaştırmakta bununla birlikte eleştiri zaman zaman 'onlar' biçiminde etnisiteye de yönelmektedir.

'Kürt sorunu ve terör' konusuyla ilgili oturumlarda bölünme karşıtı söylemin, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok-etnili yapısını gündeme getirdiği görülmektedir:

> **M.B.:** … dedelerimiz bu ülke icin omuz omuza savasmis. yok ben kürdüm ben ceçenim ben arnavutum dememis. yanlizca BU ülke icin savasmislar. yani burasi hepimizin ulkesi. bunu benimsersek sorun cozulebilir.
> **D.Ö.:** Kardes ben Türk'üm ama Dadasım . . ben de mi diyeyim dadasistân istiyorum. 'laz'dami desin bayrak istiyoruz … bizim Tek Bayragimiz Var O da Anıtkabirde savruluyor … Bu Milleti 3-5 kişi bölemez…

Katılımcı M.B., BİZ vurgusunu ulusal birlik teması bağlamında yapmakta ve Kurtuluş Savaşı'nda yaşanan dayanışmayı da örnek göstererek savını desteklemektedir. *'Yani burasi hepimizin ulkesi'* ifadesiyle Türkiye'deki tüm etnik grupların bir arada bulunması konusu anlamsal olarak yinelenmektedir. Bölünme karşıtı bir başka söylemin sahibi olan tartışmacı D.Ö. ise, ülkedeki etnik çeşitliliği, kişisel hikâyesi bağlamında gündeme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

getirmekte ve başka etnisitelere doğru genişletmektedir. Katılımcı ayrılıkçı istekleri ise *3-5 kişi* ifadesiyle önemsizleştirmektedir.

Bununla birlikte bu katılımcılar *kendini-olumlu sunma* bağlamında üretilen bazı söylemlerde, egemen grubun üyeleri algısı temelinde bir dil kullanabildikleri de görülmektedir:

> **M.M.:** … **Kurt kardeşlerim olaya bakış açınız yanlış biz sizlere hoşgörü ile bazı haklar verdik bundan şu anlaşılmasın dayatma ile zorla aldık** yada anadil eğitimi verilecek falan. bu sadece sizi kullananların **olmayacağını bildiği halde dayatması** ve bu rantın hiç bitmemesi ki çıkarcı kesimin çıkarlarının daha da artması akıllı olalım kimsenin kimseye bir şey dediği yok türkçe dilinde okuldaki anlatılanları herkes anlıyor ortak paydamiz önemli olan …

Bu örnekte katılımcı, bir yandan hoşgörü ve kardeşlik gibi ayrımcılık-karşıtı geleneksel temaları uslamlama sürecinde kullanırken bir başka yandan da, içinde bulunduğu etnik-kültürel grubun egemenliği algısını söylemlerine yansıtmaktadır. Bu süreçte katılımcı, *kardeşlerim* gibi barışçıl ifadeler kullanmasına karşın, *biz size haklar verdik* gibi bu süreçte üstün ve güçlü bir tarafın olduğunu vurgulamaktadır. Kesin ve katı bir dil kullanan katılımcı, söylemlerinde dış grup olarak Kürt etnisitesini de sorunlaştırmaktadır.

Anadilde eğitime karşı çıkan katılımcılardan bazıları da, oturumlarda ayrıca Kürt etnisitesini doğrudan sorunsallaştırmak yerine bu süreçte etken olan asıl sorun konusuna vurgu yapmakta, gündeme terör örgütü PKK ya da dış güçler konularını getirmektedir:

> **M.B.:** bunu bize yapan bu ulkenin kurdu degil. doguda da analar var oglu asker olan . insanlar kukla olmus… onlara bunu yaptiranlara soyluyorum.
> **H.Ç.:** bir Türk olarak Kürt kardeşlerimi seviyorum. sorun pkk o uluslararası bir piyon sadece kürt kardeşlerimize ve türklere zarar vermekten başka ne kazandırdı…

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

H.Ö.: Cidden mrk ediyorum bu kürt kardeşlerm 100 yıl önce de vardı. O zaman nie böyle beklentileri yoktu. Sonradan mı akılları başlarna geldi. Yksa bnm bildiğim gibi bazı dış güçler mi akıllarna girdi???...

Bu örneklerde olumsuzluğun Kürt etnisitesine dolaylı bir biçimde yöneltildiği ve asıl suçlunun PKK ya da dış güçler gibi başka bir öğeler olduğu belirtilmektedir. Bu söylem retoriksel açıdan değerlendirildiğinde bir örtmece şekli olan anlamı yumuşatma biçimi olduğunu ve olumsuz izlenim oluşturmadan kaçınma bağlamında olumsuz vurgulamanın gerçekleştirildiğini söylemek olanaklıdır. Burada 'kardeşlik' gibi ırkçılık karşıtı geleneksel bir tema da vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, TPA forumunda gündemin oluşturulması süreçlerinde katılımcıların kendi gruplarının gelenekselleşmiş temalarını gündeme getirme ve aynı çerçevede hareket eden karşıt-kamunun temalarını ise gündemden dışlama eğiliminde olabildiği görülmektedir. Bu bağlamda tartışma gündemi katılımcıların egemenlik kurmaya çalıştıkları alanlardan biri görünümündedir. Gündemin şekillenmesi sürecinde belirli kişilerin (örneğin tartışmacı C.B. gibi) baskınlaşabilmesi söylemsel eşitliği zedeleyen bir durumdur. Bununla birlikte baskınlaşan kişilerin farklı kamulardan olması, ortamda belirli bir ideolojinin gündem belirleme süreçlerine egemen olmasının önüne geçebilmektedir.

Söylemsel eşitlik ilkesinin ESÇ bağlamında gözlemlenmesi sürecinde *dikkatin tekelleştirilmesi* ikinci kategoriyi oluşturmaktadır. TPA oturumlarında bazı aktörlere ya da söylemlere ilgi daha çok yönelmekte; bu aktörler ve söylemler ortamdaki dikkatin egemeni haline gelebilmektedir. Bu durum çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan biri, bazı aktörlerin ortamda etkin olarak (sürekli ve daha çok ileti üreterek) yer alması ve böylelikle ortamda baskınlaşmasıdır. Bu kişiler düzenli bir biçimde tartışma sürecinin tümünde yer almakta, bir yandan konuyla ilgili kendi savlarını ortaya koyarken başka bir yandan da öteki katılımcılara yanıtlar üretmektedir. Bu durumda ise, bir süre sonra bu aktör ve söylemleri başkalarının dikkati ve ilgisinin merkezinde yer almaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte bazı katılımcılar, oturumlarda etkin katılımdan bağımsız olarak söylemleriyle de dikkati tekelleştirebilmektedir. TPA'da 'Kürt sorunu ve terör' oturumlarında ılımlı, tutucu (köktenci) ya da (grup aidiyetine) aykırı söylemler olarak ifade edilebilen bazı söylemler yer alabilmektedir. Ilımlı söylemler, kendi grup aidiyeti temelinde, barış ve hoşgörü temalı iletileri dolaşıma sokmaktadır. Tutucu söylemler ise, kendi etnisitelerini köktenci bir biçimde savunmakta ve etnik ayrımcı söylemi de kullanabilmektedir. Ortamda dikkat çekici bir biçimde ortaya çıkan aykırı söylemler ise, kendi etnisitesinin egemen söylemlerini eleştirerek karşıt kamuda yer alan ve bu kamunun geleneksel temalarıyla ortamda yer alan söylemlerdir. Bu türlerden tutucu ve aykırı olanların ilgide merkezileştiği, ılımlı söylemlerin ise ortamda dikkat çekmediği görülmektedir.

Grup aidiyeti temelindeki geleneksel söylemlerin *ılımlı* bir biçimde kodlananları, tartışma süreçleri boyunca ilgi odağında yer almayabilmekte ve bu sesler ortamdaki tutucu ve aykırı söylemler arasında kaybolabilmektedir. Oturumlarda, ılımlı bir söylemi içeren iletilere ve bu iletilerin aktörlerine yanıt üretilmeyebilmektedir.

> **R.M.:** … **Ben bölgenin bir genci olarak** sürecin barışçıl yollarla bu soruna müdahale yapılsın istiyorum… Bütün halkların **eşit bir şekilde** yaşamasını ve adaletin yerini bulmasını istiyorum. Siz de biraz kendimizi onların yerine koyun, **ayrışmadan. Dinleyin, milyon konuşuyor ne diyor ne istiyor. Konuşarak...**

Yukarıda metni bulunan tartışmacı Kürt etnisitesinden olduğuna yönelik ifadeyi yumuşatarak kendisini *bölgenin bir genci* olarak tanımlamakta ve eşitlik ve birliktelik gibi barışçıl temalara vurgu yapmaktadır. Bu katılımcı tartışma oturumu boyunca bu yönde başka iletiler de üretmesine karşın başka katılımcıların dikkatinin odağında yer almamış ve iletileri yanıtlanmamıştır. Buna benzer biçimde grup aidiyetiyle ters düşmeden ılımlı söylemlere sahip başka katılımcıların iletilerinin de ortamda yükselen sesler ve yaşanan çatışmalar arasında kaybolduğu görülmüştür.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte bir katılımcının 'BİZ'i tanımlayan ve grup aidiyetinin gelenekselleşmiş ideolojisi ve söylemleriyle ters düşen *aykırı söylemler* ise, başka katılımcıların ilgisinin bu aktöre yönelmesine neden olmakta ve bu bağlamda aykırı söylemin üreticisi katılımcılar ortamda dikkati tekelleştirmektedir. Aşağıda anadilde eğitim oturumunda, Kürt etnisitesinden olduğunu belirtmesine karşın tartışma süreçlerinde başka Kürt kökenli yurttaşların savlarını ve gerekçelerini eleştirerek karşıt-kamuda yer alan bir katılımcının (tartışmacı M.K.) ürettiği metinler ile bu katılımcıya verilen olumlu ve olumsuz yanıtlardan bazıları yer almaktadır:

> **M.K.:** … ben barıştan yanayım Türk Kürt kardeştir diyorum. **Ben Kürdüm ve ülkemin bölünmesini istemiyorum diyorum.** …**Dış güçlerin oyununa gelmeyelim** gelin birlik olalım diyorum. …
>
> **M.K.: Herkes istediği dili konuşmakta özgür. Fakat** iş resmiyete gelince böyle birşey söz konusu olamaz. **Resmi dil Türkçedir. Kürtçe eğitim söz konusu olamaz.**
>
> **C.B:** …. (*M.K.'ya*) Kürt olup da haksızlığı gurmediğin için utanmalısın bence
>
> **F.A.:** admin o *M.K.* bir provakatör.. haberin olsun.
>
> **O.S.:** Sizler *M.K.* arkadaşımız gibi anlayıp onun gibi olsaydiniz hiçbir sorun olmazdi!! kürdüm diyo ama neyin doğru olduğunu ne yapacağını biliyor bir türk olarak da onu çok seviyorum!!

Yukarıda bir bölümünün yansıtıldığı bu merkezileşme sürecinde, tartışmacı M.K Kürt etnisitesinin gelenekselleşmiş ya da baskınlaşmış söylemleri yerine 'dış güçlerin oyunu', 'bölünme' gibi Türk egemen etnik-kültürel yapının geleneksel temalarını kullanmaktadır. Bu çerçevede Kürt etnik kimliği önde olan katılımcılar ile Türk etnisitesinden katılımcılar dikkatlerini bu aktöre yöneltmekte, tartışmalarını bu aktör ve söylemleri üzerinden destekleme ya da eleştiri temelinde yoğunlaştırmaktadır. Buna benzer bir durum 'artan terör olayları' konulu oturumda da gerçekleşmiş, Türk etnisitesinden bir katılımcının karşıt-kamuda yer alması ve bu yönde aykırı söylemleri başka katılımcıların bu katılımcıya odaklanmasına ve iletilerini yanıtlamalarına neden olmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

TPA'da dikkati tekelleştiren bir başka öğe ise, ırkçı ya da milliyetçi temelde yükselen köktenci söylemlerdir. Farklılaşan etnisiteler bağlamında üretilen bu söylemlerin ortak noktalarını ise, etnik-kültürel ayrımcılık içermeleri, biz ve onlar kutuplaşmasını açık bir biçimde gerçekleştirmeleri ile çatışma yönelimli olmaları biçiminde sıralamak olanaklıdır. Aşağıda bu bağlamda üretilmiş metinlerden birer örnek yer almaktadır:

> **Y.A:** Türk doğmak herkese nasip olmaz … her ananın oğlunun asker olamadığı gibi
>
> **B.D.:** toprak isteyen kim kimden isteyecez ki **kendi** malimizi hakkimizi **baskasindan** mi isteyecegiz. alacagiz tum haklarimizi **onlar** vermiyoruz desinler

Tartışmacı Y.A. iletisinde, etnik ayrımcı bir söylem çerçevesinde Türk etnisitesine aitliği ayrıcalıklı bir konumda sunmaktadır. Bu metinde yine asker olabilme durumu da benzer bir biçimde özel olmaya gönderme yapmaktadır. B.D. ise, biz-onlar temelinde ürettiği söylemlerinde Türk etnisitesini genelleştirmekte ve sorunsallaştırmaktadır. Katılımcı bir coğrafi alana yönelik resmi yapılanmadan ayrı bir biçimde sahiplik belirtmekte ve bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti'ni 'başkası' olarak yabancılaştırmakta ve dışlamaktadır. Katılımcı ayrıca *hakların* otoriteye karşın alınacağını belirterek, bu yöndeki silahlı mücadeleyi de işaret etmektedir. Her iki katılımcının da kışkırtıcı söylemleri, tartışma süreçlerinde ilgilinin bu katılımcılara ve ifadelerine yönelmesine, bu yönde destek ya da tepki iletileri almalarına neden olmuştur.

TPA oturumlarında ESÇ ile söylemsel eşitlik ilkesinin değerlendirilmesinde üçüncü ve son kategori ise *katılımcı üzerinde baskı kurma* kategorisidir. Bu çerçevede ilk olarak tartışma süreçlerinde üretilen saygısız ifade ve davranışlar içeren iletilere odaklanılmıştır. Nicel içerik çözümlemesiyle önceden saptanmış bulunan bu iletiler, bu süreçte saygısızlık türleri bağlamında değerlendirilmiştir. Tartışmalarda söylemsel eşitliği doğrudan engellemeye yönelik bir saygısızlık türü, bir katılımcının başka bir katılımcının ileti üretmesini ya da oturuma katılımını doğrudan engelleme girişimidir. Kürt sorunu ve terör konusundaki tartışmalarda bu yönde 18 girişim saptanmıştır. Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

iletiler değerlendirildiğinde, öncelikle ortamda söylemlerini ırkçı ve kışkırtıcı bir noktaya taşıyan kişilerin (slogan atma gibi) başka katılımcılardan tepki aldığı ve bu katılımcıların ortamdan uzaklaştırılması için tartışma yöneticisine ileti gönderildiği görülmektedir. Özellikle terör örgütü liderine yönelik olumlu ifadeleri, Türk etnisitesindeki katılımcılar 'bölücülük' olarak tanımlamakta ve bu gerekçeyle de söylemi üreten kişilerin sayfa üyeliğinden atılmalarını istemektedir.

Bununla birlikte TPA'da baskı kurma davranışları, kışkırtıcı söylemler dışında, oturumdaki bir ya da birkaç kişinin kendi görüşleriyle örtüşmeyen bir katılımcıya sürekli ileti üreterek odaklanması çerçevesinde de gerçekleşebilmektedir. Bu süreçte katılımcı(lar) savundukları/temsil ettikleri belirli bir görüşün kabul edilmesi için bu katılımcıları eleştirmekte ve yetersiz/yanlış bilgi bilgiye sahip olmakla suçlamaktadır. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bu duruma başka katılımcılar ise tepki göstermektedir:

> **D. K:** Siz kendi halinize sevineceğinize biraz S'ye bakın o kendi düşüncelerini sizin gibi insanların yanında cesurca savundu. Sizse sadece kendi doğru bildiklerinizi en doğru zannedip hep birlikte saldırdınız. Asıl size ayıp, bir de tartışma sayfasındasınız . Öncelikle saygı duymayı öğrenin bence .
> **I.G:** Bakin burada tartisirken bile birbirinize hoşgörü göstermiyordunuz. ötekilestirme yapiyorsunuz. Fikrinden dolayi dıslıyorsunuz. Bizler doğru-ötekiler yanlış bu da bir çeşit sosyal şiddettir

Söylemsel eşitliği bu bağlamda engelleyen baskı içeren metinlerin ırkçı ya da milliyetçi bir temele sahip olabildikleri görülmektedir. Baskı kuran katılımcılar, karşılarındaki katılımcıya etnik kökeninden dolayı isim takabilmekte, hakaret ya da küfür içeren ifadeler kullanabilmektedir. TPA oturumlarında bir katılımcıya yönelik baskı kurma girişimleri sonucunda ise, baskının hedefinde olan bazı katılımcılar bu girişime yanıt vermekte ve çatışmakta, bazıları da sessizleşmekte ya da ortamdan çekilmektedir. Özellikle aşağılama ya da alaycılık içeren söylemler karşısında ileti silme ya da ortamdan (üyelikten) çekilme gerçekleşebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Söylemsel eşitlik ilkesi nitel çözümlemesi ışığında görülmektedir ki, TPA "Kürt sorunu ve terör" oturumlarında katılımcılar, grup aidiyetleri temelinde tartışmaktadır. Bu durum, bireysel çıkarın yarışmacı bir şekilde savunulması yerine, kamunun ortak iyiliğini sağlamaya yönelik bir üst bilinçle tartışmayı öngören müzakereci tartışmalarla örtüşmemektedir. Bu aidiyetler, etnik, siyasal ya da dini aitlik olarak çeşitlenebilirken, kişiler bu çerçevede iç grup (biz) - dış grup (onlar) ayrımını yapmaktadır. TPA forumunda, etnisite temelinde grup kimliğini öne çıkartan katılımcıların eylem ve etkileşimleriyle baskın oldukları görülmüştür. Bu katılımcılar, kendi konu ve temalarının forum gündeminde yer alması, karşıt-kamuda yer alan katılımcıların aynı yöndeki girişimlerinin ise göz ardı edilmesi eğilimini taşımaktadır. Bu çerçevede karşıt-kamular gündemin şekillendirmesi sürecinde birbirleriyle mücadele etmektedir. Bununla birlikte çeşitli rakip kamulardan kişilerin oturumlarda yeralması ve bağlamda gündeme konu taşıyan katılımcı profilinin çeşitlilik içermesi, belirli bir grubunun ortamda egemenleşmesini engellemiştir. Çok seslilik TPA forumunda bir denge işlevi de görmüş ve böylelikle belirli bir grubun/düşüncenin açık bir biçimde baskınlaşmasının önüne geçmiştir.

TPA'da dikkatin tekelleştirilmesi konusunda ise, ortamda etkin katılım sergileyen bazı tartışmacıların, ilgi ve etkileşimde merkezileşebildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra köktenci, parlama içeren ya da aykırı söylemler de ortamda ilginin merkezinde yer alabilmekte, bunun dışında kalan ve konuya ılımlı/sakin yaklaşan katılımcılar ve sesleri ise, bu öne çıkan kişi(ler) ve söylemleri arasında kaybolabilmekte ve dolayısıyla TPA'da söylemsel eşitlik ilkesi zedelenmektedir. Oturumlarda kişiler üzerinde baskı kurma girişimlerinin ise, özellikle aynı grup aidiyeti çerçevesinde hareket eden bireylerin bir araya gelmesi, bir katılımcıya odaklanarak bu kişiye yönelik eleştirel iletilerin üretilmesi bağlamında gerçekleşebilmektedir.

ÜBSO'da ise 'Kürt sorunu ve terör' başlığı altında anadilde eğitim konusuna yönelik bir oturum gerçekleştirilmiştir. Bu oturumda anadilde eğitimi destekleyenler ve anadilde eğitime karşı çıkanlar olmak üzere iki rakip-kamunun oluştuğu görülmektedir. Anadilde eğitimi destekleyen katılımcılar etnik grup aidiyetlerinden bağımsız bir biçimde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışmakta, etnik ayrımcılık karşıtı ideolojinin ya da günümüz Türkiye'sindeki muhafazakâr görüşün konuyla ilgili söylemlerini kullanmaktadır. Bu katılımcılar eleştirilerini, Türkiye Cumhuriyeti devleti, kurumları ile (geçmiş) politikalarına yöneltebilmekte ve anadilde eğitim verilmesini savunmaktadır. Anadilde eğitime karşı çıkan katılımcılar ise, Türk etnisitesine aitlik bağlamında ve egemen etnisite söylemiyle tartışmalarda yer almakta, eleştirilerini ise doğrudan Kürt etnisitesine yöneltebilmektedir.

ÜBSO'daki oturum ESÇ'nin *tartışma gündeminde baskınlaşma* kategorisi bakımından değerlendirildiğinde, anadilde eğitimi destekleyenlerin, Türkiye'de azınlıklara tanınan haklar ile Kürt etnisitesine uygulanan yasaklar gibi konuları oturum gündemine taşıdıkları görülmektedir. Anadilde eğitime karşı çıkan tartışmacılar ise, bölünme, potansiyel tehlike, taviz/dışlama gibi kavramlarla ifade edilebilecek konuları gündeme getirmekte ve bu yöndeki talepleri kabul edilemez olarak tanımlamaktadır. ÜBSO'daki oturumda katılımcıların kendi görüşleri ile örtüşen çeşitli konuları gündeme taşımalarının yanında oturum gündeminin karşılıklı dinleme ve etkileşim çerçevesinde zincirleme süreçler olarak kendiliğinden şekillendiği de görülmektedir. Bu süreçte karşıt-görüşün savı içinde verdiği bir örnek ya da kullandığı bir ifadeye başka katılımcılar odaklanabilmekte ve böylelikle gündem rastlantısal olarak değişebilmektedir. Öğrenci andı, Kürt etnisitesini dışlama, yasaklar ve asimilasyon ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki Türkçülük akımı bu şekilde gündeme gelmiş konulardır.

Bunun yanı sıra ÜBSO'da karşıt-kamular, TPA'dakine benzer biçimde, kendi görüşleri ile örtüşen konuları gündeme getirme eğiliminde olmakla birlikte, TPA'dan farklı olarak dış-grubun gündeme getirdiği konuları da göz ardı etmeyerek tartışmakta, başka katılımcıların savlarını ise yanıtlamaktadır. Bu çerçevede anadilde eğitim oturumunda gündem belirleme bakımından bir mücadelenin olmadığı ve genel olarak yeni konu gündeme getirme çabasının bulunmadığı görülmektedir.

Anadilde eğitimi destekleyen görüş öncelikle, başka ülkelerde Türk etnisitesinin anadilde eğitim hakkının olması ile Türkiye'de yine bu yönde eğitim veren kurumların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bulunmasını gündeme taşımakta ve bu bağlamda Kürtçe eğitimin de verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Aşağıda bu konuyu ortama taşıyan başlangıç iletileri yer almaktadır:

> **Q.T.:** Gideniniz var mı bilmiyorum ama Hollanda'da türkçe eğitim veren türk okulları var. Yine ülkemizde fransızca, ingilizce eğitim veren okullar var. Fransızların ülkemizdeki nüfusunu kürtlere oranlarsak Kürtlerinde kendi dillerinde eğitimi hakkıdır
> **Q.T.:** İzmirde yanlış bilmiyorsam fransız okulları var. İstanbul'da ermeni okulları var. Aranızda kürt okulu göreniniz var mı.

Yukarıda da görüldüğü gibi, bu konuyu gündeme getiren her iki ileti de aynı tartışmacı tarafından üretilmiştir. Anadilde eğitimi savunan bu tartışmacı, bu iletileri tartışma başlangıcında, birkaç ileti arayla yineleyerek oluşturmuş ve başka katılımcıların dikkatini bu konuya çekerek anadilde eğitim konusunun öncelikle bu bağlamda tartışma gündeminde yer almasını sağlamıştır. Tartışmacı metinlerinde, hem başka ülkelerde hem de Türkiye içinde yabancı dilde eğitim verilmesi çerçevesinde uslamlama yapmakta ve bu örnekler temelinde Kürt etnisitesine ait kişilerin de anadilde eğitim haklarının olduğu savını temellendirmektedir.

Bunun yanı sıra anadilde eğitimi destekleyen kamu, bu konudaki yasakların toplumsal barışın önünde bir engel olması konusunu da gündeme getirmekte ve Kürt etnisitesindeki hoşnutsuzluğun ülkedeki terörü genişlettiği savını ileri sürmektedir:

> **Z.U.**:… Toplum sonuçta işte sürekli geriliyor bu mesele etrafında ve burada asıl önemli olan tabi yıkıcı bir problem olan şey PKK isimli terör örgütünün varlığı ve bu konuları istismar etmesidir. PKK bir terör örgütüdür ve onun hani bazı işte mesela insanların yaptığı gibi hani meşruiyet falan savunmak tabiî ki mümkün değil ama **PKK bir sonuç** … **Burada kalabalık bir insan kitlesi bir şekilde devletin uygulamalarından rahatsız hoşnutsuz. Hoşnutsuz olduğu içinde bu en radikal biçimde pkk olarak ıı ortaya çıkıyor.** Tabi ki dolayısıyla ıı bizim yapmamız gereken şey insanlara

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

istediklerini konuşabilme imkânlarını sunmaktır yani bunu sunduğunuz da PKK'nın elinde bir defa bahane olmayacak. O da sonuçta diyor ki etrafına insanları toplayıp "bak işte bu Türk devleti değil mi, bunlar bizi geri bıraktı, bu bölge geri kaldı. Bu bölgede işte kendi dilimizi konuşmamıza kendimizi yönetmemize izin verselerdi biz kalkınacaktık ama bizi engellediler. Kürtlere düşmanlık yapmak için bunu yapıyorlar" falan diyor adam. **Adamlar bunu söylerken sen burada biz Kürtçeyi yasaklıyoruz dediğinde … oradaki vatandaşın gözünde sen ne duruma düşüyorsun, adamı haklı durumuna düşürüyorsun.**

Katılımcı Z.U., anadilde eğitimin engellenmesinin toplumsal barışı da engellediğini belirtmekte ve bu bağlamda gündeme terör örgütünü getirmektedir. Katılımcı öncelikle terör örgütünü sorunsallaştırmakla birlikte asıl eleştirisini devlete ve devletin uyguladığı politikalara yöneltmektedir. Bu süreçte katılımcı '*kalabalık bir insan kitlesi*' ifadesiyle Kürt etnisitesinin büyüklüğüne gönderme yapmakta ve bu kitlenin devletin uygulamalarından rahatsız olduklarını ve bu süreçten terör örgütünün beslendiğini de belirterek anadilde eğitim hakkını meşrulaştırmaktadır.

Anadilde eğitime karşı çıkan katılımcılar ise, konunun 'bölünme' boyutunu oturum boyunca gündemde tutmakta, bu düşünceyi 'ödün verme' konusuna doğru genişletmektedir. Bu katılımcılar, anadilde eğitim taleplerini samimi bulmayarak bu duruma izin verilmesinin ülkeyi bölünmeye götüreceğini savunmaktadır:

M.D.: tabi buradaki **esas amacı** da gozardı etmemek lazım **amac demokratik konfedaralizm**. İleri ki zamanlarda **buyuk kurdistanı** kurmak. bu kadar basit. cunku **art niyet var amac sadece dil konusu degil ki sadece dil istekleri yok ki**

Katılımcı M.D., anadilde eğitimi destekleyen savların karşısında 'bölünme' konusunu gündeme getiren katılımcılardan biridir. Bu tartışmacıya ait metin anlamsal olarak çözümlendiğinde, katılımcının olumsuz ötekini-sunma bağlamında öncelikle 'esas amaç' konusunu birkaç kez yinelenerek vurguladığı görülmektedir. Katılımcı burada

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

esas amacın ne olduğunu da açımlamakta ve bu isteklerin dil ile sınırlı kalmadığını belirterek savını gerekçelendirmektedir. Eylem ve etkileşim bakımından ele alındığında ise katılımcı 'onlar' bağlamında Kürt etnisitesini işaret ederek ayrılıkçılıkla suçlamakta ve sorunsallaştırmaktadır.

> **E.R.:** sen adamlara istediklerini vericeksin .. **dillerinde eğitim, onların dilinde kanal, yakında bayrak da veririz** ... sonra bu adam ülkemi kuruyorum dediğinde kim çıkacak karşılarına??
> **E.R.:** benim fikrim değişmez herzaman ben Türkiye'nin anayasasında geçen maddeye göre değerlendiririm. ve **eğer bu ülke onlara taviz verirse** ki vericek çok daha kötü sonuçlar çıkacaktır

Tartışmacı E.R. de benzer biçimde bölünme söylemini ortamda dolaşıma sokmaktadır. Bu katılımcı da dış gruba yönelik söylemlerini etnisite yönelimli inşa etmekte ve 'onlar' bağlamında dış grubu sorunsallaştırmaktadır. Burada katılımcı uslamlama sürecinde karşıt-gerçekliğin olduğunu varsayarak eğitim, kanal, bayrak gibi çıkarımlarda bulunmakta ve böylelikle kendi bakış açısını daha kabul edilebilir bir duruma getirmektedir. Bununla birlikte katılımcı 'ülke' ve 'onlar' olarak konunun aktörlerini betimlemekte ve bu iki öğeyi karşıt taraflar olarak göstererek kutuplaştırmaktadır. Bu bağlamda ise yapılacak anadilde eğitim düzenlemelerinin, karşı tarafa ödün vermek olduğu düşüncesini oturumda öne çıkarmaktadır.

Söylemsel eşitliğin ESÇ kategorilerinden bir başkası olan *dikkatin tekelleştirilmesi* kategorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, ÜBSO'daki bazı söylemler ya da katılım davranışlarının ortamdaki ilginin belirli bir kişi üzerine toplanmasına neden olabildiği görülmüştür. Anadilde eğitimde bu çerçevede dikkati tekelleştiren aktörlerden biri katılımcı E.R.'dir. Bu katılımcı, tartışma oturumunun başlangıcından sonuna kadar tartışmalara etkin bir biçimde katkı yapmış, bir yandan kendi savını ortaya koyarken bir yandan da karşıt-kamudaki katılımcıları yanıtlamıştır. Bu sürekli ve etkin katılım davranışı oturumdaki katılımcıların ilgisinin katılımcı E.R.'ye yönelmesini sağlamıştır. Bununla birlikte katılımcının söylemleri de ortamda ilginin kendisinde toplanmasına neden olmuştur. Katılımcı ortamda etnik-kültürel ayrımcılık içeren bir söylem

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

temelinde Türk etnik kimliğini öne çıkarmakta ve Türk etnisitesini egemen olarak vurgulamaktadır:

> **E.R.:** adamların dilini yasaklamıoruz konusurlar özgürler evinde kahvesinde dışarıda ama o dili bana kabullendiremezler benim gibi birçok GERÇEK TÜRK de etmicektir siz edin ;)

Katılımcı E.R. oturumda anadilde eğitimi savunan başka katılımcıları hedef almakta ve katılımcıların 'gerçek Türk' olmadığını dolaylı biçimde belirtmektedir. Bu süreçte aktör, karşıt-kamudaki katılımcıları 'siz' ifadesiyle dış gruba yerleştirmekte ve Türklükten dışlamaktadır. Bu durumun anadilde eğitimi destekleyen katılımcılarla alay etme ve onları kışkırtma girişimi olarak da tanımlanabilmesi olanaklıdır. Nitekim oturumdaki başka katılımcılar da dikkatlerini bu iletiye yönelterek kendi etnik aidiyetleriyle ilgili ifadeler içeren yanıtlar üretmişlerdir. Katılımcı E.R. aşağıdaki iletilerinde ise, Kürt etnisitesine yönelmekte ve egemen etnisite vurgusunu etnik-kültürel ayrımcı bir söylemle gerçekleştirmektedir:

> **E.R.:** bu ülkede yaşayan ve TÜRKlüğü kabul eden kişiler eşittir. :D
> **E.R.** eğer ülkeleri yoksa benim ülkemi sahip çıkmıcaklar eğer çıkacaklarsa Türklüğü de kabul edecekler yok sayamazlar

Katılımcı tartışma süreçlerinde ürettiği bu metinlerde, geleneksel Türk milleti söylemini etnik milliyetçi bir yaklaşımla yorumlamakta ve dönüştürmektedir. Bu çerçevede ülke içinde yaşayan bireyler arasında eşitsizliği ayrımcı söylemle meşrulaştırmaktadır. Katılımcının ikinci iletisinde ise, benzer şekilde etnisite temelli dış grup belirleme ve bu çerçevede 'onlar'ı suçlamaktadır. Katılımcı söylemlerine, egemen grubun bir üyesi temelinde, emir kiplerini yansıtmaktadır. Yine bu durumda da katılımcıya ve söylemlerine karşıt-kamudaki katılımcılar odaklanmış ve oturum zaman zaman bu katılımcının söylemleri bağlamında ilerlemiştir.

Oturumda dikkati tekelleştiren bir başka kişinin ise tartışmacı Z.U. olduğu görülmektedir. Bu katılımcı anadilde eğitimi destekleyen kamu içinde bulunmakta,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sosyal devlete inanmadığını ve liberal çizgide yer aldığını işaret etmektedir. Bu katılımcı da, katılımcı E.R.'ye benzer biçimde, tartışma süreci boyunca etkin olarak bir yanda kendi savını ortaya koymuş ve gerekçelendirmiş bir başka yanda ise karşıt-kamudaki katılımcıların savlarını yanıtlamıştır. Böylelikle başka katılımcıların etkileşimin odağında yer alan bir katılımcı olmuştur.

Bununla birlikte tartışmacı Z.U. yalnızca tartışma oturumuna etkin katımıyla değil aynı zamanda iktidar partisinin gündemdeki politikalarını destekleyen söylemleriyle dikkati üzerinde toplamaktadır. Katılımcı bu çerçevede öğrenci andının okunmasını eleştirmekte ve Kürt etnisitesine asimilasyon yapıldığını savunmaktadır:

> **Z.U.:** … bu ülkede mevcut andımızdan memnun olmayan insanlar var mı var. **Dünyanın da hani herhalde büyük çoğunluğunda** bir ant okunmuyor. Bir tek yanlış mı bilmiyorum ama Amerika'da falan, **böyle bir ant değil de, çok daha basit bir** şey okunuyor. Ama **hani savaştan çıkmış bir ülkenin ı neredeyse ancak söyleyeceği kadar sert bir ideolojik bir şey** yani bunu söylemek istemeyebilir insanlar, ı çünkü Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra dışarıdaki düşmanlara karşı savaş verildi **ama** bir de **Türkiye cumhuriyetini kurtaran insanların belli bir ideolojik profili de vardı sonuçta milli bir anlayışları vardı. Fakat o milli her anlamda benim iyi olarak gördüğüm, bu iyidir dediğim bir şey değil yani.**

Öğrenci Andı'nın okunmasına yönelik tartışmalar kamuoyunda son yıllarda yer almaktadır. Türkiye'de 1933 yılından itibaren öğrencilere okutulan andı milli değerlerden biri olarak benimsemiş olan egemen kültürün karşısında, bu andın ırkçı ya da ayrımcı bir söylemi içermesi savıyla karşı çıkan çeşitli karşıt-kamular bulunmaktadır. Özellikle iktidar partisinin bu yöndeki açıklamaları ile BDP'nin girişimleri Türk ulusu bilinci çerçevesinde temellenen kamunun tepkisini çekmektedir. Bu çerçevede Öğrenci Andı'nın kaldırılması konusunun ülkenin hassas ve sıcak gündem maddelerinden biri olduğunu söylemek olanaklıdır. Tartışmacı Z.U.'nun oturumda bu durumu açık biçimde savunması, Türkiye Cumhuriyeti ulusal değerlerini benimseyen katılımcıların bu kişiye odaklanmalarını ve yanıtlar üretmelerini de birlikte getirmiştir. Katılımcı öncelikle Kürt

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

etnisitesini işaret ederek ülkedeki bazı vatandaşların bu konuyla ilgili rahatsızlıklarını yansıtmaktadır. Katılımcı bu bilgiyi metin içinde yinelerken, kendisinin de bu andı ve içerdiği ideolojiyi benimsemediğini metnin sonunda, dolaylı ve daha belirsiz biçimde ifade etmektedir.

Aşağıda ise katılımcının ortamdaki ilginin merkezinde yer almasına neden olan bir başka iletisi yer almaktadır:

> **Z.U.:** … **asimilasyon yapılmamıştır demek de burada tabi çok zor** uçuk bir fikir oluyor **çünkü asimilasyon yani yapılmış gayet açık.** Kürtçe kasetlere, türkülere, bilmem nelere bile izin verilebilmesi için seksenlerin gelmesi gerekmiş; yani Kürt lafının edilebilmesi için bile bir devlet görevlisi tarafından seksenlerde ancak edilebiliyorsa, Özal falan döneminde doksanlarda iki binlerde ancak Kürtçe özelleşiyorsa, o zaman **tabiî ki asimilasyon uygulanmış demektir** … O dönemin (*Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemi*) şartlarında bir şekilde açıklarsınız kabul ederiniz paranoyaları ile ben açıklıyorum açıkçası, çünkü savaş görmüş. Birinci dünya savaşında düşünün ki bir adam Trablus'ta savaşmış Suriye'de savaşmış bilmem nerede savaşmış … Adam her an ülke bölünecek nasıl bölünecek diye onun içinde yaşamış. **İnsanlar belki onun paranoyasını yaşamış olabilirler ama sonuçta bunun bugüne kadar taşımamız gereken bir şey olduğunu düşünmüyorum.**

Katılımcı yukarıda yer alan metninde bölünme korkusuyla yasakların uygulanmasını doğru bulmamakta ve ülkede belirli bir etnisiteye asimilasyon yapıldığı fikrini açık biçimde dile getirmektedir. Kürt etnisitesinden olmamasına karşın, katılımcının öğrenci andının gerekli olmadığı ve asimilasyonun yapıldığı gibi egemen söyleme aykırı bir söyleme sahip olması, oturumdaki başka katılımcıların dikkatinin bu katılımcıya yönelmesine ve bu katılımcı odaklı bir etkileşim süreci gerçekleştirmelerine de neden olmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Söylemsel eşitliğin çözümlenmesinde *katılımcı üzerinde baskı kurma* kategorisi açısından metinler değerlendirildiğinde anadilde eğitim oturumunda herhangi bir katılımcı üzerinde baskı kurmanın gerçekleşmediği saptanmıştır. Bunun yanı sıra kategorinin bir başlangıç noktası olarak kullandığı saygısız ifade ve davranışlara yönelik nicel çözümleme de bu oturumdaki saygısız ifade ve davranışların oldukça nadir (N=12) gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu iletilere odaklanıldığında ise, metinlerdeki bu ifadelerin söylemsel eşitliği engelleyecek bir boyuta taşınmadığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra ÜBSO'da tartışmacı Z.U.'nun söylemsel eşitliği engellemesi olası bazı davranışları katılımcı gözlem tekniğiyle saptanmıştır. Tartışmacı Z.U. hem yazılı hem de sesli iletilerle tartışma süreçlerine katılmakta, sesli etkileşimlerinde uzun süre konuşmaktadır. Bu süreçte, başka katılımcılar kendisini dinlemek durumunda kalmaktadır. Bu durum demokratik bir iletişimin önünde bir engel oluşturmaktadır. Katılımcının ortamda baskınlaşması ayrıca başka katılımcıların sözlerini kesme davranışıyla gerçekleşebilmektedir:

> **Z.U.** (SESLİ): … Ermeniler bunu yapmadı Ermeniler onlarla ittifak kurmaya kalkışınca Osmanlı devleti o zaman burada benim borum öter diye Anadolu'dan onları sürdü.
> **T.O.** (SESLİ): o zaman Osmanlı, Türklerin tek kalacağı yönündeki …
> **Z.U.** (SESLİ): (*sözünü keserek)* tek kalacağı yönünden bir bilgiden bahsetmiyorum. Şundan bahsediyorum Birinci Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşında Kürtler Osmanlı ve Türkler cephesinde savaşmayı tercih ettiler onu kastediyorum.

Yukarıdaki örnek ileti zincirinde de görüldüğü gibi tartışmacı Z.U. başka kişilerin konuşmasını, sözlerini keserek engelleyebilmektedir. Katılımcının saygılı dinlemeyle ters düşen bu davranışı, tartışma süreçlerinde birkaç kez yinelediği görülmüştür. Sonuç olarak bu tartışmacı hem uzun süren konuşmalarıyla hem de başka katılımcıların sözlerini keserek ortamda eşit katılımı zedeleyebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görülmektedir ki, nicel bulgularla örtüşür bir biçimde, ÜBSO'da söylemsel eşitlik TPA'ya göre daha olumlu bir biçimde sağlanmaktadır. Bu ortamda da gündemi şekillendirme girişimleri olmakla birlikte, bunun baskın bir davranış biçimi olmadığı ve katılımcıların karşıt-kamunun konularını da göz ardı etmeyerek tartışabildiği saptanmıştır. Belirli bir katılımcıya yönelerek üzerinde baskı kurma bağlamında söylemsel eşitliği engellenme girişimlerinin de bulunmadığı oturumda saygısız ifade ve davranışlar da nadir olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte ortamda bazı kişilerin hem etkin katılım hem de söylemleriyle dikkati kendi üzerlerinde merkezileştirebildikleri de görülmüştür.

WTF'de ise söylemsel eşitliğin hangi durumlarda zedelendiğine yönelik ESÇ çalışmasında öncelikle *tartışma gündeminde baskınlaşma* kategorisine odaklanılmıştır. Bu süreçte tartışma oturumlarına siyasal ya da etnik-kültürel grup aidiyetlerinin çeşitli biçimlerinin yansıdığı ve bu bağlamda bazı katılımcıların gündemi yönlendirme girişimlerinin olduğu görülmüştür. WTF'de konuyla ilgili oturumlarda iki temel karşıt-kamu bulunmaktadır: İlk kamu devleti ya da egemen etnik kültürü sorunsallaştırarak anadilde eğitimi desteklemekte, ikincisi ise Türk ulusu vurgusu altında bir arada olmayı savunarak anadilde eğitime karşı çıkmaktadır. Bu iki görüşün ortamda savunusu ise, etnik-kültürel milliyetçi söylemler ile ayrımcı ve ayrımcılık-karşıtı söylemleri üreten çeşitli ideolojiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tartışma süreçlerinde anadilde eğitimi savunan ve eleştirilerini devlete ve politikalarına ya da egemen etnik-kültüre yönelten katılımcılar da kendi içlerinde iki alt-gruba ayrılmaktadır. Birinci grup Kürt etnisitesinden olup etnik-kültürel grup aidiyetlerini önceleyerek ve milliyetçi bir söylemle metinler üretirken ikinci grup Türk etnisitesinden olmalarına karşın etnik-kültürel ayrımcılık karşıtı ile sol yönelimli söylemlerle bu kamuda yer almaktadır. Bu kamu oturum gündemine; kandırılma (devlet tarafından), asimilasyon, eşitsizlik ve ayrımcılık temaları ile bölgesel geri kalmışlık, ulus-devlet yapılanmasındaki Türklük vurgusu ile Kurtuluş Savaşı'nda verilen destek konularını taşımaktadır. Bu kamu özellikle devlet ve kurumları ile uygulanan politikaların sonuçlarına yönelik olumsuzlukları konulaştırma eğiliminde olabilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle Kürt etnisitesinden olan katılımcıların karşıt-kamunun gündeme getirdiği

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

"Kürtçe eğitimle birlikte toplumsal ayrımlaşma ve bölünme tehlikesi" ile "dış güçler ya da aşiret ağaları tarafından kandırılan Kürtler" konularını yanıtlamayarak ya da kısa yanıtlar vererek gündemden dışlama eğiliminde oldukları saptanmıştır.

Aşağıda bu kamunun gündeme taşıdığı konulardan, öncelikle sorunun kaynağı ile çözümünü ekonomik boyut bağlamında öne çıkaran metinler yer almaktadır:

> **R.:** Nato ülkeleri arasında Askeri harcamalarda 4. sıradayız...Eğer Kürt sorununa çözüm aranıyorsa Türkiye garnizon değil, Sosyal bir devlet olmak zorundadır...Çünkü Kürt sorunu, temelinde emek ve işsizlik sorunudur!

Tartışmacı R., Kürt sorununun çözümü bağlamında oturum gündemine konunun ekonomik boyutunu taşımaktadır. Katılımcı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yapılan ekonomik yatırımların yetersizliğini ve bölge halkının yaşadığı güçlükleri öne çıkarmakta, yapılan askeri yatırımları da eleştirmektedir. Burada katılımcı uslamlama sürecinde, görüşünü desteklemek ve olumsuzluğu vurgulamak amacıyla NATO kaynaklı konum bilgisi vermektedir. Bu çerçevede katılımcı devletin asker odaklı sorun çözme politikalarına eleştirel tutumunu 'garnizon' benzetmesiyle ifade etmektedir. Katılımcı sol ideolojinin geleneksel söylemleri çerçevesinde 'sosyal devlet' ile 'emek ve iş(sizlik)' temalarını da metninde kullanmakta ve sorunun çözümü olarak işaret etmektedir. Katılımcı ayrıca iletisinin sonunda verdiği noktalama işaretiyle de düşüncesine yönelik vurguyu güçlendirmektedir.

> **A.:** … bu ülkede kürtler şeyh sait isyanından beri burjuvazinin aşırı milliyetçiliğine maruz kalmış maddi ve manevi anlamda ezilen kategorisindedir.

Kendisini sosyalist ve savaş karşıtı olarak tanımlayan katılımcı A.'nın metni anlamsal düzeyde çözümlendiğinde, 'ezilme' temasını konulaştırdığı ve oturum gündemine taşıdığı görülmektedir. Katılımcı eylem ve etkileşim düzeyi açısından ise söylemleriyle Kürt etnisitesini 'ezilen' olarak konumlandırmakta ve kurbanlaştırmakta, 'burjuva' olarak tanımladığı egemeni ise 'ezen' olarak sorunsallaştırmaktadır. Katılımcının

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

burada burjuva olarak işaret ettiği güç odağı Kemalist çizgidir. Bu tartışmacı aynı oturumdaki bir sonraki metninde burjuvaziyi "*kemalist dediğin sınıf ne zaten arkadaşım Türkiye'deki burjuva sınıfı tabiî ki*" ifadeleriyle tanımlamaktadır. Katılımcı burada ayrıca savını güçlendirmek için uslamlama yapmakta ve metninde bazı tarihsel olaylara yer vererek kendi bakış açısını daha kabul edilebilir hale getirmeye çalışmaktadır. 1924 yılında gerçekleşen Şeyh Sait isyanının bastırılması ve ardından alınan önlemlere (Takrir-i Sükûn Kanunu, İstiklal Mahkemeleri gibi) gönderme yapan katılımcı, Kürt etnisitesine aşırı milliyetçi ve etnik-ayrımcı yaklaşımların başlangıcını Türkiye'nin ilk yıllarına dayandırmaktadır.

Oturumda yer alan bir başka katılımcı ise etnik-kültürel grup aidiyeti temelinde gündeme ülke kuruluşunda Kürt etnisitesi unsuru konusunu getirmektedir:

> **E:** … türkiyede yasayanlarin hepsi malesef Türk olmuyor ben kürdum ve bu ulke benim benim dedelerimin kani ile kurulmus …
> **E:** … biraz olaya gercekci bakin artik insanlar bilinçli Kürtler bu ulkenin kurucu unsurudur gerekli hak ve ozgurlukler verilmeli vakit gec olmadan

Tartışmacı E., Kürt sorununun çözümüne yönelik oturumda kendi etnisitesini hedef alan ayrımcı söylemler karşısında ülkenin kuruluşu ile ilgili konuları gündeme getirmekte ve bu konulara dikkat çekmek için iletilerini zaman zaman yinelemektedir. Yukarıdaki metinlerde de görüldüğü gibi katılımcı anlambilimsel makro stratejilerden olumlu kendini-sunma bağlamında ait olduğu etnisitenin Kurtuluş Savaşı'nda yer aldığını bilgisini vermektedir. Bununla birlikte katılımcı bu bilgiyi, "*bu ulke benim benim dedelerimin kani ile kurulmus*" ifadesiyle duygusal bir tonda, dramatikleştirme yaparak ve kendi etnisitesini öne çıkartarak vermektedir. Katılımcı yukarıda bulunan ikinci metninde de, benzer biçimde, "*Kürtler bu ulkenin kurucu unsurudur*" ifadesiyle, başka etnisitelerle birlikte mücadele edildiği vurgusundan öte Kürt etnisitesini etnik-milliyetçi bir söylemle öncelemektedir. Katılımcı her iki ifade de vurguladığı 'ülkenin kuruluşunda Kürtler' konusuyla anadilde eğitim taleplerini meşrulaştırmak istemektedir. Katılımcının ayrıca ikinci önermesinde "(veril)meli" gibi kiplikler kullanarak talep edilen hak ve özgürlük isteklerini gerekli bir şey olarak vurgulamakta, cümlenin en

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sonunda belirttiği "*vakit geç olmadan*" ifadesiyle ise çatışma/bölünme tehdidini gizil bir biçimde işaret ederek gereklilik ifadesini zorunluluğa dönüştürmektedir.

> **D.:** Tek derdim eşit haklar, eşit mutluluk seviyesine sahip olunabilmesi... Ben Türkçe bilmiyor olsam; sağlık ocağından faydalanamam, okulda eğitim göremem, memur olamam, askerlikte erbaşlığın üstüne çıkamam, polislik yapamam, otobüste Kürtçe konuşursam insanlar beni linç etmeye kalkar, mahkemede kendi dilimle savunma yapamam, anlamadan okuduğum antlarla ilkokulda varlığımı başka insanlara armağan etmem gerekir, zorla şiirler ve marşlar okumam gerek vs vs vs... Bunlar en basit ayrımcılık unsurları... Bu liste o kadar uzar ki kitap çıkar bunlardan ...

Tartışmacı D. ise, anadilde eğitim konusunda ayrımcılık temasını gündeme taşımakta ve uslamlama sürecinde örneklerle açıklama stratejisini kullanmaktadır. Tartışmacı tarafından savunulan konuyu somut örneklerle açıklamak van Dijk'a göre (2003: 88) hem kolayca hayal edilebilmesi hem kanıtsallık bakımından işlevseldir. Aynı zamanda bu strateji çoğu kez anlatılan olayın tipik bir örnek olduğunu ve dolayısıyla da genelleştirilebileceğini de akla getirmektedir. Tartışmacı D. de Türkiye'de toplumsal yaşamda (iş, okul ya da gündelik yaşam gibi) çeşitli eşitsizlik ve ayrımcılık biçimlerinin gerçekleşmekte olduğu savını daha etkili bir biçimde ifade etmek için örneklendirme yoluna gitmiştir. Bu süreçte katılımcı, anlambilimsel makro stratejilerden olumsuz-ötekini sunma çerçevesinde dış grup olarak devlet ve Türk halkını tanımlamaktadır. Katılımcı olumsuz-ötekini sunmada Türkçe verilen eğitim, öğrenci andının okutulması gibi çeşitli uygulamalar nedeniyle devleti, Kürtçe konuşanlara tepki gösterilmesi çerçevesinde de Türk halkını sorunsallaştırmaktadır. Katılımcıda yalnızca dış grubu olumsuzlayan örnekler ayrıntılandırılma ve '*Bu liste o kadar uzar ki kitap çıkar bunlardan*' ifadesiyle de vurguyu arttırma eğiliminin olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra söylemin BİZ-ONLAR çerçevesinde düzenlemesi, iç grubun ise bu ayrımcılığın kurbanı olarak temsil edilmesi anlamının sezdirilmesini de beraberinde getirmektedir.

Anadilde eğitime karşı çıkan ve egemen etnik-kültürel değerler ışığında tartışan kamu ise, (dış güçler ya da aşiret ağaları tarafından) kandırılma, bölünme, Atatürk

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

milliyetçiliği, eşit yaşam koşulları gibi konuları gündeme taşımaktadır. Bu katılımcılar öncelikle dış grubu sorunsallaştırmak yerine, daha çok yapılan suçlamalara yönelik açıklama getirmekte, karşıt-kamunun gündeme getirdiği konuları da göz ardı etmeyerek yanıtlamakta ve böylelikle de tartışma gündeminde yer almalarına izin verebilmektedir. Bu kamunun söylemleriyle Kürt etnisitesi yerine terör örgütü, dış güçler ile aşiret olgusunu sorunsallaştırdığını da söylemek olanaklıdır.

Bu kamu içinde yer alan bazı katılımcılar, karşıt-kamunun devlet yapılanmasındaki Türklük vurgusunun ve uygulamalarının (Öğrenci Andı'nın okutulması gibi) ırksal bakımdan ayrımcılık içerdiğine yönelik eleştirileri bağlamında, gündeme Atatürk milliyetçiliği ile Türk milleti konusunu getirmektedir. Aşağıda bu yönde konu girişini içeren metinler yer almaktadır:

> **E.:** Atatürk Milliyetçiliği, 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde ve Atatürk İlkelerinde de belirtilmiş olan, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin, ulus tanımını dil, kültür ve siyasi birliktelik gibi değerlere dayandıran milliyetperverlik anlayışıdır… Atatürk, çevresinde ateşli Türkçülük taraftarı bilim adamları olmasına rağmen millet tanımını ırk temeline dayandırmadı. Afet İnan'ın 1930 senesinde hazırladığı Medeni Bilgiler kitabında yer alan ırkçı ulus tanımını bizzat kendisi[12] Dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların siyasal ve toplumsal kuruluşu şeklinde düzeltmişti.

Tartışmacı E., yukarıdaki metninde ülke kuruluşunda ırkçılığın dışlandığını belirtmekte, ülkenin dil, kültür ve ülkü birliği üzerinde temellendirildiğini savunmaktadır. Katılımcı uslamlama sürecinde bu düşüncesini kanıtlarla destekleme yoluna gitmekte, 1924 Anayasası'nın ilgili maddesi ile Atatürk'ün bu konudaki yaklaşımını betimleyen bir örneği de bu çerçevede metninde kullanmaktadır. Aşağıda ise, başka bir oturumda benzer bir konu girişini içeren metin yer almaktadır:

> **Ö.T.:** Türkmenler, Kürtler, Lazlar, Çerkezler, Tatarlar, Pomaklar, Boşnaklar, Gürcüler, Azeriler.... Bunların tamamı kavim ismidir. Ancak "Türk" bir millet tanımlamasıdır ve içerisinde bu saydığım kavimlerin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> hepsini barındırır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu halkına Türk Milleti denir. Ve Türk Milleti'ni oluşturan unsurlardan herhangi birini bu tanımlama dışında tutamazsınız. Türk Milliyetçiliği, Türkmen ırkçılığı ya da Turancılık değildir ve bu şekilde algılanamaz! ...

Yukarıdaki metinde katılımcı, ayrımcılık suçlamasına karşın Türk milleti açıklamasını oturum gündemine taşımaktadır. Katılımcı, Türkiye'deki ulus-devlet yapılanmasının etnik-kültürel grupların bir karışımı olduğunu belirtmekte ve egemen etnisite olarak Türkler yaklaşımını kesin bir dille reddetmektedir. Bu çerçevede katılımcı Türk milletinin, bir ırk ya da etnik bir grup olmaktan öte siyasal bir topluluk olduğunu savunmaktadır. Metindeki son cümlede ise, katılımcı düşüncesini yineleyerek ve noktalama işaretleri kullanarak bir kez daha vurgulamaktadır.

Bu kamunun ana temalarından birinin "kandırılma" olduğunu söylemek olanaklıdır. Tartışma süreçlerinde çeşitli katılımcıların kandırılma temasını farklı bağlamlarda (dış güçler, PKK, aşiret gibi) gündeme taşıdığı saptanmıştır. Aşağıdaki metinde bir katılımcının bu temayı Kürt etnisitesinin kanaat önderleri bağlamında gündeme getirdiği metin yer almaktadır:

> **N.:** … (*yalancılık, kandırma*) sizin aşiret ağalarınızda, şeyhlerinizde, şıhlarınızda fazlası ile olduğu için asırlardır din eksenli idare edilip uyutuldunuz olayın bir de bu boyutunu düşünün isterseniz!

Tartışmacı N., Kürt etnisitesinin yapılanmasına dikkat çekerek aşiret ağaları ve dini önderler tarafından uzun süredir kandırılan Kürtler konusunu tartışmaya açmaktadır. Karakoç'a (2009: 5) göre Kürtlerdeki aşiret sisteminde ön plana çıkan unsurlar ortak soy ve teritoryal bağlılık olmakla birlikte 19. yüzyıl itibarıyla aşiretin üstünde daha bütünleştirici bir tutunum sağlayan din unsuru görünür hale gelmiştir. Dış grup hakkında olumsuz şeyleri konulaştırma çerçevesinde katılımcı N. de Kürt etnisitesinin kendi kanaat önderleri tarafından kandırıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte oturumdaki Kürt kökenli katılımcıların gündeme getirilen bu konuyu göz ardı ederek yanıtlamadıkları ve böylelikle gündemden dışladıkları görülmüştür.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aşağıda ise kandırılma temasının dış güçler bağlamında gündeme taşınmasını içeren metin yer almaktadır:

> **Y.K.:** yıllar öncesinden hicaz bölgesindeki Arapları kışkırtarak, Lawrence ve Humper gibi misyonerlerin faaliyetleri ile Osmanlıyı bu bölgeden çıkaranlar, bugün **Kürt vatandaşlarımız** üzerinde aynı oyunu tezgahlamaktadır. bu konumda gerek **Kürt vatandaşlarımız gerekse diğer vatandaşlarımız** ayık olmak zorundadır.

Tartışmacı Y.K. yukarıdaki metninde Kürt etnisitesinin dış güçler tarafından kandırıldığı konusunu geçmişi örnek göstererek gündeme getirmektedir. Katılımcı metninde uslamlama yaparak bugünkü durumu tarihte daha önce meydana gelmiş olaylarla karşılaştırmaktadır. "Bu tür karşılaştırmalar tartışımsal zorlamaların adeta bir tarih yasası gibi kabul edildiği 'tarihten alınan dersler'in daha genel temasına genellenebilmektedir" (Van Dijk, 2003: 92). Katılımcı bu çerçevede savını güçlendirmek için geçmişi açımlamakta ve bu durumdan ders alınmasını gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcı BİZ tanımlamasını Türkiye halkı bağlamında yapmakta ve Kürt etnisitesini dış grup olarak konumlandırmamaktadır. Bunun yerine katılımcı, ortak düşman ve ONLAR tanımlamasıyla dış egemen güçleri işaret etmektedir.

Anadilde eğitime karşı çıkan kamu, konuyla ilgili gelişmelerin emperyalist planların bir parçası olduğuna yönelik bir konuyu da oturum gündemine taşımaktadır:

> **B.:** Kürtler asla bir ulus olarak var olmadılar. Sadece derebeyi ve kabile bazında yaşadılar. Bu yüzden hiç bir zaman geniş bir dil ve kültürleri olmadı. Ama zorlama bir **emperyalist proje için bu gün zorlama bir devlet kurdurma girişimleri** ortada. İstediğiniz kadar inkar ediniz…**Aynı Arap yarımadasındaki siyasal oluşumlar gibi** Kürt oluşumu da cetvelle çizilip, kodaman Kürt ağalar başına oturtulacak. **Halk özgür falan olmayacak, ağalar gene ağa olarak kalacak. Şu anki günlerini çok arayacak Türkiye Kürtleri...**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı B.'nin metni anlamsal düzeyde ele alındığında, anadilde eğitim konusunda yaşanan gelişmeleri (talepler, üniversitelerde Kürt dili ve edebiyatı bölümlerinin açılmasına onay verilmesi gibi) emperyalizmin planlı girişimleri olduğunu belirttiği görülmektedir. "Zorlama bir emperyalist proje" olarak başka iletilerinde de Büyük Ortadoğu Projesi'ni (BOP) kasteden bu katılımcı bu çerçevede bir devletin kurulabilmesi için dil ve kültür birliğinin gerekli olduğunu sezdirmektedir. Katılımcının söylemleriyle BOP projesinin savunucuları olan dış güçleri (ABD, Türkiye'de AKP hükümeti gibi) sorunsallaştırdığı görülmektedir. Katılımcı savını daha da güçlendirmek için ise, geçmişte Arap yarımadasında gerçekleştirilmiş dönüşümü örnek vermektedir. Katılımcı anlambilimsel sezdirmenin bir türü olarak varsayımdan yola çıkarak Kürt etnisitesinin gelecekte mağdur olacağını ve pişmanlık duyacağını belirtmekte, bu etnik-kültürel grubu kurbanlaştırarak kandırılan olarak konumlandırmaktadır.

Bu kamu ayrıca, karşıt-kamunun ayrımcılık teması karşısında eşitlik temasını gündeme taşımaktadır:

> **H.:** Sorun olabilmesi için Kürtlerin haklarının kısıtlanması gerekiyor. Ancak böyle bir kısıtlama söz konusu değildir. Şu anda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan hiçbir **masum Kürt'ün (suçlular dışında. bu Türkler yani bizler için de öyledir)** insan haklarının engellendiği söylenemez: Türkiye sınırları içerisindeki bir Kürt, rahatça Kürtçe konuşabiliyor (birçok kere rastladım). Türkiye sınırları içerisindeki bir Kürt, seçme ve seçilme hakkını rahatça kullanabiliyor hatta Başbakan bile olabiliyor (Turgut Özal). Türkiye sınırları içerisindeki bir Kürt, istediği şekilde istediği yerde şirket, fabrika açabiliyor... Hatta ve hatta Türkiye'deki bir Kürt, milletin %47 oyla getirmiş olduğu bir partiye kapatma davası açabiliyor... (Abdurrahman Yalçınkaya) …

Yukarıdaki metinde tartışmacı H. tarafından, Türkiye'de eşit bir siyasal, ekonomik ve gündelik yaşam konulaştırılmakta ve kendini olumlu-sunma stratejisi çerçevesinde konu ayrıntılı bir biçimde betimlenmektedir. Her önermenin kanıtlarla (kişisel hikayeler,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

örnekler gibi) desteklenirken toplumun her alanına genelleştirilen bir eşitlik vurgusu vardır. Son olarak aşağıdaki metinde de görüldüğü gibi bu kamu Kürtçe eğitimin desteklenmesinin olası sonucu olarak bölünme konusunu da tartışma gündemine taşımaktadır:

> **H-C.:** CANIM kardeşim (*bölgesel geri kalmışlık konusunda*) doğru söylüyorsun **ama** bu onlara Kürtçe eğitim ve yayın yaparak olmaz evet eğitilmeli **ama** YAŞADIĞI VATANIN ÜLKENİN RESMİ DİLİ ile o bölgedeki insanların aç olma sebebi KÜRTÇE yayın yapılmıyor olması değil o Kürtçe yayın onları daha da cesaretlendirecek bunlar bugün bunu yaptılar yarın başka isteğimiz ve bakmışız KÜRDİSTAN..

Yukarıdaki örnekte bir başka katılımcı olan H-C., Kürt etnisitesinin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir sav bağlamında gündeme bölünme konusunu getirmektedir. Karşıt savı yadsıması sürecinde katılımcı, bu savın üreticisi katılımcıyı önce kısmen onaylamakta ve ardından savı eleştirmektedir. Katılımcı daha sonra 'ötekiler'in olumsuz yönüyle kendi savını bir araya getirmektedir. Katılımcının kullandığı büyük harfler de bu olumsuzluğa vurgu yapmakta ve dikkat çekmektedir. Katılımcının metninde yer alan "eğitilmeli", "onlar", "cesaretlendirecek" gibi ifadeler bu kişinin egemen etnisite çerçevesinde bir söyleme sahip olduğunu ve BİZ-ONLAR sınıflandırmasıyla kutuplaştırma yaptığını göstermektedir. Katılımcı bu süreçte dış grup olarak Kürt etnisitesini ayrılıkçı eğilimler bakımından bir bütün olarak sorunsallaştırmaktadır.

Görülmektedir ki WTF'de gündemin şekillendirilmesi sürecinde çeşitli kamular rol almaktadır. Bu kamuların gerek kendi geleneksel söylemlerini oturumlara yansıttığı gerekse karşıt-kamunun söylemleri karşısında ortama taşıdığı konuları şekillendirebildiği görülmektedir. Ortamda etnik-kültürel ve siyasal ideolojiler gündem belirleme süreçlerinde etkin rol üstlenirken, ortamda düşünce çeşitliliğinin olması temelinde belirli bir grubun gündem belirlemede baskınlaşmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte karşıt-kamuların bu süreçte etkinlikleri ve mücadeleleri sürmekte, özellikle Kürt etnik-kültürel grup aidiyetine sahip katılımcıları bölünme, kandırılma gibi bazı temaları göz ardı ederek gündemden dışlayabilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ESÇ bağlamında söylemsel eşitliğin çözümlenmesinde ikinci kategori ise dikkatin tekelleştirilmesidir. WTF'de söylemsel eşitliğin önünde bir engel olması bakımından *dikkatin tekelleştirilmesinin* köktenci ya da kışkırtıcı söylemlerin ortamda üretilmesi bağlamında gerçekleştiği saptanmıştır. Her iki etnik-kültürel grup tarafından da üretilen milliyetçi söylemin köktenci boyutu olarak tanımlanabilecek bu söylemler, aynı gruptaki başka katılımcılar ile karşıt-kamunun dikkatini çekmekte, bu kişi ya da iletilerine yönelik eleştiri ya da destek içerikli metinler üretilerek dikkat tekelleşmektedir. Aşağıda bu çerçevede oturumda dikkatin tekelleşmesine neden olmuş iki ayrı başlangıç iletisi yer almaktadır:

> **E.:** Herkes özgürce düsüncesini söyliyecek ve Türk dili nerede gecerli ise orada Kürtcede gecerli olacak gerisi fasa fiso

Yukarıdaki metnin üreticisi katılımcı, tartışmada bir süre ilginin merkezinde yer almıştır. Katılımcı E. Kürt etnik-kültürel grup aidiyetini önceleyerek oturumda etkin bir biçimde yer almaktadır. Katılımcının metninde (söyleyecek, geçerli olacak gibi) kullandığı katı ve emredici dil ile uzlaşmaz tutumu karşıt-kamudaki başka katılımcıların tepkisini çekmiştir. Başka katılımcılar, kışkırtıcı olarak da tanımlanabilecek bir söyleme sahip bu katılımcıyı hedef alan iletiler üretmişlerdir. Tartışma süreci ise, konu dışına çıkmış kişisel çatışmaya dönüşmüştür.

Aşağıda ise Türk ırkını önceleyen söylemleriyle ortamda dikkati merkezileştiren bir katılımcının başlangıç iletisi yer almaktadır:

> **T.:** ... bence pkk bitirildiğinde kürtlerin pek ses çıkarabileceklerini zannetmiyorum... YA HEPSİN YA HİÇ YA TÜRKSÜN !!!

Bu katılımcı açık bir biçimde sanal kimlik yapılanmasında da (Ek 17) Türk ırkının üstünlüğünü benimseyen ırkçı bir çizgide olduğunu belirtmektedir. Katılımcı ortamda etnik ayrımcı yaklaşımını ortaya koymakta ve soruna köktenci çözümler öneren iletiler üretmektedir. Bu kişiye karşıt-kamuda yer alan ve sol bir ideolojiye sahip başka bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türk katılımcının hem alaycı hem de eleştirel bir tutumla yanıt vermesi çerçevesinde oturumda ilginin bu katılımcı üzerinde merkezileştiği görülmüştür.

Bunun yanısıra bir katılımcının Kürt diliyle ilgili oturumda Atatürk'ün ırksal kökeni üzerine belirttiği görüşleri, ilginin bu metne ve metnin üreticisine toplanmasına neden olmuş, bu çerçevede oturum tartışma konusundan koparak ırksal tartışmalarda toplanmış ve durma noktasına gelmiştir. Bu katılımcı ve metnine yönelik olarak, oturumdaki tüm katılımcıların ileti ürettikleri görülmektedir. Aşağıda tartışma ortamında dikkati tekelleştiren katılımcı D.'nin başlangıç iletisi ile bu metne yönelen katılımcılardan bazılarının konuyla ilgili oluşturdukları ilk iletileri yer almaktadır:

> **D:** (*Başlangıç İletisi*) Birinin ırken Türk olmadığını söyleyecek olsam önce Atatürk, Türk değildir derim; sarı saçlı, mavi gözlü Türk olmaz diyen bir sürü antropolog var ama nedense bu nokta es geçilir... Benim derdim değil kim hangi ırktan isterse olsun...
>
> **B.:** etnik olarak Türkler sarı saçlı mavi gözlü olmaz mı? …soruma bilimsel cevaplar bekliyorum. Atış serbest zannetme burada...
>
> **E.:** Kim ne kadar ırkçı görüyoruz burada. …. Örgüt yayınlarını okumayı bırakmalısın. Atatürk'ün soyunu da araştır istersen.
>
> **N.:** ATATÜRK aslen Konyalı (Karaman)olup ailesi sonradan selanik taraflarına göç ettigi için selanikte doğmuştur yani ATATÜRK için anlatılan hikaye tarzında şeylere çok itibar edilmemelidir ve ATATÜRK öz Türktür…
>
> **A.K:** Bu şovenist … böyle atıp tuttukça en ılımllı Türkler bile milliyetçi bir çizgiye kayıyor..Atatürk'e dil uzatmadan rahat edemezsiniz...
>
> **M.A.:** aynı şey Kürtler içinde geçerli siz böyle milliyetçilik yaparsanız onlar da kürtçülük yapar.

Katılımcı D., Atatürk'ün Türk olmadığına yönelik ırksal bir tartışma başlatmaktadır. Katılımcı "*bir sürü antropolog var ama nedense bu nokta es geçilir...*" ifadesiyle ise, bu durumun aslında gerçek olduğunu ve göz ardı edildiğini ima etmektedir. Hem ırksal bir tartışmayı hoş karşılamayan hem de Atatürk konusunda bu tarz bilgileri kabul etmeyen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

katılımcılar ise katılımcı D.'ye tepki göstermektedir. Bazı katılımcıların bu süreçte "*örgüt yayınlarını okumayı bırakmalısın*" gibi ifadelerle tartışmaları kişiselleştirdiği, bazı katılımcıların ise bu savı yanlışlamak için Atatürk ile ilgili bilgiler verdiği görülmektedir.

Atatürk'ün ırksal kökenini konulaştıran bu katılımcıya yönelik çok sayıda tepki iletisinin üretilmesini aynı zamanda ESÇ'nin üçüncü ve son çözümleme kategorisi olan *katılımcı üzerinde baskı kurma* bağlamında da değerlendirmek olanaklıdır. Oturumda bir süreliğine yalnızca bu katılımcıya yönelik çok sayıda katılımcı tarafından eleştiri metinleri üretildiği görülmektedir. Yukarıda bazı örnekleri görülen bu tepki bildirimleri üreten kişilerden katılımcı B. "*atış serbest zannetme burada...*" ifadesiyle bu katılımcıyı ortama dayanağı olmayan iletiler göndermekle suçlamaktadır. Katılımcı E. "*Kim ne kadar ırkçı görüyoruz burada"* ifadesiyle bu katılımcıyı ırkçılıkla suçlamakta ve "*Örgüt yayınlarını okumayı bırakmalısın*" ifadesiyle de terör örgütü üyesi/yandaşı olduğunu ima ederek bu katılımcıyı sorunsallaştırmaktadır. Yine katılımcı A.K.'nın "*şovenist*", *"atıp tutmak"* gibi ifadelerle bu katılımcıyı kendi grubunu öne çıkararak etnisite temelli kışkırtma yapmakla ve yalan söylemekle suçladığı, Türk milliyetçiliğinin kökencileşmesini ise karşıt-kamuyu olumsuzlayarak meşrulaştırdığı görülmektedir. Oturumda bu katılımcıya yönelik hem alaycı hem de kişisel saldırıları içeren başka metinler de üretilmeye devam edilmiştir. Katılımcının bir süre sessizleştiği ve kendisine yönelen eleştirileri yanıtlamadığı daha sonra ise yeniden aynı konuyla ilgili tartışmaya katıldığı saptanmıştır.

Baskı kurma kategorisi kapsamında incelenen s*aygısız ifade ve davranışlar* için ise, nicel içerik çözümlemesi çerçevesinde WTF'de saygısız ifade ve davranış metinlerine odaklanılmıştır. WTF'de bu yönde metinler karşıt-grupların karşılaması süreçlerinde üretilebilmektedir. Bununla birlikte tartışmacıların başka tartışmacıların konuşma hakkını doğrudan engelleme girişimleri hiç gerçekleşmemekte ancak katılımcıyı yönetime bildirme gibi dolaylı girişimler yapıldığı görülebilmektedir. Ortamda alay etme, parlama, hakaret, kışkırtıcı ifadeler ya da kalıpyargılar içeren metinler de üretilebilmekle birlikte bu eylemlerin hedefinde olan katılımcılar ortamdan çekilme davranışı sergilememektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

WTF tartışmalarını söylemsel eşitlik açısından betimleyen nicel içerik çözümlemesi bu forumda katılımcıların tartışma oturumlarına yaptıkları katkıların eşit olmadığını saptamıştır. Bu eşitsizliğin ortama yansıyan güç ve egemenlik ilişkileri çerçevesinde çözümlenmesine yönelik ESÇ ise, oturumların söylemsel eşitsizliğin TPA'ya göre daha belirsiz izlerini taşımakta olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte oturumda etnik-kültürel gruplar arasında bir kutuplaşma ve ayrımlaşmanın da olabildiği ve bu bağlamda çatışmanın da yaşanabildiği saptanmıştır. Bu süreçte bazı katılımcıların iç grup ve dış grup algısını etnisite temelli gerçekleştirebildikleri ve bu çerçevede uzlaşmaz bir tutum sergiledikleri de görülmektedir. Bu oturumlarda özellikle etnik-kültürel milliyetçi ideolojilerin baskınlaşabildiği, hem gündem belirleme hem de etkileşim süreçlerinde bu ideolojilerin etkin bir biçimde söylemlere egemen olduğu görülmektedir. Türk etnisitesi oturumlarda zaman zaman baskınlaşmakta, bununla birlikte karşıt kamu da oturumlarda yer almayı ve tartışmayı sürdürmektedir. WTF'nin düşünce çeşitliliğini barındıran bir forum olması tek bir grubun oturumlarda uzun süreli ya da kalıcı bir biçimde baskınlaşmasını önlemektedir.

4.2.3. Karşılıklılık İlkesi

Katılımcıların, tartışma süreçlerinde karşılıklı ileti alışverişi gerçekleştirmesi, akılcı bir tartışma sürecinin temel basamaklarından birini oluşturmaktadır. Monolog yerine diyaloga vurgu yapan ve etkileşimi temel alan bu ilkenin tartışma metinlerinde içerik çözümlemesiyle gözlemlenmesi sürecinde iletiler, 'başlangıç iletisi', 'yanıt' ya da 'monolog' olarak kodlanmıştır. Bu çerçevede, kullanılan ortama göre karşılıklılık ilkesi bulguları Tablo 17'de verilmektedir:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 17. Karşılıklılık Açısından İleti Dağılımları

	TPA		ÜBSO		WTF	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Başlangıç iletisi	31	1.0	30	1.9	102	3.3
Yanıt	1915	63.1	1442	91.0	2704	87.9
Monolog	1089	35.9	112	7.1	271	8.8
Toplam	3035	100	1584	100	3077	100
İlişki Testi	Ki-kare=797.524 df=4 p= .000					

Tartışma forumlarında üretilen iletiler, karşılıklı olup olmadığı bakımından değerlendirildiklerinde, ÜBSO ve ardından WTF'lerdeki iletilerin büyük oranda karşılıklılık özelliği gösterdiği, TPA'da ise bu oranın öteki iki ortama göre belirgin biçimde düştüğü saptanmıştır. ÜBSO ve WTF'deki iletiler başka iletilerle etkileşimli olan, başka katılımcılara, düşüncelere, görüşlere yanıt veren ya da onlardan gelen eleştirileri, soruları yanıtlayan türde iletilerdir. Bunun yanı sıra iletilerin etkileşimlilik özelliklerinin ortama göre değiştiği görülmekle birlikte, yapılan ilişki testi de ortam ve karşılıklılık arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu belirtmektedir.

TPA'daki tartışma süreçlerinde üretilen iletilerin %36'sı görüş bildiren ancak başka katılımcılarla etkileşimde olmayan *monolog* türünde iletilerdir. Müzakereci bir etkinlik açısından, bu oranda etkileşimli olmayan ileti varlığı süreci zedeleyen bir durumdur. Bu forumdaki çok sayıda katılımcının tartışma başlığına yönelik düşüncelerini bir iletiyle belirtmekte, ancak daha sonra tartışmalara katılmayı devam ettirmemektedir. Düşünce belirtmenin tartışma etkinliğine dönüşmesi, bazı katılımcıların karşılıklı olarak çok sayıda ileti üretmesiyle gerçekleşmektedir. Yapılan başka bir nicel çözümleme de bu gözlemi desteklemektedir. TPA forumundaki tartışmalarda yalnızca bir adet ileti üreten katılımcıların oranının % 61 olduğu söylemsel eşitlik ilkesine yönelik bulgularda da daha önce saptanmıştır (Tablo 14). Dolayısıyla bu ortamda tek seferlik katılımcılar olarak adlandırılabilecek ve tartışmanın bir parçası olmayıp yalnızca görüş belirten ve daha sonra tartışmadan çekilen katılımcılar yoğun olarak bulunmaktadır. Bu durumda ortamdaki monolog türündeki iletiler de artmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İletilerin karşılıklı olup olmamasına yönelik dağılımın, ortamlara göre değişebildiği gibi tartışma konusuna göre de değişebilmesi olasılığı temelinde TPA'daki iletilerin tartışma konuları bağlamında dağılımı ise şöyledir:

Tablo 18. TPA Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Başlangıç iletisi	21	1.3	3	.5	7	.9
Yanıt	1040	65.2	391	60.6	484	60.8
Monolog	533	33.4	251	38.9	305	38.3
Toplam	1594	100	645	100	796	100
İlişki Testi	Ki-kare=11.557 df=4 p= .021					

Tablo 18'de de görüldüğü gibi TPA'da *yanıt* türündeki iletiler 'Kürt Sorunu ve Terör' başlığında, *monolog* türündeki iletiler ise, 'Türkiye Ekonomisi' ile "Türkiye'nin Dış Politikası" başlıklarında artmaktadır. Yapılan ilişki testi de TPA'daki konu ile ileti türü arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular katılımcıların "Kürt Sorunu ve Terör" ana başlığı altında gerçekleştirilen oturumlarda daha çok etkileşimde bulunduklarını ve başka katılımcılarla temas ettiklerini göstermektedir. Karşılıklılığın artması, müzakere ilkeleri açısından olumlu olmakla birlikte bu karşılıklılığın niteliğinin ne olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede "Kürt Sorunu ve Terör" başlığında saygı içeren iletilerin düştüğü saygı ilkesine yönelik bölümde saptanmıştır. TPA oturumlarında üretilen saygısız ifade ve davranış içeren iletilerin % 68'i bu konu başlığı altında gerçekleşmiştir. Bu konu başlığı altında gerçekleşen tartışmalarda gerilim artmış ve zaman zaman da tartışmalar durma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla "Kürt Sorunu ve Terör" başlığında görülen karşılıklılık artışı, akılcı ve etik tartışma ilkeleri çerçevesinde gerçekleşmemekte, tartışma sürecinin karşılıklı hakarete ve kavgaya dönüşmesi bağlamında da artmaktadır. Bu çerçevede yapılan çözümleme de karşılıklılık ve saygı türleri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu saptanmıştır (Ki-kare=274.011, df=4, p= .000).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ÜBSO'da ise, oluşturulan iletilerin büyük oranda *yanıt* niteliğinde olması, ortamdaki tartışma süreçlerinin etkileşimli olarak gerçekleştiğini, katılımcıların birbirlerini dinleme ve başka katılımcılara yanıtlar üretme davranışı gerçekleştirdiklerini göstermektedir (Tablo 17). Akılcı bir tartışmanın temel önkoşullarından biri olan karşılıklılık, ÜBSO forumunda açık biçimde gerçekleşmektedir. Tüm iletilere göre oranı oldukça düşük olmasına karşın, *başlangıç iletisi* türündeki iletiler de, tartışma sayısı göz önüne alındığında yüksektir. Bu ortamda gerçekleştirilen tartışmalardan çalışma kümesi kapsamında, 4 tartışma oturumu çözümlenmiş olmakla birlikte bu 4 tartışma içinde 30 tane başlangıç iletisi olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bu ortamda gerçekleştirilen tartışmalarda konu dışına çıkışların ve başka konulara geçişlerin yaşanabildiği görülmektedir.

ÜBSO'nun konu değişkeni açısından karşılıklılık bulguları ise şöyledir (Tablo 19):

Tablo 19. ÜBSO Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Başlangıç iletisi	10	1.5	6	1.8	14	2.3
Yanıt	590	91	318	**94.6**	534	88.7
Monolog	48	7.4	12	3.6	54	**9**
Toplam	648	100	336	100	602	100
İlişki Testi	Ki-kare = 10.691 df=4 p= .030					

Yanıt oranının ortamlar arasında en yüksek olduğu ortam olan ÜBSO'daki iletiler konu değişkeni açısından değerlendirildiğinde, en yüksek yanıt oranının 'Türkiye Ekonomisi' başlığındaki iletilerde görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Ortamda monolog türündeki iletiler ise, 'Türkiye'nin dış politikası' başlığı altında gerçekleşen tartışmalarda artış göstermiştir. Bununla birlikte her üç konuda da yanıt türündeki iletilerin oldukça yüksek bir oranda gerçekleşmesi müzakereci etkinlikler açısından olumlu bir durumdur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

WTF'de ise, üretilen iletilerin büyük oranda *yanıt* ve oldukça düşük oranda ise *monolog* özelliği gösterdiği belirlenmiştir (Tablo 17). Bu ortamdaki katılımcılar ağırlıklı olarak birbirleriyle ileti alışverişinde bulunmakta ve başka katılımcılarla etkileşimsel bir süreç gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra iletilerin yalnızca %3'ünü oluşturan 102 ileti ise, *başlangıç iletisi*dir. Bu ortamdaki 75 tartışmanın çözümlendiği göz önüne alındığında, 27 iletinin devam etmekte olan bir tartışma içinde yeni bir tartışma başlatan iletiler olduğu ortaya çıkmaktadır. WTF'de de tartışma konusundan ayrılarak başka bir konuya geçme davranışı görülebilmektedir.

Konu değişkeni açısından WTF bulguları ise şöyledir (Tablo 20):

Tablo 20. WTF Konu Değişkeni Açısından Karşılıklılık İlkesi

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Başlangıç iletisi	30	2.4	33	3.4	39	4.6
Yanıt	1044	82.9	911	93.2	749	89.1
Monolog	185	14.7	33	3.4	53	6.3
Toplam	1259	100	977	100	841	100
İlişki Testi	Ki-kare= 102.838 df=4 p= .000					

WTF'de, 'Türkiye Ekonomisi" başlığında *yanıt* niteliğindeki iletiler artmakta ve *monolog* türündeki iletiler ise düşmektedir. Yapılan ilişki testinde de konu ve karşılıklılık arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu saptamıştır. Bunun yanı sıra WTF'de karşılıklılık ile saygı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmakta (Ki-kare=86.712, df=4, p= .000), ancak bu ilişki TPA'dakinden farklılaşmaktadır. TPA'da saygısız ifade ve davranış içeren iletilerde karşılıklılık artarken WTF'de örtük saygı türündeki iletiler daha çok yanıt özelliği göstermektedir (Ek 18). Dolayısıyla bu forumdaki katılımcılar tartışma süreçlerinde birbirleriyle etkileşimde oldukları zamanlarda kendi savını ortaya koymakta ve başka katılımcıları yanıtlamakta ya da karşıt savları değerlendirmektedir. Bu ortamdaki katılımcılar, TPA'dan farklı olarak, çatışma süreçlerinden öte görüş

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

alışverişi süreçlerinde etkileşim kurmaktadır. Bu çerçevede WTF'de karşılıklılık ilkesinin nitelikli bir biçimde karşılandığını söylemek de olanaklıdır.

4.2.4. Gerekçelendirme İlkesi

Akılcı tartışmanın temel gereklerinden biri olan gerekçelendirme ilkesi, yurttaşların "yalnızca 'en iyi savın gücü' nedeniyle sonuca rıza gösterdiği"ni (Young, 1999: 177) belirtmektedir. Dolayısıyla bir tartışma etkinliğinin uzlaşıya kaynaklı etmesi için bu süreçteki savlamaların gerekçelerle desteklenmesi gerekmektedir. Bir savın gücünü ise, ilk aşamada savın gerekçe içerip içermemesi ve ikinci aşamada kullanılan gerekçenin türü belirlemektedir. Tartışma oturumlarında, gerekçelendirme eylemi kadar gerekçe türünün de önemli olabildiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak çalışmada, katılımcıların iletilerinde ne ölçüde gerekçe kullandıklarını içeren 'gerekçe düzeyi' ile hangi gerekçelendirme türlerini kullandıklarına yönelik 'gerekçe türü' değerlendirilmiştir.

4.2.4.1. Gerekçelendirme düzeyi

Tartışmacıların savundukları konumlarını ya da karşıt savı eleştirme davranışlarını nedenlerle destekleyip desteklemediklerinin saptanması için gerçekleştirilen içerik çözümlemesi kodlama çalışmasında iletiler 'nedenli' ve 'nedenli değil' olarak sınıflandırılmıştır. Bu süreçte tartışma metinlerinde gözlemlenen ve tartışma etkinliği dışında kalan sosyal içerikli iletiler (merhaba, geç kaldım gibi), söz alma talepleri ya da teknik sorunlara yönelik iletiler (sesi duyamıyorum gibi) ise kodlama dışında bırakılmıştır. Bu iletiler tabloda kayıp değer (missing value) olarak görülmektedir. Çözümleme sonucunda gerekçelendirme ilkesine yönelik olarak Tablo 21'deki bulgular elde edilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 21. Gerekçelendirme Açısından İleti Dağılımları

	TPA		ÜBSO		WTF	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Nedenli	1232	40.6	394	24.9	2070	67.3
Nedenli değil	1799	59.3	1108	69.9	1004	32.6
Kayıp değer	4	0.1	82	5.2	3	0.1
Toplam	3035	100	1584	100	3077	100
İlişki Testi	Ki-kare=809.069 df=2 p= .000					

Tablo 21'de de görüldüğü gibi ortamlar arasında *gerekçe* içeren ileti üretiminin en yüksek oranda gerçekleştiği forum WTF'dir. Bu ortamdaki katılımcılar, konumlarını savunurken ya da karşıt-savı eleştirirken bunu bir nedene dayandırma davranışını da çoğunlukla yerine getirmektedirler. ÜBSO ise en düşük oranda gerekçelendirme yapılan tartışma forumudur. Bu forumdaki kişiler genellikle savlarını ve eleştirilerini başka katılımcılarla paylaşırken bu düşüncelerinin neden geçerli olması gerektiğini destekleyecek bir gerekçe sunmamaktadır. Bu durumun araştırmanın 'tartışmalarda genel yapı ve katılım' bölümünde de saptanmış olduğu gibi ortamların etkileşim zamanlamasından (eşzamanlı-eşzamansız) kaynaklanması olanaklıdır. ÜBSO zaman baskısı nedeniyle katılımcının iletisi üzerinde düşünmek için az zamanının olduğu ve dolayısıyla daha az ayrıntı ve bilgi içeren iletilerin üretilmesinin olası olduğu ortamlardır. Kısa iletilerin üretildiği bu ortamlarda katılımcının savını gerekçelendirmek için düşünme ya da araştırma yapma zamanı da kısıtlıdır. Bu bilgiler göz önüne alındığında ÜBSO'nun en düşük ve WTF'nin ise en yüksek gerekçelendirme düzeyine sahip ortamlar olması anlamlıdır.

Bunun yanı sıra WTF'de gerekçelendirme düzeyinin daha yüksek olması, buradaki kullanıcıların tartışma etkinliği konusundaki deneyimlerinden de kaynaklanması olasıdır. Birçoğunun uzun yıllardır (2-7 yıl gibi) forum kullanıcısı olduğu, bu ve başka forumlarda da etkin biçimde tartışma etkinlikleri gerçekleştirdikleri yapılan gözlemler sonucu saptanmıştır. Dolayısıyla bu katılımcılar tartışmaların nasıl gerçekleşmesi konusunda daha bilinçli olabilmektedir. WTF'deki katılımcıların yalnızca kendi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

iletilerini gerekçelendirmedikleri, aynı zamanda başka katılımcılardan da bu yönde beklentilerinin olabildiği görülmektedir. WTF'deki katılımcılar tartışma süreçlerinde ileri sürülen savın gerekçelerle desteklemesi yönünde başka katılımcılara uyarıda bulunabilmekte ve gerekçe talep edebilmektedir. Bu bağlamda ortamdaki herhangi bir gerekçe içermeyen savlar ise kabul görmeyebilmektedir. Aşağıda bazı katılımcıların yalnızca görüş bildiren ancak bunu gerekçelendirmeyen başka katılımcılara yönelik tepki iletilerinden bazıları yer almaktadır:

> **H:** (*Konuyla ilgili görüşünü gerekçelendirmeyen bir katılımcıya yönelik olarak*) Bunlar bir tespit mi yoksa temenni mi? Gerçi, tespit olabilmesi için bu iddianızın somut gerekçelere dayanması gerekir.
>
> **A:** …. sayin …biz sana bilgilere dayanan düsünceler sunuyoruz sen bize hislerle yola cikarak, tamamen hicbir argümana davranmadan fikir atiyorsun...evet rusyaya karsi diyorsun ama gerisini (*nedenini*) getiremiyorsun...
>
> **K:** … kaynak göstererek, gerekçeleri ile görüşlerinizi yazın. Ya da bana kalırsa hiç yazmayın. Forumun işkembe-i kübradan atma yeri olmamasını sağlaması gereken yönetici konumundakilerin iki kere okuyup bir kere yazmaları gerekir.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi bazı katılımcılar yalnızca fikir belirten ya da bir sav ortaya atan ancak devamında bunun nedenlerini ortaya koymayan katılımcıları eleştirebilmektedir. Sonuç olarak WTF katılımcıların, hem savlarını gerekçelendirme hem de gerekçelendirmeyen katılımcılardan bunu talep etme konusunda bir eğilimlerinin olabildiği görülmektedir. Bu bulgular ise ortamdaki tartışmaların öteki ortamlara göre daha akılcı bir temelde işlediğini göstermesi bakımından ortamı olumlamaktadır.

4.2.4.2. Gerekçelendirme türleri

Tartışmalarda kullanılan gerekçeler çok çeşitli türlerde olabilmektedir. Bunlar katılımcının kendi mantıksal açıklamaları gibi öznel türlerden çeşitli belgeler, raporlar, istatistikler, bilimsel araştırma sonuçları gibi nesnel kanıtlara kadar çeşitlenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kullanılan türe göre savın geçerliliğinin de katılımcılar açısından değişebilmesi ve bu nedenle savın başka tartışmacılar tarafından kabul görmesi ya da reddedilmesi de olasıdır. Nitelikli bir tartışma süreci bakımından temel olan ve tartışma süreçlerinde katılımcılar tarafından da göz önünde bulundurulabilen gerekçelendirme türleri aşağıda ortamlar bağlamında değerlendirilmektedir.

TPA'da üretilen iletilerden gerekçeli olanlar (N= 1232) içerdikleri gerekçe türleri bakımından da kodlanmış ve Şekil 20'de görülen dağılıma ulaşılmıştır:

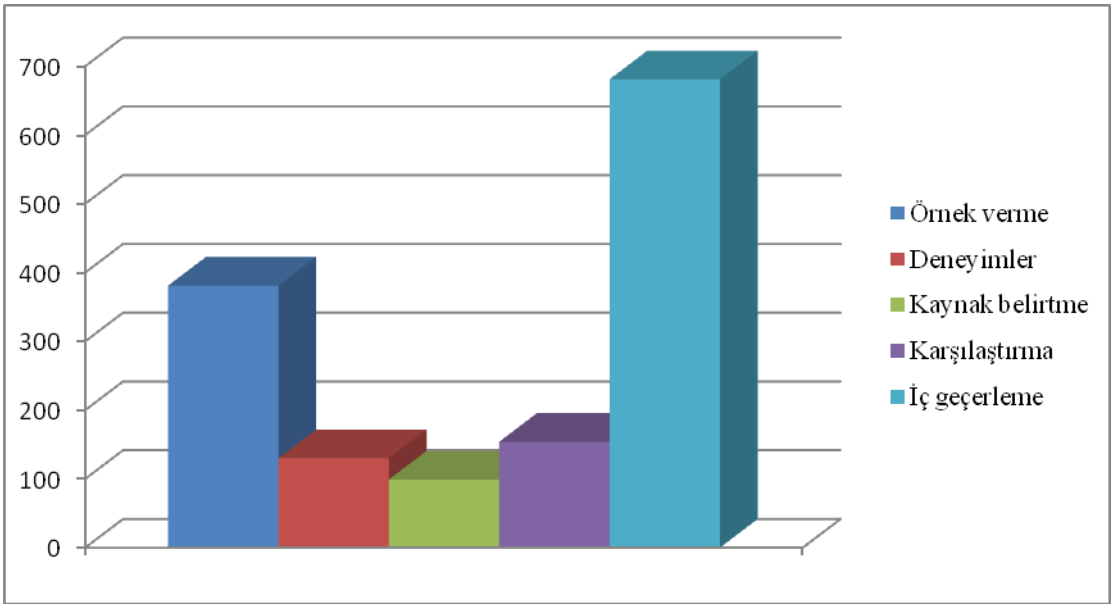

Şekil 20. TPA Gerekçe Türleri Dağılımı

Şekil 20'de de görüldüğü gibi, katılımcılar, tartışma süreçlerinde oluşturdukları iletilerde en sık iç geçerleme gerekçelendirme türünü kullanmaktadır. Çözümleme sonucunda 681 iletide *iç geçerleme* (mantık yürütme), 381 iletide *örnek verme*, 154 iletide *karşılaştırma*, 130 iletide *kişisel hikâye aktarma* (deneyim) ve 99 iletide *kanıt-kaynak belirtme* (kanıt) türünde gerekçelendirme yapıldığı saptanmıştır. Bu saptamalar ışığında tartışmalarda iç geçerleme, kişisel hikâyeler gibi öznel gerekçelendirmelerin gerekçeli iletilerin çoğunluğunda bulunduğunu ve bu bağlamda da tartışma süreçlerinde öznel gerekçelendirmelerin daha çok yapıldığını söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

TPA oturumlarında kullanılan mantık yürütme (iç geçerleme), örnek verme, kişisel hikâye aktarma gibi gerekçelerin, katılımcıların sahip olduğu siyasal ya da dini görüş, etnik köken gibi grup aidiyetleri temelinde şekillenebildiği ve bu durumun bazı tartışma sorunlarına yol açabildiği görülmüştür. Bu çerçevede gerekçelendirmeler karşıt görüşteki katılımcılar tarafından yanlı görülebilmekte, güvenilir ya da yeterli bulunmamaktadır. Aşağıdaki iletilerde katılımcıların verdikleri örnekler ya da aktardıkları kişisel hikâyeler bu nedenle eleştirilmektedir:

> **H.Ö***: (savını desteklemek için köyünde yaşadıklarını aktaran Kürt kökenli tartışmacıya verilen yanıt):* Peki madem yaşadın belgeleri yok mu bu olayların. Öyle bir şey olsaydı ben eminim bu kadar az bahsedilmezdi... Kimin zamanında oldu bu olay, ordunun başında kim vardı en iyi sen bilirsin yaşadıysan gerçekten. Söyle de araştıralım. Aksi takdirde sana itimad etmem..
> **O. G:** arkadaşlar duygu ve ideolojilerinizle değil mantıkla öneri vermek daha uygundur sanırım.
> **F.U:** ……. RTE'nin Ortadoğu liderliğiyle (*verilen örneğin*) deniz feneri vs. nin ne alakası var. neden muhalefet bunu yapıyor…

Kaynak/kanıt belirtme kategorisinin içerisinde ayrıca kitle iletişim ortamları da bulunmaktadır. Katılımcılar tartışma süreçlerinde gazete ve televizyonların yayınlarını da kanıt olarak gösterebilmektedir. Bu durum ise bazı katılımcılar tarafından medyanın güvenilir bir bilgi kaynağı olmadığı gerekçesiyle, bazı katılımcılar tarafından ise yanlı olarak gördükleri kitle iletişim ortamlarının bu bağlamda kullanılması açısından kabul edilmemektedir.

> **C.C:** … (*STV'den bir haberi örnek gösteren katılımcıya verilen yanıt*) STV'dekiler kandırıyo milleti.. sizin medya gizliyo ışte.. Roj Tv çıkardı köylülerle konuştular ...
> **I.G:** Insanlar kendileri kafesler icinde yetistirmeye , okuyup yorumlama, akil süzgecinden gercirmedikleri icin yanli tv programlarini izlleyerek kendi fikrine hangisi uygunsa yanlis olsada kabul ediyorlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ş.D: Arkadslar medyadan gorduklerinize inaniyorsunuz. Ama gercelerleri asil nedenini bilmiyorsunuz veya bilmek istemiyorsunuz . objektif olalim.

Kaynak belirtme türündeki gerekçelendirme davranışlarında katılımcıların siyasal görüşlerine yakın olan bilgilenme kaynaklarını kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum en açık bir biçimde televizyon ve gazeteler bağlamında ortama yansımaktadır. Başka katılımcılar ise, özellikle karşıt-kamunun bu türde kaynakları kullanması durumunda karşıt-savın geçerliliğini sorunsallaştırmaktadır. TPA'da bu noktada katılımcıların gelen eleştirileri göz önüne alarak nesnel bir gerekçelendirme kaynağına yönelme eğiliminde de olmadıkları ve kendi ideolojisiyle örtüşen kitle iletişim ortamlarını savunmaya ve bu ortamlardan kaynak göstermeye devam ettikleri de görülmektedir. Dolayısıyla bu ortamda gerekçelendirme davranışı tür bakımından da nitelikli bir biçimde işlememektedir.

ÜBSO'da ise gerekçe içerdiği saptanan iletilerin (N=394) gerekçe türleri açısından da kodlanması sonucunda ulaşılan bulgular ise şöyledir (Şekil 21):

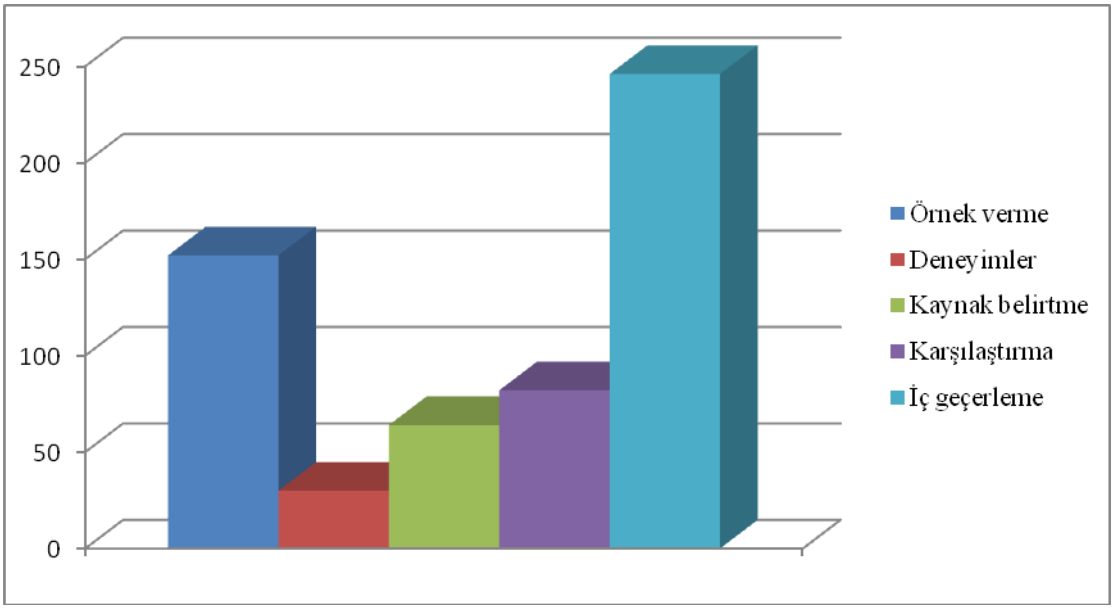

Şekil 21. UBSO Gerekçe Türleri Dağılımı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 21'deki dağılımda da görüldüğü gibi ÜBSO'da gerekçelendirme davranışlarından en sık iç geçerleme yapılmaktadır. *İç geçerleme* 246 iletide saptanırken, *örnek verme* 152 iletide, *karşılaştırma* 82 iletide, *kaynak belirtme* 64 iletide ve *deneyim/kişisel hikâye aktarma* 30 iletide saptanmıştır. Bu ortamda da TPA'ya benzer biçimde, öznel gerekçelendirmeler daha ağırlıktadır. Bununla birlikte bu ortamda katılımcıların nesnel gerekçelendirmeleri talep etme ya da kullanılan gerekçelerin geçerliliklerini sorgulama ve sorunsallaştırma davranışları söz konusu olmamıştır.

WTF'de ise saptanan 2070 gerekçe içeren iletinin türler bazında dağılımı da aşağıdaki gibidir (Şekil 22):

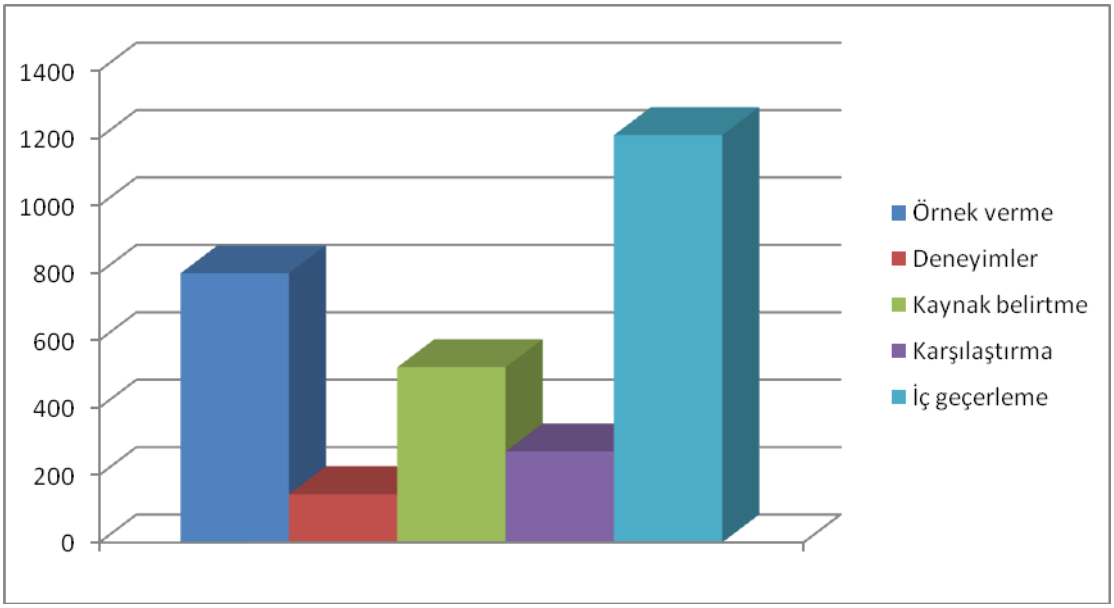

Şekil 22. WTF Gerekçe Türleri Dağılımı

WTF'de de tartışmalarda oluşturulan iletilerde gerekçelendirme türlerinden en sık iç geçerleme yapıldığı görülmektedir. Toplam 1209 iletide görülen *iç geçerleme* ile katılımcılar ileri sürdükleri savlarının nedenlerini kendi mantıksal çıkarımları doğrultusunda açıklamaktadır. Katılımcılar 799 iletide ise *örnek vererek* ve 520 ileti de *kaynak göstererek* gerekçelendirme yapmaktadır. Bunların yanı sıra 270 iletide *karşılaştırma yapma* ve 143 iletide ise *kişisel hikâye ve deneyimler* bağlamında gerekçelendirme yapıldığı saptanmıştır. Katılımcıların tartışma süreçlerinde bu gerekçelendirme türlerinden birkaçını birlikte kullanabildikleri de görülmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

WTF'de öteki iki ortamdan farklı biçimde, *kaynak/kanıt gösterme* en yüksek üçüncü gerekçelendirme türüdür. Bununla birlikte kaynak/kanıt gösterme tek başına değerlendirildiğinde, gerekçeli iletilerin yarısında bulunmaktadır. Bu gerekçe türünün forum içerisinde yaygın olarak kullanılan gerekçe türlerinden biri olduğunu söylemek olanaklıdır. WTF'de kanıt/kaynak türündeki gerekçelerin kullanılmasının hem yönetim hem de başka tartışmacılar tarafından vurgulandığı ve talep edildiği görülmektedir. Forumda katılımcılar savlarını başka gerekçelendirme türlenin yanında kanıt türünde gerekçelerle de desteklemekte ve başka katılımcılardan da bu yönde bir davranış beklentisi içinde olabilmektedirler. Aşağıda da görüldüğü gibi WTF'de kaynak gösterme gerekçe türünün tartışma etkinliklerinin bir öğesi olduğunu söylemek olanaklıdır:

> **G.K.:** Sayın ….. böyle bir haber alıntı yaptığınızda açık kaynak belirtmeniz gerekir.
>
> **İ.:** Sayın …. nerede alıntı haberde kaynak verilmemiş bulamadım. Kaynakları genelde kırmızı yazı ile belirtiyorum.
>
> ---
>
> **A.:** (*Savını ifade ederen bu katılımcıya kanıt talebi yapılmadan*)…. linki arayip kaynagi gelecek günlerde verecegim..
>
> ---
>
> **F. :** Sayın …., (*başka katılımcıyı kastederek*) … .. iddiada bulundu bunu kaynağı ile ispatlayamadı, siz de madem 20 milyar dolar parayı tarım ve gıda ürünlerine verdiğimizi iddia ediyorsunuz bunun kaynağını gösterin, ben dpt'nin sitesinde ihracat-ithalat rakamlarına ara ara bakarım ithalat rakamlarında böyle bir paranın tarım ve gıda ürünlerine verildiğini görmedim. Siz nerde gördünüz, haftalardır söylüyorum talep ediyorum ama kaynak yok,...

Bunun yanı sıra katılımcılar kullanılan kaynağın niteliğini de sorgulayabilmekte ve verilen kaynakları eleştirilebilmektedir. Katılımcılar bilimsel raporlar ve tarihsel

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

araştırmalar gibi geçerliliği olan kanıtlar talep etmekte ve bu konuda tarafsızlığı gözetmektedir:

> **T.K.:** böyle bir konuda bile wikipedia'dan yazdın ya çok güzel. … araştırmacı yönetici :)
>
> **M.D.:** Wikipedia herkesin yazabildiği bir sitedir. Dolayısıyla kaynak bir site asla değildir.
>
> ---
>
> **B.S. :** …. sen burada yenisin ama ben burada eskiyim. Eskiden Türklerle ilgili bir konu olduğunda Kürt ve Kürtçüler yerli bilim adamalarını ve kaynaklarını kabul etmezlerdi. Çünkü yerli bilim adamlarını resmi devlet ideolojisini savunan, faşist,ırkcı diye nitelerlerdi. Ben de peki dedim. Madem öyle size yabancı hatta Türk düşmanı yabancı bilim adamlarının yayınlarını kaynak olarak göstereceğim dedim. Musa Anter'in kurdugu İstanbul Kürt enstütisini Musa Anter'in kürtçü olmasından dolayı kaynak olarak kabul etmiyorum. Aynı zamanda herkesin oluşturabileceği Wikipedia'yı da kaynak olarak kabul etmiyorum. Sen bana yüzlerce kaynak getirme. Birkaç kaynak getir.

Sunduğu gerekçesi sorgulanan katılımcıların ise, uyarıları dikkate alarak başka kaynaklardan kanıt bulma ve bunu tartışmacılara aktarma davranışı gerçekleştirebildikleri görülmektedir. Burada TPA'dan daha farklı biçimde ilk aktarılmış olan kaynak savunulmak yerine eleştiriler dikkate alınarak yeni kanıtlar sunulmakta dolayısıyla duygusal tepkiler yerine daha çok mantık temelli bir etkileşim işleyebilmektedir. Bu durum tartışmaların akılcılık ilkesini karşılayabilmesi bakımından oldukça olumludur:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

D. : National Geographic'in sanırım 2008 yılı belgesellerinden biriydi, araştırırsan çıkarırsın...

B. : Bu mu bilimsel cevap? … bir tv kanalı bir belgesel yapmış ve burada sarışın Türk olmazmış demişmiş...

D. : http://turkirki.blogcu.com/ ; sana en alasından Türk ırkçılarının kaynağı, hatta membası... Reha Oğuz kendisi kendi belgeleriyle bunları ispatlamıştır. .... senin belgelerin nerede? …

Dk.: Bak bir kere önce haberi aldığın kaynağa bak Star gazetesi Uzan'dan alınıp kendi yandaşlarına sattıkları bir gazete tek kelime … aleyhinde bir şey okuyamazsın

A. : (*katılımcı yeni bir kaynak linki veriyor*) başka kaynaklardan da mevcut bu haber gercek ben cesitli savunma sitelerini yakindan takib ediyorum…. bu haber kesinlikle dogru**,** trmilitary sitesinden de okuyabilirsin.

Sonuç olarak, hem gerekçelendirme düzeyi hem de gerekçelendirme türlerine yönelik elde edilen bulgular ışığında, ÜBSO ve TPA'daki tartışmaların gerekçelendirme önkoşulunu tam olarak yerine getiremediğini söylemek olanaklıdır. ÜBSO'da savların gerekçelendirmelerle üretilmesi davranışı oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşirken sunulan gerekçelerin ise daha çok mantık yürütme ve kişisel hikâyeler gibi öznel türde olduğu görülmektedir. Görece daha yüksek olmasına karşın TPA forumunda da iletilerin büyük çoğunlukla gerekçe içermemesi, içerenlerin ise öznel bir türde ağırlık kazanmaları söz konusudur. Bu ortamdaki katılımcıların tartışmalarını akılcılık temelinde değil, daha çok duygusal bir yaklaşımla gerçekleştirdiklerini söylemek olanaklıdır. WTF'de ise iletilerin büyük bir bölümü neden içermekle birlikte forumda gerekçe ve gerekçenin niteliği bakımından da duyarlılık bulunmaktadır. Kullanılan gerekçelendirme türlerinden kaynak belirtmenin nedenli iletilerin yarısında bulunması da tartışmaların niteliği açısından olumlu bir bulgudur. Dolayısıyla WTF tartışmaları, akılcılığı güvenceye alması bakımından en temel müzakere ilkelerinden biri olan gerekçelendirme önkoşulunu öteki iki ortama göre odukça belirgin bir biçimde yerine getirilebilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.2.5. Düşünümsellik İlkesi

Akılcı ve eleştirel düşüncenin merkezinde yer alan düşünümsellik ilkesi, katılımcının başka görüşler ışığında kendi görüşünü irdelemesini ya da konumunu değiştirmesini içermektedir (Dahlberg, 2001: 5). Araştırmada bu ilke, içerik çözümlemesi ile katılımcı değerlendirmeleri çerçevesinde gözlemlenmiştir. Düşünümsellik ilkesine yönelik çözümlemede tartışma süreçlerini başlatan iletiler ile katılımcıların ilk iletileri, katılımcıların konum değişiminin gözlemlenmesine olanak tanımamaları nedeniyle; konuşma için söz isteme, sosyal içerikli iletiler (merhaba, geç kaldım gibi) ile teknik sorunlara yönelik iletiler ise tartışma etkinliği dışında olmaları nedeniyle kodlama dışında bırakılmıştır. Bu iletilerin dışında kalan, "yanıt" ve "monolog" özelliği gösteren iletiler ise düşünümsellik bakımından çözümlenmiş, bu süreçte "düşünümsel" ya da "düşünümsel değil" olarak kodlanmıştır. Bu çalışma sonucunda aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır (Tablo 22).

Tablo 22. İletilerin Düşünümsellik Açısından Dağılımları

	TPA		**ÜBSO**		**WTF**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Düşünümsel	25	1.2	20	1.4	35	1.6
Düşünümsel değil	2054	98.8	1448	98.6	2202	98.4
Toplam	2079	100	1468	100	2237	100

Kullanılan her üç ortamda da iletilerin ağırlıklı bir bölümünün düşünümsel olmadığı saptanmıştır. Buna göre tartışma süreçlerinde katılımcıların tartışmadaki konumlarını gözden geçirme ya da karşıt-savın değerini kabul etme davranışlarının son derece düşük bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreçlerde katılımcılar kendi konumlarına sıkı sıkıya bağlı kalmakta ve karşıt-kamuyu empatik olarak değerlendirmemektedir. Buradan yola çıkarak düşünümsel olan bir etkileşimin olası sonuçlarından biri olarak yorumlanabilecek uzlaşının ise, tartışmalarda katılımcılar arasında oldukça nadir gerçekleşebildiğini de söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bununla birlikte düşünümsellik aynı zamanda içsel bir süreçtir. Katılımcıların fikirlerinde bir değişim olmasına karşın bunu tartışma süreçlerine yansıtmamaları da olasıdır. Bu nedenle araştırma kapsamında katılımcılardan da, tartışma süreçlerindeki etkileşimleri sonucunda fikirlerinde/konumlarında bir değişme olup olmadığı konusunda geribildirim alınmıştır (Tablo 23).

Tablo 23. Başka kişilerin yorumları o konu hakkındaki düşüncelerimi değiştirdi" maddesi yanıt özeti

	TPA	**ÜBSO**	**WTF**
Ortalama	2.37	2.72	2.69
Standart Sapma	1.099	1.008	1.194

Tablo 23'te de görüldüğü gibi, "*başka kişilerin yorumları o konu hakkındaki düşüncelerimi değiştirdi*" önermesine her üç ortam kullanıcıları da katılmadıklarını belirtmektedir. Nicel içerik çözümlemesi bulgularıyla birlikte değerlendirildiğinde bu bulgular, katılımcıların tartışma konusunda etkileşimde bulundukları başka görüşlerden etkilenmediklerini ve savundukları konumlarını kolay kolay değiştirmediklerini göstermektedir. Bu çerçevede her üç ortamdaki tartışmaların düşünümsellik ilkesini karşılamadığını söylemek olanaklıdır.

Düşünümsellik ilkesine doğrudan dâhil olmamakla birlikte tartışma etkinliğinin katılımcılar üzerindeki etkilerinin çeşitli açılardan değerlendirilmesi, sürece yönelik tutumun ve bu sürecin çıktılarının saptanması açısından önemlidir. Bu çerçevede katılımcılardan tartışma etkinliği sonucunda konuya yönelik ilgilerinde bir değişim olup olmadığını değerlendirmeleri de istenmiştir (Tablo 24).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 24. "Tartışılan konu, tartışma sonrasında daha çok ilgimi çekmeye başladı" maddesi yanıt özeti

	TPA	ÜBSO	WTF
Ortalama	3.52	3.49	3.63
Standart Sapma	1.054	.960	.782

Her üç ortam tartışmacıları da, tartışma etkinliği sonrasında tartışma konusuna yönelik ilgilerinin arttığını bildirmişlerdir. Bu çerçevede Tartışma süreçlerinin tkatılımcıların konuya yönelik ilgilerini arttırması noktasında etkileri olduğu görülmektedir. Bu durumun yurttaşlar arası tartışmaların kamuyu ilgilendiren konulara yönelik farkındalığı arttırdığını göstermesi bakımından demokrasi için olumlu olduğu düşünülmektedir.

Özel-odaklı (tartışan) bireylerin kamu-odaklı (tartışan) bireylere dönüşümünü içeren düşünümsellik ilkesi (Dahlberg, 2001: 5), katılımcıların kendi düşüncelerini katı bir biçimde savunmak yerine karşıt-savı saygılı bir biçimde dinlemesini ve eleştirmesini gerektirmektedir. Karşıt görüş ise, savını açımlamalı ve sorulan soruları yanıtlamayı da içeren etkileşimsel bir süreç gerçekleştirmelidir. Katılımcıların eleştirilerini sav yerine kişiye yöneltmeleri, dinlemenin ortadan kalkması, katılımcıların karşılıklı iletişim kurmamaları gibi nedenler ise, düşünümsellik ilkesinin gerçekleşmesinin önünde birer engel olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla saygı ve karşılıklılık ilkeleri düşünümsellik ilkesinin gerçekleşmesi açısından önem kazanmaktadır.

4.2.6. Saygı İlkesi

Akılcı bir tartışmanın gerekliliklerinden olan saygı ilkesi, nitelikli bir tartışma etkinliğinde katılımcıların birbirlerini saygı temelinde dinlemeleri ve yanıtlamaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilke tartışma süreçlerinde saygı ve saygısız ifade ile davranışlar içeren iletilerin ne düzeyde oluşturulduğu ile bunların tür bakımından dağılımının ne olduğunun gözlenmesiyle değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.2.6.1. Saygı düzeyi

Saygı düzeyinin nicel içerik çözümlemesi ile saptanması sürecinde tartışma zincirlerini oluşturan iletiler, 'saygı yok', 'örtük saygı' ile 'açık saygı' bağlamında kodlanmıştır. Aşağıda ilk olarak, TPA oturumlarında üretilen iletilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır:

Tablo 25. TPA İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı

	Frekans	**Yüzde**
Saygı yok	1076	35.5
Örtük saygı	1845	60.8
Açık Saygı	114	3.8
Toplam	3035	100.0

Tablo 25'te de görüldüğü gibi TPA oturumlarında üretilen iletilerin büyük bir bölümü örtük saygı içermektedir. Bu türde ileti üreten katılımcılar tartışma süreçlerinde düşüncelerini ifade ederken saygı açısından nört bir tutum içerisindedirler. Bununla birlikte oturumlarda üretilen iletilerin %35.5'i açık biçimde saygısız ifade ya da davranış içeren türde iletilerdir. Nitelikli bir tartışma açısından bu oranın yüksek olduğunu ve tartışma süreçlerinin sağlıklı işlemesi önünde bir engel oluşturabileceğini söylemek olanaklıdır.

TPA oturumlarında saygısız ileti ve ifade üretiminin, katılımcıların tartışılan konuyu kendi grup aidiyetleri temelinde (siyasal, etnik ya da dini temelli gibi) yorumlama ve savunma konusunda ısrarcı olabilmeleri ile farklı görüşleri dinlemeye açık bir tutum sergilememeleri temelinde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu forumda gerçekleşen saygısız ifade ve davranışlar temelinde tartışma etkinliği zaman zaman çatışmaya da dönüşebilmektedir. Forumda bulunan başka katılımcılar ise, tartışma süreçlerinin bu şekilde gerçekleşmesinden rahatsızlık duymakta ve bu duruma tepki göstermektedir. Aşağıda bu bağlamda üretilen iletilerden bazı örnekler yer almaktadır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ö. G: arkadaşlar her ne kadar fikirlernz farklı olsa da en azndan saygı gösterin. Böyle tartşma olmaz. Bence tartşmayı öğrenmekten başlayın.

G. S: Ben bu sayfada tartışma var sanıyordum fakat insanlar tuttukları partiden dolayı başkalarına hakaret ediyorlar. …

F. Ö: tartışabilirsek ne mutlu bize...öyle bir milletiz ki bizim tartışmalarımızın sonu kavgayla bitiyor hep hiç kimsenin fikrine saygı duymuyoruz

S. D.: Pkk sempatizanları, Türk milliyetçileri ve diğer yorumcular hiçbirinizin bakış açısı gelişmemiş önce olaya bir de arka taraftan bakın öyle gelin yorum yapın...

Örneklerde de görüldüğü gibi tek yanlı bakış açısı ve düşünce çeşitliliğine kapalı tutum, ortamda başka katılımcıların rahatsızlık duymasına neden olmaktadır. Nitelikli tartışma sürecini de aksattığı gözlenen bu durum ortamda konuyu tartışmak isteyen başka katılımcıları da engellemektedir.

Saygı ilkesinin bir boyutunu oluşturan *saygılı dinleme* etkinliği de tartışma oturumlarında benzer biçimde ortadan kalkabilmektedir. Aşağıda bu nedenle üretilmiş tepki iletilerinden bazı örnekler yer almaktadır:

İ. H: size toplu monologlar. ben buradan kaçar:)))

Ç.T: Bu böyle uzar gider sizin derdiniz yalnızca karsi tezi cürütmek oldugu icin isin icinden cikilmaz

I.G: ….. Bir kisi karsindakiyle tartisirken bile karsindakini dinlemeden yorumlama yapmadan kavga ediyoruz.

E.A: …Fikrimi belirttim ve şimdi de siteden ayrılıyorum... Önce dinlemeyi öğrenmeli sonra saygılı bir şekilde konuşmayı

Örneklerin de işaret ettiği gibi, TPA'daki bazı katılımcılar farklı düşüncelere saygı duymamalarının yanında bu düşünceleri dinlemeye de kapalı olabilmekte ve yalnızca karşıt görüşü çürütmeye odaklanabilmektedir. Bu durum oturumdaki başka katılımcıları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

rahatsız edebilmekte ve bazı katılımcıların bundan dolayı tartışma oturumundan ayrılmasına da neden olabilmektedir.

Araştırma kapsamında tartışmalarda gerçekleşen saygı düzeyinin tartışma konusuna göre değişip değişmediği de değerlendirilmiştir. TPA forumunun saygı ile tartışma konusu değişkenlerine odaklanan bulguları şöyledir (Tablo 26):

Tablo 26. TPA Konu Değişkeni Açısından Saygı Dağılımı

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Saygı Yok	685	43	179	27.8	212	26.6
Örtük Saygı	830	52.1	451	69.9	564	70.9
Açık Saygı	79	4.9	15	2.3	20	2.5
Toplam	1594	100	645	100	796	100
İlişki Testi	Ki-kare = 108.636 df= 4 p= .000					

TPA'daki saygı düzeyi konu değişkeni bağlamında değerlendirildiğinde, 'Kürt sorunu ve terör' konu başlığında saygı düzeyinin belirgin olarak düştüğü saptanmıştır. Yapılan ilişki testi de tartışma konusu ile ortamdaki saygı düzeyi arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Tartışma konularının farklılaşan doğaları nedeniyle tartışmalardaki saygı düzeyinin değişmesi de anlamlıdır. Özelikle 'Kürt sorunu ve Terör' konusu, Türkiye'de toplumsal kutuplaşma ve çatışmanın olduğu hassas bir konudur. Bu oturumlardaki katılımcılar kendi görüşlerine yapılan eleştirilere ya da karşıt görüşlere duygu ağırlıklı bir tonda yanıt verebilmekte ve bu durum ortamdaki saygı kurallarının daha kolay zedelenmesine neden olabilmektedir.

ÜBSO ise, ortamlar arasında en düşük saygısızlık ve en yüksek saygı düzeyine sahip forum olma özelliği taşımaktadır. ÜBSO'nun bu konudaki nicel içerik çözümlemesi bulguları şöyledir (Tablo 27):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 27. ÜBSO İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı

	Frekans	**Yüzde**
Saygı yok	32	2
Örtük saygı	1340	84.6
Açık Saygı	212	13.4
Toplam	1584	100

ÜBSO'da saygısız ifade ve davranış içeren iletilerin %2'lik bir orana sahip olduğu ve bu bağlamda ortamda saygısızlık düzeyinin son derece düşük olduğu görülmektedir. Bu ortamda iletilerin büyük bir bölümü örtük ya da açık saygı türündedir. Bu dağılım ÜBSO'daki katılımcıların birbirlerine yönelik saygısızlık içeren ifade ve davranışları yok denecek kadar az gerçekleştiğini, ağırlıklı olarak saygı bakımından yansız (nötr) ya da karşıt görüşe saygıyı belli eden biçimde etkileşimde bulunduklarını ifade etmektedir. Bu veriler ışığında ÜBSO'da saygı ilkesinin karşılandığını söylemek olanaklıdır.

Bununla birlikte ÜBSO'da saygı ilkesi konu değişkeni açısından da gözlenmiştir. Aşağıda bu çerçevede erişilen bulgular yer almaktadır:

Tablo 28. ÜBSO Konu Değişkeni Açısından Saygı İlkesi Bulguları

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Saygı Yok	24	3.7	8	2.4	0	0
Örtük Saygı	532	82.1	292	86.9	518	86
Açık Saygı	92	14.2	36	10.7	84	14
Toplam	648	100	336	100	602	100
İlişki Testi	Ki-Kare=24.593 df=4 p= .000					

Tablo 28'de görüldüğü gibi ÜBSO'da, ortamdaki saygı düzeyi ile tartışılan konu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ortamda saygısız ifade içeren iletiler, TPA'ya benzer biçimde, 'Kürt sorunu ve Terör' konu başlığındaki tartışmalarda daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çok üretilmiştir. Bu ortamda da nadir de olsa katılımcıların konunun hassas doğası nedeniyle saygı ilkesini zedeleyebilmeleri söz konusudur.

Tartışma forumlarından bir başkası olan WTF'de ise, saygısızlık düzeyine yönelik bulgular şöyledir:

Tablo 29. WTF İletilerin Saygı Bakımından Dağılımı

	Frekans	**Yüzde**
Saygı yok	826	26.8
Örtük saygı	2084	67.7
Açık Saygı	167	5.4
Toplam	3077	100

Tablo 29'un da ifade ettiği gibi WTF'de üretilen iletilerin büyük bir kısmı örtük ya da açık saygı türündedir. Bununla birlikte bu ortamdaki saygısızlık düzeyi TPA'dan daha düşük olmakla birlikte yine de yüksekdir. Bu durumun nitelikli bir tartışma sürecini sekteye uğratması olasıdır. WTF, katılımcıların ideolojileri ile söylemlerinin çok çeşitlilikte olduğu bir ortam özelliği taşımaktadır. Forumda sınıf ideolojileri, milliyetçi, ırkçı, ırkçılık ya da milliyetçilik karşıtı ideolojiler ile sosyalist ve liberal söylemleri üreten farklı kamular bulunmaktadır. Tartışma konusu çerçevesinde karşılaşan kişiler, tartışma forumunda kamplaşabilmektedir. Forumun düşünce çeşitliliğini barındırması olumlu bir durum olmakla birlikte, karşıt-kamuların karşılaşma süreçlerinde saygısız ifade ve davranış içeren ileti üretimi gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte bu saygısızlık durumunun forumda tartışma süreçlerini aksattığına (tartışmanın durdurulması ya da kaldırılması gibi) yönelik bir bulguya da rastlanmamıştır.

WTF'de de saygı düzeyi ile tartışma konusu arasındaki ilişki değerlendirilmiştir:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 30. WTF Konu Değişkeni Açısından Saygı Dağılımı

	Kürt Sorunu ve Terör		**Türkiye Ekonomisi**		**Türkiye'nin Dış Politikası**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Saygı Yok	339	26.9	316	32.3	171	20.3
Örtük Saygı	828	65.8	636	65.1	620	73.7
Açık Saygı	92	7.3	25	2.6	50	5.6
Toplam	1259	100	977	100	841	100
İlişki Testi	Ki-Kare=24.593 df=4 p= .000					

Tablo 30'da da görüldüğü gibi, WTF'de tartışma süreçleri ile tartışma konusu değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte WTF'de, ÜBSO ve TPA'dan farklı olarak, saygısızlık düzeyinin 'Türkiye Ekonomisi' konu başlığı altında gerçekleşen tartışmalarda arttığı görülmektedir. Bu konu başlığına yönelik gözlemler ise, Türkiye ekonomisi ile ilgili tartışmaların genellikle iktidarda olan siyasal parti odaklı ve sıcak siyaset temelinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Katılımcılar AKP yönetiminin söylemleri ve uyguladığı siyaseti, kendi görüşleri doğrultusunda olumlamakta ya da eleştirmektedirler. Bu konudaki forumun gündeminin de benzer biçimde şekillendiği görülmektedir. Burada bazı katılımcılar kitle iletişim ortamlarında çıkan kendi görüşlerini destekler nitelikteki haberleri (Türkiye büyüme rekoru kırdı ya da ekonomide kara delik büyüyor gibi) foruma taşımakta ve bu çerçevede tartışma başlatmaktadır. Bu tartışmalar zaman zaman ana muhalefet partisi ile geçmiş dönemlerdeki iktidar partiler bağlamına da genişlemektedir. Katılımcıların benimsedikleri siyasal partiyi sıkı sıkıya destekledikleri, karşıt savlara ve kendi iddialarını çürüten kanıtlara kapalı oldukları, bu durumun ise, tartışmaların karşılıklı atışmalara ve zaman zaman kavgaya dönüşmesine neden olabildiği görülmüştür.

Tartışma forumlarındaki saygı düzeyinin betimlenmesi saygı ilkesi bakımından genel bir bakış açısı sağlamaktadır. Bununla birlikte saygısızlık içeren ifade ve davranışların türleri oldukça çeşitlidir. Bunlardan bazıları, katılımcı kaybı, parlama savaşları ve tartışmanın kesilmesi gibi sanal tartışma oturumlarına belirgin biçimde zarar veren türlerdir. Bu bağlamda ortamlar arası bir karşılaştırma yalnızca saygı düzeyinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

betimlenmesini değil, bunun yanı sıra bu saygısızlık türlerinin neler olduğunu da içermelidir.

4.2.6.2. Saygısızlık Türleri

Tartışmalarda saygısızlık içeren ifade ve davranışlar çeşitli türlerde olabilmektedir. Buna göre ortamlar arasında en yüksek saygısızlık düzeyine sahip forum olan TPA'da saygısızlık içeren iletilerin (N= 1076) türlere göre dağılımı şöyledir (Şekil 23).

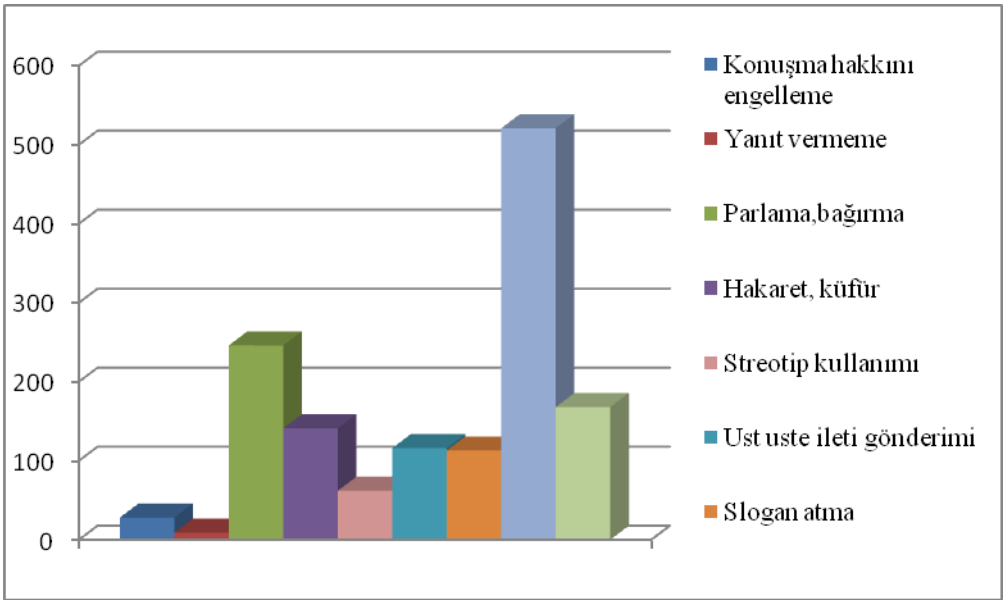

Şekil 23. TPA Saygısızlık Türleri Dağılımı

TPA'da gerçekleşen tartışmalarda saygısızlık içeren iletilerin en yüksek düzeyde başka katılımcılarla *alay etme ya da aşağılama* türünde olduğu görülmektedir. Saygısız olarak kodlanan 1076 iletinin 521'inde katılımcılar, başka katılımcılarla alay eden ya da aşağılayan ifadeler kullanmaktadır. Bunun yanı sıra saygısızlık türlerinden sırasıyla *parlama/bağırma* 246 iletide, *hakaret ve küfür* 141 iletide, *üst üste ileti gönderimi* 116 iletide, *kışkırtıcı (provokatif) ifadeler/ortamda slogan atma davranışları* 113 iletide, *kalıpyargı kullanımı* 62 iletide, başka tartışmacıların *konuşma hakkını engelleme* 28 iletide ve başka tartışmacıların *sorularını yanıtlamama* ise 9 iletide saptanmıştır. İsim takma, abartılı ifadeler kullanma ya da tehdit etme gibi içeriğe sahip *diğer* kodu ise 168 iletide gözlemlenmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

TPA oturumlarında sorunlara yol açabilen alay etme, sorulara yanıt vermeme, abartma gibi saygısızlık türleri görece daha kolay biçimde çözümlenebilmekte ve tartışma süreçlerini belirgin biçimde aksatmamaktadır. Bununla birlikte kabul ya da göz ardı edilmesi daha zor olarak nitelendirebileceğimiz bağırma, hakaret etme, üst üste ileti gönderimi, kışkırtıcı ifadeler/ortamda slogan atma davranışları ile başka tartışmacıların konuşma hakkını engelleme girişimlerinin de bu ortamda oldukça fazla olduğu görülmektedir. Nitekim TPA'daki tartışma oturumlarında bu yöndeki saygısız ifade ve davranışların, tartışma süreçlerini aksatabildiği görülmüştür. Bu bağlamda tartışmalar kişisel ya da gruplar arasında bir çatışmaya ve parlama savaşlarına dönüşebilmektedir. Forumda, 2 oturum bu nedenle yayından kaldırılmak zorunda kalınmıştır. Bunların yanında tartışma oturumlarında, tartışma yönetimini tehdit etme, slogan atarak tartışmacıları açık biçimde kışkırtma davranışlarının gerçekleşmesi, bazı katılımcıların bunlardan rahatsızlık duymasına ve ortamdan (üyelikten) ya da tartışma oturumlarından ayrılmasına neden olmuştur. Bu durum katılım açısından hem ortamın işlevini kaybetmesi hem de tartışmacıların katılım haklarının engellenmesi anlamına gelmektedir.

Saygı ilkesini karşılayan ÜBSO'da ise, saygısızlık içeren ifade ve davranışlar oldukça azdır. Bununla birlikte ortamda saptanan saygısız ifade ve davranışların (N=32) türlere göre dağılımı Şekil 24'teki gibidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

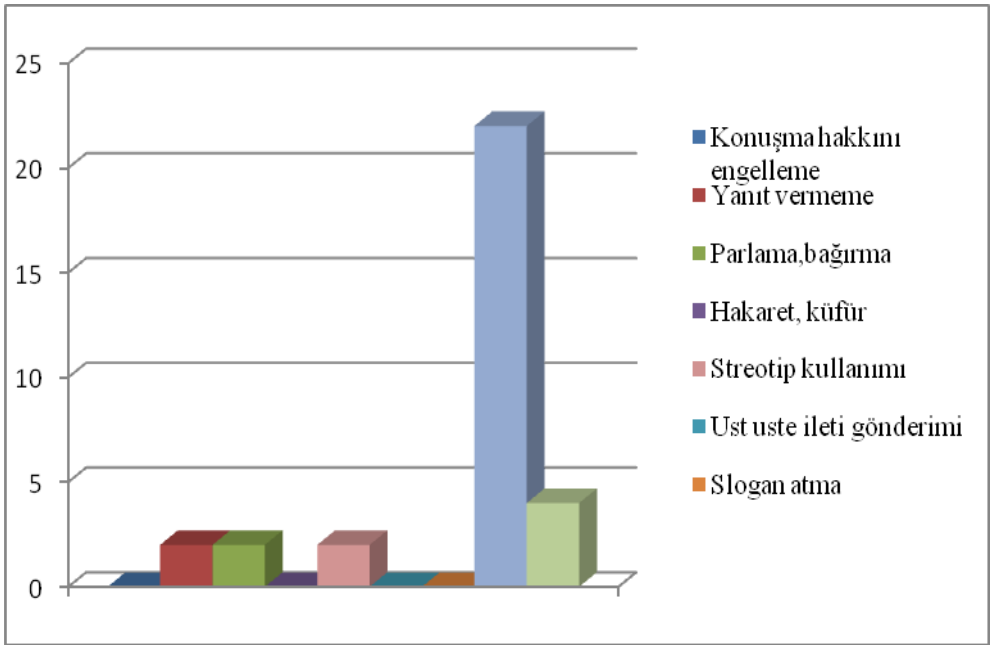

Şekil 24. ÜBSO Saygısızlık Türleri Dağılımı

ÜBSO'da en sık gerçekleştirilen saygısızlık türünün 22 ileti ile *aşağılama/alay etme* olduğu görülürken; abartma, isim takma gibi içeriği olan iletileri kapsayan *diğer* kategorisi 4 iletide, *kalıpyargı kullanımı, parlama ve yanıt vermeme* ise 2'şer iletide saptanmıştır. Ortamda başka katılımcının konuşma hakkını engelleme, hakaret içeren sözcük kullanımı, üst üste ileti gönderimi ile kışkırtıcı ifade kullanımına hiç rastlanmamıştır. Bu ortamda tartışma düzenini etkileyecek türde saygısızlık davranışlarının ise hemen hiç gerçekleşmemiş olması, katılımcı etkinlikler için oldukça olumlu bir durumdur.

Web temelli forumda saygısızlık içeren ifade ve davranışların (N=826) dağılımları ise Şekil 25'te yer almaktadır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

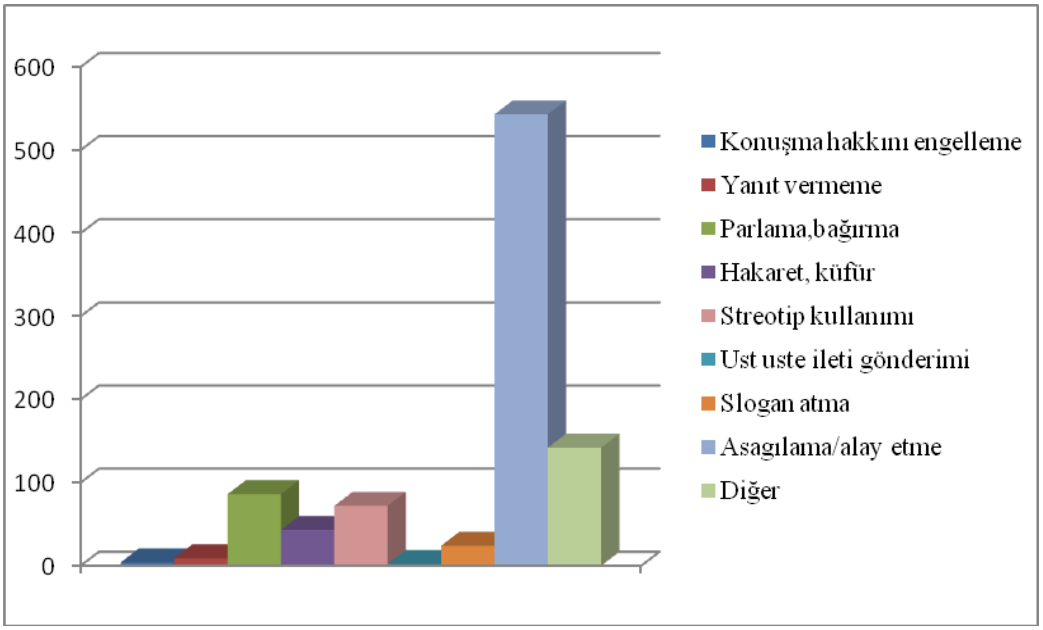

Şekil 25. WTF Saygısızlık Türleri Dağılımı

Web temelli forumdaki saygısız ifade ve davranışlar içeren iletilere yapılan çözümlemeyle, bu ortamda gerçekleşen en yüksek saygısızlık türünün *aşağılama/alay etme* davranışı olduğu saptanmıştır. Buna göre saygısız olarak tanımlanan 826 iletinin 543'ünde başka bir katılımcıyı aşağılama ya da onunla alay etme davranışı söz konusudur. İletilerdeki en yüksek ikinci saygısızlık türü ise 142 iletide gözlenen abartma, isim takma gibi çeşitli davranışları içeren *diğer* kategorisidir. Bununla birlikte sırasıyla *parlama* 86 iletide, *kalıpyargı kullanımı* 72 iletide, *hakaret* 43 iletide, *kışkırtıcı ifadeler* 24 iletide, başka tartışmacının *sorusunu yanıtlamama* 9 iletide ve başka katılımcıların *konuşma hakkını engelleme* girişimleri 4 iletide saptanmıştır.

Bu ortamdaki en sık gerçekleştirilen aşağılayıcı ve alaycı ifadelerin genellikle TPA'dakine benzer biçimde katılımcıların bilgi düzeyine yönelik olabildiği, bunun yanı sıra başka kişilerin grup aidiyetleri ya da destekledikleri parti bağlamında bu yönde iletiler üretilebildiği görülmüştür. Bu çerçevede kişinin ait olduğu grup genellenerek çıkarımlar yapılabilmektedir. Bununla birlikte ortamda çatışma ve parlamanın arttığı durumları da kapsar biçimde, katılımcıların başka katılımcıların ortama katılımlarını ve konuşma haklarını engelleme davranışını gerçekleştirme düzeylerinin nadir olması oldukça olumlu bir durumdur. Dolayısıyla bu ortamda saygısız ifadeler üretilebilmekle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

birlikte, bunların ortamda baskınlaşmadığı ve katılımcı süreçleri engellemediğini söylemek olanaklıdır.

Türler bakımından değerlendirildiğinde her üç ortamda da aşağılama/alay etme davranışının açık bir biçimde başka türlere göre daha sık gerçekleştiği görülmektedir. Bununla birlikte öteki ortamlardan farklı olarak TPA'da saygısız ifade ve davranışların hem miktar hem de tür bakımından olumsuz yönde ağırlık kazandığı ve katılım etkinliklerini engelleyebilen bir noktaya ulaşabildiği görülmektedir.

4.2.6.3. Saygı türleri

Araştırma kapsamında katılımcıların tartışma oturumlarında saygı içeren ifade ve davranışlarının tür bakımından dağılımları da çözümlenmiştir. Bu çerçevede ortamlar arasında en düşük miktarda saygı içeren iletilerin üretildiği tartışma forumu olan TPA'nın açık saygı türleri açısından betimlenmesine yönelik bulgular şöyledir:

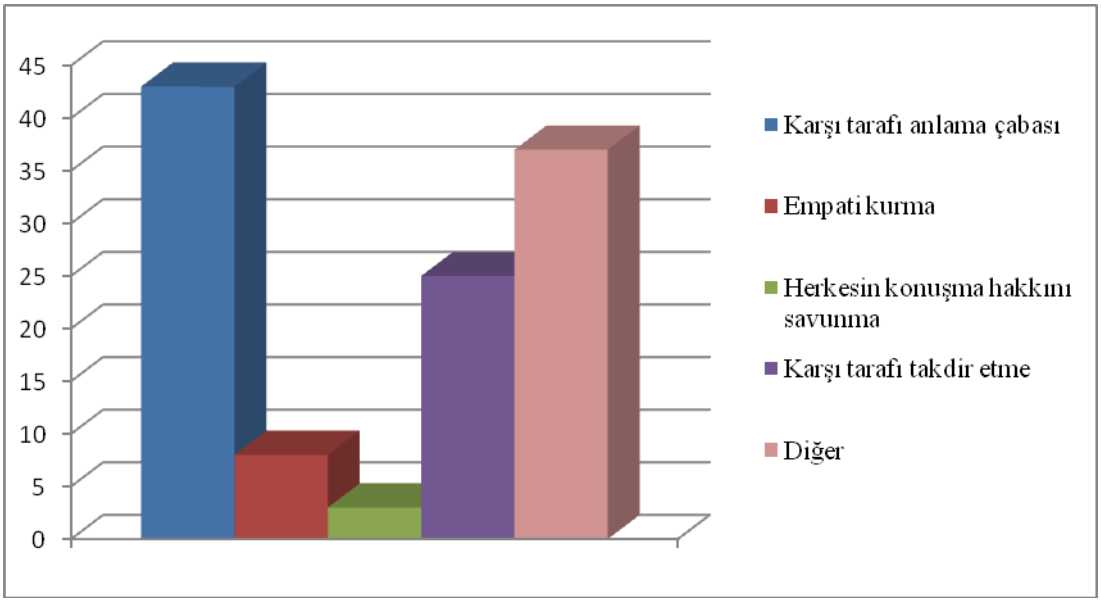

Şekil 26. TPA Saygı Türleri Dağılımı

TPA'da daha önce de belirtildiği gibi, açık saygı türünde yalnızca 114 (%3,8) ileti saptanmıştır. Bu iletilerin en sık (N=43) *karşı tarafı anlama çabasını* içeren türde oldukları görülmektedir. Bu ileti türleri, karşıt görüşteki katılımcının savını ya da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

eleştirini açıklamasını isteyen ifadeler içermektedir. Bunun yanı sıra 37 iletide *diğer* kodu (başka katılımcılara teşekkür etme gibi), 25 iletide *karşı tarafı takdir etme*, destekleme, 8 iletide *empati kurma* ve 3 iletide ise tartışma sürecinde herkesin *konuşma hakkını savunma* ifadelerinin bulunduğu saptanmıştır.

Açık ve örtük saygı bakımından ortamlar arasında en olumlu sonuçlara sahip olan ÜBSO'da ise, katılımcıların açık saygı belirten ifade ve davranışlarının (N=212) dağılımı şöyledir (Şekil 27):

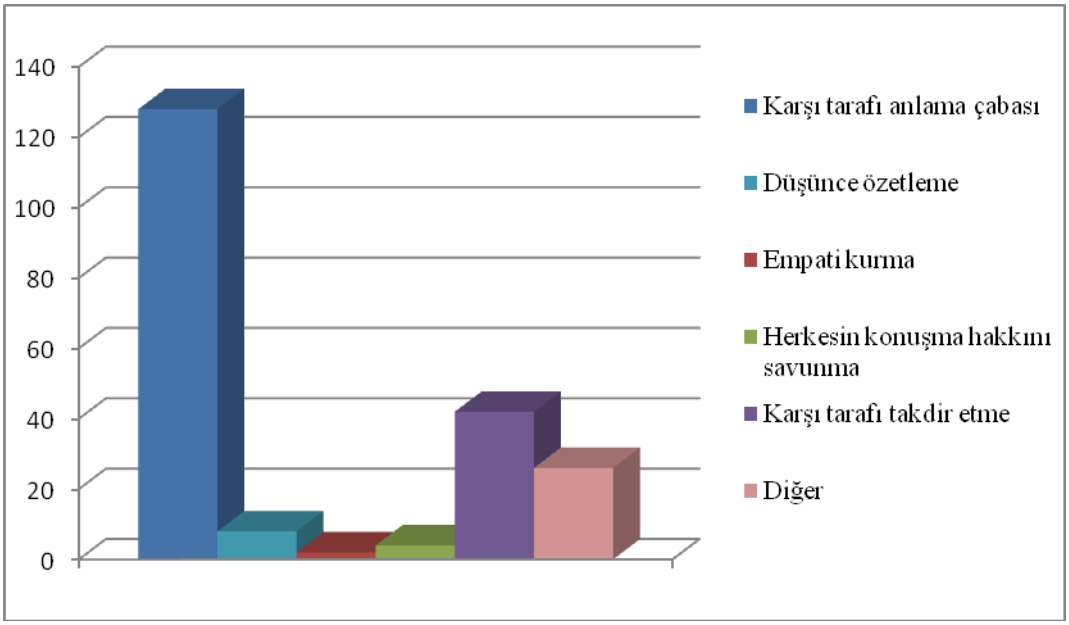

Şekil 27. ÜBSO Saygı Türleri Dağılımı

Üç boyutlu forumdaki tartışma süreçlerinde de en sık *karşı tarafı anlama çabası* içeren iletiler (N=128) üretilirken bunun yanı sıra başka *katılımcıları takdir etme* 42, teşekkür etme, yakınlık vurgulama ifadeleri içeren '*diğer*' 26, başka katılımcıların *düşüncelerini özetleme* 8, herkesin *konuşma hakkını savunma ve koruma* ifadeleri 4 ve *empati kurma* davranışı ise 2 iletide saptanmıştır. Buna göre katılımcılar ağırlıklı olarak başka katılımcıların savlarını anlamak amacıyla çaba göstermektedir.

WTF'da gerçekleşen tartışmalarda üretilen ve açık saygı türünde olan iletiler (N=167) türleri bakımından değerlendirildiğinde ise, Şekil 28'de yer alan dağılıma ulaşılmıştır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

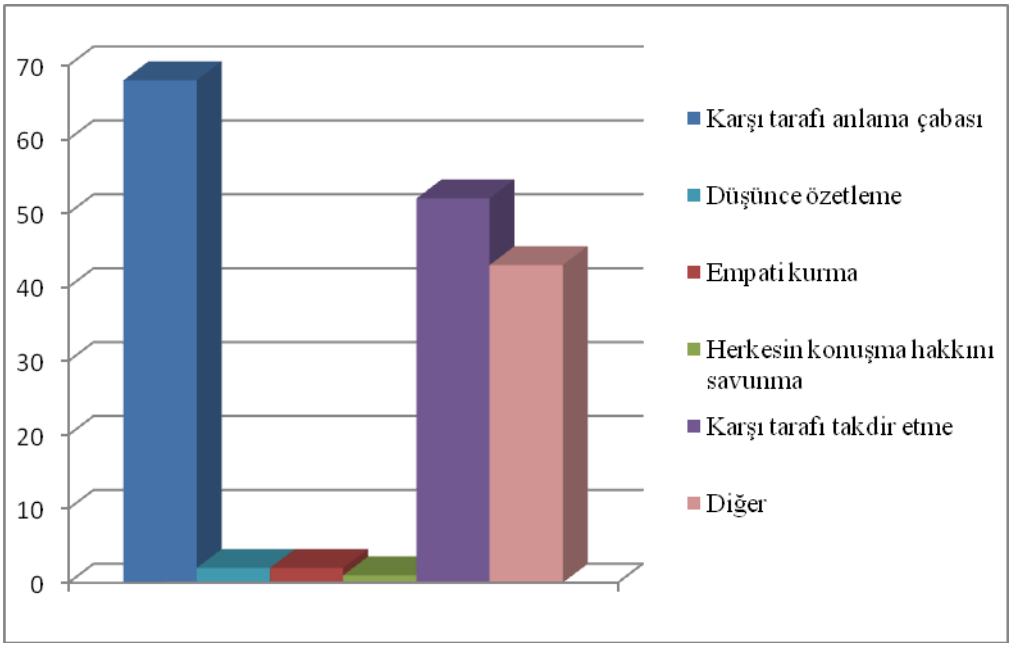

Şekil 28. WTF Saygı Türleri Dağılımı

WTF'de en sık sergilenen açık saygı davranışının 68 ileti ile *karşı tarafı anlama çabası* olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra ortamda *karşı tarafı takdir etme* 52 iletide, teşekkür etmeyi, kardeş olmayı vurgulama gibi çeşitli davranışları içeren '*diğer*' 43 iletide görülürken *düşünce özetleme* ve *empati kurma* 2'şer iletide ve *herkesin konuşma hakkını savunma* ise 1 iletide gözlemlenmiştir.

Görülmektedir ki, her üç ortamda da birbirine benzer şekilde, açık saygı davranışı olarak katılımcılar öncelikle "karşı tarafı anlama çabası" göstermektedirler. Bu süreçte katılımcılar, başka tartışmacıların savundukları fikirler ile ilgili olarak onlara soru sormakta ve bilgi edinmek istemektedir. Bununla birlikte ortamlarda katılımcıların karşı tarafı takdir etme ya da teşekkür etme gibi davranışları gerçekleştirdikleri de görülmüştür.

4.2.7. Bağımsızlık İlkesi

Sanal ortamlarda gerçekleşen tartışma süreçlerinde katılımcıların; tartışma yönetimi, siyasal ya da ekonomik egemen güçlerden dolayı baskı hissetmesi ve bunun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çerçevesinde de tartışmaya katılımlarının kısıtlanabilmesi olasıdır. Bağımsızlık ilkesi, katılımcıların düşüncelerini ifade ederken hissetlikleri özgürlük (baskıdan özerklik) temelinde; içerik çözümlemesi, katılımcı gözlem ile katılımcı değerlendirmeleri ışığında incelenmiştir.

Aşağıda tartışma metinlerine yansıyan bu yönde ifadelerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır (Tablo 31):

Tablo 31. Tartışma Süreçlerinde İfade Edilen Baskı ve Özgürlük

	TPA		**ÜBSO**		**WTF**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Egemen güçlerden dolayı baskı hissetme	5	.2	2	.1	14	.5
Tartışma yönetiminden dolayı baskı hissetme	0	0	0	0	10	.3
Egemen güçler sayesinde özgür hissetme	1	0	0	0	2	.1
Tartışma yönetimi sayesinde özgür hissetme	0	0	0	0	1	0
Herhangi bir ifade yok	3029	99.8	1584	100	3050	99.1
Toplam	3035	100	1586	100	3077	100

Tablo 31'in de belirttiği gibi, her üç ortamda da tartışma süreçlerinde, baskı ya da özgürlük hissetme konularında seyrek ileti üretildiği görülmektedir. Bağımsızlık ilkesini betimleyen bu öğelerin, tartışma konusu dışına çıkmayı içermesi ve daha çok içsel bir süreç olması nedeniyle tartışma metinlerine düşük bir düzeyde yansıması beklenilen bir durumdur. Metinlerde tam olarak gözlenmesi güç olması nedeniyle bu ilke, katılımcılara konuşma özgürlüğü bağlamında da sorulmuştur. Tablo 32'de katılımcıların "*tartışma sürecinde fikirlerimi açıklamakta kendimi özgür hissettim*" maddesine verdikleri yanıtlar yer almaktadır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 32. Baskı Hissetme Katılımcı Bildirimleri

	TPA		ÜBSO		WTF	
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Tartışma sürecinde fikirlerimi açıklamakta kendimi özgür hissettim	4.13	.940	4.26	.928	3.86	1.225

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi tartışma süreçlerinde ifade özgürlüğüne yönelik önermeye, her üç ortam tartışmacıları da katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu ile birlikte içerik çözümlemesi bulguları ışığında TPA tartışma süreçlerinde katılımcıların, tartışma süreçlerinde, kendilerini egemen güçlerin gözetiminden özerk hissettiklerini söylemek olanaklıdır. WTF kullanıcılarının ise bu önermeye, öteki ortam kullanıcılarına göre daha düşük bir düzeyde katıldıkları da dikkat çekmektedir.

Baskı hissetme yönünde ifadeler içeren iletiler oldukça seyrek üretilmekle birlikte, bu yönde üretilmiş iletilerin değerlendirilmesi, baskı hisseden katılımcılar üzerinde hangi baskı unsurlarının etkili olduğu ile bunun tartışma süreçlerine yansımalarının anlaşılmasını sağlamaktadır. Aşağıda öncelikle TPA forumunda bu yönde oluşturulan iletilerden örnekler yer almaktadır:

> **H.A.:** benim bdp ye oy verdiğimi kim söyledi ayrıca burada akpliler tarafından bir çoğumuz etiketleniyoruz benden bu kadar hepimize barış dolu bir dünya diliyorum saygılarımla kardeslerim :)
> **F. T.:** şu an telefon elimde ..çoğu şeyi sıralayabilirim sana ama yargıdaki zaafiyetleri açık açık sunmayayim. bak şunu iyi bil türkiye tek parti ve güçlülerin sistemine göre hareket etmekte …….. ben sana çok kanıt gösteririm … ama bu sayfa da her şey açık açık siralanmaz_...,
> **M. G.:** Düşüncelerimizi yazıyoruz diye şimdi bizi de göz altına alırlar :)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Örneklerde de görüldüğü gibi TPA'da baskı bildirimleri, baskı kaynağı olarak siyasal egemeni işaret etmektedir. Katılımcılar iktidar partisini bu konuda etkin özne olarak açık biçimde tanımlamakta ya da Türkiye'de demokrasinin aşındırıldığını belirterek bu durumu dolaylı olarak ifade etmektedir. Bu katılımcılar, görüşlerini söylemenin bazı sonuçlarının olabileceği ve bu nedenle yaptırım uygulanabileceğini de düşünebilmektedir. Gözetleyeni görmese de gözetlendiğini düşünen kullanıcı kendi ifade ve davranışlarını süzgeçlemekte ve dolayısıyla kendi kendine denetim uygulamaktadır.

> **F. D.:** … senin kılavuzunu öğrenelim …. (*senin*) ne olduğunu anlamadık
>
> **C. C.:** … *(o bir)* MIT :)
>
> **U.H.V.:** Mit olsam burada harcamam zamanımı zaten face her yorumu denetliyor.. Kılavuzum da insanlık..
>
> ---
>
> **E. Ç.:** …sen beni ekleyemiyorsun bildiğim kadarıyla bir dene olmasa ben ekliyim …….. ama senden biraz çekiniyorum eklesem bütün bilgilerimi gürürsn
>
> **B. T.:** Bilmem yorumlarda yazılanlar doğru mu acaba. ne olur ne olmaz sayfada konuşun ama eklemeyn birbirnizi. çok şüpheciyim k.bakmayın

Sanal ortamların katılımcıya sağladığı anonimlik, tartışma ortamında bulunan kişilerin kim olduğunun bilinememesine neden olmaktadır. Bu durum egemen güçlerin kamusal alanlarda gizil bir biçimde de bulunabilmesini ve gözetleme yapabilmesini olanaklı kılmaktadır. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, bazı katılımcılar TPA'yı gizilleştirilmiş bir gözetimin hem alanı hem de aracı olarak görmektedirler. Bu katılımcılar, etkileşimlerini kuşku temelli gerçekleştirmekte ve biçimlendirmektedir.

ÜBSO'lar ise anonimliğin en güçlü biçimde gerçekleştiği ortamlardır. Burada TPA'lardan farklı bir olarak fiziksel yaşamdaki kimliklerin izi başka katılımcılar tarafından sürülememektedir. Bu ortamda katılımcılar isim, fiziksel görünüş kodları ile birlikte İnternet Protokol (IP) numaraları bakımından da anonimdir. IP numaraları yalnızca ÜBSO platformun sağlayıcısı olan Linden Labs. tarafından

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görüntülenebilmektedir. ÜBSO'daki katılımcıların bu nedenlerle kendilerini bu dünyada daha özgür hissettiklerini belirttikleri görülmüştür. Dolayısıyla bu ortamda gözetleme amacıyla bir egemen güç temsilcisinin bulunabilme olasılığı katılımcılar tarafından bir tehdit olarak algılanmayabilmektedir. Özellikle yapılan gözlemlerde katılımcıların sesli etkileşimlerinde kendilerini daha güvende hissedebildikleri görülmüştür. Siyasal egemen gücün Linden şirketinden bu yönde bilgileri talep etme yolu açık olmakla birlikte, katılımcıların bu düzeyde kaygı taşıdıklarına yönelik bir bildirime rastlanmamıştır.

WTF'de ise ifade özgürlüğü düşüncesinin, siyasal egemen güçler ya da sayfa yönetiminden kaynaklanan baskı açısından zedelenebildiği görülmektedir. Tartışma süreçlerinde bazı katılımcılar tartışma forumunda oluşturdukları iletilerin *egemen güçler* tarafından gözetlendiğine yönelik iletiler üretmektedir:

> **N. :** … Yazacaklarımın yasal sorumluluğu olmasa yani bu tip forumlar denetim altında olmasa çok şey varda işteee.....
> **D:** …….kendileri yakında internete de el atacaklar halk örgütlenmesin diye bu yazılarımızı okuyorlardır kesin yakında bizi de mahkemeye verip yargılarlarsa şaşırmamak lazım :P

İktidar partisine karşıt söylemleriyle forumda yer alan bu katılımcılar, siyasal içerikli tartışmaların yapıldığı forumların siyasal egemen güçler tarafından gözetlendiğini düşünmektedirler. Filistin ve Libya örnekleri üzerinden AKP iktidarının dış politikasındaki ikilemini eleştiren tartışmacı N., konunun iktidarın başka (dış) güçlerle olan gizli ilişkilerine gelmesi noktasında, kendi ifadelerini gözetim kaygısı ile sınırlandırmıştır. Katılımcının, iktidar tarafından cezalandırılabileceği düşüncesiyle kendi iletilerini süzgeçlediği görülmektedir.

> **D.:** Bence dikkat edin ileride başınızı ağrıtmasın RTE AKP kelimelerini kullanmadan yazın derim ben öyle yapıyorum …….
> **D.:** Alma bence azına kroki kelimesini googleden arayıp bakarlar :)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yukarıdaki iletilerde katılımcı D., arama motorlarının bir gözetleme teknolojisi olarak da kullanılabileceğini belirtmektedir. Anahtar kelimeler girilerek ilgili aramanın yapılabilmesini sağlayan bu araçların tartışmacıların siyasal egemen güce yönelik söylemlerine ulaşmada ve bunları toplamada bir araç olarak kullanılabileceği de düşünülmektedir. Katılımcı bu bağlamda siyasal iktidarı ise, gözetimi gerçekleştiren olarak tanımlamakta ve gözetlemenin dışında kalmak için bazı önlemler almaktadır. Bu nedenle bazı katılımcılar kamuya açık alanlarda ürettiği iletilerini süzgeçleyerek kendini sınırlandırmaktadır. Bunun yanı sıra tartışma forumunda yapılan gözlemler sırasında, egemen güçlerin gözetiminden bağımsızlaşmak isteyen bazı katılımcıların, başka tartışmacıları özel ileti yoluyla tartışmaya çağırdıkları ve tartışmalarını kamusal alandan özel alanlara taşıdıkları da görülmüştür.

Tüm bunların ışığında görülmektedir ki, WTF'de de bazı katılımcılar TPA'dakine benzer bir biçimde siyasal egemen gücün gözetimi altında olduğunu düşünmekte ve bu bağlamda da ifadelerini sınırlandırmaktadır. Sanal ortamlardaki bu forumlarda Foucault'nun (2000) panoptikon metaforundaki gibi gözetleyenin daha az görünür bir hal alması ancak bununla birlikte gözetleyenin olduğunun bilinmesinin psikolojik etkileri görülebilmektedir. Bu çerçevede katılımcıların ifadelerine sansür uygulayabilmesi ya da tartışmalarını özel alanlara taşıması bir iktidar (kurma) teknolojisi olarak bu ortamların işleyebildiğine de işaret ettiğini söylemek olanaklıdır.

WTF oturumlarında bir başka egemen güç olarak *sayfa ya da tartışma yöneticilerinin* ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu egemen bağlamında baskının hissedildiği alanlardan biri forum düzeninin sağlanmasıyla ilgilidir. Forumdaki tartışma yöneticilerinin tartışma kuralları dışına çıkışlar konusunda sürekli ve yoğun denetim yapmakta oldukları görülmüştür. Aşağıda sayfa yöneticisinin bir katılımcının iletisine müdahale edişi verilmektedir. Yönetim fark edilebilmesi için düzeltmelerini kırmızı renkle yapmaktadır (Şekil 29):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

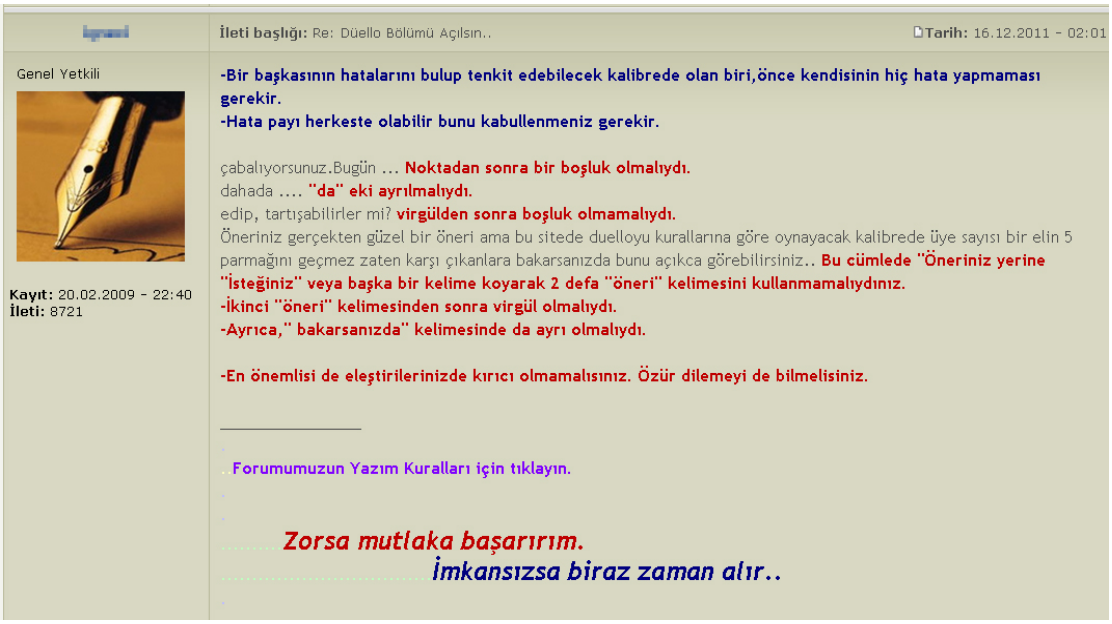

Şekil 29. WTF Tartışma Yöneticisi İleti Düzeltme Görüntüsü

Şekil 29'da verilen örnekte de görüldüğü gibi forum yöneticileri forum ve yazım kurallarının uygulanması konusunda oldukça titiz davranmaktadır. Forum yönetiminin oturumlarda etkin gözetimi ve denetimi, bazı katılımcıların üzerlerinde baskı hissetmesine neden olabilmektedir:

> **Tartışma yöneticisi:** Sayın …., bu son uyarım. Küfürleri sansürleyerek kullanamazsınız. Tartışma adabı denen bir şey var; eğer bu tutumunuz devam ederse daha sert yaptırımlarla karşılaşacaksınız. Forum kurallarının 2. maddesini tekrar hatırlatırım.
>
> **D.K.K:** Yakın markaja almışsın anlaşılan beni sürekli izliyorsun izle bir dediğim yok ama ben küfür etmiyorum ettiğimi görürseniz gereğini yerine getirin..

Bu etkileşimde de görüldüğü gibi yönetici forum kuralları çerçevesinde bir tartışmacıyı uyarmaktadır. Katılımcı ise, tartışma yönetiminin adil davranmadığını, yönetim tarafından sürekli adil olmayan bir biçimde gözetlendiğini düşünmektedir. Forumdaki bazı katılımcılar ise yönetimin gerçekleştirdiği bu düzeltmeleri küçük düşürücü olması

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gerekçesiyle hoş karşılamamakta ve bazı yetkililerin bu denetimde aşırıya kaçabildiklerini belirtmektedir.

Forumdaki yönetimin yanlı davrandığı ve bu çerçevede de gözetim uyguladığı yönündeki bazı eleştiriler, bu durumun nedeni olarak kendilerinin ve forum yönetiminin sahip oldukları siyasal eğilimler arasındaki farklılaşmayı/karşıtlığı göstermektedir. Bu bağlamda forum yönetimini ulusalcı/demokrat çizgide tanımlayan bu katılımcılar, bu görüşe muhalif olan kişi ya da kişilere forumda dolaylı yollarla baskı yapıldığını belirtebilmektedir:

> **İ.:** Bu forum belirli kimselerin tekelinde olması hesabıyla, muhalif bir yorum göndermeniz halinde bin bir çeşit bahanelerle yazınız ya silinir yada kilitlenir .Çünkü bu forumun kadroları oda tv gibi şartlı çalıştıkları için kendi kafa yapılarına uygun kimselerin iletilerini yayınlıyorlar. .Madem böylesini kendi içersine kapalı bir forum inşa ettiniz. Bari şöyle bir madde ekleyiniz formunuza: Bu forumda sol düşünce dışında kimse yazı yazamaz. En kral yazı dahi olsa başkalarının iletisi burada silinir veya kilitlenir.

Bununla birlikte ayrımcılık iddialarına forum yönetimi karşı çıkmakta ve yaptırımların forum kurallarına aykırı davranışlar nedeniyle uygulandığını belirtmektedir. Yetkilinin bu açıklamaları, forumda tutucu ya da demokrat çizgide oldukları görülen çeşitli katılımcılar tarafından da desteklenmektedir:

> **Site yöneticisi:** … Forumda hangi görüşten üyeler nasıl paylaşımlar yapıyor; fikir yapısı çeşitli kişiler tarafından alıntılar nasıl yapılıyor, iletiler nasıl gönderiliyor diye küçük bir araştırma yapsaydınız keşke... Siz şu soruma cevap verin lütfen: O iletiyi başka bir siteden kopyala-yapıştırla açtınız mı, açmadınız mı?
> **Tutucu çizgideki bir katılımcı:** Benimde bircok yazim siliniyor ama ben anlayisla karsiliyorum, cünkü cok imla hatalari var icinde ve bazen kisisellige kaciyor ya da basliktan sapiyor. … Üstelik kopyala yapistir yapip

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

baslik acan ve kaynak bile göstermeyip insanlari aldatmaya calisan bir üyeden böyle suclamalari samimi bulmuyorum.

Sol çizgideki bir katılımcı: Evet bazen ayıp ediyorlar. Bir solcu olarak benim de başıma bazen geliyor. … *(yönetici)* arkadaş bir yazımı maymuna çevirmiş... Kendilerinde böyle bir hak görüyorlar demek. Ben ise çok ayıp buluyorum.

Foruma yönelik gözlemler çerçevesinde, yetkililerin forumu yönetme ve düzeni sağlama görevlerini tarafsız bir biçimde gerçekleştirme eğiliminde olduklarını söylemek olanaklıdır. Forum oturumlarına yönetici seçimlerinde oylama yapılabildiği ve bu çerçevede farklı siyasal çizgilerdeki üyelerin forumda görev yapmakta olduğu katılımcı gözlem çalışması sırasında saptanmıştır. WTF yönetimi, etkinlik alanını tartışma ve yazım kuralları çerçevesinde forum düzenini sağlamaya yönelik bir alanla sınırlandırma çabası göstermektedir. Bununla birlikte bir egemen güç olarak yönetim, forumda tartışmaların düzenli geçmesi bakımından ayrıntılı ve sürekli denetim gerçekleştirmektedir. Bu durumun bazı katılımcılar tarafından kişisel ya da belirli bir düşünce grubuna yönelik ayrımcılık olarak algılanması, bu katılımcıların baskı hissetmesine ve uygulamalara tepki vermesine yol açmaktadır. Bu çerçevede bazı katılımcıların forum üyeliklerinden ayrıldığı da görülmüştür.

Görülmektedir ki her üç forumda da katılımcılar düşüncelerini ifade ederken kendilerini özgür hissetmektedirler. Tersini düşünen az sayıda katılımcı ise, baskıyı siyasal egemen bağlamında hissetmektedir. Fiziksel yaşamdan sanal ortamlara genişleyen gözetimin görülebilir olmaktan çıkması (gizilleşmesi) nedeniyle sanal ortamlarda etkinlik gösteren çok sayıda kişinin bu duruma yönelik bir farkındalık geliştirmemesi olasıdır. Katılımcıların belirgin bir bölümün forumlarda konuşma özgürlüğü hissetmesinde bu durumun da etkili olması olasıdır. Bununla birlikte iktidar teknolojisi olarak sanal ortamlar konusunda dikkat çekici bir nokta ise, bu durumun oluşturduğu psikolojik etkidir. Gözetlendiğini düşünen/bilen katılımcı, egemene karşıt davranışlarını ve düşüncelerini sergilememekte, böylelikle kendine karşı kendi denetimini gerçekleştirmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.3. Tasarım ve İşleyiş Bakımından Tartışmalar

4.3.1. Müzakere Sorunları ve Süreci

Araştırmada müzakere sorunları konusu, tartışma oturumlarında ne gibi sorunlar yaşandığına müzakere süreci ise, bu oturumların aslında nasıl gerçekleşmesi gerektiğine yönelik katılımcı bildirimlerine odaklanmaktadır. Katılımcılar tartışma oturumlarında başka katılımcılara ya da tartışma yönetimine bu yönde bildirimler sağlayabilmektedirler. Tablo 33'te tartışma metinlerinde bu yönde bildirim içerdikleri saptanan iletilerin miktarı ile tartışmalar içindeki oranı yer almaktadır.

Tablo 33. Müzakere Süreci ve Sorunlarına Yönelik İletiler

	TPA		**ÜBSO**		**WTF**	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Müzakere Sorunları	183	6.0	34	2.1	174	5.6
Müzakere Süreci	46	1.5	12	.8	29	.9

Görülmektedir ki her üç ortamda da tartışma oturumları sırasında, katılımcılar tartışma etkinliğinin dışına çıkarak, müzakere sorunları ya da sürecine yönelik iletiler üretilebilmektedir. TPA ve WTF'de, ÜBSO'ya göre müzakere sorununa yönelik daha yüksek oranda ileti üretilmektedir. Araştırmanın saygı ilkesine yönelik bölümünde de saptanmış olduğu gibi TPA ve daha sonra da WTF saygısız ileti ve davranışların ÜBSO'ya göre daha sık yaşandığı ortamlardır. Bu bağlamda TPA ve WTF'de katılımcıların daha çok sorunla temas etmeleri temelinde bu konuyla ilgili daha çok da tepki iletmeleri de olasıdır. Saygı ilkesini oldukça yüksek bir düzeyde karşılayan ÜBSO'daki katılımcılar ise, müzakere sorunlarından daha çok, müzakerelerin nasıl olması gerektiğine odaklanmaktadır.

Müzakere süreci ve sorunlarına yönelik bildirim içeren iletilerin saptanması, bu iletilerin içeriğinin neler olduğunun ve dolayısıyla ortamda hangi konularda sorun yaşandığı ile katılımcıların olmasını istediği ideal tartışmalara yönelik beklentilerinin anlaşılabilmesine de yardımcıdır. Bu çerçevede öncelikle TPA tartışma oturumlarında müzakere sorunlarından bahseden iletiler derlenmiş ve incelenmiştir. Bu iletilerde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

müzakere sorunlarının belirli konular etrafında toplandığı görülmüştür. Öne çıkan sorunları şöyle sıralamak olanaklıdır:

- Tartışma konusu dışına çıkılması,
- Saygısız ifade ve davranışlar,
- Konuyla ilgili bilgi bilgisizlik ya da yanlı bilgi kaynakları temelinde tartışma,
- Konuyu tek bir bakış açısından yorumlama,
- Siyasal görüş ya da grup aidiyeti temelinde uzlaşmaz tutum,
- Kalıpyargı içeren davranış.

Konu dışına çıkma bağlamında yaşanan sorunların öncelikle, katılımcıların konuya tarafsız biçimde yaklaşmak yerine konuyu belirli grup aidiyetleri bağlamında yorumlamasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu durum başka katılımcılar tarafından bir müzakere sorunu olarak algılanmakta ve bu yönde tepki iletileri üretilmektedir:

> **S. K.:** Arkadaslar butun tartismalarda konu sapiyor. Ya ne kadar meraklisiniz insanlarin dinine. **surekli dine geliyor konu**. Admin konu disina cikiliyor. sayfa azken daha seviyeliydi.
> **M. K.:** Zaten şuradaki başlıkların yorumlarına bakın Kürt sorununa değinilmeyen tek bir tanesi yok :)
> **T. G.:** İste siyaseti bu noktada kistiriyorsunuz … hemen atlayip tayyip tayyip diyosunz biz adami kotulemiyorz sadece isin ciddiyetune varin diyoruz **konu nukleer, konusma Tayyip** var mi bole tartisma???
> **D. K.:** Ve yine **bu sayfada alışılmış bir durum**; birisi konuyu getirmek istediği yere getirdi ve herkes meraklısı gibi o konuya yöneliyor. İlginç. .

Forumda tartışma konuları farklılaşmasına karşın konu dışına geçişler din, etnisite ya da siyasal parti gibi belirli bağlamlarda tekrarlanmaktadır. Bazı katılımcıların, tartışma ortamında bu durumun sürekliliğini ifade eden izlenimlerinin oluştuğu görülmektedir. Tartışma süreçlerinde bu durum, tartışılmak istenen asıl konunun gündemden kaybolması ve konuyu tartışmak isteyen katılımcılara engel oluşturması bakımından, müzakere sürecini zedeleyen bir durumdur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bazı katılımcılar ise bir müzakere sorunu olarak, yeterli *bilgi*ye sahip olmadan ya da yanlı/eksik bilgiye sahip olarak tartışma süreçlerine katılımını göstermektedir. Bu çevrede başka katılımcıların bilgi birikimleri ile bilgi edinme kaynakları da eleştiri konusu olabilmektedir:

> **İ.A.A:** Arkadaşlar herkes bildiği kadarlık kısmı için yorum yapsın..Yaşadın mı söylediklerini, buyur konuş arkadaşım. Ülkemizin önemli sorunlarından birisi, bilgi olmadan fikir sahibi olunmasıdır…
>
> **U.H.V:** ….. Yılda bir kere yanlı medyadan haber seyredip atıp tutma.. Evet tavsiyeme uy ufkunu genişlet ve insanı değerlerini ortaya koy..
>
> **A. O:** … medya yanıltıyor insanları sonra gelip ahkam kesiyorlar böyle olmaz sistemli bir düşünün bakalım çok mu zor ?
>
> ---
>
> **F. D:** *(Türk tarihini o dönemin tanıdığı olan Rus, Ermeni ya da İngiliz bir kaynaktan okuduğunu belirten katılımcıya)* onların ki %100 dogrudur diyorsun yani?
>
> **B. E:** Rus ermeni tabi bolmek isteyecek senin iyiliğini mi dusunecek. Sen sana ekmek veren Türkiye'ye yerine gidip dusmandan ahlak dersi aliyorsan, çok da bir şey anlatmaya gerek yok. ..

Örneklerde de görüldüğü gibi bazı katılımcılar, başka katılımcıları tartışma konusuyla ilgili tam ve doğru bilgi sahibi olmadığı yönünde eleştirmektedir. Özellikle kitle iletişim ortamlarının yanlı(ş) bir bilgi edinme kaynağı olduğunu ve bu çerçevede bilgilenmenin ise tartışma sorunlarına yol açtığı da ifade edilmektedir.

TPA'da katılımcıların da bildirdiği ve dikkat çeken bir başka müzakere sorunu ise *kalıpyargı*lara yöneliktir. Tartışma oturumlarında kalıpyargı sahibinin davranışı, ortamda kalıpyargıya hedef olan kişilerin rahatsızlık duyması, kalıpyargı tehdidi hissetmesi çerçevesinde tartışma süreçlerine zarar verebilmektedir. Aşağıda bu yönde bazı etkileşim örnekleri yer almaktadır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ö. D.: Sen de Roj Tvyi övüyorsun terörist misin Cihan ?

C. R.: …. roj tv yi ovmekle terorıst olmanın alakasi ne? sen benı terorıst olarak guruyosun, ben oyle gormuyorum kendımı. anlayıs farkimiz..

Grup düşmanlığının bilişsel bileşeni olan kalıpyargılar, belirli bir grup ya da toplumsal kategorideki insanlar hakkında paylaşılan yaygın inançlardır. Bu inançlar genellikle hafif doğruluk payı içerse de genellikle büyük yanlışlıklar içerirler (Taylor, Peplau ve Sears, 2007: 179). Yukarıdaki etkileşimde de görüldüğü gibi ilk katılımcı belirli bir medya kanalını destekleyenlerin terörist olduklarına ilişkin bir inanç taşımaktadır. Katılımcı bu bağlamda dış-gruba olumsuz duygularını açık ederken, bu grubun farklı üyelerine yönelik aşırı genelleme yapmaktadır.

A.A.: … sadece takipte kalmak istiyorum ama olmuyo resmen insanlar saldırganlık besliyor bünyelerinde. **şimdi cevap verdim diye yapistirin olur mu tayyipçi kızsın ki cevap verdin diye!!** anlamak istemiyorsunuz. **neden bi ayrım söz konusu?** o Tayyip yanlısı. bu kapalı…valla zor işler...

Alkol ve sigaraya yönelik ÖTV zamları ve başbakanın bu konudaki açıklamalarının tartışıldığı oturumda, yapılan zamları destekler bir tutum sergileyen katılımcı A.A. muhafazakâr bir tutuma sahiptir. Bununla birlikte katılımcının kendi grup aidiyetine yönelik yaygın kalıpyargıların (başı kapalılar AKP'lidir gibi) oldukça farkında olduğu da görülmektedir. Katılımcı kalıpyargıyı doğrular nitelikte davranabileceği korkusu temelinde üzerinde kalıpyargı tehdidi hissetmektedir. Bu kişi AKP iktidarını destekleyen söylemleriyle kalıpyargıların doğrulanacağına, forum içinde bu yönde konumlandırılacağına yönelik kaygı duymakta ve bu duruma tepki vermektedir.

Yukarıda öne çıkan başlıkları ve örnekleri çeşitlendirmek mümkündür. Bununla birlikte forumda müzakere sorunlarının temelinde katılımcıların konuyu kendi görüşleri ve değerleri çerçevesinde yorumlama konusundaki ısrarcı tutumlarının olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu katılımcılardan bazılarının kendi görüşlerini başka katılımcılara kabul ettirmeye çalışabildikleri de yine bu çerçevede gözlenmiştir. Bu katılımcılar kendi görüşlerini salt doğru kabul etmekte ve konuyla ilgili herhangi bir karşıt görüşü

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dinlemeye de kendilerini kapatmaktadır. TPA tartışma süreçlerinde gözlemlenen bir sorun ise, bazı katılımcıların mantık temelinden öte duygusal bir tonda tartışma gerçekleştirmesidir. Özellikle din ya da terör konularında katılımcıların belirli bir düşünce grubuna aidiyetlerinin öne geçtiği ve bu bağlamda da duygusal ifade ve davranışların etkileşime egemen olabildiği saptanmıştır. Bu süreçte eleştirilerin öne sürülen sav ya da gerekçesinden ve hatta tartışma konusundan kayarak kişiye yönelmesi tartışma süreçlerinde gözlemlenen bir başka sorundur. Bazı katılımcılar eleştirilerini savlar yerine savların sahibine yöneltmekte ve tartışma akışını kişiselleşen tartışmalar nedeniyle sekteye uğratabilmektedir.

TPA'daki katılımcılar bir *müzakere sürecinin nasıl olması gerektiğine* yönelik iletiler de üretebilmektedirler. Bazı katılımcıların bu bağlamda vurguladıkları noktaları aşağıdaki gibi sıralamak olanaklıdır:

- Saygı temelinde etkileşim ve tartışma,
- Empati kurma,
- Geniş bakış açısıyla konuya yaklaşma,
- Üzerinde düşünerek ve bilgi temelinde ileti oluşturma,
- Sosyal medyada hassas konuları tartışmama
- Çözüm odaklı tartışma.

Yukarıdaki maddelerin işaret ettiği gibi, katılımcıların müzakere sürecini tanımlayan bildirimleri, daha önce bahsedilen müzakere sorunlarını iyileştirmeye yönelik noktaları öne çıkarmaktadır. TPA'da saygı ilkesinin karşılanmadığı ve ortamlar arasında en düşük saygı düzeyine sahip olduğu saygı ilkesi bölümünde de nicel çözümlemeyle saptanmıştır. Nicel sonuçlarla birlikte bu bölümdeki nitel sonuçlar göstermektedir ki, forumda en önemli sorunların başında saygı ilkesine uyulmaması gelmektedir ve katılımcılar özellikle bu noktanın ortamda iyileştirilmesini istemektedir. Bunun yanı sıra *diğer*in bakış açısından bakabilmeyi içeren empatik etkileşim de beklenmektedir. Empati kurmanın, kişinin benmerkezci tartışma konusuna ve karşıt görüşlere odaklanmasının önüne geçmesi temelinde, çatışmanın engellenmesi ya da azaltılması, tartışmada uzlaşı ya da hoşgörüyü de sağlaması berinde getirebilmesi olasıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Oturumlarda tartışmacılar başka açılardan da konuyu değerlendirebilmeli ve dar bir bakış açısı içerisinde kendini sınırlandırmamalıdır.

Müzakere sürecinin nasıl olması gerektiğine yönelik bir başka öne çıkan konu ise iletilerin nitelikleriyle ilgilidir. TPA ileti yapılarına yönelik nicel bulgularda daha önce iletilerde kelime sayılarının düşük olduğu (kısa iletiler) ve gerekçe içermediği dolayısıyla iletisinde katılımcının savına yönelik yeterli açıklama ile bu savı destekleyecek kanıtlar, karşılaştırmalar vb. bulunmadığı saptanmıştır. Bu durum TPA'da üretilen iletilerin niteliksel açıdan yeterli olmayabileceklerini de beraberinde getirebilir. Katılımcıların bazılarının da nicel bulguları destekler nitelikte geribildirim sağladığı ve *üzerinde düşünerek ve bilgi temelinde ileti oluşturma* yönünde beklentilerinin olduğunu söylemek olanaklıdır. Katılımcılara göre iletiler konu hakkında yeterli bilgiye sahip olunması temelinde ve savı ya da karşıt-sav eleştirisini nedenleriyle tam olarak açımlayan bir biçimde oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların, çözüm odaklı bir tartışma süreci önermesi de bir başka dikkat çekici noktadır. Katılımcılar iletilerinde, konunun taraflarının sorunun çıkış nedenleri ya da karşılıklı suçlamalar arasında sıkışıp kaldığını ve tartışmanın bir sonuca ulaşmadığını belirtmektedir. Bu çerçevede tartışmaların bir çözüm üretmek ya da uzlaşı sağlamak amacıyla yapılmasının daha yararlı olacağı da belirtilmektedir.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar ortamda hangi konuların tartışılmaması gerektiği yönünde de bildirimlerde bulunmuşlardır. Bu katılımcılar sosyal medya olarak ifade ettikleri sanal ortamlarda bazı konuların konuşulmasından rahatsız olduklarını da ifade etmektedir. Bu konular özellikle hassas nitelikte ve toplumsal kutuplaşmanın olduğu, din ve terör konularıdır. Katılımcıların bazıları bu konuda hassasiyetleri olduğunu ve karşıt görüşleri duymanın kendilerini rahatsız ettiğini, bazıları ise konuların sanal ortamlarda çatışmaya ve parlama savaşlarına neden olduğunu bu nedenle de tartışılmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Ortamlar arasında müzakere sorunu ve sürecine yönelik ileti üretme düzeyinin en düşük olduğu ortamın ÜBSO olduğu görülmektedir (Tablo 32). Tartışma oturumları sırasında bazı katılımcıların belirttikleri müzakere sorunlarını ise şöyle sıralamak olanaklıdır:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- Katılımcıların konuşma sırasına özen göstermemesi,
- İletilerin akışta birbirine karışması,
- Tartışma sürerken oturumdan ayrılma,
- Tartışmanın kişiselleştirilmesi,
- Tartışmaların yüzeysel kalması,
- Tartışmalardan bir sonuç (çözüm ya da uzlaşma) alınamaması,
- Sesli konuşmanın baskınlaşması,
- Oturumlar sırasında özel mesajlaşma.

ÜBSO'nun zaman ve alan kullanımı bakımından fiziksel yaşamla benzer olan yapısı çerçevesinde, tartışmalar aynı mekânda bir araya gelen katılımcıların eşzamanlı etkileşim kurmaları temelinde gerçekleşmektedir. Bu durum etkileşimsel sürecin sağlıklı işlemesi için, kişiler arası konuşma ve dinleme etkinliklerinde katılımcıların birbirlerinin konuşma sırasını takip etmelerini gerektirmektedir. Bununla birlikte ÜBSO'da katılımcıların konuşma sırası konusunda dikkatli ve özenli davranmayabildiklerini söylemek olanaklıdır. Özellikle tartışmada gerilimin arttığı zamanlarda katılımcılar başka katılımcıların konuşmalarını tamamlamasını beklemeden iletilerini ortama göndermektedir. Söz sırasının tartışma yönetici tarafından takip edildiğinin belirtilmesine karşın, katılımcıların ortama başka katılımcılarla aynı anda ileti göndermeyi sürdürdükleri görülmüştür. Bu durum dinlemenin ortadan kalkması çerçevesinde başka görüşlerin tam ve doğru değerlendirilememesini de beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte aynı anda konuşma davranışı, ortamda söz isteyerek konuşmak için bekleyen katılımcıların konuşma haklarının engellenmesine de neden olmaktadır.

Daha önce araştırmanın genel yapı ve katılım bölümünde de belirtildiği gibi ÜBSO'da iletiler bir bütün olarak değil, az sayıda kelime içeren parçalara bölünerek ortama gönderilebilmektedir. Tartışma süreçlerinde aynı anda konuşma durumuyla birleşen bu iletişim davranışı, katılımcıların iletilerinin akışta birbirleriyle karışmasına ve dolayısıyla ortamda oluşan gürültü unsuru çerçevesinde, bir iletinin tam ve doğru olarak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

açımlanmasının zorlaşmasına da neden olmaktadır. Bu nedenle bazı katılımcılar tartışmaları çok karışık bulduklarını ve takip edemediklerini belirtmektedir.

ÜBSO'da bir başka müzakere sorunu ise, katılımcıların tartışmalar sırasında oturumdan ayrılma davranışını kolaylıkla gerçekleştirmeleridir. ÜBSO oturumlarının tümünde oturumun başlangıcından bitimine kadar kalan çekirdek bir tartışmacı grubunun yanında, foruma yeni gelen ya da forumdan ayrılan katılımcıların olduğu bir hareketlilik de görülmüştür. Oturumlardan ayrılan katılımcılar sürmekte olan tartışmaya yönelik inançsızlık (tartışmakla bir yere varılamayacağı gibi), tartışma süreçlerinde yaşadıkları olumsuzluk (başka katılımcılara kızma, söz sırasının engellenmesi gibi) ya da başka ortamlardaki etkinliklere katılmak istemeleri gibi nedenlerle oturumlardan ayrılabilmektedir. Bu durumun, TPA ve WTF'den farklı olarak, görülebilir bir davranış olması ise başka katılımcıların dikkatinin dağılmasına ya da güdülenme kaybına neden olabildiği görülmüştür.

Tartışmalara katılımın önündeki engellerden bir başkası ise, sanal ortamların kullanım amaçlarıyla ilgilidir. Katılımcıların bazıları SL gibi genel/toplumsallaşma amaçlı ortamda bir tartışma etkinliği gerçekleştirmeyi sıkıcı bulduklarını ve sanal dünyalara eğlenmek için geldiklerini belirtmektedir. Başka katılımcılar ise, sanal ortamlara fiziksel yaşamın sıkıntı ve stresinden uzaklaşmak için gelmekte, fiziksel yaşamla ikincil (sanal) yaşamı ayrı tutmak istemektedir. Tartışmalar aracılığıyla fiziksel yaşamdaki sorunlarla yüz yüze gelen bu katılımcıların üzüldüğü ya da sinirlendiği ve ortamdan ayrılmak isteyebildikleri görülmüştür. Bazı katılımcılar ise en baştan bu nedenlerle oturumlara katılmamayı tercih etmişlerdir.

ÜBSO'da mekân psikolojisinin ve buna bağlı toplumsal etkileşimin etkili bir biçimde gerçekleştiğini söylemek olanaklıdır. Bazı katılımcılar fiziksel yaşamdakine benzer bir biçimde, bir mekâna geldiklerinde mekân sahibinden (tartışma yöneticisinden) karşılama (hoşgeldiniz gibi) ile oturuma daveti içeren bir ileti bekleyebilmekte ve bunun olmamasını ise hoş karşılamayabilmektedir. Tartışma oturumlarında yönetici tarafından gelmekte olan katılımcıları karşılamaya öen gösterilmiştir, ancak bu durum yine de yaşanabilmiştir. Tartışma sırasında foruma gelen bazı katılımcılar, tartışma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yöneticisinin kendisine yönelik geleneksel toplumsal davranış kurallarını yerine getirmemesine tepki vermiştir.

Bunun yanı sıra katılımcılardan bazıları ise, tartışmaların niteliğine yönelik çeşitli eleştiriler getirmektedir. Bu katılımcılar tartışma konusu altında, hep benzer şeylerin konuşulduğunu, aynı yaklaşımların olduğunu ya da konunun yüzeysel tartışıldığını belirtmektedir:

> **H.:** tam problemin kaynağına inemedik gibi geliyor bana çok yüzeysel kaldık
>
> **N. W.:** ..yani hani biraz konuşmalar bana o kadar şey geliyo ki **yani konuşuyoruz konuşuyoruz aynı yere geliyoruz.** (*Füze kalkanı konusunda gerçekler*) Ne nedir ben bilmiyorum hiç bir fikrim yok. **Bu masaya da bir şeyler öğrenmek için oturdum. Ama her yerde konuşulanların aynısı var.** Bilmiyorum teşekkür ediyorum.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bu katılımcılar tartışmalarda konuların derinlemesine ele alınamadığını ve bu bağlamda da aydınlatıcı olamadığını belirtmektedir. Tartışma oturumlarında tartışmalara katılmayıp dinleyen katılımcıların olduğu da görülmektedir. Bu katılımcılar konuyla ilgili bilgi edinmek amacıyla forumda yer almaktadır. Konuyla ilgili bilgilenmek için gelen katılımcılar, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı, bu süreçleri tatmin edici bulmamaktadır. Yapılan gözlemler oturumda konuyla ilgili bir uzmanın (örneğin Türkiye'de sağlık sistemi konusunda bir sağlık çalışanı gibi) bulunmasını olumlu bulmakta ve o kişiye odaklanmaktadır. Yine önceden duyurulan tartışma konusuyla ilgili belirli hazırlıklar yapan ve ortamda araştırmalarını paylaşan katılımcılar da oturumlarda ilgi görmektedir.

Tartışmalarda ayrıca araştırmacı tarafından bazı müzakere sorunları gözlenmiştir. Bu sorunların biri sesli ve yazılı etkileşim farklılaşmasıdır. Oturumlarda uzun konuşma eğiliminde olan kişilerin sesli etkileşimi tercih ettikleri görülmüştür. Tartışmalara sesli uzun katılım, yazarak katılan kişilere bekleme ve dinleme zorunluluğu getirmesi nedeniyle demokratik bir iletişimin önünde de engeldir. Yazarak katılan kişilerin,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oturumda baskınlaşan sesli katılımcılardan rahatsız oldukları ya da sıkıldıkları gözlenmiştir. Oturumda ayrıca katılımcıların kendi aralarında özel mesajlaşma yoluyla konuşabildikleri, bu nedenle de oturuma odaklanamayabildikleri de gözlenen bir başka müzakere sorunudur.

ÜBSO'da müzakere sürecine yönelik iletilerin genellikle süreçle ilgili bilgi almayı isteyen soru cümleleri olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte bazı katılımcılar, özellikle ortamda gözlemledikleri sorunlardan yola çıkarak tartışma kuralları ve işleyişi hakkında bilgilendirici etkinlikler yapılarak tartışma bilincinin oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar ise, tartışma etkinliğinin bir uzlaşıya ya da çözüme kaynaklık etmesi bakımından tartışmaların bu amaçlar odağında yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

WTF'de ise müzakere sorunlarının çok çeşitli olduğu, bu sorunların tartışma oturumları sırasında ya da forumda bu konu için açılan özel başlıklar altında tartışma yönetimiyle ve de başka katılımcılarla paylaşıldığı görülmektedir. Bu süreçlerde ifade edilen müzakere sorunlarını şöyle sıralamak olanaklıdır:

- Tartışma konusunun dışına çıkılması,
- Katılımcının siyasal görüşü doğrultusunda konuyu yorumlaması,
- Tartışma konusunda eksik ya da yanlış bilgiye sahip olunması,
- Güvenilir olmayan ya da yanlı kaynakların/kanıtların kullanılması,
- Tartışmaların kişiselleştirilmesi,
- Mantık yerine duygusal tonda tartışılması,
- Türkçe yazım kurallarına uyulmaması ve terimlerin yanlış kullanılması,
- Karşıt görüşlere hoşgörüsüzlük,
- Yaftalama/etiketleme yapılması,
- Ortamın rekabet alanına dönüşmesi,
- Forumda farklı görüşlerin azalması,
- Tartışma yönetiminin tarafsız olmaması.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yukarıda sıralanan müzakere sorunları, oturumlarda yer alan başka katılımcıları ile tartışma yönetimini işaret etmekte bununla birlikte forumun genel durumuna yönelik bazı eleştirileri içermektedir. WTF'de bir müzakere sorunu olarak bazı katılımcılar tarafından belirtilen *konu dışına çıkış*lar, zaman zaman görülmekle birlikte, konu hakkında bilgisi olan üyeler tarafından derinlemesine, ayrıntılı gerçekleşen tartışmalarda dikkatin kolaylıkla dağılmadığı, oturum gündemini değiştirmeye yönelik (özellikle kışkırtıcı) girişimlerin göz ardı edilebildiği de görülmektedir. Etnik ya da dinsel konular ekseninde konu dışına çıkışların yaşandığı TPA'dan farklı olarak WTF'de ağırlıklı olarak iktidar ve muhalefet partilerinin politikaları ile söylemleri, sağ ve sol ideolojilerin çeşitli türlerinin Türkiye bağlamında tartışılması çerçevesinde konular arasında geçişler olabilmektedir. Örneğin forumda Kıbrıs sorunu ile Kürt sorunu ve terör gibi konuların, ümmet bilinci ideolojileri (İslamcılık, Osmanlıcılık gibi) ile millet bilinci ideolojileri (ulusalcılar, milliyetçiler gibi) tartışmalarına dönüşebildiği gözlenmiştir.

Bazı katılımcıların tartışma konusuyla ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olmaması, bunun yanı sıra terimlerin yanlış kullanılması da forumda öne çıkan başka eleştirilerdir. Aşağıda bu yönde müzakere sorunlarını bildiren bir ileti örneği yer almaktadır:

> **K:** Anlayamıyorum..İran ile ilgili gerek Pehlevi, gerek Musaddık ve gerekse Humeyni gibi kişilikleri, siyasi süreçleri inceledim. Böylesine önyargılı, cehaletin pervasızca dışa vurumu olan ifadelerle karşılaşmadım. Okuyun bakalım İran tarihini ...

WTF'de tartışma konusunun tarihsel gelişimi, teknik ya da hukuksal yönleri gibi çeşitli boyutlarını içine alan detaylı tartışmaların yapılabildiği ve tarafların bu çerçevede araştırmaya ve bilgiye (örneğin anadilde eğitim konusunda dil bilimi üzerine) dayalı bir etkileşimi talep edebildikleri görülmektedir. Bu çerçevede yeterli bilgi ve birikime sahip olmadan tartışmalarda yer alınması ile konuya yönelik çeşitli bakış açılarına kapalı olunması birer müzakere sorunu olarak ortaya çıkabilmektedir.

> **H. :** (*Kemalist Ekonomi başlığıyla tartışma açan katılımcıya*) Bir kere başlığın, Türk iktisadi gelişim tarihi üzerine bilgi sahibi olunmadan atıldığı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> belli. "Kemalist" ekonominin popülizmle uzaktan yakından alakası yoktur. Önce popülizm neye denir, onu tanımlayalım. Popülizm … Belli bir döneme, ideolojiye laf sokacağım diye, konuyu böyle alakasız yerlerden ve kişilerden dolandırmak komik olmuş biraz.

Tartışmalarda niteliğe odaklanan bazı katılımcılar konuyla ilgili kullanılan terimlerin doğruluğu ile dilbilgisi kurallarına uygunluğu konularını da sorun olarak görebilmekte ve eleştirebilmektedir. Bu katılımcılar, bilgisizlik eleştirisinin yanında bu durumun kaynağında ideolojik çatışmalar gibi daha gizil nedenlerin olduğunu da düşünebilmektedir.

Tartışma süreçlerinde gerekçelendirmede kullanılan kaynak ve kanıtların güvenilir ya da tarafsız olmaması da bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın gerekçelendirme türleri bölümünde de açımlandığı gibi bazı katılımcılar kendi siyasal bakış açılarıyla örtüşen kaynaklardan (gazete ve televizyonlar gibi) edindiği bilgiler temelinde tartışma süreçlerinde yer almakta ve bu kaynakları savların gerekçelendirmesinde kullanabilmektedir. Katılımcıların bazıları ise, İnternet temelli kaynakları (Wikipedia, bloglar gibi) ya da taraflı olduğu bilinen kişilerin çalışmalarını güvenilir bulmamakta ve tarafsız bilimsel araştırmalar sonucu elde edilmiş bulguları kanıt olarak talep edebilmektedir. Tartışma süreçlerinde bu yönde davranmayan katılımcılar ise, tartışma süreçlerini sekteye uğratmakta olan kişiler olarak tanımlanabilmektedir.

Bunların yanı sıra bazı forum üyeleri ise tartışma oturumlarında bulunan genel hava üzerine çeşitli betimleme ve eleştiriler yapabilmektedir. Aşağıda bu iletilerden bir örnek yer almaktadır:

> **Forum üyesi:** Birbirimize doğru bildiğimiz görüşlerimizden dolayı sunun uşağı bunun uşağı diye hitap etmemiz bence tartışma ve fikir alışverişi adabına hiç uygun değil. **Yaptığımız en büyük hata bence olayı kişiselleştiriyor olmamız.** Oysaki olaylar kişisel değildir… Aramızda kişisel hırslarımızda var ise bunun acısının çıkartılma yeri de burası değildir herhalde. Olayı kişiselleştirmeden ve karşı tarafımızdaki kişinin onurunu ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

duygularını düşüncelerinden ötürü kırmanın birbirimizle düşmanlık ortaya çıkartmaktan başka bir şeyi desteklemeyeceği kanaatindeyim.

Foruma yönelik bazı gözlemleri içeren bu iletiler, tartışma konusundan uzaklaşılarak kişilerin grup aidiyetleri bağlamında eleştirildiği bir sürece dönüştüğünü ifade etmektedir. Tartışmacıların eleştirilerini karşıt-sav yerine savı ortaya atana yöneltmesi tartışmaları kişiselleştirmektedir. Karşıt-kamuların forumda bu yönde baskınlaşması ise, forumu çatışma ve rekabet ortamına dönüştürebilmektedir. Forumda çatışma ve rekabetin kişiler arasında olmasının yanı sıra grup düzeyinde de gerçekleşebildiğini söylemek olanaklıdır. Tartışma süreçlerinde birbirlerinin siyasal eğilimleri hakkında izlenim edinen katılımcıların tartışma süreçlerinde de birbirlerini destekleyebildikleri görülmüştür. Forumda bu çerçevede gruplaşmanın gittikçe derinleştiği ve hatta tutucu çizgideki katılımcıların gizli bir grup oluşumuna yönelmeleri, tartışma yönetiminin forumda bu katılımcılara tepki vermesi çerçevesinde saptanmıştır. Bu katılımcılar birbirleriyle özel ileti yoluyla iletişim kurmakta ve forum içinde sayfa yönetimini eleştirmeyi de içeren bir dizi muhalif etkinlik gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda forum karşıt-kamuların mücadele ettiği ve egemenlik kurmaya çalıştığı bir mücadele alanı görünümündedir. Bu oluşum daha sonra, ayrı bir forum yapılanmasına da gitmiş ve Siyasi Forum'a üye olan kişileri de özel ileti yoluyla yeni foruma davet etmeye başlamıştır.

Forum yetkililerini konu alan müzakere sorunu çerçevesinde ise bazı katılımcılar, bazı yetkili kişilerin demokrat çizgideki siyasal eğilimlerine dikkat çekmekte ve bu kişilerin görevlerini tarafsız bir biçimde yerine getirmediklerini ifade etmektedir. Katılımcılara göre forumda, siyasal görüşleri (sağ yönelimli) nedeniyle bazı kişilere yaptırım uygulanırken bazı katılımcıların olumsuz tutum ve davranışları göz ardı edilebilmektedir. Baskı ilkesinde de açıklanan ve örneklendirilen bu süreçte sayfa yönetiminin eleştiride bulunan katılımcıya ayrıntılı olarak ve gerekçeleriyle birlikte açıklama yaptığı görülmektedir. Forumda yöneticiler yaptırım uyguladıkları iletileri kayıt altına almakta ve bu tür şikâyetler karşısında da katılımcılara durumu açıklamak için kullanmaktadır. Sayfa yönetimi, bir müzakere sorunu olarak ortamda üretilen bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

eleştirilerin, forumun kavga ortamına dönmesi için art niyetli olarak gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

Müzakere süreci bakımından WTF değerlendirildiğinde, öncelikle müzakere sorunu olarak belirtilen her görüşün aynı zamanda müzakere süreçlerine yönelik beklentilerin de birer ifadesi olarak göz önüne alınabilmesi gereklidir. Bununla birlikte WTF'de forum düzeni ve işleyişi ile forumdaki yeniliklerle ilgili olarak katılımcıların görüşlerinin alınması yönünde iletişim kanallarının iki yönlü olarak açık tutulduğu görülmektedir. Yeni bir sayfa yöneticisinin atanması, forum kurallarında değişiklik yapılması ya da foruma yeni bölümler açılması konularında yönetim, sayfada duyuru yapmakta ve üyelerle bu konuları tartışmaktadır. Bu uygulama forumun ve tartışma sürecinin birlikte şekillendirilmesi ve forum üyelerinin de yönetimsel süreçlere katılımını göstermesi bakımından oldukça olumlu bir durumdur. WTF'de bazı katılımcıların müzakere süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik ürettikleri iletiler çerçevesinde bu konudaki var olan beklentilerini şöyle sıralamak olanaklıdır:

- Savların ve karşıt-sav eleştirilerinin gerekçelendirilmesi,
- Bilgiye dayalı, eğitici paylaşımların olması,
- Tartışma yerine müzakere bilincinin yerleşmesi,
- Farklı görüşlere sahip oturum yöneticilerinin dengeli dağılımı.

Tartışma sürecine yönelik beklentileri ifade eden bu maddelerin tartışmaların niteliksel olarak iyileştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Araştırmanın gerekçelendirme ilkesinde daha önce de belirtildiği gibi, WTF akılcı bir tartışmanın temel unsurlarından biri olan *gerekçeli tartışma* davranışını en yüksek düzeyde karşılayan ortamdır. Bununla birlikte katılımcıların gerekçelendirme isteklerinin ve kullanılan gerekçe niteliğinin iyileştirilmesine yönelik beklentilerin sürmekte olduğu da görülmektedir. Tartışma etkinliğinin aynı zamanda bir *öğrenme süreci* olmasını önceleyen bazı katılımcılar ise, oturumların nitelikli bilgilerin taşındığı ve paylaşıldığı etkileşimli süreçler olarak da kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> ***Forum üyesi*:** Derdimiz, **münakaşa değil müzakere olmalı.** Tartışma tarzımızı da tartışılan konuya göre belirlemeliyiz. …. Bu bağlamda ben genelde bu tür konularda (tarih) bulabildiğim belge-bilgi varsa paylaşıp, gerekiyorsa o paylaştıklarımla desteklediğim bir yorum yapmaya çalışıyorum. **Amacımız, tartıştığımız insanlara fikrimizi kabul ettirmek olmamalı. İşte bunu önyargılarımızdan arınmış bir şekilde yaparsak, o zaman gayet verimli bir tartışma ortamı sağlamış oluruz. Ancak böylece münakaşaya girmeden müzakere edebileceğimizi ve faydalı olabileceğimizi düşünüyorum**.

Bu forumdaki bazı katılımcıların, tartışma etkinliklerine yönelik farkındalıklarının müzakereci kuramda tanımlanan *ideal bir tartışma* betimlemesine yakın bir çizgide olduğu görülmektedir. Bu katılımcılar oturumlarda sürecin nasıl işlemesi gerektiğine yönelik ifadelerinde aslında, yurttaşlar arası etkileşimsel süreçlerle 'ortak iyi'ye ulaşma yollarını tartışmaktadır. Bu çerçevede ise, gerekçelendirilmiş, saygı temelli ve baskıdan özerk bir etkileşimi gerekli görmektedirler.

4.3.2. Tartışma Yöneticisi

TPA ve ÜBSO Tartışan Türkiye forumlarında tartışma yönetimi araştırmacı tarafından gerçekleştirmiştir. Oturumlarda tartışma yöneticisi oturumu başlatma ve tartışmaların düzenli geçmesini sağlamak amacıyla görev yapmaktadır. Bu süreçte yönetici, tartışmacılardan gelen istek ve sorulara yanıt vermekte ve tartışma oturumunu aksatacak eylemleri (hakaret etme, spam gönderimi gibi) forum kuralları çerçevesinde uyarabilmektedir. ÜBSO'da bunların yanı sıra yönetici foruma gelen katılımcıları karşılayarak tartışma konusuyla ilgili bilgi vermekte ve tartışma oturumlarında konuşma sırasını takip etmektedir.

TPA forumunda katılımcıların yöneticiyi, forumun ve oturumların düzeninden sorumlu kişi olarak benimseyerek görüşleri ya da sorularını ilettikleri görülmektedir. Katılımcılar, yöneticiyi bir sorun çözücü/denetçi olarak da konumlandırmakta, belirli olumsuzluklar karşısında çeşitli önlemler almasını (örneğin: bir katılımcıyı engellemesini) istenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

M.E. : @admin buradaki tartışma kırıcı ve seviyesiz olmaya başladı bence bir şey yapmalısın

G. K.: Admin başka konu aç Kürtçeyi tartışmak isteyen oraya yazsın hemen şimdi lütfen

S.Ç.: Admin ya bi bak şu sayfaya lütfen. sen takip edersin neden izin veriyosun adam burada propaganda yapıyo

TPA'da bazı katılımcılar yönetimin uygulamalarını ve aldığı kararları; yanlı davranmak, hassas konuları tartışmaya açmak gibi gerekçelerle eleştirebilmekte ya da adil davranmak, tartışmaları düzenli takip etmek gibi gerekçelerle olumlayabilmektedir. Tartışmalardaki gözlemleri ve deneyimleri ışığında katılımcılardan tartışma yöneticisinin tartışmalara katkısına yönelik katılımcı değerlendirmeleri alınmıştır. "*Tartışmalarda moderatörün bulunması tartışmaların düzenli geçmesini sağladı*" önermesine TPA kullanıcıları (N=71) katıldıklarını belirtmişlerdir (ortalama=3.37 st.s=1.127). Katılımcılar bu süreçte yöneticinin gerçekleştirdiği etkinliklerini olumlamaktadır.

ÜBSO'da ise tartışma yöneticisiyle katılımcılar forum mekanının tasarımından oturum sırasındaki sorunlara kadar çok çeşitli konularla ilgili etkileşim kurmaktadır. Katılımcılar ayrıca, tartışma sürecinde ya da süreç dışında forumla ilgili bilgi almak için bu kişiye soru sormakta ve tartışılmasını istedikleri konu önerilerini iletmektedir. Katılımcıların oturumların düzeninden sorumlu gördükleri yöneticinin tartışma süreçlerinde etkin olarak görev yapmasını bekledikleri de görülmektedir. Özellikle konuşma sırasının karışması çerçevesinde söz haklarının korunması ile bazı katılımcıların rahatsızlık duydukları kişi ya da konulara dikkat çekmek için yönetimle etkileşim kurdukları görülmektedir. ÜBSO'da da yönetici uygulamasının işlerliğine yönelik katılımcı değerlendirmeleri alınmıştır. ÜBSO'daki kullanıcıların verdikleri yanıtlar (N=43) "*tartışmalarda moderatörün bulunması tartışmaların düzenli geçmesini sağladı*" önermesine katıldıklarını göstermektedir (ortalama= 4.37 st.s= .655). Tartışmalarda bir yöneticinin bulunmasının tartışma süreçleri açısından ÜBSO'da da olumlu etkilerinin olduğunu söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

WTF'de ise 2 üye forum yöneticisi, 4 üye genel yetkili, 2 üye de yetkili sıfatıyla görev yapmaktadır. Bu üyelerden forum yöneticisi ve genel yetkili olanlar tartışma forumunun geneli ve tartışma oturumlarından, yetkililer ise yalnızca tartışma oturumlarından sorumludur. 'Forum yetkilisi, iletileri ve konuları silme, düzenleme, kilitleme gibi yetkilerin yanında, üyeleri, kurallara uymaları doğrultusunda ikaz etme yetkisine de sahiptir' (Siyasiforum, 2012). Forum içerisinde gerek yetkililerin gerekse yöneticilerin etkin bir biçimde görev yaptıkları görülmektedir. Siyasi Forum tartışma platformunda tartışma ve yazım olmak üzere iki düzenleyici kurallar dizisi bulunmaktadır. Forum yetkilileri tartışma oturumlarını bu kurallar çerçevesinde gözetlemekte, kural dışına çıkışları uyarmakta ya da bu durumda çeşitli yaptırımlar (ileti silme gibi) uygulamaktadır. Aşağıda bu yönde oluşturulmuş bazı iletiler görülmektedir:

> **Tartışma yöneticisi:** Bu başlık altında …..'nin mesajı konuyla ilgisi olmadığından, sonraki iki mesaj (… ve …'nın iletileri) tartışma adabından uzak olması sebebiyle silinmiştir.
>
> **Tartışma yöneticisi:…..**Yine aynı şekilde karşı tarafı aşağılıyor ve hakir görüyorsunuz. İmla kurallarına uymuyorsunuz. Bundan sonra bu türlü iletileriniz haber vermeden silinecek, bunu bilmelisiniz. Kolay gelsin.
>
> **Tartışma yöneticisi:** Lütfen, hassasiyetlerimizi ve forum kurallarını zorlamayınız! (uyarının ardından tartışma kuralları linkini veriliyor) viewtopic.php?f=6&t=1

WTF tartışma yetkilileri forumda, çalışmanın alanyazın bölümünde de tanımlanan yönetici türlerinden biri olan, *açık denetçi* olarak görev yapmaktadır. Tartışma yöneticileri bir yandan uyarıda bulunurken öte yandan bu uyarılarında tartışma kurallarını vurgulamakta ve bu uyarının nedenlerini açıklamaktadır. Kural dışına çıkışlarda ise, ileti sahibini uyarma ya da (uyarıları dikkate almayan katılımcılara yönelik) foruma katılımı engelleme, iletiyi düzeltme ya da silme, tartışma konu başlığını kaldırma ya da oturumu geçici bir süre kilitleme gibi yaptırımlar uygulanabilmektedir. WTF'de tartışma yetkilisinin gerçekleştirdiği bu denetim sürecini geribildirim vererek

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ve nedenlerini açıklayarak gerçekleştirmesinden dolayı alanyazında sınıflandırılan yönetici türlerinden açık denetçi türüne denk düştüğü görülmektedir.

TPA ve ÜBSO'daki forumlardan farklı biçimde, WTF'de tartışma yöneticileri aynı zamanda tartışmacı olarak da yer alabilmektedirler. Bu kişiler bir yandan tartışma oturumlarının kurallar çerçevesinde işlemesi için gerekli gözlemleri ve uyarıları yaparken öte yandan tartışmalara katılabilmekte ve kendi düşüncelerini de ifade etmektedirler. Bu kişilerin aynı zamanda tartışmacı olarak oturumlarda yer alması ve bu bağlamda başka üyelerle tartışmasının ve zaman zaman çatışmasının, forumda yanlı davranma eleştirilerinin yolunu açtığını da söylemek olanaklıdır. Tartışmalara katılarak siyasal konumlarını da açık eden bu kişiler, ne kadar tarafsız davranma amacında olsalar da bu yönde eleştirilmeye açık konuma gelmektedir. Nitekim bu çerçevede müzakere sorunları ve baskı ilkesi bulgularına yönelik bölümlerde de betimlendiği gibi, forumda bu yönde eleştirilerin gerçekleştiğini ve adil olmayan forum yönetimi tartışmasının, forumun sorunlarından biri haline geldiği görülmektedir.

Forum ortamında tartışma yöneticilerinin belirlenmesi sayfa yönetimi tarafından yapılmakla birlikte, bu süreç katılımcılarla beraber sürdürülmektedir. Sayfa yönetimi, dileyen üyelerin tartışma yöneticisi olması için başvurularını almakta ve daha sonra seçilen üye forumda duyurulmaktadır. Yeni tartışma yöneticisine bazı katılımcıların itiraz ettikleri ve bu bağlamda sayfa yönetiminin de seçim ölçütlerini açıkladıkları görülmektedir. Aşağıda bu konudaki etkileşimlerden biri örnek olarak yer almaktadır:

> **Forum üyesi:** *(seçilen tartışma yöneticisiyle)* Forumumuz biraz sağa kaydı galiba... Yine de …. arkadaşımızı tebrik ederim…
> **Sayfa yöneticisi:** Biz, tartışma yöneticisi seçerken siyasal görüş gözetmiyoruz. Kriterler kıdem, imla ve yazım kurallarına uygunluk, soğukkanlılık, yapıcı üslup vs. Ama, tekrar altını çizeyim, siyasal görüş bunların arasında kesinlikle yok. Yapan forumlar olabilir, ama burada yok...

WTF'de tartışmalara ve eleştirilere konu olduğu görülen bu tartışma yöneticilerinin tartışma düzenine etkisi katılımcılara da sorulmuştur. WTF katılımcıları (N=49)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

"*tartışmalarda moderatörün bulunması tartışmaların düzenli geçmesini sağladı*" önermesine (ortalama= 3.47 st.s= 1.226) katıldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla görevlerini yerine getirirken zaman zaman eleştirilere de konu olan bu kişilerin tartışma oturumlarında bulunmasının nitelikli bir tartışma sürecine katkı yapmaları bakımından olumlandıklarını da söylemek olanaklıdır.

4.4. Tartışma Etkinliklerine Yönelik İnanç ve Tutum

Yurttaşın kamuyu ilgilendiren konulara ilgi göstermesi, bu konularda başka kişilerle etkileşimde bulunması ve farklı görüşlerle temas etmesi, katılımcı etkinliklerin temel noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu gibi etkinlikler çerçevesinde kişinin, seçim dönemleri dışındaki süreçlerde de yönetimin etken bir öznesi olabileceğine yönelik bir bilinç ve inanç geliştirmesi, toplumda demokrasinin gerçek anlamda işlemesi için gereklidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında, katılımcıların bir yurttaş etkinliği olarak tartışmaya yönelik inançları *olumlu ve olumsuz müzakere* alt başlığında, sanal ortamlarda tartışmaya yönelik yaklaşımları *ise tutum ve doyum* alt başlığında incelenmektedir.

4.4.1. Olumlu ve Olumsuz Müzakere

Tartışma oturumlarında katılımcılar, bir ülkenin yurttaşı olarak kamuyu ilgilendiren konularda tartışma etkinliği gerçekleştirmenin bireye ya da demokrasilere katkısı konusunda bazı bildirimler sağlayabilmektedir. TPA'da katılımcıların iletileri bu bağlamda gözlemlendiğinde, tartışma etkinliği gerçekleştirmeye yönelik olumlu ifadelerin oldukça nadir (N=9) üretildiği görülmüştür. Bu durumun tartışma konusunun dışına çıkmayı içermesi nedeniyle tartışma metinlerine yansımaması da olasıdır. Bununla birlikte aşağıda *olumlu müzakere* kapsamında üretilen iletilerden bazı örnekler yer almaktadır:

> **E. G.:** neyse herkese iyi geceler arkadaşlar tartışmak eleştirmek iyidir kişisel kazanımlarda getirir :)
>
> **P. G.:** Peki şimdi çözüm ne? bizim ülkemizdeki fakirlik eğitimin maddi sıkıntılarla engellenmesinin çözümü ne yine yok dimi yine çözümsüz ve sessiz bi ülkeyiz bu konuda bizler birbirimizle grup halinde zıt düşüncelere

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sahip olsak da (ali, esra, mehmet, zeynep) kendimizle gurur duymalıyiz elimizden fazla birşey gelmese de bu ülke için en azından yanlışlara baş kaldırıp sessiz kalmayıp tartışabiliyoruz

E. G.: … eleştirebilmelisin özgürce düşünceni söyleyebilmelisn boşvermekten iyidir yanlışa yanlş dogruya dogru diyebilmelisin susarak daha cok dokunurlar insana

İlk örnekte de görüldüğü gibi tartışma etkinliğine yönelik olumlu düşüncelerin bazıları bireysel düzlemde, tartışma etkinliklerinin olumlu sonucunu işaret etmektedir. bireylerin bilgi ya da tartışma yetisi gibi kişisel gelişimine katkı yapabileceğini işaret etmektedir. Bununla birlikte başka katılımcılar ise demokrasilerdeki katkısı bağlamında tartışma etkinliklerini olumlamaktadır. yukarıdaki iletilerde gerçek bir demokrasi için yurttaş katılımına yönelik bir beklentinin olduğunu söylemek olanaklıdır. Temsili demokrasi modeli nedeniyle büyük oranda seçim dönemleriyle sınırlı kalan katılımın tartışma etkinliğiyle genişletilebilmesinin, yeterli olmamakla birlikte olumlu bir durum olduğu belirtilmektedir. Katılımcılar tartışmaları, özelde siyasal iktidarın uyguladığı yanlış politikaların sonuçlarından kendini koruma, genelde ise egemenin yurttaş üzerinde artan siyasal gücünü/baskısını sınırlandırmanın bir yolu olarak görebilmektedir.

TPA'daki katılımcılar tartışma oturumları sırasında, tartışma etkinliğine olan inançsızlıkları konusunda da, yine az sayıda (N=27) olmakla birlikte çeşitli ifadeler üretilebilmektedir. Aşağıda *olumsuz müzakere*ye yönelik ileti örnekleri yer almaktadır:

Ö.F.: Bu halinden memnun olmayan arkadaşlar tamam (*ötv*) zam fazla olabilir ama burda tartıştıgnzda başbakan szi duyupta geri mi alack zamları...

S.T: :) …. mecliste çözemediler bu konuyu burada mı çözücez

F.G.: bunları gören bi yetkili var mı bosa mı tartışıyoruz…yetkili yoksa boşuna vakit öldürüyoruz kalkın eylem yapalım

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yukarıdaki örneklerinin verildiği bu yöndeki iletilerde, yurttaşlararasında yapılan bu tartışmaların karar alma süreçlerine yansımayacağı ve dolayısıyla herhangi bir yararının olmadığı görüşünün öne çıktığı görülmektedir. Bu iletilerde Türkiye'de halkın tartışma yoluyla seslerini duyurabildiği ve bu kamu görüşünün göz önüne alınarak yönetimsel süreçlere eklemlendiği bir demokrasi kültürünün olmadığı belirtilmektedir. Bu nedenle tartışmacılar, yurttaşların yönetime katılma yolunun tartışma etkinlikleri yerine protesto eylemleri gibi katılımcı etkinliklerle gerçekleşebileceğine yönelik inanç bildirmektedir.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar ise, tartışma süreçlerini paylaştıkları başka katılımcılar bağlamında tartışma etkinliğine yönelik inançsızlıklarını belirtmektedir:

> **H.K.:** Boşuna tartışıyorsunuz. Kendinizi boşuna yoruyorsunuz.1.5 saattir burdaısnız ama zerre ilerleme yok :D
>
> **H. D.:** neyse arkadaslar bazi kisiler beynindeki tabulasmis betonlasmis zihniyeti yikip islama inanmiyor kendi basina yorum yapiyor …….. diger arkadaslarin dedigi gibi zamani bosa bari harcamayalim en iyisi???

TPA'daki bazı katılımcılar, tartışma konusunun içerdiği sorunsalın tartışarak çözümlenemediğini ve karşıt-kamudaki katılımcılar arasında herhangi bir uzlaşının sağlanamayacağını da düşünebilmektedir. Kendi konumu dışında yer alan bir düşünceye ve bu bağlamda düşünsel değişime kapalı (düşünümsel olmayan) bir tutumla tartışma süreçlerinde yer almak bir süre sonra başka katılımcıların tartışma etkinliğinin yararlarına yönelik olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir. Bu durum katılımcının tartışma süreçlerine yönelik inancını kaybetmesi temelinde katılımdan geri çekilmesi sonucunu yaratması itibariyle demokrasilerin yurttaş katılımı boyutunda genişlemesini de sekteye uğratabilen bir durumdur.

ÜBSO'da ise olumlu ve olumsuz müzakere iletilerinin TPA'dakine benzer bir biçimde oldukça nadir üretildiği nicel içerik çözümlemesiyle saptanmıştır. Olumlu müzakere iletileri (N=6), müzakerenin kişisel bağlamda olumlu yönlerini vurgulamaktadır. Bu iletilerde kişilerin konuşmaya ve rahatlamaya ihtiyacı olduğu ve ÜBSO'daki tartışma etkinliklerinin bunu sağladığını belirtilmektedir. Olumsuz müzakere iletileri ise (N=2)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışmalardan bir sonuç alınamayacağı yönünde olumsuz inanç bildirmektedir. Bu iletilerde konuların belirli bakış açılarından tartışılmasının tekrarlanması nedeniyle bir uzlaşıya kaynaklık etmeyeceği düşünülmektedir.

WTF'de de ise tartışma oturumlarında üretilen iletilerde olumlu müzakere (N=1) ve olumsuz müzakere (N=3) iletilerine oldukça nadir rastlanmıştır. Bununla birlikte tartışma etkinlikleri dışında, forum düzeninin konuşulduğu konu başlıklarında da bazı sayfa yöneticisi ve katılımcıların tartışma etkinliği gerçekleştirme konusunda olumlu görüş belirttikleri görülmektedir. Aşağıda olumlu müzakere bildirimleri içeren bu iletilerden örnekler yer almaktadır:

> **Forum üyesi***:* ben (*forumlardaki*) tartışmalara önem veriyorum çünkü her tartışmada unuttuklarımı tazelemiş oluyorum ve araştırırken önceden dikkatimi çekmemiş bilgileri de öğreniyorum. Daha önemlisi de konuyu merak edip takip eden ve konu hakkında net olarak fikir sahibi olmayan arkadaşlara, her iki görüşün de derli toplu bir arada sunulması olarak düşünüyorum.

WTF'de bazı katılımcılar forumlarda tartışma etkinliği gerçekleştirmenin bilgilenme ile empati yeteneğinin gelişmesi bağlamında kişisel gelişimlerine katkı yaptığını belirtmektedir. WTF'de ileti üretiminin, daha ayrıntılı ve özenli gerçekleştirildiğine yönelik bir katılımcı davranışı olduğu daha önce de (katılım davranışı bölümünde) saptanmıştır. Katılımcı bu durumu yukarıdaki iletide açık bir biçimde betimlemektedir. Katılımcı araştırma sürecine dayalı ve bilgi temelli bir tartışma etkinliği gerçekleştirmeye odaklı davranmakta ve böylelikle tartışmaları aynı zamanda eğitici bir etkinlik haline dönüştürmektedir. Katılımcı özellikle konu hakkında bilgisi olmayan katılımcıların, öğrenme süreçlerinde farklı bakış açılarını bir arada bulabilmesi bakımından bu tartışmaları önemli bulmaktadır.

> **Sayfa yöneticisi:** Forumda devamlılık, aktif katılım ve kurallara uymak için azami çaba, kendimizi geliştirmek için yetecektir diye düşünüyorum. Ben, forumda şimdiye dek geçirdiğim süre zarfında kişisel gelişimime ciddi katkı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sağladığım kanısındayım. …., üyelerimiz tartışmalara aktif olarak katılmakla birlikte, belirlenmiş olan kurallara uyma yolunda yeterince hassasiyet gösterirlerse, gelişim kat ettiklerini göreceklerdir.

Tartışma yöneticisi ise, forumda tartışma etkinliği gerçekleştirmesinin ve tartışma ile dilbilgisi kuralları çerçevesinde hareket etmenin kendisini geliştirdiğini belirtmektedir. Bu süreçte tartışmacı olarak yer alan kişiler düşüncelerini ifade edebilme, görüşlerini savunma konusunda yeteneklerini geliştirebilmekle birlikte Türkçeyi daha doğru ve tam kullanma yeteneklerinin de olumlu yönde değiştiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak WTF forumunda, tartışma etkinliklerinin aynı zamanda kişisel gelişim ve öğrenme süreci olduğuna yönelik bir bilincin olduğu görülmektedir. WTF katılımcılarının bu yöndeki bilinçli tutumu, tartışma etkinliklerini aynı zamanda bir yurttaş eğitim süreci olarak gören müzakereci demokrasi kuramı açısından da olumlu bir durumdur.

WTF'de olumsuz müzakere iletilerinin (N=3) ise, tartışma oturumunda bir sorun yaşandığı durumlarda üretilebildiği görülmektedir. TPA'ya benzer biçimde, bazı katılımcılar tartışma sürecinde ilerleme kaydedilememesi, katılımcıların mantık yerine duygusal bir tonda tartışmaları nedeniyle bu etkinliğin herhangi bir faydasının olmadığını belirtebilmektedir.

4.4.2. Sanal Ortamlardaki Tartışmalara Yönelik Tutum

Sanal iletişim ortamlarında tartışma etkinliklerini deneyimleyen katılımcılar, bu etkinliklere yönelik bir tutuma da sahip olmaktadır. Gelecekte bu yöndeki etkinliklere katılma davranışlarına da etki etmesi olası bu tutumun araştırmanın odaklandığı forumlardaki katılımcılarda ne düzeyde olduğunun belirlenmesi için bu katılımcılara araştırma kapsamında geliştirilen 'Sanal ortamlarda tartışma' (SOT) tutum ölçeği uygulanmıştır. Bu çerçevede elde edilen bulgular Tablo 34'te ortamlar temelinde verilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 34. Sanal Ortamlarda Tartışma Tutum Ölçeği Bulguları

Sanal Ortamlar	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
ÜBSO	43	47	78	66.66	6.887
TPA	71	34	80	60.66	8.194
WTF	49	38	78	60.18	9.025

Tablo 34'te görüldüğü gibi ÜBSO'daki katılımcıların SOT tutum ölçeği puanları ortamlar arasında en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu ortamdaki katılımcıların öteki iki ortama göre belirgin biçimde daha olumlu bir tutuma sahip olduklarını söylemek olanaklıdır. En yüksek 85 puan alınabilen bu ölçekten ÜBSO ortalama 67 puan, TPA 61 ve WTF 60 puan alırken, WTF'nin standart sapmasının da daha yüksek olduğu da görülmektedir. Kullanıcı puanlarının türdeş olmamasına işaret eden bu durum WTF'de, katılımcıların tartışmalara yönelik tutumlarındaki farklılaşmanın da öteki iki ortama göre daha yüksek olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte her üç forumdaki katılımcıların, sanal ortamlar aracılığıyla gerçekleştirilen tartışma etkinliklerine yönelik olumsuz bir tutumunun olmadığını da söylemek olanaklıdır.

Araştırmada katılımcıların deneyimleri çerçevesinde tartışmanın niteliksel olarak yeterliliği, tartışmadan alınan zevk ve bir teknoloji aracılığıyla tartışma ile gelecekteki katılım konusundaki bildirimleri ayrıntılı olarak gözlendiğinde ise aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır (Tablo 35):

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tablo 35. Tartışmalardaki Doyuma Yönelik Kullanıcı Değerlendirmeleri

	TPA		ÜBSO		WTF	
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Tartışmaların niteliğini yeterli buldum	3.11	1.248	3.72	.666	3.16	1.087
Böyle bir tartışma etkinliğine katılmaktan zevk aldım	4.03	.894	4.23	.571	4.02	.878
Kişilerin teknolojiyi kullanarak tartışmasını yararlı buldum	4.15	.889	4.60	.541	4.24	.855
Gelecekte de çevrimiçi etkinliklere katılmayı düşünüyorum	4.18	.946	4.30	.674	4.14	.842

"*Tartışmaların niteliğini yeterli buldum*" önermesine TPA ile WTF'deki tartışmacılar katılmadıklarını, ÜBSO kullanıcıları ise katıldıklarını belirtmiştir. Bu konuda ÜBSO kullanıcılarının tartışmaları nitelikli olarak algıladıklarını söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte Tablo 35'te yer alan öteki üç maddeye ise, her üç ortam tartışmacıları da katıldıklarını bildirmektedirler. Bu çerçevede teknoloji-dolayımlı bir tartışma etkinliğinden katılımcıların doyum sağladıkları ve bu bağlamda gelecekte de bu tür etkinliklere katılabilmeleri olası görülmektedir. Bununla birlikte, ortamlar arasında belirgin biçimde ÜBSO katılımcıları, bu önermelere daha olumlu görüş bildirmektedir.

4.5. Kullanılan İletişim Teknolojisi ve Yaşanan Sorunlar

Araştırma konusunun sanal ortam temelinde işleyen bir etkileşime odaklanması, tartışma süreçlerinde kullanılan ortama yönelik bulguları da gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede araştırma kapsamında katılımcılardan, tartışma süreçlerinde kullandıkları teknolojilere yönelik değerlendirmeleri alınmıştır. Bunun yanı sıra tartışma oturumları sırasında katılımcılar, tartışma konusunun dışına çıkarak, gerçekleştirilen tartışmaların teknik ve tasarımsal özelliklerine yönelik düşünce ve deneyimlerinin neler olduğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

konularında düşüncelerini aktarılabilmektedir. Bu bildirimlerin ise, varolan tartışma tasarımı ile kullanılan teknolojinin işleyen ve aksayan yönlerinin saptanması, gelecekte tasarlanacak tartışma ortamları ve araçlarına yol gösterebilmesi olasıdır. Bu konudaki bulgular, tartışma oturumlarında bu bağlamda üretilen iletiler, katılımcı değerlendirmeleri ile tartışma süreçlerinde gerçekleştirilen gözlemlerden elde edilmiştir.

WTF, ÜBSO ve TPA teknik ve tasarımsal özellikleri bakımından birbirinden farklılaşan ortamlardır. Bu durumda tartışma süreçlerinin teknik olarak işleyişi de birbirinden farklılaşabilmektedir. Örneğin bir tartışma konusu altında oluşan ileti zincirlerinde WTF ve TPA'da yukarıdan aşağıya bir ileti diziliş bulunurken ÜBSO'da ise bu sıra aşağıdan yukarıyadır. Böylelikle bir tartışmacı WTF ve TPA'da ilk girilen iletiden başlayarak, ÜBSO'da ise en son üretilen iletiden geriye giderek tartışmayı görebilmektedir. Yine bu ortamlar, ileti sürekliliği (iletinin yazıldıktan sonra kaybolup kaybolmaması), iletişim tabanı (metin-ses), zamansallık (eşzamanlı-eşzamansız), grafik taban (2D-3D) gibi farklı özelliklere sahiptir. Bu çerçevede temel olarak kullanılan ortam bağlamında katılımın incelenmesi sürecinde, katılımcılardan tartışma süreçlerinde tartışma akışını takip etme ile tartışma sürecinde ortama bağlı kalma konusunda teknik bir güçlük yaşayıp yapamadıklarını değerlendirmeleri istenmiştir (Tablo 36).

Tablo 36. Kullanılan Teknolojiye İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

	TPA		**ÜBSO**		**WTF**	
	Ortalama	**St.Sp.**	**Ort.**	**St.Sp**	**Ort.**	**St.Sp**
Tartışma sürecinde ileti akışını takip etmek kolaydı	3.55	1.169	3.60	.979	3.96	.935
Tartışma sürecinde bir ya da birden çok tartışmaya katılımımı engelleyen teknik sorun- çevrimiçi kalamama, gecikme (lag) gibi- yaşadım	2.83	1.242	2.79	1.186	2.73	1.303

Tablo 36'da da görüldüğü gibi "*Tartışma sürecinde ileti akışını takip etmek kolaydı*" maddesine her üç ortam kullanıcıları da katıldıklarını belirtmişlerdir. Benzer şekilde her üç ortam kullanıcılarının ikinci madde olan "*tartışma sürecinde bir ya da birden çok*

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışmaya katılımımı engelleyen teknik sorun- çevrimiçi kalamama, gecikme (lag) gibi- yaşadım" maddesine ise katılmadıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla katılımcıların ortamdaki teknik işleyişe yönelik olumsuz bir değerlendirmelerinin bulunmadığını söylemek olanaklıdır.

Bununla birlikte katılımcılar bazen tartışma süreçlerinde kullandıkları iletişim teknolojisiyle ilgili yaşadıkları sorunları ya da bu teknolojiyi nasıl kullandıklarını içeren iletiler çerçevesinde, TPA kullanıcılarının tartışmalarda bazı teknik sorunlar yaşayabildiği tartışma oturumlarında gözlenmiştir. Tartışmacılar, tartışma süreçlerine yansıyan iletilerinde kullanılan ortam (Facebook) ve ortama bağlanmak için kullanılan araçlardan (cep telefonu gibi) kaynaklanan sorunlar yaşayabilmektedir.

Yapılan gözlemler TPA kullanıcılarının bazılarının tartışma ortamına bilgisayar yerine cep telefonu aracılığıyla bağlandıklarını göstermektedir. Yaşanan teknolojik yöndeşme (convergence) ile İnternet ve cep telefonu teknolojilerinin bir araya gelmesi, kullanıcıları İnternete bağlanmak için bilgisayara sahip olma zorunluluğundan kurtarmakta ve kullanıcı hareket halindeyken de İnternete bağlanabilme olanağı sağlamaktadır. Katılımcı etkinlikler açısından da olumlu değerlendirilebilecek olan bu durum, aynı zamanda tartışma süreçlerinde bazı sorunlara da neden olabilmektedir. Aşağıda telefon teknolojisinin kullanılmasından dolayı tartışmalarda yaşanan bazı sorunlara ilişkin örnekler yer almaktadır:

> **A.Ç.:** Admin can link teki bilgileri yazar misin **telefondan girdiğimizden göremiyoruz**

Tartışma akışında, tartışma başlatan ya da başka iletileri yanıtlayan bazı iletiler, konuyu açımlayan ya da ileri sürülen savı gerekçelendiren bazı bilgi bağlantıları (link) içerebilmektedir. İlgili savın değerlendirilmesi sürecinde başka katılımcıların bu dış kaynaklara erişebilmesi tartışma sürecinin etkileşimli ve bilgi temelli işlemesine yardımcıdır. Bununla birlikte bazı cep telefonları, ortamda akan iletileri görüntülemekle birlikte o ileti içerisinde yer alan bağlantıya tıklayabilmesine olanak tanımayabilmekte ya da kullanıcı bu işlemi nasıl gerçekleştireceği bilgi ve becerisine sahip

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olamayabilmektedir. Dolayısıyla bu katılımcılar ortamda aktarılan bilgilere zaman zaman tam erişememekte, bu bağlamda ise tartışma sürecine katılımları, bilgilenme ve bu bilgilere yorum yapabilme etkinlikleri açısından sınırlanabilmektedir.

Bunun yanı sıra telefon aracılığıyla ortama bağlanan kullanıcıların bazılarının, Facebook'ta bulunan 'beğen' (like) tuşunu sayfa güncellenmesi için kullandığı da görülmüştür. Bu durum ise tartışma süreçlerinde katılımcıların bazı sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir:

> **A.A.:** *(B.Y.'yi kastederek*), sen de her yazdıgımı begenmekden vazgec.
> **B.Y.:** Keyfimden beğenmiyorum. mobilden giriyorum sayfam yenilensin diye yapıyorum..beğenmek zorundayım.

Bir katılımcının iletisini beğendiğini ifade etmek için kullanılan bu tuşun, farklı bir amaçla kullanımı, etkileşim sürecinde katılımcıların birbirlerini yanlış anlamlandırmalarına neden olabilmektedir. Aynı kişi tarafından sürekli iletileri beğenilen katılımcı, bu durumdan rahatsız olabilmektedir.

Bazı katılımcılar tarafından cep telefonu ile Türkçe karakterlerin kullanılamaması ise, ileti üretimine ve dolayısıyla etkileşimlerine de olumsuz yansıyabilmektedir. Bu durum yine telefonun Türkçe dil desteğinin bulunmamasından ya da katılımcının bu konuda kullanım bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanabilmektedir:

> **S.A.:** Turkce de "w" diye bi harf yok handan :) sen de –Turkceyi- batirmak icin yarisiyorsun sanirim :)
> **D.K:** tamam 'w' harfi yok da hani 'ı,r,ş' harfleri var yani sen kullanmamışsın ama var yani haberin olsun.
> **S.A.:** Hayir. Telefonum blackberry oldugu icin oyle. Turkce karakterleri kullanamiyorum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bunun yanı sıra bazı katılımcıların, kendilerini yeterince ya da zamanında ifade etme, açıklama ve katılım konularında da cep telefonu kullanımından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları görülmüştür.

> **A.A.:** … bir sozle kriz olusmaz. Inside Job belgeselini izlemeni oneririm. Bir onceki kriz Izlanda yuzunden cikti. Su an telden giriyorum uzun uzun aciklayamam ama google'da ararsan bulabilirsin olayin ic yuzunu.
> **M.H:** Arkadaşlar şu an kopyala yapıştır gibi bi yöntem yapmıyorum ve telefondan yazıyorum. kimse bi 3-5 dk cık yorum yapmazsa bu konu hakkındaki fikirlerimi söylemek isterim
> **Ö.Ç:** Kusura bakma da o yorumlar yazıldığı gibi hemen görünmüyor duvarda. herkesin interneti hızlı değil maalesef telefonun internetiyle giriyorum ben yazmaya başladığımda orada yorum yoktu.

Yukarıdaki ilk örnekte görüldüğü gibi, bilgisayar klavyesine göre daha küçük olan bir klavyeyi kullanan kişilerden bazıları, tartışma süreçlerinde düşüncelerini ayrıntılı olarak ifade etmek yerine daha genel biçimde açıklamak durumunda kalabilmektedir. Bunun yanı sıra, ortamın eşzamansız olmasına rağmen tartışmalarda hızlanan ileti akışına katılabilmek, cep telefonu kullanıcılarının sorun yaşadığı bir başka alandır. Katılımcılar hem kendi iletilerini ortama gönderme hem de başka iletileri görme konusunda gecikme yaşayabilmektedir. Yukarıdaki ikinci örnekte de görüldüğü gibi M.H. adlı kullanıcı konuyla ilgili kendi düşüncesini ayrıntılı biçimde başka katılımcılara aktarmak istemekte ancak iletisinin başka iletiler arasında kaybolmasının önüne geçmek için bu iletiyi hazırlama/yazma sürecinde başka katılımcıların kendisini beklemesini talep etmektedir. Başka katılımcılar tarafından dikkate alınmaması nedeniyle M.H. adlı katılımcının daha sonra tartışma oturumundan ayrıldığı gözlenmiştir.

TPA'daki katılımcıların, tartışmaların gerçekleştiği iletişim teknolojisi olan Facebook sayfa uygulamasının kullanılışından ya da Facebook'un kendisinden kaynaklanan bazı sorunlar yaşayabildikleri de görülmüştür:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

K.A.: 1dk … bakıyorum kardsm sanyde 10 yorum geliyor takip edemedim kusura bakma

F.A.: faşist face engelliyordu beni yeniden yorum hakkım oldu :)

İ. S: Bu filtre uygulamasını aşmanın bir yolu yok mudur? Bu sıkıntıyı birçok yerde yaşıyorum. Yazdığım yorumlar görünmüyor...

TPA sayfa uygulaması tasarım olarak eşzamansız bir tartışma ortamı olmasına karşın, yoğun ileti akışı (saniyede birkaç ileti gibi) ve sürekli güncellemelerle bu ortamın katılımcılar tarafından eşzamanlıya yakın şekilde kullanıldığı daha önce de belirtilmiştir. Bu durumun, tartışma süreçlerinde bazı katılımcıların ileti akışını takip etmelerini güçleştirebildiği de saptanmıştır. Bunun yanı sıra, daha önce de belirtildiği gibi, tartışma süreçlerinde sayfalarda oluşturulan iletilerin bazılarının Facebook tarafından filtrelendiği gözlenmiştir. Hangi ilkelere göre uygulandığı tespit edilemeyen bu filtreleme sistemi, tartışma süreçlerinde bazı katılımcılar tarafından ortama gönderilen iletilerin, ileti zincirlerine yansımamasına ve dolayısıyla başka katılımcılar tarafından görülememesine neden olmaktadır. Katılımı engellenen tartışmacı ise bu durumdan rahatsız olmakta ve aynı iletiyi ortama üst üste göndererek katılıma erişmeye çalışabilmektedir. Tartışma süreçlerinde yalnızca sayfa yönetimi tarafından görülebilen bu engelli iletiler, yine yönetim tarafından tek tek görünür kılınabilirken, bu durum hızlı ileti akışının olduğu durumlarda filtreye takılan iletilerin zamanında başka katılımcılar tarafından görülebilmesini engelleyebilmektedir. Bu durum ise katılımcının sesinin ortam içerisinde dağılımı ve duyulması açısından sorun olabilmektedir.

ÜBSO'da ise öne çıkan teknik sorunların sesli etkileşimlerden kaynaklandığı görülmektedir. Sesli gerçekleşen oturumlarda bir katılımcının sesinin yüksek oluşu, başka katılımcıları rahatsız edebilmekte; yine ses kesilmeleri ile parazitli gelen sesler ise katılımcının ifadelerinin anlaşılmasına engel olabilmektedir. Bunun yanı sıra dinleyicilerin sesli etkileşim için gerekli olan donanım eksikliği (mikrofon, kulaklık gibi) ile donanımı/yazılımı kullanım beceri yetersizliği (programın ses ayarlarını yapamama gibi) ortamdaki sesi duymalarına ya da seslerini iletmelerine engel olabilmektedir:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

[11:35] D.D.: arkadaşlar sesimi duyamayan var mı?

[11:35] E. R.: ben sesleri hiç duyamıyorum, bağlantım yüzünden sanırım :S

[11:36] D. D.: duyamayanlar eksi koyabilir mi

[11:36] E. B.: cıx bende şuan itibariyle ses sistemi yok maalesef

[11:36] P. N.: bende de yok ses su an

[11:36] M. L.: Yazılı yapsak

[11:36] D. T.: bende var

[11:37] B. A.: ben voice duyamıyorum

Ses temelli teknik sorunlar yaşanmasıyla birlikte bazı katılımcılar, sesli etkileşimin takip açısından daha kolay olduğunu belirtmişler, ayrıca bu tarz tartışmaların daha heyecanlı geçtiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte metin temelli katılmayı tercih eden katılımcılardan bazıları ise, yazarken kendilerini daha rahat hissettiklerini, bazıları da mikrofon vb. cihazlarının bulunmadığı belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında Second Life etkileşim tabanlarının olumlu ve olumsuz yönlerini şu şekilde özetlemek olanaklıdır (Tablo 37):

Tablo 37. ÜBSO Etkileşim Biçimlerinin Karşılaştırılması

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Metin Tabanlı Etkileşim		Ses Tabanlı Etkileşim	
Olumsuz Yönleri	**Olumlu Yönleri**	**Olumsuz Yönleri**	**Olumlu Yönleri**
Yazma işleminin başka katılımcıların beklemesini gerektirmesi	Anonimliğin korunması (cinsiyet)	Mikrofon, kulaklık gibi ek donanım gerektirmesi	İleti oluşturması için katılımcının beklenmemesi
Katılımcıların aynı anda yazması	Kişiye değil konuya odaklanılması	Ses hattında yaşanan sorunlar (ses düşüklüğü/yükseliği, parazit, geri-dönüş)	İletilerin birbirine karışmaması
İletilerin bölünerek ortama gönderilmesi		Anonimliğin kısmen kaybı (cinsiyet)	İletilerin bir bütün olarak ortama yansıması
		Zorunlu dinlemenin olması-baskınlaşma	Akıcı ve canlı bir etkileşim

Görülmektedir ki, ÜBSO'da bu biçimlerden herhangi biri, etkleşim süreçlerinde kişilerin ve etkinliklerin amacına göre tercih edilebilmekte ve her iki etkileşim tabanının da beraberinde getirebildiği bazı olumlu ve olumsuzluklar bulunmaktadır. Bununla birlikte karma (yazılı ve sesli birlikte) etkileşim de tartışma süreçlerinde kullanılabilmektedir. Her iki etkileşim tabanının birlikte kullanılmasından kaynaklanan bazı sorunlar da yine bu bağlamda ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bir katılımcı sesli olarak konuştuğu sırada başka bir katılımcı aynı anda yazarak tartışmaya katılmakta dolayısıyla katılımcıların iletileri takip etmeleri zorlaşmaktadır. Dikkatin aynı anda ortama gönderilen iki iletiden birinde toplandığı göz önüne alındığında, bunun tartışma süreçlerine; sorulan sorulara yanıt alınamaması, katılımcının iletisinin gözden kaçması (yazılı iletiler için) ya da konu akışındaki mantıksal zincirin kopması gibi etkileri olması da olasıdır.

ÜBSO'da ses dışında yaşanan başka bir teknik sorun ise ortama bağlanabilme/girebilme sorunudur. ÜBSO'nun üçboyutlu grafik tasarım temelinde işlemesi bu konuda yeterli donanımsal altyapıyı ve İnternet bağlantısını gerektirmektedir. Katılımcıların bazılarının bilgisayarlarının kilitlenebildiği ya da İnternet bağlantılarında yaşadıkları sorunlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

nedeniyle ortamdan düşebildikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra ÜBSO'da oluşturulan her ortamın belirli bir katılımcı barındırma kapasitesi bulunmaktadır. Bu kullanılan sanal coğrafyanın özelliklerine göre 25 kullanıcıdan 150 kullanıcıya kadar değişebilmektedir. Bu kapasite ada trafiğinin yoğun olduğu durumlarda aşılabilmekte ve bir katılımcı SL'de bulunan bu ortama giremeyebilmektedir. Yine ortamın inşasında kullanılan üçboyutlu nesnelerin hacminin (prim) kullanılan ek programlarla (script) artması da o ortamda bazı gecikme (lag) sorunlarına neden olabilmektedir.

WTF'de ise, tartışma metinlerinde kullanılan teknoloji ya da tartışma süreçlerine katılımı engelleyen teknik sorunlara yönelik herhangi bir bildirime rastlanmamıştır. Gelenekselleşmiş Web 1.0 teknolojisi temelinde işleyen WTF, herhangi ek yazılım ya da donanım ile kullanım becerisi gerektirmemektedir. Eşzamansız ve metin temelli olan bu ortama bağlanma ve tartışmaları takip etmenin günümüz teknoloji düzeyinde oldukça kolay olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu ortama yönelik gözlemler sırasında ise, yalnızca sunucu değiştirilmesi nedeniyle 2 günlük bir kesinti yaşandığı ve bu süreçte katılımcıların foruma ulaşamadıkları görülmüştür. Bu yenileme çalışması dışında ise başka bir teknik sorunla karşılaşılmamıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

5. Sonuçlar ve Öneriler

5.1. Sonuçlar

Oysa demokrasi hiçbir zaman,
bugünkü kadar gerekli olmamıştı.
Başka hiçbir yol, savaş halindeki dünyamıza
nüfuz etmiş korku, emniyetsizlik ve egemenlikten
çıkış sağlayamaz; başka hiçbir yol
bizi barış içinde ortak bir yaşama götüremez.

M. Hardt ve A. Negri

Demokrasi, insanların özgür ve eşit bir biçimde bir arada yaşamasını güvence altına almayı amaçlayan temel düşünsel ürünlerin başında gelmektedir. Demokrasinin kuramsal tartışmaları, özünü kaybetmeden demokrasi idealini gerçeğe dönüştürmenin yollarını aramaktadır. İki bin yıllık süreçte sayısız demokrasi formülü ortaya atılmış ve bazıları da uygulanmıştır. Kuşkusuz temsili demokrasi bu yaklaşımlar içinde en çok benimsenen ve uygulanan model olmuştur. Bununla birlikte iradenin temsilciye devredilmesiyle başlayan eleştiriler; günümüzde oy kullanmaya indirgenen katılımla yurttaşın edilgenleşmesi ve yabancılaşması, çoğunluğun tiranlığı, bilgilenme kaynaklarının egemen güçlerce kontrolü, küresele taşınan yönetimsel süreçlerde halk iradesinin dışarıda kalması çerçevesinde daha da artmıştır. Günümüzde uluslararası düzlemde yaşanan müdahale ve çatışmaları meşrulaştırmak için ideolojik bir araç olarak da kullanıldığı göz önüne alındığında, demokrasinin en çok bu çağda tehdit altında olduğunu söylemek olanaklıdır.

Temsili demokrasinin demokratikleştirilmesi için halkın seçim dönemleri dışında da yönetimsel süreçlere etkin bir biçimde eklemlenmesini amaçlayan katılımcı demokrasi yaklaşımı gün geçtikçe öne çıkmaktadır. Katılımın STK'lar ya da yerel yönetim uygulamaları üzerinden genişletilmesi gibi uygulamalarının yanında, yurttaşın gündelik yaşamının bir parçası olarak kamusal işlerle ilgilenmesi ve tartışması, böylelikle alınacak kararlara yönelik irade oluşturmasını içeren boyutları da tartışılmaktadır. Bunlardan bir katılım biçimi olarak tartışma, bir yandan yurttaşın kamusal konulara ilgisi ve bilgisinin artması çerçevesinde yurttaşın öğrenme ve aydınlanma süreci olarak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

katılımcı kuramda tanımlanırken bir başka yandan ise, siyasal yönetimsel düzlemde alınan kararların meşruluğunu sağlamaya yönelik bir girişim olarak görülmektedir.

Katılımcı kuramdaki yurttaş tartışmaları ise, nitelikli ve demokratik bir etkileşimi öngören özel bir tartışma türüdür. Müzakere olarak adlandırılan bu tartışmaların kuramsal temelleri Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) ile söylem etiği (1991, 1996, 1997) çalışmalarına dayanmaktadır. Habermas bu çalışmalarında nitelikli tartışma durumunun düz tartışmadan akılcılık ve ahlakilik bakımından ayrılmasını, ortak yarar üst bilincinde bir tartışmanın gerçekleşmesini kurallandırmakta ve ideal tartışma sürecini normatif, pragmatik ve evrensel temellere oturtmaktadır. Bu yaklaşıma göre, tartışma ortamına dileyen herkes katılabilmeli (erişilebilirlik), katılımcılar tartışmalara eşit bir biçimde katkı yapabilmeli (söylemsel eşitlik) ve tartışmalar egemen güçlerin baskısından uzak ve özgürce (bağımsızlık) gerçekleştirebilmelidir. Bunun yanısıra bir müzakere, kişilerin karşılıklı olarak (karşılıklılık) ve dürüst bir biçimde (içtenlik) ileti alışverişinde bulundukları, birbirlerinin savlarını dinledikleri (saygılı dinleme) ve anlamaya çalıştıkları bir süreçtir. Akılcılık temelinde tartışmacılar bir sav ileri sürdüklerinde ya da karşıt-savı eleştirdiklerinde bunu nedenleriyle (gerekçelendirme) desteklemelidir. Müzakere sürecinde katılımcılar ayrıca, gerekçelerin gücü temelinde, kendi yanılgılarını yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olarak (düşünümsellik) tartışmada yer almalıdır. Müzakereci yaklaşıma göre, ancak tanımlanan bu ilkeleri karşılayan bir tartışma süreci sonucunda ortaya çıkan bir görüş meşrudur.

Müzakereci uygulamaların temel sorunlarından biri ise, günümüzde geniş bir coğrafi alana yayılmış olan insan topluluklarının etkileşim için bir araya gelmesindeki güçlüktür. İnternet tabanlı teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte zaman ve mekân sınırlılıklarının esnetilmesi ve yurttaşın sanal coğrafyalarda bir araya gelebilmesi, müzakereci etkinlikler ve demokrasi açısından teknoloji-dolayımlı tartışmaların potansiyelinin ne olduğu sorusu da gündeme getirmiştir. Bu çalışma ise, bu noktadan hareketle sanal ortamlardaki tartışma etkinliklerini akılcı ve etik ilkeler açısından değerlendirerek sanal iletişim ortamlarının demokrasi potansiyelinin saptanmasına katkı yapma amacını taşımaktadır. Bu çerçevede araştırmada; tartışmalara müzakereci ilkelerin ne ölçüde ve nasıl yansıdığı, tartışmalara katılım davranışı, ne gibi sorunların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşandığı ile katılımcıların teknoloji-dolayımlı tartışmalara yönelik tutumlarının ne olduğu sorularına yanıt aranmıştır.

Araştırma, üzerinde tartışmaların gerçekleştiği sanal ortamların taşıdıkları özellikleri çerçevesinde kendine özgü iletişimi de barındırdıkları düşüncesiyle, konuyu farklı sanal ortamlar temelinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, Web 1.0 teknolojisine sahip Web temelli forum, Web 2.0 teknolojisi üzerinde çalışan bir toplumsal paylaşım ağı (Facebook) ile Web 3.0 olarak da nitelendirilen üç boyutlu yaşam platformunu (Second Life) çalışma alanları olarak benimsenmiştir. Araştırma kapsamında "Tartışan Türkiye Web" (www.tartisanturkiye.com), "Tartışan Türkiye Facebook", ile "Tartışan Türkiye Second Life" forumları kurulmuş, tanıtım ve tutundurma çalışmaları yapılmıştır. Ağustos, 2010 tarihinde başlayan çalışmalar çerçevesinde ortamlar Aralık 2011 tarihine kadar 1,5 yıl süreyle açık kalmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda TT Facebook sayfası, 11,297 üye sayısına ulaşmış ve forumda 80'in üzerinde konu tartışmaya açılmıştır. Eşzamanlı ve küçük grup etkileşimine olanak tanıyan TT Second Life ise, 160 üyesiyle[27] toplam 44 saat süren 24 tartışma oturumu gerçekleştirmiştir. Ortamlardan TPA ve ÜBSO'nun işlerlik kazanmalarına karşın WTF tartışmaların ve katılımın gerçekleştiği bir ortam özelliğini kazanmamıştır. Bu nedenle çalışma yedek planı kapsamında, katılımın olduğu, güncel ve Türkiye'nin kamusal işlerini tartışıldığı bir başka Web tabanlı forum olan Siyasi Forum (www.siyasiforum.net) üçüncü araştırma alanı olarak benimsenmiş ve buradaki tartışmalardan araştırmanın veri toplama döneminde gerçekleştirilmiş olan 134 tartışma çözümleme için kayıt altına alınmıştır.

Araştırma tasarımına ise, karma paradigma kaynaklık etmektedir. Böylelikle müzakere ilkelerinin, ortamların ve katılımcıların tam ve derinlemesine gözlemlenmesi ile çeşitleme yapılarak çözümlenen verilerin yüksek açıklayıcılık gücüne sahip olması amaçlanmıştır. Veri toplama kaynakları olarak katılımcılar ve tartışma metinleri kullanılmış, veri toplama teknikleri olarak ise eleştirel söylem çözümlemesi, nicel içerik

[27] Tartışmalara grup üyeliğinden bağımsız olarak dileyen herkes katılabilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çözümlemesi, tutum ölçeği ile katılımcı gözlem işe koşulmuştur. Nicel verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik testleri, ilişki testi (ki-kare) ile Gini katsayısı ve Lorenz Eğrisi; nitel verilerin çözümlenmesinde ise, alanyazın ve araştırma amaçlarından yola çıkarak oluşturulan kategorilerle gözlem notları alınırken, metinlerden çok okumalı süreçlerle temalar belirlenmiştir.

Araştırmanın ortamlar arasında bir karşılaştırmayı içermesi nedeniyle tartışma metinlerine yönelik çalışma kümesinin belirlenmesi amaçlı örnekleme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma kümesi her üç ortamda da tartışılmış ve en yüksek katılımın olduğu tartışmalara odaklanmaktadır. Bu çerçevede nicel içerik çözümlemesi için, ilk üç konu başlığı altında yer alan tartışmalar çalışma kümesi olarak belirlenirken, eleştirel söylem çözümlemesinin derinlemesine ve küçük veri miktarlarıyla çalışmayı gerektirmesinden dolayı ESÇ için yalnızca aynı şartları taşıyan ilk sıradaki konu başlığına odaklanılmıştır. Katılımcılara yönelik örneklem belirleme sürecinde ise, sanal ortamlarda yürütülen araştırmanın bazı zorluklar (katılımcılara ulaşmada güçlük, katılımcıların fiziksel yaşama göre daha az yanıt verme eğilimi, katılımcıların ilgili bağlantıyı görüntüleyememesi gibi) içermesi nedeniyle tartışmalara en az bir kere katılmış olan tüm katılımcılara veri toplama aracının bağlantısı (link) gönderilmiştir.

Elde edilen nicel ve nitel verilerin çözümlenmesi sonucunda ise, tartışmalara katılım davranışları, müzakereci ilkelerin sanal ortamlardaki tartışmalara geçişleri ile katılımcıların teknoloji-dolayımlı tartışma süreçlerine yönelik tutumlarını içeren bulgular, her üç tartışma forumu temelinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Bu bulguları temel alarak ulaşılan sonuçlar ise, aşağıda alanyazın bağlamında tartışılarak verilmektedir.

5.1.1. Çevrimiçi Tartışmaların Müzakereci Niteliği

Araştırma sorularından ilki, araştırmaya konu olan sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışmaların erişilebilirlik, söylemsel eşitlik, bağımsızlık, düşünümsellik, saygı, karşılıklılık ve gerekçelendirme ilkelerini ne ölçüde yansıttığı ve bu çerçevede de müzakereci bir nitelik gösterip göstermediğine ilişkindir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Dileyen herkesin tartışma alanlarında yer alabilmesini öngören *erişebilirlik ilkesi* ortamlara sayısal bölünmenin ne ölçüde yansıdığı ile egemen güçlerin erişime etki edici uygulamaları bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmada her üç ortamda da sayısal bölünmenin görüldüğü bununla birlikte bu durumun ortamdan ortama farklılaştığı saptanmıştır. Bu çerçevede ortamlar arasında kapsayıcılık bakımından daha olumlu sonuçları barındıran uygulamanın, Facebook üzerinde kurulan tartışma forumu olduğunu söylemek olanaklıdır. Ortam cinsiyet ve eğitim konularında sayısal bölünmenin etkilerini taşımasına karşın, bu forumda farklı eğitim ve İnternet kullanım beceri düzeylerine sahip katılımcılar da yer almaktadır. Demografik olarak kullanıcı çeşitliliğini kısmen de olsa içerebilmesinin, Facebook'un Türkiye'de benimsenme oranının yüksekliğiyle ilgili olması olasıdır. Türkiye nüfusunun % 41'i ve Türkiye'deki İnternet kullanıcılarının %91'inin bir Facebook hesabı bulunmaktadır.[28] "Bu teknoloji Türkiye'de toplumun birçok katmanı tarafından gündelik yaşamın bir parçası olarak kullanılır duruma gelmiştir" (Ekinil, 2009: 107). Facebook'un Türkiye'de yaygın bir teknoloji olması, kullanıcıların TT forumuyla temasını kolaylaştırması ve kullanıcı çeşitliliğinin foruma da yansımasını da beraberinde getirmesi çerçevesinde ortamın daha kapsayıcı hale gelmesi olanaklıdır.

Ortamlardan ÜBSO forumu sayısal bölünmenin etkilerini özellikle eğitim ve İnternet kullanım becerisi bağlamında barındırırken, WTF forumu ise orta yaşlı, iyi eğitimli ve erkek kullanıcılardan oluşmaktadır. WTF'de cinsiyetler arası bölünme bir uçuruma da dönüşmüştür. Alanyazında erişebilirlik ilkesini sayısal bölünme bağlamında konu alan çeşitli araştırmalar da sayısal bölünmenin bu tür yansımalarını işaret etmektedir. Jensen (2003: 366) yurttaş girişimi olan bir çevrimiçi tartışma grubu (dk.politik) ile siyasal yönetim girişimi olan bir Web temelli forumu (nordpol.dk) karşılaştırdığı araştırmasında her iki ortamda da cinsiyet açısından belirgin bir bölünme olduğu belirtmektedir. Muhlberger (2005: 232) ise, fiziksel ve sanal ortamlardaki tartışmaları karşılaştırdığı araştırmasında, yaş değişkeninin yalnızca çevrimiçi tartışmalara etki ettiğini ancak eğitim ve cinsiyet gibi demografik özelliklerin fiziksel yaşamdaki tartışmalarda da etkili olduğunu saptamıştır. Bu çerçevede Muhlberger, aslında eğitim

[28] http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/turkey (Erişim tarihi: 3.08.2012)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ve cinsiyet gibi değişkenler bağlamında katılımdaki eşitsizliklerin fiziksel ya da sanal farketmeksizin sürdüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla sanal ortamlardaki katılımdaki farklılaşmaların sayısal bölünme kadar siyasal katılımdaki bölünme/eşitsizlikle ilgili olduğunu söylemek olanaklıdır. Bizim araştırmamızda her üç ortamda da bu noktalarda görülen eşitsizlikler sayısal bölünmeyle birlikte bu bağlamlarda da değerlendirilmelidir.

Erişebilirlik ilkesinin betimlenmesinde ikinci aşama ise, sanal ortamlara erişimin çeşitli egemenler tarafından sınırlandırılıp sınırlandırılmadığına ilişkindir. Araştırma kapsamında TPA ve ÜBSO tartışma forumlarının üzerinde işlediği platformları sağlayan Linden ve Facebook şirketlerinin katılımı engelleyen açık ya da gizil uygulamaları saptanmıştır. Siyasal egemen yasal düzenlemelerle ve ekonomik egemen olan şirketler ise, kullanıcı sözleşmeleriyle sanal ortamlara erişimi engelleyebilmektedir. Linden ve Facebook şirketleri, kendi platformlarında işleyen kamusal alanları kapatabilme ya da bu ortamlarda etkinlik gösteren çevrimiçi yurttaşı engelleyebilme hakkını, eşitlikçi olamayan sözleşmelerle kendi lehlerine güvenceye almaktadır. Katılımcıların platformlara üye olurken kabul ettikleri son kullanıcı lisans anlaşmaları çerçevesinde bu alanlarda demokratik olmayan iktidar mekanizması olarak bu şirketler ortaya çıkmaktadır. Gemalmaz (2011: 85) da sanal dünyalardaki düzeni feodaliteye benzetirken, bu şirketleri, sanal dünya içindeki en üstün iktidar olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede fiziksel yaşamdaki kamusal alanlardan farklı olarak, ekonomik ve siyasal egemenlerin denetiminde ve gözetiminde olan sanal coğrafyaların, bu güçlerin izin verdiği ölçüde ve sürece erişilebilen alanlar olduğunun söylenebilmesi erişilebilirlik ilkesini zedelemektedir.

Müzakereci nitelikte bir tartışmanın önkoşullarından bir başkası ise *söylemsel eşitlik*tir. Bu ilkeye göre, tüm katılımcılar, eşit bir biçimde tartışmalara katkı yapmalıdır. Araştırma sonucunda söylemsel eşitlik ilkelesinin ortamlar arasında belirgin bir biçimde TPA'da zedelendiği, ÜSBO'nun ise bu ilkeyi en başarılı biçimde karşılayan ortam olduğu görülmektedir. WTF ise, her iki ortam arasında bir konumda bulunmaktadır. Bununla birlikte araştırma sonucunda varolan eşitsizliğin ortaya çıkmasında, tartışmacıların katılım davranışları olduğunu söylemek olanaklıdır. TPA ve WTF'de katılımcıların büyük çoğunluğu, yalnızca bir ya da birkaç ileti üretmekte ve daha sonra

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tartışmalara katılmayı sürdürmemektedir. Ortamda bulunmayı sürdüren az sayıdaki katılımcı ise, ileti üretiminin büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Bu durum her iki ortamda da tartışmalara katılma konusundaki eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır. Alanyazında yapılmış başka araştırmalar da (Albrecht, 2006: 14; Graham, 2010: 110; Schneider, 1997: 80; Jankowski ve van Os, 2005: 185) araştırmamızdaki sonuçlara benzer bir biçimde, katılımcıların çoğunluğunun, yalnızca bir ya da birkaç ileti üreterek tartışmalara sürekli katkı yapma davranışı göstermemesi temelinde tartışmalarda küçük bir kesimin büyük miktarlardaki ileti üretiminden sorumlu olduğunu belirtmektedir.

Tartışmalardaki eşitsizliğin, katılımcı tercihlerinden (dinleme amacıyla ortamda bulunma, yalnızca düşüncesini söyleme isteği, güdülenme eksikliği gibi) kaynaklanması olasıdır (Dahlberg,2001: 13). Bununla birlikte eşitsizliğin tartışma süreçlerinde, üretilen ileti miktarı ile bağlantısız bir biçimde, başka katılımcıların baskıcı ve dışlayıcı eylemleri sonucu ortaya çıkması da olasıdır. Örneğin Watson (1997) Usenet grubuna yaptığı araştırmasında ortamda az sayıda ancak kışkırtıcı iletilerin baskınlaştığını saptamıştır. Witschge (2008:85) ise, Hollanda'da "namus cinayetleri" konusundaki tartışmaları çözümlediği çalışmasında tartışmacıların biz-onlar yapılandırmasını Hollanda vatandaşlığı yerine Hollandalı olup olmama üzerine kurdukları ve bu bağlamda da genel olarak Müslüman ve göçmenlerin tartışmalardan dışlandığını belirtmektedir. Bu çerçevede Türk kökenli Hollandalı yurttaşlar gibi alternatif sesler teknoloji yardımıyla forumlarda yer alabilmesine karşın çok az kişinin bu kişilerle iletişime açık olması nedeniyle eşit olmayan bir tartışma söz konusudur.

Witschge'nin araştırma sonuçlarından farklı olarak araştırmamızda katılımcılar birbirilerini dış grup olarak konumlandırmakla birlikte, forumlarda belirli bir etnik-kültürel ya da siyasal grubun tek başına ve sürekli baskınlaşması söz konusu olmamıştır. Her iki forumda da farklı grup aidiyetinde olan katılımcılar tartışma süreçlerinde yer almakta, olumlu ya da olumsuz bağlamlarda da olsa birbirleriyle etkileşim kurmaktadır. Çokseslilik bu ortamların, belirli bir grubun egemenlik alanına dönüşmesini engellemektedir. Bu forumlar daha çok rakip kamuların mücadelelerini sürdürdüğü alanlar görünümündedir. Bireysel düzlemde baskınlaşma incelendiğinde ise, Watson'ın araştırmasına benzer biçimde özellikle TPA ve WTF'de kışkırtıcı, (kendi grup

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

aidiyetine) aykırı söylemlerin dikkati tekelleştirerek baskınlaşabildikleri görülmüştür. Az sayıda olmalarına karşın bu tarz söylemler katılımcıların dikkatini çekmekte, bu iletileri desteleyen ya da eleştiren çok sayıda ileti üretilmektedir. Bunun yanısıra TPA'da karşıt görüşe sahip katılımcılara kendi görüşünü kabul ettirme ya da saygısız ifade kullanımıyla baskı kurma girişimlerinin gerçekleşmesi de söz konusu olabilmektedir.

Akılcı tartışmanın temel gereklerinden biri savların gerekçeleriyle birlikte verilmesidir. Gerekçelendirme davranışı, bir savın dikkate alınması ve dolayısıyla kabul edilebilirliğine etki eden bir unsurdur. *Gerekçelendirme ilkesi*ni karşılama bakımından da araştırmanın konu edindiği forumlar farklılaşmaktadır. Gerekçelendirme ilkesini en yüksek düzeyde karşılayan ortam WTF forumu olurken ÜBSO'da ise, savunulan konumun nedenlerinin açıklanması davranışı oldukça düşüktür. Ortamlar arasındaki bu farklılaşmanın nedenleri çok çeşitli olabilir. ÜBSO, WTF'den farklı bir biçimde eşzamanlı etkileşimin gerçekleştiği bir ortamdır. Hızlı gerçekleşen etkileşim çerçevesinde katılımcılar iletilerini oluştururken üzerinde düşünmek, savını ayrıntılı açıklamak ve kanıtlarla desteklemek için yeterli vakit bulamayabilmektedir. Bazı araştırmacılar (Dahlberg, 2001: 5; Millard 1997: 159) tartışma süreçlerinde zaman-ekonomisi baskısından (chrono-economic stress) bahsetmekte ve etkileşimin ritmi hızlandıkça daha az ayrıntı (ve dolayısıyla bilgi) içeren kısa iletilerin üretilme eğilimi olduğunu belirtmektedir. Eşzamansız çevrimiçi tartışma forumlarına odaklanan bazı çalışmalar da (Graham, 2010: 109; Jensen, 2003: 360; Kies ve Vojcik, 2010: 202; Stromer-Galley, 2007: 15) araştırmamızdaki WTF'yle benzer bir biçimde, iletilerin ağırlıklı olarak gerekçe içerdiğini saptamışlardır. Mannoyer-Smith ve Wojcik (2010: 21) ise, fiziksel yaşamla çevrimiçi tartışmaları karşılaştırdıkları araştırmalarında, fiziksel yaşamda gerçekleşen etkinliklerde gerekçelendirme davranışının belirgin bir biçimde düştüğünü belirtmektedir. Araştırmacılar bu durumun olası nedenlerinden biri olarak, tartışmaların yüz yüze gerçekleşmesi temelinde karşılıklı ileti üretme hızını göstermektedir. Dolayısıyla nitelikli bir tartışma için eşzamanlı olmayan tartışma teknolojilerini olumlamak olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bir savın gerekçe içermesi kadar bu gerekçenin de hangi türde olduğu akılcı tartışma süreçlerinde önemlidir, çünkü bir savın gücünü sağlam gerekçelerin kullanılması belirlemektedir. Araştırmaya konu olan her üç forumda da katılımcılar daha öznel olan mantık yürütme, kişisel deneyimlerini anlatma gibi gerekçe türlerini öncelikle kullanmaktadır. Başka çalışmalar da (Graham, 2010: 109; Jensen, 2003: 360; Stromer-Galley, 2007: 15) benzer bir biçimde öznel yönelimli gerekçe türlerinin öncelikli kullanımına işaret etmektedir. Bununla birlikte WTF'de tarafsız olarak nitelendirilebilecek dış kaynak kullanımı (araştırma raporları gibi) gerekçelendirme davranışı da sıklıkla gerçekleştirilmesi bu ortamı gerekçe türleri bakımından da daha olumlu kılmaktadır.

WTF'de gerekçelendirme düzeyi ile gerekçe türleri bakımından görülen olumlu sonuçların ortamın etkileşim zamanının yanı sıra katılımcıların tartışma konusunda sahip oldukları beceriden de kaynaklanması olasıdır. Öncelikle tartışma amaçlı hizmet veren Siyasi Forum üyelerinin bazıları, deneyimli ve uzun süreli forum kullanıcılarıdır. Bu kişilerin, tartışma süreçlerinde kendi savlarını oluştururken ya da karşıt savı eleştirirken iletilerinin neler içermesi gerektiği konusunda farkındalıkları da daha yüksek olabilir. Nitekim tartışmalarda katılımcıların sık sık başka katılımcılardan gerekçe ve gerekçenin bir türü olan kaynak talep etme davranışı gerçekleştirdikleri görülmüştür. Gerekçelendirmenin forum kurallarında ve tartışma yöneticileri tarafından da vurgulandığı göz önüne alındığında, bu ortamda gerekçeli tartışma biçiminin daha da yaygınlaşması ve tartışmacılarda bu yönde bir tartışma davranışının gelişmiş olabileceğini söylemek olanaklıdır.

Habermas'ın (2001: 46) belirttiği gibi, tartışma süreçlerinde gerekçelerin gücünü kabul eden kişinin kendi yanılgılarını yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olması gerekmektedir. *Düşünümsellik ilkesi*'ni tanımlayan bu ifadeler çerçevesinde tartışmalar değerlendirildiğinde katılımcıların kendi savlarını sıkı sıkıya savundukları ve genellikle başka katılımcılarla empatik bir etkileşim kurmadıkları görülmüştür. Dolayısıyla gerekçelendirme düzeyi ile gerekçelendirme türü bakımından belirgin öne çıkan WTF de dahil olmak üzere her üç ortama da düşünümsellik ilkesi yansımamaktadır. Katılımcılar "kamunun iyiliği" yerine bireysel (grup) görüşleri önceleyen bir duruşla

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yarışmacı bir tarzda oturumlarda yer almaktadır. Alanyazında bu yöndeki bazı araştırmalar da düşünümsellik ilkesinin özellikle de uzlaşının (Jankowski ve van Os, 2005: 190; Jensen, 2003: 362) nadir gerçekleştiğini göstermektedir. Jankowski ve van Os (2005: 190) karşılaştırdığı çevrimiçi forumlarda katılımcıların konumlarını değiştirme konusunda bir çaba göstermediklerini, tartışmaların bir sonuca ulaşmayarak toplukçu bir müzakereden çok bireysel düşünce yansıtma süreçleri olarak gerçekleşme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Dahlberg (2001: 7) ise çevrimiçi forumlardaki tartışma süreçlerinde birçok katılımcının kendi savlarını sabit bir biçimde savunduğunu ve karşıt-savı kuvvetli bir biçimde eleştirdiğini, pek azının kendi savlarına yönelik eleştirileri kabul ettiğini ve daha da azının ise kendi konumunu değiştirdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla araştırma ve alanyazın çerçevesinde müzakereci etkinliklerin önünde duran temel engellerden birinin düşünümsellik ilkesinin zedelenmesi olduğu görülmektedir.

Akılcı bir tartışma süreci, diyalog yerine monoloğu gerektirmekte ve katılımcıların tartışma süreçlerinde birbirlerini yanıtlamalarını öngörmektedir. *Karşılıklılık* olarak ifade edilen bu ilke ortamlardan sırasıyla ÜBSO ve WTF'de yüksek bir düzeyde karşılanmaktadır. İlgili alanyazındaki bazı araştırmalar (Graham, 2010: 108; Jensen, 2003: 357; Stromer-Galley, 2007: 15) da karşılıklılık ilkesinin yüksek düzeyde gerçekleştiğini saptamışlardır. Bununla birlikte araştırmamızda TPA'da ise yanıt türündeki iletiler, WTF ve ÜBSO'ya göre belirgin bir biçimde düşmektedir. Bu ortamda, daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, tek seferlik (one-timers) olarak ifade edilen katılımcılar oldukça yüksek düzeydedir. "Tek seferlik katılımcılar, çok az (bir ya da birkaç) ileti üretmekte ve tartışmaların bir parçası olmamaktadır" (Graham, 2009: 25). TPA'daki tartışmacıların ağırlıklı bir bölümünü oluşturan bu katılımcılar, başka katılımcıları yanıtlamak yerine konuyla ilgili kendi düşüncesini belirtmekte ancak başka görüşleri ya da kendi görüşüne gelen yanıtları yanıtlama davranışı göstermemekte ve bu çerçevede de ortamın karşılıklılık düzeyinin düşmesine neden olmaktadır.

Araştırmada *saygı ilkesi* ise tartışma forumlarına farklı şekillerde yansımıştır. Forumlar arasında saygı ilkesinin açık bir biçimde yansıdığı ortam ÜBSO ve gerçekleşmediği ortam ise TPA'dır. TPA oturumlarında üretilen iletilerin önemli bir bölümü saygısız

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ifade ve davranışları barındırmaktadır. Ortamda ayrıca parlama ve oturumların durmasına neden olacak şekilde şiddet düzeyi yüksek saygısızlık biçimleri (kışkırtıcı ifadeler, slogan atma, tehdit, küfür gibi) gerçekleşmiştir. Bu ortamda tartışmaların kişisel çatışmalara dönüşmesi sıklıkla yaşanan bir durum olmuştur. WTF ise saygısızlık düzeyi ve türleri bakımından her iki ortam arasında bir konuma sahiptir. Bu ortamda da zaman zaman kişiselleşen çatışma ve parlamalar görülebilmekle birlikte hiçbir zaman oturumlar parlama savaşlarına (flame wars) sahne olmamış ve tartışma oturumlarını aksatacak bir düzeye erişmemiştir.

Saygı ilkesi bakımından ortamlar arasında görülen farklılaşmanın anonimlik ve uzaktan varoluş psikolojisinden kaynaklanması olasıdır. Sanal iletişim tartışmalarında genel bir görüş anonimlik ve uzaktan varoluş nedeniyle, kişilerin etik anlayışının esneyebildiği ve tartışmalarda kişisel saldırıların daha kolay gerçekleşebildiği yönündedir (Dahlberg, 2001:8; Shedletsky ve Aitken, 2004: 106; Witschge, 2005: 115). Bununla birlikte araştırmamızda, fiziksel yaşamdaki kimliklerin oldukça belirginleştiği Facebook TT forumu (Facebook kullanıcı sözleşmesinde fiziksel kimlik temelinde yapılanma bir önkoşuldur) saygı düzeyi en düşük ortam olurken anonimliğin tam anlamıyla gerçekleştiği Second Life saygı düzeyi en yüksek ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. TPA'da, tartışmacıların bazılarının da belirttiği gibi, buradaki etkileşimde egemen olan psikolojinin anonimlikten öte uzaktan varoluş olması olanaklıdır. Tartışmacıların aynı fiziksel mekanı paylaşmaması, saygı konusuna etki eden temel değişken olabilir.

ÜBSO'da ise fiziksel yaşam yerine sanal yaşam gerçekliğinin ve buna bağlı psikolojinin öne çıktığını söylemek olasıdır. Katılımcılar fiziksel yaşamda erişilebilir ya da bilinebilir olmamakla birlikte Second Life'da ikincil bir yaşamları bulunmakta ve buradaki bir topluluğun üyesi olarak hareket etmektedir. Bu katılımcılar avatarları aracığıyla bir kimlik inşa etmekte ve buna yönelik izlenim yönetimi gerçekleştirmektedir. Bu sanal coğrafyadaki kişiye yönelik izlenim, bu kişinin bir topluluk tarafından benimsenmesi ya da dışlanmasına neden olabilmekte ve bu çerçevede başka topluluk üyelerin ne düşündükleri önemli bir konuma gelebilmektedir. Dolayısıyla fiziksel yaşamdaki uzaktan varoluş hissi geri plana itilerek, yerini ikincil yaşamda paylaşılan bir sanal coğrafya gerçekliği almaktadır. Sanal ortamda aynı mekanı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

paylaşan sanal kişi(lik)ler (persona) toplumsal mekanları ve mekanların içindeki toplumsal ilişkileri üretmektedir. Değişen bu gerçeklik anlayışı çerçevesinde SL'deki etkileşimin saygı ilkesinin şekillenmesinde etkili olması olasıdır.

Egemen güçlerden *bağımsızlık ilkesi* ise, tartışma ortamlarında siyasal ve ekonomik güçlerin baskısını hissetmeden özgürce konuşabilmeyi içermektedir. Her üç forumda da katılımcılar düşüncelerini ifade ederken kendilerini özgür hissettiklerini belirtmektedir. Bu durum müzakereci etkinlikler için oldukça olumludur. Bununla birlikte fiziksel yaşamdan sanal ortamlara genişleyen gözetimin görülebilir olmaktan çıkması (gizilleşmesi) nedeniyle sanal ortamlarda etkinlik gösteren çok sayıda kişinin gözetime yönelik farkındalıklarının olmaması temelinde konuşma özgürlüğü hissetmeleri de olanaklıdır. Tersini düşünen az sayıda katılımcının öncelikle baskıyı siyasal egemen bağlamında hissettiği görülmektedir. İktidar teknolojisi olarak sanal ortamlar konusunda dikkat çekici olan, bu bağlamda bir gözetimin oluşturduğu psikolojik etkidir. Gözetlendiğini düşünen/bilen katılımcı, egemene karşıt davranışlarını ve düşüncelerini süzgeçleyebilmekte, böylelikle kendine karşı kendi denetimini gerçekleştirmektedir. Bunun yanısıra gözetim baskısı yurttaşlararası tartışmaların kamusal alandan özel alanlara taşınmasına da neden olabilmektedir.

Sonuç olarak görülmektedir ki, araştırmaya konu olan teknolojiler üzerindeki forumları müzakereci nitelikteki tartışmaları barındırabilmesi bakımından tam olarak olumlamak oldukça güçtür. Ortamlardaki tartışmalar bazı ilkeler bakımından belirgin olarak öne çıkabilirken bazı ilkeleri ise gerçekleştirememektedir. Ortamlar arasından WTF'nin akılcı bir tartışmanın temel gereklilikleri olan gerekçelendirme ve karşılıklılık ilkelerini tam olarak; saygı, erişebilirlik ve söylemsel eşitlik ilkelerini ise olumlu bir düzeyde karşılayabilmesi bu ortamı bir adım öne çıkarmaktadır. ÜBSO'nun ise saygı, söylemsel eşitlik ve karşılıklılık ilkelerini tam olarak karşılaması da bu ortamı dikkat çekici kılmaktadır. TPA'nın farklı sosyo-demografik özellikleri olan katılımcıları barındırabilmesi en belirgin özelliği olmakla birlikte, öteki iki ortama göre, başka akılcı ve etik ilkeleri yeterli bir biçimde karşılayamaması nedeniyle müzakereci etkinlikler için elverişli bir ortam olmadığını söylemek olanaklıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

5.1.2. Katılım Davranışı ile Ortam Türü Arasındaki İlişki

Araştırma sorularından ikincisi, tartışmalara katılım davranışı ile kullanılan teknoloji arasında bir ilişkinin olup olmadığına yöneliktir. Araştırma sonucunda ileti zinciri uzunluğu, iletinin (kelime) uzunluğu ve katılımcı sayısı bakımından katılımın ortam türlerine göre farklılaşmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Ortamların eşzamanlı ya da eşzamansız, metin temelli ya da ses temelli, itme ya da çekme teknolojilerine sahip olmasıyla tartışmalara katılım arasında ilişkisel bir durumun olduğu görülmektedir. Alanyazında ortam özellikleri ile katılım davranışlarına odaklanan az sayıdaki çalışma (Dahlberg, 2001: 5; Stromer-Galley 2007: 15; Stromer-Galley ve Martinson, 2009: 195) da bu ilişkisel durumu doğrulamaktadır.

Çalışma kapsamında özellikle katılım konusunda öne çıkan değişkenin etkileşim zamanlaması olduğunu söylemek olanaklıdır. Bir ortamın eşzamanlı olup olmaması temelinde, ileti zincirleri ile oluşturulan iletinin uzunluğu da değişmektedir. Örneğin eşzamanlı bir ortam olan ÜBSO tartışmalarda en çok iletinin üretildiği (ileti zincirinin en uzun olduğu) ancak üretilen iletilerdeki içeriğin en az olduğu ortamdır. Zaman ekonomisi baskısı nedeniyle katılımcılar, sık ancak kısa iletiler üretmektedir. Bu durumun sonucunda ise, bu ortamın kişi başına söz alma sayısının çokluğu bakımından katılımcı ancak üretilen iletilerin kısa oluşu ve dolayısıyla iletinin açıklama gücü ile taşıdığı bilgi bakımından da yeterli olmamasını temelinde ise nitelikli tartışmaları zedeleyici olduğunu söylemek olnaklıdır. Alanyazında da (Dahlberg, 2001: 5; Stromer-Galley ve Martinson, 2009: 195) eşzamanlı teknolojilerle gerçekleştirilen tartışma etkinliklerinde üretilen iletilerin eşzamansız forumlardaki iletilere göre oldukça kısa ve etkileşimin yüzeysel olabildiği belirtilmektedir. Eşzamanlı etkileşimin nitelikli bir tartışma süreci için güç bir biçim olduğunu belirten bu araştırmalar, bu ortamda üretilen iletilerde düşük düzeyde bilginin bulunabildiği ifade etmektedir.

Bu durumu destekler nitelikte eşzamansız olan WTF, sayıca az ancak uzun içeriğe sahip iletilerin üretildiği ortam olarak öne çıkmıştır. WTF'nin eşzamansız olması, ÜBSO'nun tersi bir biçimde, ileti tasarlama sürecinde düşünme, araştırma yapma ve ayrıntılandırma olanağı sağlamaktadır. Katılımcı hem başka katılımcıların savlarını hem de kendi savını değerlendirme ve tartışma konusunda zaman olarak daha esnektir. Daha önce

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gerekçelendirme bölümünde de belirtildiği gibi, bu durumun da ayrıntılı ve derinlikli tartışmaların gerçekleştirilmesine yardımcı olması olasıdır.

Ortamları biribirinden farklılaştıran bir başka özellik ise itme-çekme teknolojisidir. Araştırma kapsamında bu özelliğe göre katılımın şekillenebildiği görülmüştür. TPA (sayfa uygulaması) teknik olarak eşzamansız olmasına karşın, bu özelliği sayesinde tartışma süreçlerinde yarı-eşzamanlı (pseudo-syncronous) olarak kullanılabilmektedir. Katılımcıların konuyla ilgili kendi görüşlerini ifade etme ve başka katılımcıların görüşlerini yanıtlama etkinlikleri, zaman zaman saniyede birkaç iletinin ortama yansıtılması şeklinde gerçekleşmektedir. Öteki iki ortamdan farklı olarak itme teknolojisi tasarımında olan TPA sayfa uygulaması, tartışma başladığı anda konuyu, kullanıcılarının kişisel sayfasına haber bildirimi olarak göndermektedir. Dolayısıyla katılımcıların aynı anda forumda olabilmesini sağlanmakta, katılımcılar ise bu çerçevede eşzamanlıya yakın biçimde etkileşim kurabilmektedir. İtme teknolojisinin bu çerçevede bir katılımı desteklediği yönünde sonuca ulaşmak olanaklıdır.

Ortamlar etkileşimin boyutu bakımından da birbirinden farklılaşmaktadır. ÜBSO küçük grup etkileşimine uygun bir ortam olamakla birlikte, WTF ve TPA kitle tartışmalarına olanak tanımaktadır. Araştırma kapsamında katılımcı sayısı ile katılım etkinliği arasında da anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre ÜBSO'da gerçekleşen etkiliklerde az sayıda katılımcı daha çok ileti üretmekte ve dolayısıyla tartışmalara daha çok katılmaktadır. Stromer-Galley (2007: 15) de oturumlardaki katılımcı sayısı ile üretilen kelime miktarı arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu saptamıştır. Araştırmacıya göre katılımcı sayısı arttıkça üretilen kelime sayısı ve konuşma miktarı azalmaktadır. Dolayısıyla küçük gruplardan oluşan tartışma oturumları, katılımcıların daha çok konuşma olanağı bulması bakımından daha katılımcıdır.

Bunun yanı sıra ÜBSO'da etkileşim tabanı sesli ve metin olarak iki türlüdür. Bu özelliğin de ortamda katılım sürecine yönelik bazı sonuçları saptanmıştır. ÜBSO'da sesli ve metin tabanlı etkileşimlerin birlikte yer aldığı karma tabanlı oturumlarda, metin temelli iletilerin daha çok üretilmesine karşın, sayıca az olan sesli iletiler tüm metin temelli iletilerin toplamından daha uzundur. Dolayısıyla oturumlara sesli konuşma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yoluyla katılan katılımcılar daha uzun konuşarak ortamda söylemsel eşitliği bozabilmektedir.

Sonuç olarak kullanılan iletişim teknolojisinin sahip olduğu bazı özelliklerle katılım davranışları arasında bir ilişki söz konusu olabilmektedir. Bu özelliklerden eşzamansızlık katılımı niteliksel bakımdan, itme teknolojisi ile küçük grup etkileşimi ise katılımın niceliğini arttırma bakımından işlevseldir. Etkileşim tabanı bakımından ise, metin ya da sesli etkileşimin kendilerine özgü bazı olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bununla birlikte araştırma sonucunda ortaya çıkan, her iki etkileşim tabanının aynı anda kullanılması yerine, yalnızca birinin tercih edilmesi gerektiğidir.

5.1.3. Yaşanan Müzakere Sorunları

Çalışmada bir başka araştırma sorusu ise, tartışma süreçlerinde yaşanan sorunların ne düzeyde gerçekleştiği ve bunların neler olduğunun betimlenmesine yöneliktir. Araştırma kapsamında müzakere sorunlarının TPA ve WTF'de öne çıktığı saptanmıştır. Bu ortamlar katılımcıların tartışma süreçlerinde yaşanan sorunlardan ÜBSO'ya göre daha çok bahsettiği forumlardır. Bu ortamlarda tartışmaların kişiselleşmesi ve çatışma yaşanması, konu dışına çıkma, karşıt-savlara ya da yaklaşımlara yönelik hoşgörü eksikliği, konuyu tek yönlü ve taraflı yorumlama eğilimi ile grup aidiyeti temelli uzlaşmaz tutum temel müzakere sorunları olarak öne çıkmaktadır.

TPA ve WTF, saygı ilkesinin zedelenerek müzakere sorunlarının yaşandığı ortamlardır. Özellikle TPA'da tartışmalar çatışmaya dönüşebilmekte ve kişiselleşebilmekte, bu durum ise parlama savaşlarına dönüşerek ortamda tartışmaları engelleyebilmektedir. Bunun yanısıra TPA ve WTF'de tartışmalar ÜBSO'ya göre sayıca daha çok tartışmacıyla gerçekleşmektedir. Bu çok sayıdaki katılımcının büyük çoğunluğu ise, daha önce de belirtildiği gibi, tartışmalara bir ya da birkaç ileti üreten ve daha sonra tartışmadan çekilen katılımcılardır. Bu tek-seferlik katılımcılar, tartışma akışında araya girdikleri iletileriyle tartışma düzenini etkilemektedir. Bunu çok sayıda katılımcının gerçekleştirmesi ise, ortamda mantıksal olarak birbirini takip eden karşılıklı ileti alışverişi yerine karmaşık ve birbirinden kopuk iletilerin ard arda sıralanmasına neden olmaktadır. Bu durum ise tartışma etkinliği gerçekleştiren başka katılımcıların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

etkileşimlerine engel olabilmektedir. Alanyazında Graham ve Witschge (2006:186) de tek-seferlik katılımcıların tartışma süreçlerinde dağınık ve düzensiz tartışmaları arttırdığını ve tartışmaların devamlılık düzeyini ise düşürdüğünü belirtmektedir. ÜBSO tek-seferlik katılımcıların yok denecek kadar az görüldüğü bir ortam olarak bu bağlamda da bir müzakere sorunu yaşamamaktadır.

Bu duruma paralel olarak ÜBSO, TPA ve WTF'den farklı olarak küçük grup etkileşiminin gerçekleştiği bir ortamdır. Alanyazında yine küçük grup tartışmalarını çözümleyen başka araştırmaların da (Hamlet ve Cobb, 2006: 629; Stromer-Galley, 2007: 17) ÜBSO'ya benzer bir biçimde oldukça düşük düzeyde müzakere sorunu saptadıkları görülmektedir. Dolayısıyla müzakere sorunlarının oturumlardaki katılımın boyutuyla ilgili olması olasıdır. Küçük gruplarda (daha önce saygı ve karşılıklılık ilkelerinde saptanmış olduğu gibi) saygısızlık düzeyi son derece düşük ve tek-seferlik ileti üreten katılımcılar ise azdır. Bu durum, tartışma sürecinde karmaşıklığın yaşanmaması ile araya tartışma düzenini bozucu iletilerin girmemesi temelinde müzakere sorunlarının yaşanmaması bakımından anlamlıdır.

Her üç ortamda da görülen temel bir müzakere sorunu olarak, katılımcıların birbirleriyle yarışmacı bir tarzda tartışmaları ortaya çıkmaktadır. Düşünümsellik ilkesinde de saptanmış olduğu gibi katılımcılar, kendi savlarının ve düşüncelerinin de yanlış olabileceğini kabulü ve karşıdaki savın gücüne göre, kendi savından vazgeçebilme davranışını göstermemektedir. Bu forumlarda Dahlberg'in (2001:5) tanımladığı özel-odaklı düşünen/tartışan bireylerden kamu-odaklı bireylere dönüşüm gerçekleşmemektedir. Oysa müzakereci yaklaşımda "her birey öz-çıkarını yarışmacı bir şekilde savunmak yerine, kamunun ortak iyiliğini sağlamaya yönelik bir bilinçle tartışma süreçlerinde yer almalıdır" (Young, 1999: 175). Bu ortamlardaki katılımcıların kendi konumlarını sıkı sıkıya ve taraflı bir biçimde savunmaları da zaman zaman çatışmaya ve dolayısıyla müzakere sorunlarına yol açmaktadır.

Bununla birlikte her üç ortamda da katılımcılar, tartışma yöneticisini forumun ve oturumların düzeninden sorumlu kişi olarak benimseyerek süreçle ilgili bilgi almakta, görüşlerini ya da sorunlarını iletmektedir. Katılımcılar, yöneticiyi bir sorun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çözücü/denetçi olarak da konumlandırmakta, özellikle müzakere sorunları karşısında etkin ve adil görev yapmasını beklemektedir. Bu duruma ek olarak SL TT'de söz sırasını takip etmek tartışma yöneticisinin temel görevlerinden biri haline gelmektedir. Bu çerçevede tartışma yöneticisinin, hem tartışma düzenini sağlayıcı hem de sorun çözücü olarak sanal ortamlardaki tartışmalar için bir gereklilik olduğunu söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte yöneticinin görevlerini aksatması ya da aksattığınıın düşünülmesi yöneticinin kendisini de bir müzakere sorunu haline getirebilmektedir.

5.1.4. Yaşanan Teknik Sorunlar

Araştırma sorularından dördüncüsü, tartışmalarda kullanılan iletişim teknolojileriyle yaşanan sorunların neler olduğuna ilişkindir. Bu çerçevede ortamlardan TPA ve ÜBSO'da tartışma süreçlerinde teknik sorunlar yaşanabildiği saptanmıştır. Her iki ortamda da bu sorunlar ortamların kendisinden, katılımcının forumlara erişmek için kullandığı donanımdan ya da katılımcıların kullanım becerilerinden kaynaklanabilmektedir.

TPA'da özellikle telefon gibi taşınabilir cihazlarla ortama bağlanan katılımcıların olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum dünya genelinde 604 milyon kişinin taşınabilir cihazlarla Facebook'a bağlandığı (Facebook, 2012)[29] bilgisi bağlamında anlamlıdır. Bununla birlikte telefon dolayımıyla tartışmalara katılım, ileti akışını takip etme (yeni iletileri görüntüleme) ya da zaman zaman tartışma sürecinin bir parçası olabilen dış kaynak bağlantılarını (linkler) görüntüleme konularında sorunların yaşanabilmesine neden olabilmektedir. Bu teknolojilerle etkileşim ayrıca, Türkçe karakter sorunlarına yol açabilmekte ve dolayısıyla da iletinin anlaşılabilirliğini de etkileyebilmektedir. Taşınabilir cihaz klavyelerinin bilgisayarlara göre daha küçük ve klavyeyle yazmanın yavaş oluşu katılımcıların ileti kodlama sürecinde kelimeleri ya da cümleleri kısaltabilmesine yol açmakta ve bu durum ise alıcı konumundaki katılımcıların iletileri anlamlandırmalarında sorun oluşturabilmektedir. Dolayısıyla özellikle cep telefonu gibi taşınabilir cihazlarla tartışmalara katılım, katılımcı etkinlikler için tam olarak elverişli görünmemektedir.

---

[29] http://newsroom.fb.com/Key-Facts (Erişim tarihi: 15.09.2012)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ÜBSO'da ise teknik sorunlar ses tabanlı etkileşimlerde öne çıkmaktadır. Sesli etkileşimde sesin tam olarak duyulamaması, fazla yüksek ya da parazitli olması tartışma süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Bunun yanı sıra bazı katılımcılarda mikrofonun ya da kulaklığın olmaması gibi donanımsal yetersizlikler, katılımda sorunlara ve eşitsizliklere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bu ortamda gerçekleştirilecek katılımcı etkinlikler için ses tabanlı etkileşim şimdilik uygun görünmemektedir. Bununla birlikte araştırma göstermektedir ki, SL'e bağlanmak için 3D yazılım (Second Life Viewer gibi) kullanma becerisi ile nitelikli bir donanım da gerekmekte ve bu konudaki yetersizlikler tartışma süreçlerinde sorunlara neden olabilmektedir. Ortamda zaman zaman yazılımın kilitlenmesi, gecikme (lag) gibi sorunların yaşanması da tartışma süreçlerinin sağlıklı işlemesini engelleyebilmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, ortamlar arasında teknik sorunlara hiç rastlanmamış olan WTF tartışmacı etkinlikler için öne çıkmaktadır. Geleneksel bir teknoloji oluşu kullanım becerisi ve donanım bakımından en düşük düzeyde gereklilikleri içermesi bu ortamı olumlamayı sağlamaktadır.

5.1.5. Sanal Ortamlarda Tartışmalara Yönelik İnanç ve Tutum

Çalışmanın son araştırma sorusu ise, sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışma etkinliklerinin demokrasiye katkısı bağlamında katılımcıların tartışma etkinliklerine yönelik inanç ve tutumları ile kamusal işlere yönelik ilgi artışına odaklanmaktadır. Kişinin yaşantısının bir parçası olarak kamuyu ilgilendiren konulara ilgi göstermesi, bu konularda başka kişilerle etkileşimde bulunması ve farklı görüşlerle temas etmesi bir toplumda demokrasinin gerçek anlamda işlemesi için gereklidir. Yurttaşın seçim dönemleri dışındaki süreçlerde de yönetimin etkin bir öznesi olabileceğine yönelik inancının olması ve tutum geliştirmesi, katılımcı etkinlikleri içeren davranışları içselleştirmesine ve dolayısıyla da bir toplumda demokrasinin tabana yayılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırmada bu çerçevede katılımcıların sanal ortamlarda gerçekleştirdikleri tartışma etkinliklerine yönelik tutumları, inançları ile ilgileri değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında, araştırmaya konu olan forumlarda bir araya gelerek kamusal işlere yönelik tartışma etkinliği gerçekleştirmenin, katılımcıların kamusal konulara yönelik ilgilerini

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

arttırdığı görülmüştür. Bu çerçevede teknoloji-dolayımlı tartışma etkinlikleri, siyasal süreçlere yönelik ilgi ve dolayısıyla da bilginin arttırılması bakımından demokrasiye katkı sağlayan bir durum olarak değerlendirilebilir. Yapılan başka araştırmalar (Muhlberger, 2007: 31; Galley, 2003: 9; Jensen, 2003: 363) da araştırmamızla örtüşerek, fiziksel ve sanal ortamlarda gerçekleştirilen tartışmaların bu yönde olumlu sonuçlarını ortaya koymaktadır. Yurttaşlar arası tartışma etkinlikleri aracılığıyla kişiler, başka kişilerin düşüncelerini de öğrenerek konuyla ilgili daha zengin ve derin bir bakış açısı kazanabilmektedir. Kamusal işlere bir yurttaşlık ödevi olarak daha çok ilgi göstermek bilgilenmenin de önkoşulunu oluşturmaktadır. İlgi artışı temelinde, tartışma süreçlerinin aydınlanma ve yurttaş dönüşümüne katkısının olduğunu söylemek olanaklıdır.

Bunun yanı sıra araştırma kapsamındaki forumlarda etkinlik gösteren katılımcılar sanal ortamlarda gerçekleşen tartışmalara yönelik olumlu bir tutuma da sahiptir. Katılımcıların, teknoloji aracılığıyla kamu gündeminin tartışılmasını yararlı bulması ve gelecekte de böyle etkinliklere katılmayı sürdüreceklerine yönelik bildirimleri de, bu etkinliklerin demokrasiyi genişletme konusundaki potansiyeline işaret etmektedir. Konuyla ilgili dikkat çekici bir sonuç ise, bazı katılımcıların tartışma etkinliğinin bir yurttaşlık görevi olması ile kişisel gelişimi arttırması (bilgilenme, tartışma yeteneğini arttırma gibi) yönünde inançlarının olmasına karşın bu etkinliklerin yönetimsel süreçlere eklemlenmesi konusunda inançsızlıklarının da bulunmasıdır. Bazı katılımcılar, seslerinin duyulmadığı (ya da göz ardı edildiği) düşüncesiyle bu girişimlerin, eylem yapmak ya da oy vermek gibi etkinlikler kadar somut ve fark yaratan etkiler olmayacağını düşünmektedir. Bu inanç eksikliği, tartışmalara yönelik güdülenme sorununu da beraberinde getirebilmesi bakımından katılımcı demokrasi girişimlerinin tabana yayılmasının önünde bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak görülmektedir ki, sanal iletişim ortamları kamuya açık yurttaş etkileşimi için yeni olanaklar sunabilmektedir. Türkiye'nin kamusal gündemi, teknoloji dolayımıyla bir araya gelen yurttaşlar tarafından farklı görüşler etrafında tartışılmaktadır. Bu ortamlarda birbirine rakip kamusallıklar olmasına karşın, ortamlardaki düşünce çeşitliliği belirli bir kamunun hegomonik bir biçimde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

egemenleşmesini engellemektedir. Kuşkusuz bu etkinliklerin, yurttaş etkileşimini ve kamusal konulara ilgiyi arttırması bakımından demokrasi potansiyeli bulunmaktadır. Bu ortamların, siyasal ve ekonomik egemenlerin sorgulandığı alanlar olarak tanımlanabilmesi ve bu bakımından Habermas'ın yaşam dünyasına kısmen benzetilebilmesi de olanaklıdır. Bununla birlikte ortamlar, yaşam dünyasına içkin olan akılcı ve etik tartışmalar bakımından değerlendirildiklerinde, bu gerekliliklerin tam olarak karşılayamadıkları görülmektedir. Habermas'ın (2001: 305) iletişimsel eylem kuramı açısından yorumlandığında, burada anlaşmaya yönlenmiş eylemler yerine bireysel (ya da grup düzeyinde) başarıya yönlenmiş, yarışmacı tarzda eylemler ağırlıklı olarak gerçekleşmektedir. Katılımcılar kamu ortak yararı üst bilinci yerine kendi grup aidiyetleri temelinde ortamlarda yer almaktadır. Tartışma süreçlerine bir alan işlevi gören sanal teknolojiler ise, farklılaşan özellikleri nedeniyle, kendi içlerinde değerlendirmeleri gereklidir. Etik ve akılcı ilkeler ışığında ideal tartışma alanı olması bakımından, bir ortamı öne çıkarmanın güçlüğüne karşın, sırasıyla WTF ve ÜBSO'yu kısmen de olsa olumlamak olanaklıdır. Bununla birlikte bu ortamlar, tabana yayılan nitelikli yurttaş etkileşimini gerçekleştirme süreçlerinde tek başlarına yeterli değildirler. Katılımcı etkinlikler için kullanılacak ortamların ve tartışma süreçlerinin akılcı ve etik önkoşullar temelinde yapılandırılması gerekmektedir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırma Önerileri

Araştırmadan yola çıkarak bu alanda bilimsel çalışma yapacak başka araştırmacılar için bazı öneriler getirmek olanaklıdır:

- Araştırma, katılımcıların sanal ortamlardaki tartışma davranışlarına odaklanmaktadır. Sayısal bölünme etkisiyle sanal ortam kullanıcılarının fiziksel yaşamdaki kullanıcılardan farklılaşabilmesi çerçevesinde, fiziksel yaşamdaki yurttaş tartışmaları ile sanal ortamda geçen tartışmalar karşılaştırmalı olarak ele alınmalıdır.
- Araştırma sonucunda bazı ortamlarda tek-seferlik (one-timers) kullanıcıların yüksek oranda bulundukları ve bu kişilerin sürekli bir katılım davranışı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gerçekleştirmedikleri saptanmıştır. Buradan hareketle tek-seferlik katılım davranışının nedenlerine yönelik araştırmaların yapılması önerilmektedir.

- Araştırmada öteki genel amaçlı ortamlardan farklı olarak, yalnızca tartışma etkinliği amaçlı hizmet veren WTF'nin nitelikli tartışmalar açısından öne çıktığı saptanmıştır. Bu çerçevede sanal ortamlarda tartışma etkinlikleri gerçekleştirmenin kişilerin katılım becerilerini geliştirip geliştirmediği araştırılmalıdır.
- Araştırmada cinsiyet açısından sayısal bölünmenin WTF'de bir uçuruma dönüştüğü görülmektedir. TPA ve ÜBSO'dan belirgin bir biçimde ayrılması temelinde, bu durumun nedenlerinin aydınlatılmasına yönelik araştırma yapılması önerilmektedir.
- Araştırma alanını sanal ortamlardan ÜBSO, WTF ile TPA'lar oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'den kullanıcıların mikro-bloglar (Twitter gibi), blogalanlar, Wiki'ler, video-paylaşım sitelerini (Youtube gibi) genelde katılımcı demokrasi, özelde müzakereci etkinlikler için nasıl kullandıkları ile bu ortamların demokrasilerde ne gibi kullanım potansiyellerinin olduğu araştırılmalıdır.

5.2.2. Uygulama Önerileri

Araştırma sanal ortamlarda geçen tartışmalara odaklanması çerçevesinde, bu ortamlarda gerçekleştirilecek tartışma etkinlikleri açısından bazı öneriler sunmaktadır:

- Araştırma genel amaçlı olarak ifade edilen sanal ortamlardan ÜBSO, WTF ve TPA'da gerçekleştirilen tartışmaları değerlendirmiş ve bu ortamların nitelikli bir tartışma süreci için kısmen uygun olabildiklerini saptamıştır. Tartışmaların müzakere ilkelerini tam olarak karşılayabilmesi için, bu etkinliklerin genel amaçlı ortamlar yerine tartışma süreçleri için tasarlanmış göreve dönük ortamlar (tartışma araçları) dolayımıyla gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
- Tartışmalar ekonomik ya da siyasal egemen güçlerin baskısından özerk kamusal alanları gerektirmektedir. Bu nedenle Linden ve Facebook limited gibi egemenler tarafından hizmet sağlayan platformlar yerine siyasal ve ekonomik

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

güçlerin sahipliğinde olmayan özgürlükçü alanlar kullanılmalı ya da geliştirilmelidir.

- Araştırma sırasında katılımcıların tartışma etkinliklerine bilgisayarın yanı sıra taşınabilir cihazlar aracılığıyla da katılmakta ve bu bağlamda sorun yaşayabilmekte oldukları görülmüştür. Bu çerçevede tartışma yazılımlarının bu cihazları da göz önünde bulunduracak şekilde tasarlanması önerilmektedir.
- Araştırmada eşzamansız ve metin temelli iletilerin daha ayrıntılı ve gerekçeli oldukları saptanmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilecek tartışma ortamlarının eşzamansız ve metin temelli olarak tasarlanması önerilmektedir.
- Araştırmada ÜBSO'larda ses ve metin tabanlı etkileşimlerin bir arada kullanılmasının hem ileti zincirlerinin karışması hem de sesli tartışmalara katılan kişilerin baskınlaşmasını da beraberinde getirdiği saptanmıştır. Bu çerçevede tartışma etkileşim tabanı olarak, yalnızca ikisinden birinin tercih edilmesi gerekli görülmektedir.
- Araştırmada her üç ortamda da bazı müzakere sorunlarının yaşanabildiği saptanmıştır. Bu çerçevede katılımcıların tartışma ortamı ile tartışma sürecine yönelik kuralları benimsemelerini sağlayacak ve böylelikle katılımı arttıracak teknikler/prosedürler geliştirilmelidir.
- Araştırma kapsamında katılımcıların, tartışmaların düzenli geçmesi için tartışma yöneticisinin etkin olarak görev yapmasını bekledikleri saptanmıştır. Araştırmadan yola çıkarak tartışma yöneticisinin açık denetçi olarak görev yapması önerilmektedir. Bir tartışmacı, tartışma süreçlerinde forum ve tartışma kuralları uygulamalı ve tarafsızlığı gözetmelidir. Bu kişi ayrıca iletişim kanallarını açık tutmalı ve katılımcılara alınan/uygulanan kararlarla ilgili gerekli bildirimleri sağlamalıdır.
- Araştırmada katılımcıların konuyla ilgili eksik ya da yanlı(ş) bilgiye sahip olabildikleri ve bu durumun da müzakere sorunlarına yol açabildiği saptanmıştır. Katılımcıların bilgi temelli tartışması ise, tartışmaların daha nitelikli ve çözüm odaklı gerçekleşmesini sağlayabilir. Bu nedenle oturumlar öncesinde tartışma konusuna yönelik bilgiler (tartışma bültenleri gibi) farklı bakış açıları çerçevesinde forum ortamında yayınlanması önerilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- Araştırmada bazı katılımcıların tartışma etkinliklerinin, siyasal yönetim tarafından işitilmediği ve dolayısıyla da bir yararı olmadığını belirttikleri, bu nedenle tartışma süreçlerine nitelikli ve düzenli olarak katılmadıkları görülmüştür. Etkin ve sürekli katılım için yurttaşların tartışma etkinliklerine inançlarının arttırılması gerekmektedir. Bu nedenle sanal ortamlardaki yurttaşlar arası tartışma etkinliklerinin bireysel girişimlerin yanında özellikle STK'lar gibi örgütlü girişimlerce tabana yayılması, tartışma süreçleri ve sonuçlarının raporlar, basın açıklamaları gibi çeşitli yollarla karar alma süreçlerine eklemlenmesinin yollarının geliştirilmesi de bu bağlamda önerilmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ekler Listesi

Sayfa

Ek 1. TPA Tartışma Listesi ve İleti Sayıları.....313
Ek 2. ÜBSO Tartışma Listesi ve İleti Sayıları.....315
Ek 3. WTF Tartışma Listesi ve İleti Sayıları.....316
Ek 4. TPA Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi.....320
Ek 5. WTF Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi.....321
Ek 6. Siyasi Forum Araştırma İzin Yazışması 322
Ek 7. Siyasi Forum Tartışma Kuralları.....323
Ek 8. SL Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi.....324
Ek 9. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Etkileşim Bölümü -1 325
Ek 10. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması – Gökyüzü 325
Ek 11. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Etkileşim Bölümü -2.....326
Ek 12. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Oylama Panosu 326
Ek 13. Nicel İçerik Çözümlemesi Kodlama Yönergesi.....326
Ek 14. Ölçek Geliştirme Süresindeki İstatistiksel Çözümleme Tabloları 330
Ek 15. Sanal Ortamlarda Tartışma Tutum Ölçeği 332
Ek 16. Ortamlara Göre Tartışmacıların Yaş Dağılım Histogramı.....333
Ek 17. Siyasi Forum'da Dikkatin Tekelleşmesi Örneği 334
Ek 18. Ortamların Saygı ve Karşılıklılık İlişki Testleri 335

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 1. TPA Tartışma Listesi ve İleti Sayıları

Siyaset		Ekonomi		Eğitim		Kürt Sorunu &Terör		Dış Politika	
Lider Erdoğan	166	Özelleştirme politikaları	33	Katsayı uygulaması	408	K.Irak Operasyonu	144	Tr.nin Ortadoğu politikası	16
Yeni anayasa çal.	59	İşsizlik -1	84	Tr'de eğitim sist.	178	Anadilde eğitim	1110	K.Rum-petrol ar.	37
Tutuklu m.vekilleri	36	Küresel kriz ve tr ekonomisi	63	Atanamayan öğretmen özrü	193	Artan terör olayları	482	Fr-İng-Libya	75
Öğr. protestoları ve iktidar	45	İşsizlik -2	189	Üniv. kayıt harçları	324			Nato füze kalkanı	14
Erdoğan üniv. açılışı prost.	75	Elektrik zammı	66	Merkezi sınav sistemi	177			K.Rum-petrol ar.-2	104
		Yerli otomobil ür.	20	Beyin göçü	43			Piri reis sondaj ç.	53
		Yerli otomobil ür.	32	Formasyon ve öğretmen atamaları	64			Suriye'ye yaptırım kararı	219
		Ötv zamları-başbakanın açıklamaları	272	Tr'de dershane sistemi	62			BM reform	21
				Okul hesapları incelenmesi	32			Tr. dış pol.	140
								Suriye Türk malı boykotu	15
								AB ve başka birlikler	59
								Sarkozy'nin Ermeni soykırımı sözleri	145
								Esad'ın Tr açıklaması	56
TPLM	**381**		**759**		**1481**		**1736**		**954**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 1. TPA Tartışma Listesi ve İleti Sayıları (Devamı)

Kadın & Çocuk		Toplumsal Sorunlar		Medya		Çevre Politikaları		Sağlık Politikaları	
Kadına şiddet	346	Toplumda Kutuplaşma	519	Tv dizileri &topluma etkileri	935	Nükleer enerji	*507*	Tr sağlık sistemi	*80*
Tr'de çocuk olmak	41	Toplumsal yozlaşma	355	Medya ve iktidar	564	Geri dönüşüm	*44*	Katkılı gıda ve giyim bilinci	*10*
Kadına şiddetin medyada verilişi	56	Toplumsal yozlaşma-2	281	Tv izleme/kitap okuma	106	HES'ler	*39*	Aile hekimliği sistemi	*45*
		Türkçemiz	294			Rüzgâr enerji sistemi	18		
		Önyargılar	233						
		Gençliğin en önemli sor.	364						
		Bireysel silahlanma	13						
		Farklılıklara saygı	154						
		Yaşam kalitesi &bilinçlenme	358						
		Yaşam kalitesi &bilinçlenme-2	38						
		Türk halkının hayat memnuniyeti	50						
TPLM	**443**		**2659**		**1605**		**608**		**135**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 2. ÜBSO Tartışma Listesi ve İleti Sayıları

Siyaset		Ekonomi		Eğitim		Kürt Sorunu &Terör		Dış Politika	
Hükümetin söylemlerindeki üslup	1040	Tr Ekonomisi	391	Tr'de eğitim sistemi	891	Anadilde eğitim	735	Nato Füze Kalkanı	522
YSK ve seçim barajı	1765			Öğrenci protestoları ve iktidar	1656			Türkiye'nin Libya politikası	469
TPLM	**2805**		**391**		**2547**		**735**		**991**

Ek 2. ÜBSO Tartışma Listesi ve İleti Sayıları (Devamı)

Dinsel		Kadın & Çocuk		Toplumsal Sorunlar		Medya		Çevre Politikaları		Sağlık Politikaları	
Türban	1586	Tr'de kadın olmak	405	Kutuplaşma	617	TV dizilerinin etkileri	1274	Nükleer enerji	1227	Tr'de sağlık sistemi	1015
Türban-2	591			Kutuplaşma-2	904	Medya ve iktidar	502				
Alevilik	1142			Toplumsal yozlaşma	1372	Wikileaks & Tr	1115				
Alevilik-2	1102			Yaşam kalitesi &bilinçlenme	807						
				Türkçemiz	531						
TPLM	**4421**		**405**		**4231**		**2891**		**1227**		**1015**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 3. WTF Tartışma Listesi ve İleti Sayıları

Siyaset		Ekonomi		Eğitim		Kürt Sorunu &Terör		Dış Politika	
AKP silahlı kuvvetleri	19	Tr. ve petrol	52	Öğretmen ataması (ak. özg)	12	AKP sonunda bunu da yaptı	19	Füze kalkanı kurulacak!	162
AKP ile ilkler	15	Ekonomik adaletsizlik	14	İstanbul Milli Eğitim'de oyun	12	Techir	19	Füze kapanı prj.& Tr	19
AKP	71	Yoksulluk	18	Ak icraatlar-Eğitim	53	Barış Müjdesi	10	Füze kalkanına karşı olana karşıyım	28
AKP ve cemaat	23	Özelleştirme	53	Eğitim ve askeri bütçe	29	Fidel Castro'nun tespiti	*17*	Ya İsrail'e savaş ilan et..	17
AKP	44	Et fiyatlarına zam	18			En fazla şehit veren il: Şırnak	23	Ortadoğu'daki domino-Tr	106
AKP-ülke bölünmesi	11	Ekonomi iyiye gidiyor	24			Kürtçe alfabe	87	KKTC Türkiye karşıtlığı	54
Erdoğan ve firavun	53	Cari açığı yok etmek	10			Ne olacak Baydemir'in hali	28	Arap dünyasında neler oluyor?	61
Karizmatik lider kim?	24	Elektrikli otomobil 'e ÖTV	13			Kürt sorunu çözümü	75	BOP	12
Başbakan 3 çocuk	14	Sanayi ür. 'gazladı'	28			Ahmet Kaya	57	Mavi Marmara raporu	19
Demokrat Tayyip bey	61	Kemalist ekonomi	24			Kürtçe üzerindeki yasaklar	16	Türk-İsrail savaşına d.	13
Siyonist AKP	38	Alkole gece yarısı zam	20			Türkler yenildi mi?	18	Tr'den Yunanistan'a jest	10
AKP	39	Türkiye yükselirken Mısır	14			Osmanlı acılımı	*56*	Libya'yı unutmayalım	52
Kendine Müslüman başbakan	35	Eko.'de kara delik büyüyor	11			Kürt Dili gösterileri	23	Davutoğlu'nun büyük oyunu	11

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

AKP hak etti	15	Tr Avrupa lideri	*13*			Kürt kızı ile chat	29	Bölgenin süper devleti	*12*
Başbakanın suçları	24	Tr için müthiş kehanet	*89*			Dünyanın zencileri Kürtler	17	Tr-Suriye su sorunu	*12*
Tr. korku cumhuriyeti	30	İşsizlik oranı açıklandı	*14*			Apo'dan halk kahramanı olur mu?	*22*	Tr-İran	*11*
Erdoğan ve demokrasi	30	T. dış borcu arttı	*29*			Kürt sorunu nasıl çözülmeli?	*18*	Grev- KKTC	*25*
Allah'tan korkmayan partisi	33	Benzin fiyatı 4 lirayı geçti	*67*			Kürt istilası	*123*	Tr-AB'ye girerse ne olur?	*17*
AK parti yanlışı	15	Tr. büyümede rekor kırdı	*18*			Kürt sorunu ne zaman sona erecek?	*354*	Dağlık Karabağ –Tr rolü	*77*
AKP'ye oy verecekler	15	Yunanistan neden kötü Türkiye neden iyi?	*63*			Üniv. Kürt Diline YOK'ten onay	147	İsrail'den özür yok	*22*
Hedef 2023	11	Yalana bak	*93*			Öcalan mı Agopyan mı?	*16*	Akdeniz'e ilk sondaj Shell'den	*16*
Tayyip gerçeği	10	M. bankası döviz müdahalesi	*11*			Dil mitingi mi pkk mitingi mi?	*51*	İsrail tutuştu	*23*
AKP anayasadan Türklüğü silecek	21	Ek. kara delik büyüyor	*179*			Harçik kıpkırmızı aktı	31	Türkler havlar ama ısırmaz	*21*
Tayyip Erdoğan	31	Çılgın proje	*29*			Kılıçdaroğlu-İstanbul Kürt kentidir	*12*	Suriye nota	*22*
Tayyip-Darbeci	22	Ekonomide iyiye gidiş sürüyor	*25*			Bu kan herkesi boğar	*12*		
AKP-İzmr vaatleri	12	Cari açık büyüyor	*37*						
Sivas'ı yakan AKP'yi kuran	47	Tr. Ekonomik gerçekleri	*52*						
AKP'nin v.hainliği	10								

Kim daha diktatör?	80								
Öğrenci protesto (bu nasıl iş)	16								
Hazımsızlar	140								
MHP'yi CIA kurdu	27								
MHP ve Aleviler	22								
Ne olacak MHP?	39								
Tr.deki devrimin adı lale	33								
Kaset savaşları	18								
Kasetler ve CHP derin devleti	47								
Chp yeni gen. başkanı	41								
Ergenekon & Kılıçdaroğlu	24								
Ergenekon-CHP	18								
Sarıgül & Akkiraz CHP'de	24								
Baykalı arayan CHP	12								
CHP	35								
CHP'ye soru	19								
Kılıçdaroğlu	18								
CHP'yi çökerten zihniyet	42								
S.Demirel ve CHP	22								
CHP	12								
CHP'nin yanlışı	13								

Sarıgül									
Seçim barajı	14								
Kimler vatan haini?	113								
Hangisi TR'ye zarar verdi?	65								
Referanduma gidecek mad.	37								
TPLM	**1674**		**904**		**106**		**1211**		**826**

Ek 3. WTF Tartışma Listesi ve İleti Sayıları (Devamı)

Toplumsal		Medya		Çevre		Dinsel	
Türkçe elden gidiyor	24	Basın özgürlüğü	14	Tr.de güneş & rüzgar en.	*14*	Camilerde Tr. ibadet	13
Toplumsal yozlaşma	17	Gazetecileri sivil toplama kampı	11	Nükleer güç Türkiye	21	Kuran'da ibadet ve Arapça	61
		Muhteşem yüzyıl dizisi	46	Ak icraatlar-Enerji	10	Sosyetik dinciler	41
		Birand: darbecilik genlerimizde	22			Ben müslümanım diyen	13
		Wikileaks & Tr	26			Ortodoks Türkleri	16
		Başbakana hesap soruldu (wikileaks)	27			Şahadet-şehitlik	49
						Başörtüsü-parka ayrımı	19
						Türban	53
						Tesettürlü m.vekili adayı	22
						AKP-başörtüsü	11
TPLM	**41**		**119**		**45**		**287**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 4. TPA Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi

Tartışan Türkiye

Duvar | **Bilgiler** | Tartışmalar | Fotoğraflar | Video | Etkinlikler

Bilgileri Düzenle

Temel Bilgiler

Adı:	Tartışan Türkiye
Kategori:	Ortak İlgi Alanları - Politika
Açıklama:	Bu grup Türkiye'nin çevre, ekonomi, siyaset vb. konulardaki sorunlarının ve politikalarının yerel, ulusal ve küresel persfektiften tartışılmasına aracı olmak; toplumda ortak iyiye ulaşmak amacıyla; düşünce çeşitliliği çerçevesinde farklı bilgilerin, fikirlerin ve görüşlerin karşılaşması için bir ortam görevi görmek; siyasal konulara ilgiyi ve dolayısıyla bilgiyi arttırmak; sonuç olarak karar alma süreçlerine bireyin aktif katılımını sağlamak için bir kurulmuştur. Grupta: - Dileyen herkes düşüncelerini paylaşabilir ve tartışmalara katılabilir. Farklı düşünceleri bir araya getirmeyi amaçlayan grup, herkese açıktır. - Türkiye ile ilgili olarak çevre, ekonomi, işsizlik, siyaset gibi her konuda tartışma açılabilmektedir. - Tartışmalar "tartışma" bölümünde gerçekleştirilmelidir. - Tartışmalar karşılıklı saygı kuralları çerçevesinde medeni bir şekilde gerçekleştirilmelidir. - Buradaki amacın bir görüşün üstün gelmesi değil, toplum için en iyi olan fikirde uzlaşıya ulaşmak, çözümler üretmek olduğu unutulmamalıdır. (yalnızca başı)
Gizlilik Türü:	Açık: Tüm içerik herkese açıktır.

İletişim Bilgileri

İnternet Sitesi:	http://www.tartisanturkiye.com

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 5. WTF Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi

Tartışan Türkiye

Akılcı, eşitlikci, çoğulcu anlayışla tartışma
ve bilgi paylaşma platformu

Takvim | Üyeler | Arama | Yardım

Hoşgeldiniz (Giriş | Kayıt Ol)

Ana Sayfa > Site Hakkında > Site Kuralları

"Tartışan Türkiye" Web Temelli Forum Kuralları

1.Farklı düşünceleri bir araya getirmeyi amaçlayan grup, herkese açıktır. Dileyen herkes düşüncelerini paylaşabilir ve tartışmalara katılabilir.

2.Her katılımcı tartışma başlatma, tartışma konusu belirleme ya da konuya itiraz etme hakkına sahiptir.

3.Buradaki amacın bir görüşün üstün gelmesi değil, toplum için en iyi olan fikirde uzlaşıya ulaşmak, çözümler üretmek olduğu unutulmamalıdır.

5.Forum tartışmaları, hakaret ve küfür gibi insan onurunu zedeleyecek tartışmaları içermemelidir.

6.Forum ortamına kişisel sorunlar ve anlaşmazlıklar taşınamamalıdır.

7.Herhangi bir yerden yapmış olduğunuz alıntılar için lütfen kaynak gösteriniz.

8.Forumda, Türkiye Cumhuriyeti yasalarını ve uluslararası kanunları, anlaşmaları, tüzükleri çiğneyen iletiler ve ilgili bağlantılar (linkler) gönderilememelidir.

9.5651 sayılı, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi kanunu gereği, 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan; İntihara yönlendirme (madde 84), Çocukların cinsel istismarı (madde 103, birinci fıkra), Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190), Sağlık için tehlikeli madde temini (madde 194), Müstehcenlik (madde 226), Fuhuş (madde 227), Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228) ile 25/7/1951 tarihli ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunda yer alan maddelere yönelik İnternet ortamında içerik suç teşkil etmektedir.

10.Hack, crack, warez, serial, edonkey vb. istekleri içeren iletiler yazmak; mp3 isteğinde bulunmak, telif hakkı olan mp3 paylaşımı yapmak, "yazılım telif hakları" sebebiyle Türkiye'de temsilciliği bulunan firmalara ait korsan yazılım ilişimleri vermek, site şifreleri dağıtmak, yasa dışı içerik ve yazı yollamak gibi etkinlikler yapılmamalıdır.

11.Avatarlar (takma ad altındaki küçük resim) ve imzalar aşırı büyük olmamalıdır. Avatar boyutu 150x150, imza boyutu 400x100 gözekten (pixel), boyutu ise 15-20 kb'tan (kilobyte) büyük olmamalıdır.

12.Forumda yazılan iletilerden, tamamen ileti sahibi sorumludur. Kişilerin yazdıklarından dolayı www.tartisanturkiye.com hiçbir sorumluluk kabul etmemektedir.

13.Sitemize üye olan kişiler, bu kuralları kabul etmiş sayılır.

Yeni Konu

Site Kuralları | Bölüm Ayarları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 6. Siyasi Forum Araştırma İzin Yazışması

Siyasi Forum

Türkiye'nin Güncel Siyasi Forumu

Kullanıcı Paneli (0 yeni özel mesaj) Pano Kılavuzu Üyeler Oturum kapat [demi] Arama

Pano anasayfası

Seçenekler

Genel görünüm
Hesap bilgileri
Tercihler
Özel mesajlar
» Gelenler
» Gönderilenler (79)
» Ulaşanlar
» Mesaj yaz
» Mesaj taslakları
» Seçenekler
Kullanıcı grupları
Arkadaş & yasaklılar

Arkadaşlar

Çevrimiçi
Çevrimiçi arkadaşınız yok
Çevrimdışı
cumhurkemal
forumcu
Hürriyet
igneci

Sayın Siyasi Forum Yetkilisi,
Doktora çalışmamda, katılımcı demokrasi ve müzakereci ilkeler çerçevesinde sanal iletişim teknolojilerinin kullanımını araştırıyorum. Web temelli teknoloji üzerinden işleyen örnekleri arasında Siyasi Forum'un güncellik, düşünce çeşitliliği ile katılım yüksekliği gibi ilkeleri karşılaması bakımından, araştırma kapsamında veri toplayacağımız alanlardan biri olabileceğini gördük. Çalışma sürecinde, araştırmacı tartışmalara katılarak ya da katılmadan forumdaki iletişim davranışlarını ve metinleri inceleyerek; tartışmacılardan *gönüllülük ilkesi temelinde* 'Sanal Ortamlarda Tartışma' tutum ölçeğini yanıtlamalarını isteyerek veri toplamayı talep etmektedir. Araştırma sonucunda raporlaştırılacak tezde kullanıcıların gerçek ya da takma isimleri (nickname) kesinlikle belirtilmeyecek, anonimlik (gizlilik) sağlanacaktır. Çalışmanın içeriği ve kullandığım tekniklere yönelik her türlü soruyu, dilediğiniz zaman aşağıda belirttiğim telefon ya da e-posta bilgilerinden ulaşarak sorabilirsiniz. Çalışmadan elde edeceğim bulgular ışığında hazırlayacağım doktora tez çalışmamı arzu etmeniz halinde sizinle de paylaşacağım. Bu koşullar çerçevesinde ve bilimsel etik ilkeler ışığında siz forum yetkilisinden gerekli izni talep ediyorum.

Okutman, Demet Kasap
Anadolu Üniversitesi,
SBE İletişim Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi

Telefon: 505 5721353
E-posta: demetgk@gmail.com

Mesaj

Merhaba Sayın demi. Evet, diyaloğumuzu hatırladım. Çalışmanız bende heyecan yaratmıştı aslında ama daha sonra askerlik, sınavlar vs. araya girince daha derinlemesine ilgilenememiştim.

Bende heyecan yaratmasının sebebi ise, sizle daha önce o konuşmayı yapmadan önce de, bilişim teknolojilerinin siyasal katılım sürecinde, daha somut konuşmak gerekirse, siyasal karar alma mekanizmasına doğrudan katılım yolunda ciddi anlamda işe yarar bir araç olabileceği üzerine kendimce düşünmüş olmamdır. :) Şimdi ise, akademik bir çalışma halini alarak somut bir şekilde önüme gelmiş olması beni hem sevindirdi hem de, dediğim gibi, heyecanlandırdı.

İzinle ilgili nazik talebinizi seve seve kabul ederiz. Eğer forumumuz, çok önemli olduğunu düşündüğüm bu çalışmaya katkı sağlayacaksa, ne mutlu bize. Her hangi bir sorun olması durumunda, bana yine buradan ulaşabilirsiniz. İyi çalışmalar.

Siyasi Forum Yazım Kuralları

Üye Profili | Alıntı Yap | Cevapla

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 7. Siyasi Forum Tartışma Kuralları

Siyasi Forum

Türkiye'nin Güncel Siyasi Forumu

Kullanıcı Paneli (0 yeni özel mesaj) Pano Kılavuzu Üyeler Tüm forumları okundu olarak işaretle Oturum kapat [demi] Arama

Pano anasayfası ‹ DİĞER ‹ Forum Kuralları ve Duyurular

Son ziyaretiniz: 26.09.2012 - 12:19 Sistem saati: 30.09.2012 - 11:37

Forum Kuralları ve Üyelik Sözleşmesi

1. Forumumuzda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, onun bölünmez bütünlüğünü, herhangi bir kurumunu, makamını ve Anayasa'da belirtilen temel niteliklerini (insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti) hedef almış her türden saldırıya hiçbir biçimde müsamaha gösterilmez.

2. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde mevcudiyetini sürdüren ve Türk Milleti'ni meydana getiren hiç bir etnik ve dini unsur siyasal, sosyal ve hukuki anlamda diğerlerinden farklı ya da ayrıcalıklı değildir. Dolayısıyla forumda, bu unsurlardan herhangi birini hedef alan saldırı ve hakaretler yaptırım ile karşılık bulur.

3. Forumumuzda, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan herhangi bir bölgenin, etnik yapısına göre isimlendirilmesi yasaktır. Ülkemizi oluşturan her seviyedeki yerleşim birimleri, yöreler, bölgeler kabul edilmiş bulunan resmi isimleri ile anılır.

4. Forumumuzda, biçimi ve amacı ne olursa olsun terör örgütlerini ve bölücü nitelikteki faaliyetleri; ve hukuk sistemince terör örgütüne üyeliği sabit bulunmuş olan şahısları dolaylı ya da dolaysız olarak öven, destekleyen ve bunu ima eden hiç bir üyeye kesinlikle hoşgörü gösterilmez.

5. Üyelerimiz, forumdaki her türlü yazışma, tartışmalarda ve bilgi alış-verişinde, genel ahlak ve adap kurallarına uygun biçimde, müstehcen olmayan bir üslup kullanmak; birbirleriyle giriştikleri tartışmalarda saygı sınırlarını korumak ve yoğun şekilde geçimsiz davranışlar sergilemekten kaçınmak durumundadırlar.

6. Forumumuzda, herhangi bir şekilde sözde Ermeni soykırımını savunmak kesinlikle yasaktır.

7. Forumumuzda, üzerinde bulunduğumuz ülkenin resmi lisanı olmasından ötürü, kullanılan dil Türkçe'dir. Bu gerekçeyle, üyelerimizin forumdaki yazışmalarında Türkçe dışında bir dil kullanmaları hoşgörüyle karşılanmaz.

8. Siyasi tartışmaların ve paylaşımların söz konusu olduğu bir siyaset platformuna üyelik, bazı sorumlulukları da beraberinde getirir. Bu nedenle üyelerimiz, seviyeli ve saygın bir tartışma ortamının devamlılığı amacıyla, diğer kuralların yanında bazı hususlara da dikkat etmelidirler. Bu hususlar;

a) Forumda, provokatif üsluba ve paylaşımlara müsamaha gösterilmeyecektir. Aksi tutum müdahaleyi haklı kılar.
b) Üyelerimiz, tartışmaları "ikili münakaşa" biçimine sokmaktan kesinlikle kaçınmalıdır.
c) Konular doğru ve ilgili bölümlere açılmalıdır.
d) Başka kaynaklardan alıntı yapılarak oluşturulan konulara ve iletilere kesinlikle ve doğru biçimde kaynak gösterilmelidir (aksi halde Siyasiforum.net sorumlu tutulamaz).
e) Üyelerimiz, forumumuzun ve dilimizin saygınlığını dikkate alarak düzgün bir Türkçe kullanmak, imla ve yazım ilkelerine uymak zorundadırlar.
f) Bu maddedeki hususlara uyulmadığı takdirde forum yönetimi, forum içeriğinde gerekli gördüğü düzeltmeleri haber vermeksizin yapma hakkına sahiptir.

9. Uzaklaştırılmış olan ya da üyeliği devam eden bir üyenin ikinci bir üyelik alması kesinlikle yasaktır.

10. Forumumuzda, yasadışı olarak nitelenebilecek her türlü yazışma ve paylaşım yasaktır. Bu türden paylaşımlardan üyenin kendisi sorumludur.

11. Forumumuzda, başka bir sitenin ya da firmanın ismini veya internet adresini reklam olarak değerlendirilebilecek biçimde kullanmak kesinlikle yasaktır.

12. Siyasiforum.net, forum kurallarında, üyelere haber vermeksizin gerekli gördüğü değişiklikleri yapmaya yetkilidir.

13. Bilmemek, kural ihlalinin bahanesi olarak öne sürülemez; her üye bu kuralları okuyup kabul etmiş sayılır.

14. Yukarıda belirtilen kuralların ihlali durumunda uygulanacak yaptırımlar, uyarma ve üyelikten -süreli ya da süresiz- çıkarmadır.
Kural ihlallerinin düzeltilmesi yolunda ilgili üyeye yapılan uyarılara karşın üye, söz konusu kurallara uymamakta ısrarcı olursa forumdan uzaklaştırılır.
Uzaklaştırma cezasının süreli ya da süresiz olması yönetimin taktirindedir.

15. Siyasiforum.net'in selameti ve dolayısıyla saygın, seviyeli ve faydalı bir tartışma ortamının devamı açısından tüm üyelerimizin sorumluluğu, tespit ettikleri kural ihlallerini yönetimimize rapor etmektir.

16. Siyasiforum.net'de yazılan tüm yazılardan üyeler kendileri sorumludurlar. Yazılan tüm iletilen tarih, saat ve IP bilgileri kaydedilmektedir.

+ Sitemizin genel amacı ülkemizin ve dünyanın siyasi, ekonomik ve toplumsal konularının ele alındığı, bu konuda fikir ve bilgi alış-verişlerinin sağlıklı ve seviyeli biçimde yapıldığı bir tartışma ortamını temin etmek ve sürekliliğini sağlamaktır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 8. SL Tartışan Türkiye Tartışma Yönergesi

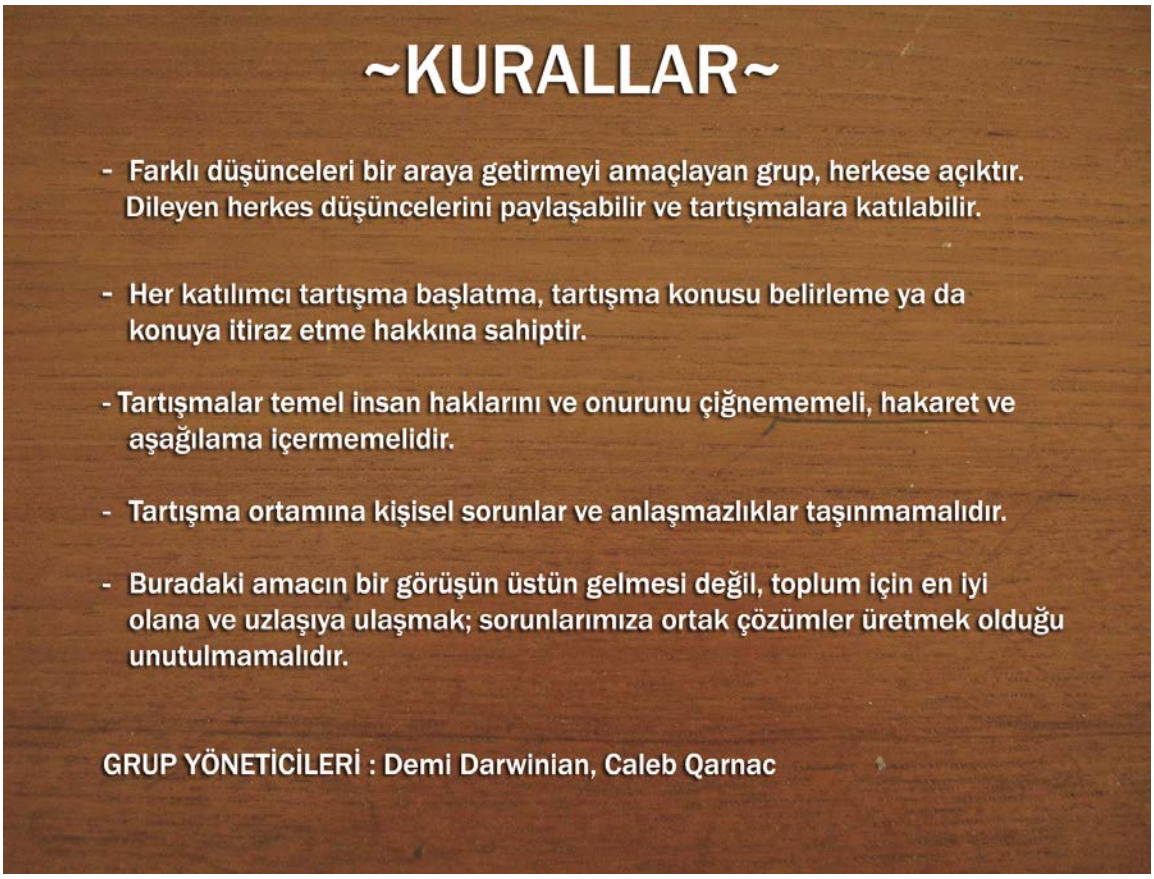

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 9. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Etkileşim Bölümü -1

Ek 10. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması – Gökyüzü

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 11. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Etkileşim Bölümü -2

Ek 12. Tartışan Türkiye Second Life Uygulaması Oylama Panosu

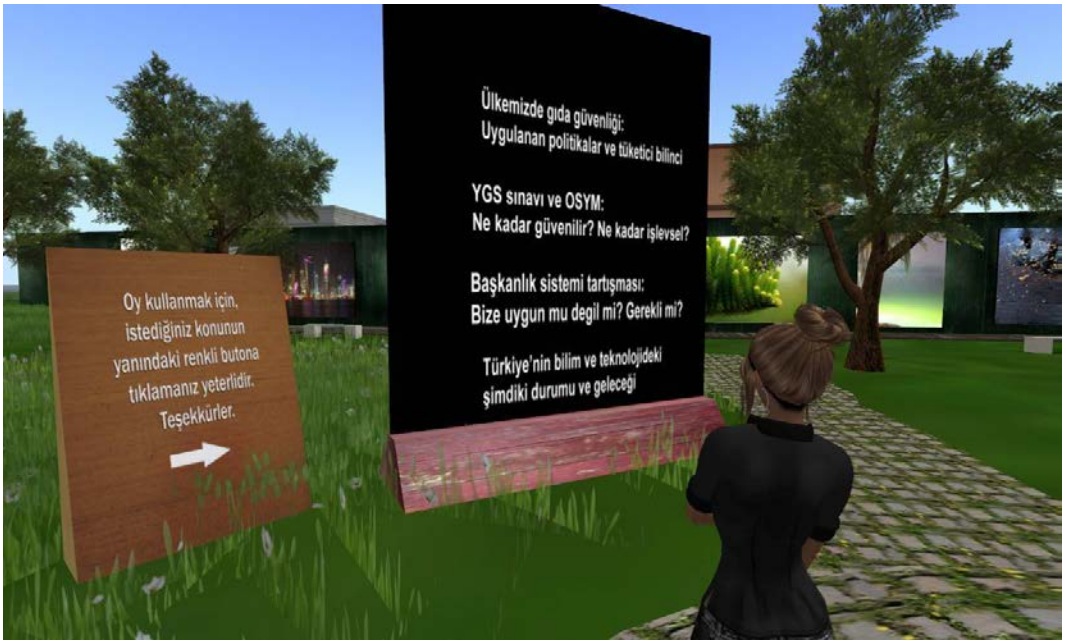

Ek 13. Nicel İçerik Çözümlemesi Kodlama Yönergesi

TARTIŞMA METNİNİN BÜTÜNÜNE YÖNELİK KODLAMA		
Kodlama Kategorileri	**Kodlama açıklamaları**	
Tartışma Numarası		
Tartışma Ortamı	(1) Facebook (2) Second Life (3) Web-Temelli Forum	
Tartışma Konusu	(1) Kürt sorunu ve terör (2) Türkiye ekonomisi (3) Türkiye'nin dış politikası	
Tartışmadaki toplam ileti sayısı		
Tartışmadaki katılımcı sayısı		
Tartışma türü	(1) Eşzamanlı (2) Eşzamansız	
Tartışma iletişim tabanı	(1) Metin tabanlı (2) Sesli (3) Karma (metin ve sesli birlikte)	
Söylemsel eşitlik (discursive equality)	**İleti Sayısı** ***Her bir tartışmacı kaç ileti giriyor?*** Katılımcı 1: Katılımcı 2: Katılımcı 3: Katılımcı n:	**İleti Uzunluğu** ***Her bir ileti kaç kelimeden oluşuyor?*** Katılımcı 1'in 1. İletisi: Katılımcı 1'in 2. İletisi: Katılımcı 2'nin 1. İletisi: Katılımcı n'in n. İletisi:

Ek 13. Nicel İçerik Çözümlemesi Kodlama Yönergesi (devamı)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

TARTIŞMADAKİ HER İLETİYE YÖNELİK KODLAMA	
Kodlama Kategorileri	**Kodlama açıklamaları**
Tartışma numarası:	
İleti numarası:	
Tartışmacının kaçıncı iletisi	
İleti türü	(1) Yazılı (2) Sesli
Karşılıklılık (reciprocity)	(1) BŞL (2) YNT (3) MNLG
Gerekçelendirme (justification)	(1) NDL (2) N.DĞL *Nedenli ise türü:* (1) Örnekler (2) Deneyimler/kişisel hikâyeler (3) Gerçekler/kanıtlar (kaynak belirtme) (4) Karşılaştırmalar (5) İç geçerleme (mantık yürütme)
Siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık (Autonomy from the state and economic power):	(1)Egemen güçlerden dolayı baskı hissetme (gözetlenme/cezalandırılma hissi) (2) Tartışma yönetiminden dolayı baskı hissetme (3) Egemen güçler sayesinde özgür hissetme (4) Tartışma yönetimi sayesinde özgür hissetme (5) Herhangi bir ifade yok
Düşünümsellik (reflexivity)	(1) DŞM (2) DŞM DĞL

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

<table>
<tr><td rowspan="2">Saygı (respect)</td><td colspan="2">(1) Saygı yok
(2) Örtük saygı
(3) Açık saygı</td></tr>
<tr><td><u>Saygı yok ise türü:</u>
(1) Başka konuşmacının konuşma hakkını engelleme girişimleri (ortamdan gitmesinin, atılmasının istenmesi gibi),
(2) Başka tartışmacıların sorularını yanıtlamama,
(3) Parlama (flaming), bağırma (büyük harfle yazma gibi),
(4) Küfür ve hakaret ifadeleri
(5) Stereotip kullanımı (“Tüm …’ler faşisttir” gibi aşırı genelleme)
(6) Konuyla ilgili ya da ilgisiz bir iletiyi üst üste gönderme (spam)
(7) Provakatif fadeler/slogan atma
(8) Aşağılayıcı ve alaycı sözcük kullanımı
(9)Diğer……(abartma, isim takma gibi)</td><td><u>Açık saygı var ise türü:</u>
(1) Tartışmacının karşı tarafı anlama çabası (karşısındaki kişinin iddiasını açıklamasını istemesi, soru sorulması gibi)
(2) Başka tartışmacının düşüncesini özetlemesi
(3) Kendini başkasının yerine koyma (empati)
(4) Herkesin sesinin duyulması hakkını kabul etmesi ve koruması,
(5) Karşı tarafı takdir edici, övücü ve destekleyici ifadeler kullanımı (akıllıca, mantıklı, haklısın gibi).
(6) Diğer …… (teşekkür etmek gibi)</td></tr>
<tr><td>Süreç –konuşması- (Process -talk-)</td><td colspan="2">(1) Teknik sorunlar ……..……
(2) Teknik faydalar …….
(3) Müzakere süreci ……
(4) Müzakere sorunları ……
(5) Olumlu müzakere ……..
(6) Olumsuz müzakere……
(7) Herhangi bir ifade yok</td></tr>
</table>

Ek 14. Ölçek Geliştirme Süresindeki İstatistiksel Çözümleme Tabloları

Güvenirlik Analizi

Cronbach Alfa	Madde Sayısı
0,809	17

KMO ve Bartlett Testi

Kaiser – Meyer – Olkin Örneklem Yeterlilik Değeri		,756
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	609,317
	Serbestlik Derecesi (df)	136
	Anlamlılık (Sig.)	,000

Açıklanan Toplam Varysans

Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	4,611	27,126	27,126	4,611	27,126	27,126
2	1,762	10,365	37,490	1,762	10,365	37,490
3	1,463	8,603	46,094	1,463	8,603	46,094
4	1,274	7,493	53,586	1,274	7,493	53,586
5	1,178	6,931	60,518	1,178	6,931	60,518
6	,983	5,783	66,301			
7	,896	5,269	71,570			
8	,761	4,477	76,046			
9	,720	4,236	80,282			
10	,623	3,667	83,949			
11	,574	3,379	87,328			
12	,521	3,063	90,391			
13	,488	2,868	93,259			
14	,384	2,259	95,517			
15	,331	1,950	97,467			
16	,257	1,511	98,978			
17	,174	1,022	100,000			

Döndürme Metodu: Temel Bileşenler Analizi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 14. İstatistiksel Çözümleme Tabloları (Devamı)

Madde Toplam İstatistiği

	Madde Çıkarıldığında Ölçek Ortalama	Madde Çıkarıldığında Varyans	Düzeltilmiş Korelasyon	Madde Çıkarıldığında Cronbach Alfa
Hissedilen fikir açıklama özgürlüğü	56,33	69,308	,522	,791
Konuşma fırsatı	56,29	73,167	,446	,797
Başka kişilerin söylediklerini değerlendirme	55,92	75,160	,455	,798
Katılımcının görüşlerine saygı				
Kaba ve nezaketsiz davranışlar	57,33	68,349	,616	,784
Katılımcıların birbirini dinlemesi	57,37	75,029	,244	,810
Yaşanan teknik sorunlar				
Mesaj akışını takip etme	57,08	70,535	,491	,793
kolaylığı	56,92	79,327	,018	,828
Farklı görüşlerin sunulmasına olanak	56,22	78,136	,147	,813
Moderatörün tartışmaya etkisi				
Başka yorumların düşünce değiştirmesi	56,49	69,297	,595	,786
Başkalarının baskı yapışı	56,71	67,958	,593	,785
Tartışma sonrası konuya ilgi				
Tartışmanın niteliğini yeterli	57,49	81,505	-,069	,831
bulma	57,08	74,535	,234	,813
Katılımdan zevk alma	56,55	73,128	,576	,792
Teknolojiyi kullanarak tartışma faydalı	57,02	70,229	,551	,789
Gelecekte katılım	56,16	71,181	,641	,787
	55,94	71,934	,606	,789
	56,04	72,332	,587	,790

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 15. Sanal Ortamlarda Tartışma Tutum Ölçeği

INTERNET TABANLI TARTIŞMA ETKİNLİKLERİ ARAŞTIRMASI

*** Anadolu Üniversitesi SBE İletişim Anabilim Dalı'nda yürütülen bu çalışmanın amacı, Internet üzerinden gerçekleştirilen tartışmalara yönelik katılımcıların tutumlarını belirlemektir. Araştırma yaklaşım 10 dakikada yanıtlayacağınız toplam 17 madde ve 4 demografik sorudan oluşmaktadır. Lütfen size en yakın gelen seçeneği işaretleyiniz. Bu çalışma kapsamında sizden fiziksel yaşamdaki kimlik bilgileriniz kesinlikle talep edilmemektedir. Katılımlarınızdan dolayı teşekkür ederiz.**

	Kesinlikle katılMIyorum	KatılMIyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Tartışma sürecinde fikirlerimi açıklamakta kendimi özgür hissettim.	○	○	○	○	○
Tartışma sürecinde düşüncelerimi söylemek için yeterli fırsatım vardı.	○	○	○	○	○
Tartışmada başka kişilerin ne söylediklerini dikkatlice değerlendirdim.	○	○	○	○	○
Öteki tartışmacılar, konu hakkındaki görüşlerime saygı gösterdiler.	○	○	○	○	○
Öteki tartışmacılar, bana kaba ve nezaketsizce davrandılar.	○	○	○	○	○
Tartışma sürecinde, katılımcılar birbirlerini dinlediler.	○	○	○	○	○
Bir ya da daha çok tartışmaya katılımımı engelleyen - çevrimiçi kalamama, gecikme (lag) gibi- bazı teknik sorunlar yaşadım.	○	○	○	○	○
Çevrimiçi forumdaki mesaj akışını takip etmek (okumak/dinlemek) kolaydı.	○	○	○	○	○
Tartışma ortamında farklı görüşlerin sunulmasına yeterince fırsat tanınmıştı.	○	○	○	○	○
Moderatörün bulunması, tartışmaların daha düzenli geçmesini sağladı.	○	○	○	○	○
Başka kişilerin yorumları, o konu hakkındaki düşüncelerimi değiştirdi.	○	○	○	○	○
Tartışılan konu, tartışma sonrasında daha çok ilgimi çekmeye başladı.	○	○	○	○	○
Başka katılımcıların, üzerimde baskısını hissettim.	○	○	○	○	○
Tartışmaların niteliğini (kalitesini) yeterli buldum.	○	○	○	○	○
Tartışma etkinliğine katılmaktan keyif aldım.	○	○	○	○	○
İnsanların teknolojiyi kullanarak tartışma yapmalarını faydalı buldum	○	○	○	○	○
Gelecekte de çevrimiçi tartışma etkinliklerine katılmayı düşünüyorum.	○	○	○	○	○

*** Cinsiyetiniz** ○ Kadın ○ Erkek

*** Yaşınız** _____

*** Eğitim durumunuz** ○ İlkokul ○ Ortaokul ○ Lise ○ Üniversite ○ Lisansüstü

*** Internet kullanım bilginiz** ○ Oldukça düşük ○ Düşük ○ Orta ○ İyi ○ Oldukça iyi

Eklemek istedikleriniz _____

* Indicates Response Required

formsite Report Abuse

Submit

Ek 16. Ortamlara Göre Tartışmacıların Yaş Dağılım Histogramı

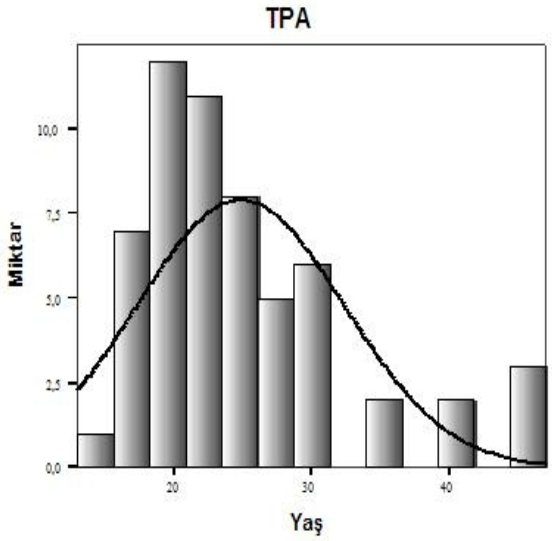

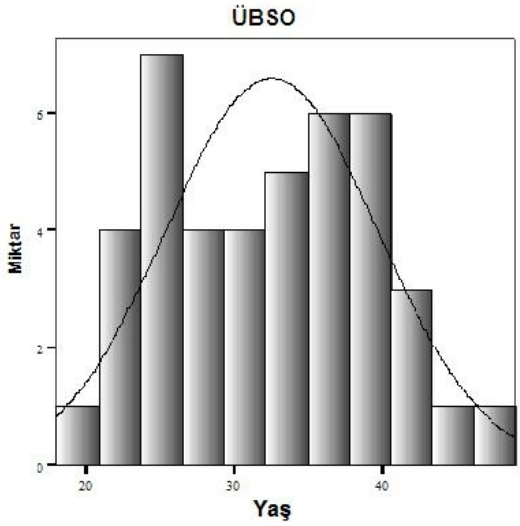

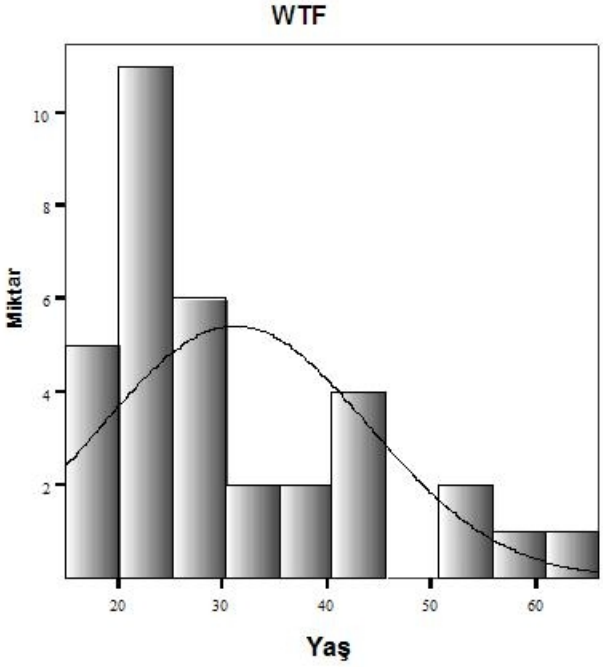

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 17. Siyasi Forum'da Dikkatin Tekelleşmesi Örneği

Ek 18. Ortamların Saygı ve Karşılıklılık İlişki Testleri

TPA

Saygı * Tartışma Konusu Çapraz Tablolama

			Tartışma Konusu			Toplam
			Kürt Sorunu ve Terör	Türkiye Ekonomisi	Türk Dış Politikası	
Saygı	Saygı Yok	Miktar	686	179	212	1077
		Saygı_1 %	63,7%	16,6%	19,7%	100,0%
		Tartışma Konusu %	43,0%	27,8%	26,6%	35,5%
	Örtük Saygı	Miktar	830	451	564	1845
		Saygı_1 %	45,0%	24,4%	30,6%	100,0%
		Tartışma Konusu %	52,1%	69,9%	70,9%	60,8%
	Açık Saygı	Miktar	78	15	20	113
		Saygı_1 %	69,0%	13,3%	17,7%	100,0%
		Tartışma Konusu %	4,9%	2,3%	2,5%	3,7%
Toplam		Miktar	1594	645	796	3035
		Saygı_1 %	52,5%	21,3%	26,2%	100,0%
		Tartışma Konusu %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Değeri
Pearson Ki-Kare	108,488[a]	4	,000
Olasılık Oranı	109,752	4	,000
Doğrusal Olarak Çakışma	41,596	1	,000
Geçerli Değer Sayısı	3035		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 24,01.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 18. Ortamların Saygı ve Karşılıklılık İlişki Testleri (devamı)

WTF

Karşılıklılık * Saygı Çapraz Tablolama

			Saygı_1			Toplam
			Saygı Yok	Örtük Saygı	Açık Saygı	
Karşılıklılık	Başlangıç İletisi	Miktar	3	93	6	102
		Karşılıklılık %	2,9%	91,2%	5,9%	100,0%
		Saygı_1 %	,4%	4,5%	3,6%	3,3%
	Yanıt	Miktar	795	1755	154	2704
		Karşılıklılık %	29,4%	64,9%	5,7%	100,0%
		Saygı_1 %	96,2%	84,2%	92,2%	87,9%
	Monolog	Miktar	28	236	7	271
		Karşılıklılık %	10,3%	87,1%	2,6%	100,0%
		Saygı_1 %	3,4%	11,3%	4,2%	8,8%
Toplam		Miktar	826	2084	167	3077
		Karşılıklılık %	26,8%	67,7%	5,4%	100,0%
		Saygı_1 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Değeri
Pearson Ki-Kare	86,712[a]	4	,000
Olasılık Oranı	107,748	4	,000
Doğrusal Olarak Çakışma	1,476	1	,224
Geçerli Değer Sayısı	3077		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,54.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kaynakça

Adamic, L. Ve Glance, N. (2005). *The political blogosphere and the 2004 U.S. election: Divided they blog.* 3. International Link Discovery Workshop'da sunulmuş bildiri. http://www.blogpulse.com/papers/2005/AdamicGlanceBlogWWW.pdf (Erişim tarihi: 15.04.2010).

Adorno, T. W. (2009). *Kültür endüstrisi: Kültür yönetimi* (5. baskı). (Çev: N. Ünler, M. Tüzel, E. Gen). İstanbul: İletişim.

Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2010) *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar* (2.baskı). (Çev: N. Ünler, E. Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalcı.

Alankuş, S. (2008). Türkiye'de "başka" bir demokrasi için "başka" bir medya ve habercilik. *Uygun adım medya: Bir bilinç körleşmesi* (Ed: İ. Cangöz). Ankara: Ayraç, ss. 177-227.

Albretch, S. (2006). Political discourses as communicative networks: An investigation of distortions in online deliberation. *56. İletişim Birliği* Toplantısı'nda sunulmuş bildiri. Dresden: Dresden Kongre Merkezi.

Alexy, R. (1978). Eine Theorie des praktischen Diskurses. *Normenbtgrilndung, Nonntndurchsttzung.* (Ed: W. Oelmiiller). Paderbom: Schoningh, ss. 22-52.

Antoniou, A.; Korakas, C; Manolopoulos, C; Panagiotaki, A; Sofotassios, D. Spirakis, D ve Stamatiou, Y.C. (2007). A Trust-Centered Approach for Building E-Voting Systems. *Electronic Government: 6th International Conferance, EGOV 2007.* Regensburg: Springer Berlin Heidelberg, ss.366–377.

Aström, J ve Grönlund, A. (2010). Online consultation in local government- What Works, when and why? *Connecting democracy: Online Consultation and the Flow of Political Communication.* (Ed: S. Coleman, P. Shane). Cambridge: MIT, ss.75-96.

Atkinson S, Jagodzinski P, Johnson C ve Phippen AD. (2006). Semantic Web: A Personal Privacy Perspective. *Proceedings of The Internet Society II: Advances in Education.* (Ed: K. Morgan, C.A, Brebbia ve J.M. Spector). Southampton: WIT, ss.435-442.

Austin, J.L. (1962). *How to do things with words.* Oxford: The Clarendon Press.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bächtiger, A; Niemeyer, S.; Neblo, M.; Steenbergen, M.R.; Steiner, J. (2010). Disentangling diversity in deliberative democracy: Competing theories, their blind spots and complementarities. *Journal of Political Philosophy.* 18 (1), 32-63.

Bächtiger, A.; Shikano, S.; Pedrini, S.; Ryser, M. (2011). Measuring deliberation 2.0: Standarts, discourse types, and sequenzialization. *Democracy Seminar Series*'de sunulmuş bildiri. http://ash.harvard.edu/extension/ash/docs/baechtiger.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2012).

Bailenson, J.N. ve Blascovich, J. (2004) Avatars. *Encyclopedia of human-computer interaction.* (Ed: W. S. Bainbridge). Great Barrington, MA: Berkshire Publishing, ss. 64-68.

Barber, B. R. (1995). *Güçlü demokrasi: yeni bir çağ için katılımcı siyaset*. (Çev: M. Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı.

Barber, B. R. (2003). *Strong democracy: Participatory politics for a new age.* Berkeley: University of California Press.

Barber, B. R. (1999). Temelcilik ve demokrasi. *Demokrasi ve farklılık: siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması*. (Ed: S. Benhabib). (Çev: Z. Gürata, C. Gürsel). İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi, ss. 492-507.

Barbier, F. Ve Lavenir, C. B. (2001). *Diderot'dan Internete medya tarihi*. (Çev: K. Eksen). İstanbul: Okyanus.

Bargh, J.A & McKenna, K.Y.A ve Fitzsimmons, G.M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the 'true self' on the Internet. *Journal of Social Issues*, 58(1), 33-48.

Barnes, S. B. (2003). *Computer-Mediated Communication: Human to Human Communication Across The Internet.* Boston: Pearson.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme* (2. baskı) . (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.

Benedikt, M. (2002). Cyberspace: The first steps. *The cybercultures reader* (3. baskı). (Ed: D. Bell ve B.M. Kennedy). New York: Routledge, ss. 29-44.

Benhabib, S. (1999). Müzakereci bir demokratik meşruiyet modeline doğru. *Demokrasi ve farklılık: siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması*. (Ed: S.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Benhabib). (Çev: Z. Gürata, C. Gürsel). İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi ss.101-139.

Bengtsson, B. (1999). *Virtual Communication*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Umea: Umea Üniversitesi.

Bimber, B. (2002). İnternet ve siyasi dönüşüm: Hızlandırılmış çoğulculuk. *Cogito*. 30(Kış), 166-173.

Black, L. W., Welser, T. , DeGroot, J. M. and Cosley, D. (2008). Wikipedia is Not a Democracy: Deliberation and Policy-Making in an Online Community. *Annual meeting of the International Communication Association*'da sunulmuş bildiri. http://www.allacademic.com/meta/p232879_index.html (Erişim tarihi: 28.05.2010).

Black, L.W.; Burkhalter, S.; Gastil, J.; Stomer-Galley, J. (2011). Methods for analyzing and measuring group deliberation. *The sourcebook for political communication research: Methods, measures, and analytical techniques*. (Eds. E. P. Bucy; R. L. Holbert). New York: Routledge, ss. 323- 345.

Blumler, J. G. ve Coleman, S. (2001). *Realising Democracy Online: A civic commons in cyberspace*. London: Institute for Public Policy Research.

Boyd, D.M. & Ellison, N.B. (2007). "Social Network Sites: Definition, history and Scholarship" *Journal of Computer-Mediated Communication*. 13(1). http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html (Erişim Tarihi: 5.05.2011)

Boellstorff, T. (2008). *Coming of age in Second Life: An Anthropologist explores the virtually human*. Woodstock, Oxfordshire: Princeton University.

Bohman, J. (2005). Expanding dialog: The Internet public sphere, and transnational democracy. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet*. (Ed: P.M. Shane). New York: Routledge, ss.47-61.

Bostancı Ege, G. (2008). Dijital ayrım. *Sosyoloji Dergisi*, 19(1), ss. 43-58.

Bottomore, T. (1998). *Frankfurt okulu*. (Çev. A. Çiğdem). İstanbul: Ara.

Burke, E. (2003). *Reflections on the revolution in France*. (Çev. F.M. Turner). New Haven: Yale University.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Burke, M., Marlow, C. ve Lento, T. (2009). Feed me: Motivating newcomer contribution in social network sites. *ACM CHI 2009: Conference on Human Factors in Computing Systems*. Boston, MA: ACM Press, ss. 945-954.

Carpentier, N. ve Cammaerts, B. (2006). Hegemony, democracy, agonism and journalism: An interview with Chantal Mouffe. *Journalism studies*, 7(6), 964-975.

Castells, M. (2002). Gerçek sanallık kültürü. *Cogito*, 30 (Kış), 212-216.

Castells, M. (2008a). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum, kültür - Ağ toplumunun yükselişi* (2. baskı). (Çev: E.Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Castells, M. (2008b). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum, kültür - Kimliğin Gücü* (2. baskı). (Çev: E.Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Cavalier, R.; Kim, M. ve Zaiss, Z. S. (2009). Deliberative democracy, online discussion, and Project PICOLA. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss.71- 79.

Cheek, J. (1983). *The revised Cheek and Buss shyness scale*. www.wellesley.edu/Psychology/Cheek/research.html#13item (Erişim tarihi: 23.Aralık. 2009)

Cohen, J. (1989). Deliberation and Democratic Legitimacy. *The good polity: Normative analysis of the state*. (Ed: A.P. Hamlin) Oxford: Blackwell, ss. 17-34.

Cohen, J. (1997). Deliberation and Democratic Legitimacy. *Deliberative Democracy: Essays on reason and politics*. (Ed: J. Bohman. ve W. Rehg). Massachusetts: MIT Press, ss. 67-92.

Cohen, J. (1999). Müzakereci demokraside usül ve esaslar. *Demokrasi ve farklılık: Siyasal düzenin sınırlarının tartışılmaya açılması*. (Ed: S. Benhabib). (Çev: Z. Gürata ve C. Gürsel). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, ss.140-173.

Coleman, S. (2005). Blogs and the new politics of listening. *Political Quarterly*, 76(2), 272-280.

Corrado, A. ve Firestone, C. (1999). *Elections in cyberspace: Toward a new era in American politics.* Washington, DC: The Aspen Institute.

Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3. baskı.). Thousand Oaks, CA: SAGE.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Curran, J. (1997). Medya ve demokrasi: yeniden değer biçme. *Medya Kültür Siyaset.* (Ed: S. İrvan). Ankara: Ark, ss.139-198.

Çeçen, A. (2009). *Ulus devlet: Türkiye Cumhuriyeti* (2. baskı). Ankara: Kilit.

Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve eleştirileri*. (Çev. L. Köker). Ankara: Türk Siyasi İlimler Dergisi ve Türk Demokrasi Vakfı.

Dahl, R. A. (1994). A democratic dilemma: System effectiveness versus citizen participation. *Political Science Quarterly,* 109(1), 23-34.

Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev: B. Kadıoğlu). Ankara: Phoenix.

Dahlberg, L. (2001). The Internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere. *Information, Communication & Society,* 4(4), 613-633.

Dahlberg, L. (2004). Net-public sphere research: Beyond the 'first phase'. *Javnost-The Public,* 11(1), 27-44.

Dahlberg, L. (2005). The corporate colonization of online attention and the marginalization of crtical communication? *Journal of Communication Inquiry,* 29(2), 160-180.

Dalhberg, L. (2007). The Internet, deliberative democracy, and power: Radicalizing the public sphere. *International Journal of Media and Cultural Politics,* 3(1). 47-64.

Davis, R. (1999). *The Web of politics: The Internet's impact on the American Political system.* New York: Oxford University Press.

Davis, R. (2005). *Politics online: Blogs, chatrooms and discussion groups in American democracy*. New York: Routledge.

Dennis, A.R. (1996). Information exchange and use in group decision making: You can lead a group to information, but you can't make it think. *MIS Quarterly,* 20(4), 433-457.

DeVillis, R. F. (2003). *Scale development: Theory and applications* (2. baskı). Thousand Oaks,CA: SAGE.

Docter, S. ve Dutton, W.H. (1997). The first amendment online: Santa Monica's public electronic network. *The social shaping of information superhighways: Europen and American roads to the information society.* (Ed: H. Kubicek, W. Dutton, R. Williams). New York: Saint Martin, ss. 125-152.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik usuller üzerine yeniden düşünmek*. Ankara: İmge.

Dryzek, J. S. (1990). *Discursive democracy: Politics, policy, and political science.* New York: Cambridge University Press.

Dursun, Y. (1999). Habermas'ın söylem etiki'ne bakışı. *Doğu Batı, 3*(9), 101-116.

Edgerly, S., Vraga, E. ; Fung, T.; Moon T.J.; Yoo, W.H. (2009). *Youtube as a public sphere: The Proposition 8 debate.* İnternet araştırmaları Birliği Konferansı'nda sunulmuş bildiri. https://www.msu.edu/~jmonberg/415/Schedule_files/Edgerly_et_al_YouTube_Public_Sphere.pdf (Erişim Tarihi: 5.04.2010)

Ekinil, B. (2009). A new era on the Internet: Facebook.com to face the Facebook as a huge social phenomen. *İletişim*, 7(2). http://ilet.gazi.edu.tr/posts/download?id=13800 (Erişim tarihi: 5. 07. 2010)

Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki kuram: Kitle iletişimine yaklaşımların tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Ankara: Erk.

Eriksen, T.H. (1997). Etnicity, race and nation. *The etnicity reader.* (Ed: M. Guibernau, J.Rex). Cambridge: Polity Press, ss.33-42.

Fairclough, N. (2003). Dil ve ideoloji. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din ve ideoloji.* (Ed: B. Çoban, Z. Özarslan). İstanbul: Su, ss. 155-172.

Fairclough, N., Pardoe, S., Szerszynski, B. (2006). Critical discourse analysis and citizenship. *Analysing citizenship talk: Discourse approaches to politics, society and culture.* (Ed: H. Hausendorf, A. Bora). Amsterdam: John Benjamin, ss. 98-123.

Finley, M. I. (2003). *Antik ve modern demokrasi.* (Çev. D. Türker). Ankara: Ayraç.

Fishkin, J. S. (2009a). *When the people speak: Deliberative democracy & public consultation*. Oxford: Oxford University Press.

Fishkin, J. S. (2009b). Virtual public consultation: Prospects for Internet deliberative democracy. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss. 23-35.

Fricker, S., Galesic, M., Tourangeau, R. ve Yan, T. (2005). An experimental comparison of Web and telephone surveys. *Public Opinion Quarterly*, 69 (3), 370-92.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Friedland, L.A. (1996). Electronic democracy and the new citizenship. *Media, Culture & Society*, 18(2), 185-212.

Forester, J. (2005). Habermas'ın iletişim toplum kuramı. *Kitle iletişim kuramları*. (Ed: E. Mutlu). Ankara: Ütopya, ss. 285-287.

Froomkin, A. M. (2004). Technologies for democracy. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet* (Ed. P.M. Shane). New York: Routledge. ss.3-20.

Foucault, M. (2000). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak* (2.baskı). (Çev. M.A. Kılıçbay). Ankara: İmge.

Fuchs, C. (2005). The self-organization of cyberprotest. *The Internet society II: Advances in education, commerce and governance* (Ed: K. Morgan, C.A. Brebbia, J.M. Spector). Wessex, UK: WIT, ss. 275-293.

Fuchs, C. (2008). *Internet and society: Social theory in the age of information.* New York: Routledge.

Fuchs, D. (2006). Participatory, liberal and electronic democracy. *Participatory democracy and political Participation.* (Ed: T. Zittel ve D. Fuchs). New York: Routledge, ss. 29-53.

Gangadharan, S.P. (2009). Understanding diversity in the field of online deliberation. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss. 329- 347.

Gallupe, R.B. & DeSantis, G. (1998). Computer-based support for problem finding: an experimental investigation. *MIS Quarterly*. 12, 277-269.

Gastil, J., Black, L. & Moscovitz, K. (2008). Group and individual differences in deliberative exprerience: A study of ideology, attitude change, and deliberation in small face-to-face groups. *Political Communication*, 25, 23-46.

Gebner, G. (1976). Living with television: The violance profile. *Journal of Communication*, 26(2), 172-199.

Gemalmaz, H. B. (2011). *Sanal dünyalarda iktidar ve özgürlük*. İstanbul: Beta.

Gerlach, J ve Gasser, U. (2009). *Three case studies from Switzerland: E-Voting.* Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Graham, T. S. (2008). Needles in a haystack: A new approach for identifiying and assessing political talk in non-political discussion forums. *Javnost-The Public*, 15(2), 17-36.

Graham, T. S. (2009). *What is wife swap got to do with it? Talking politics in the net-based public sphere.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Amsterdam: Amsterdam Üniversitesi.

Graham, T. S. (2010). What is wife swap got to do with it? Talking politics online. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 101-116.

Graham, T. Ve Witschge, T. (2006). In search of online deliberation: Towards a new method for examining the quality of online discussions. *Communications*, 28(2), 173-204.

Grahame, P. (2005). Habermas'ın evrensel edimbilim kuramı. *Kitle iletişim kuramları.* (Ed. E. Mutlu). Ankara: Ütopya, ss. 288-290.

Granovetter, M. S. (1985). Economic action and social structure embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510.

Gret, M. ve Sintomer, Y. (2004). *Porto Alegre: Farkı bir demokrasi umudu*. (Çev: A. Kılıç). İstanbul: İthaki.

Gross, R, Acquisti A. (2005) Information Revelation and Privacy in Online Social Networks: The Facebook case. ACM Workshop on Privacy in the Electronic Society'de sunulmuş bildiri. http://www.heinz.cmu.edu/~acquisti/papers/privacy-facebookgross-acquisti.pdf (Erişim tarihi: 5.6.2011)

Golding, P. & Murdock, G. (1997). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. *Medya, kültür, siyaset.* (Ed:. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat, ss. 49-75.

Gordon, E. ve Manosevitch, E. (2010). Augmented deliberation: Merging physical and virtual interaction to engage communities in urban planning. *New Media and Society*, 13(1), 75-95.

Grogan, C. veGusmano, M.K. (2005). Deliberative democracy in theory and practice: Connecticut's medicaid managed care council. *State Politics Quaterly*, 5(2), 126-146.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gurevitch, M. ve Blumler, J. G. (1997). Siyasal iletişim sistemleri ve demokratik değerler. *Medya, kültür, siyaset.* (Ed: S. İrvan). Ankara: Ark, ss. 199-219.

Gutmann, A. (1999). Demokrasi, felsefe ve gerekçelendirme. *Demokrasi ve farklılık: siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması.* (Ed: S. Benhabib). (Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel). İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi, ss.101-139.

Gutmann, A. ve Thompson, D. (2004). *Why deliberative democracy?* New Jersey: Princeton University.

Gürkan, A.; Iandoli, L.; Klein, M. ve Zollo, G. (2010). Mediating debate through on-line large-scale argumentation: Evidence from the field. *Information Sciences,* 180(19), 3686-3702.

Güven ve Kovanlıkaya (2008). Postmodern rear window: Facebook. *The International Symposium Communication in the Millenium.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, ss. 419-431.

Habermas, J. (1991). *Moral consciousness and communicative action* (1. baskı). (Çev: C. Lenhardt ve S. W. Nicholsen). Cambridge: Polity.

Habermas, J. (1996). *Between fact and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (2. baskı). (Çev: W. Regh). Cambridge: MIT.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı*. (Çev: M. Tüzel). İstanbul: Kabalcı.

Habermas, J. (2006). Political communication in media society: Does democracy stil enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research? *Communication Theory,* 16(4), 11-426.

Habermas, J. (2007). *Moral consciousness and communicative action* (4. baskı). (Çev: C. Lenhardt ve S. W. Nicholsen). Massachusetts: MIT.

Habermas, J. (2009). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (9. baskı). (Çev: T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim.

Hacker, K. (1996). Missing Links in the Evolution of Electronic Democratization. *Media, Culture and Society,* 18(2), 213-232.

Hagen, M. (1997). *Elektronische Demokratie. Computernetzwerke und politische Theorie in den USA.* Hamburg: LIT-Verlag.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Halvorsen, K.E. (2001) Assessing Public Participation Techniques for Comfort, Convenience, Satisfaction and Deliberation. *Environmental Management*, 28(2), 179-86.

Hamlet, P.W. ve Cobb, D. M. (2006). Potential solutions to public deliberation problems: Structured deliberations and polarization cascades. *The Policy Studies Journal*, 34(4), 629-648.

Hammon, V.A. (2007). *Participation and communication in virtual teams using representational avatar.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Phoenix: Phoenix Üniversitesi.

Hardt, M. & Negri, A. (2011). *Çokluk: İmparatorluk çağında savaş ve demokrasi* (2.basım). (Çev: B. Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı.

Harvey, D. (2006). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri* (4. baskı). (Çev: S. Savran). İstanbul: Metis.

Held, D. (2008). Kozmopolitçilik: Küreselleşmeyi evcilleştirmek. *Küresel dönüşümler: Büyük küreselleşme tartışması*. (Ed: D. Held ve A. McGrew). (Çev: E. Sarıtaş). Ankara: Phoenix, ss. 609-626.

Herman, E. S. & Chomsky, N. (1999). *Medya halka nasıl evet dedirtir* (2. baskı). (Çev: B. Akyoldaş, T. Han, M. Çetin, İ. Kaplan). İstanbul: Minerva.

Herring, S. (1999). Interactional coherance in CMC. *32. Uluslararası Hawaii Sistem Bilimleri Konferansı*'nda sunulmuş bildiri özeti. http://www.computer.org/portal/web/csdl/abs/proceedings/hicss/1999/0001/02/00012022abs.htm?CFID=143827540&CFTOKEN=55854512 (Erişim tarihi: 29.05.2012).

Hewson, C. & Laurent, D. (2008). Research design and tools for Internet research. *The Sage Handbook of Online Research Methods.* (Ed: N. Fielding, R.M. Lee, G.Blank). Los Angeles: SAGE, ss. 58-78.

Himelboim, I. , (2009). *Civil Society and Online Political Forums: Network Analysis of 6 Years of Political and Philosophical Discussions in Newsgroups. Uluslararası İletişim Birliği Geleneksel Toplantısı*'nda sunulmuş bildiri. http://www.allacademic.com/meta/p297628_index.html (Erişim tarihi: 15.2.2010)

Hindman, M. (2009). *The myth of digital democracy.* New Jersey: Princeton.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hill, K.A. ve Huges, J.E. (1998). *Cyberpolitics: Citizen activism in the age of Internet.* New York: Rowman & Littlefield.

Hirts, M ve Harrison, J. (2008). *Communication and the new media: From broadcast to narrowcast* (2. baskı). South Melbourne: Oxford University Press.

Holden, B. (2007). *Liberal demokrasiyi anlamak*. (Çev: H. Bal.). Ankara: Liberte.

Hollingshead, A.B. (1996). Information suppression and status persistence in group decision making: the effects of communication media. *Human Communication Research*, 23(2), 193- 219.

Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. M.A: Addison-Wesley.

Hogg, M.A. ve Vaughan, G.M. (2007). *Sosyal psikoloji*. (Çeviren: İ. Yıldız ve A. Gelmez). Ankara: Ütopya.

Ikegami, E. ve Hut, P. (2008). Avatars are for real: Virtual communities and public sphres. *Journal of Virtual world research*, 1(1). http://journals.tdl.org/jvwr/index.php/jvwr/article/view/288 (Erişim tarihi: 2.12.2009)

Jamieson, K. H. ve Falk, E. (1998). Civility in the House of Representatives: An update. Amerika Temsilciler Meclisi'nde nezaket raporu. Philadelphia: Pennsylvania Üniversitesi.

Jankowski, N. W. ve Van Os, R. (2005). Internet-based political discourse: A case study of electronic democracy in the city of Hoogeveen. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet* (Ed: P.M. Shane). New York: Routledge, 181-195.

Jankowski, N. W. ve Van Selm, M. (2008). Internet-based political communication research: Illustrations, challenges and innovations. *Javnost-The Public*, 15(2), 5-16.

Janssen, D. ve Kies, R. (2004). Online forums and deliberative democracy: Hypotheses, variables and methodologies. *Müzakereci Politikalara Görgül Yaklaşımlar Konferansı*'nda sunulmuş bildiri. http://www.edemocracycentre.ch/files/onlineforums.pdf (Erişim tarihi: 7.4.2010).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Jeanneney, J-N. (2009). *Başlangıcından günümüze medya tarihi* (3. baskı). (Çev. E. Atuk). İstanbul: Yapı Kredi.

Jensen, J. L. (2003). Public spheres on the Internet: Anarchic or goverment-sponsored-A comparision. *Scandinavian Political Studies,* 26(4), 249-374.

Jonassen, D., Davidson, M., Collins, M., Campbell, J. ve Haag, B.B. (1995). Constructivism and computer-mediated communication in distance education. *The American Journal of Distance Education*, 9(2). 7-26.

Kadıoğlu, A. (2008). Vatandaşlık ve siyasal katılım. *Ergun Özbudun'a armağan Cilt I.* (Ed: S. Yazıcı, K. Gözler ve F. Keyman). Ankara: Yetkin, ss.225-246.

Kahane, D. (2000). Pluralism, deliberation, and citizen competence: Recent developments in democratic theory, *Social Theory and Practice,* 26(3), 509-525.

Karakoç, J. (2009). *Türkiye'nin dış politikasında Kürt sorununun etkisi: 1980'lerden bugüne.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (20. baskı). Ankara: Nobel.

Karlsson, M. (2010). What does it take to make online deliberation happen? A comparative analysis of 28 online discussion forums. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 142-156.

Keane, J. (1993). *Medya ve demokrasi*. (Çev: H. Şahin). İstanbul: Ayrıntı.

Kejanlıoğlu, D. B. (2005). *Frankfurt okulunun eleştirel bir uğrağı: İletişim ve medya*. Ankara: Bilim ve Sanat.

Kies, R. (2003). *The e-democracy strategy of Partito Radicale*. Europen Parliment Directorate-general for research: STOA.

Kies, R. ve Wojcik, S. (2010). European Web-deliberation: Lessons from the European Citizen Consultation. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 198-211.

Kim, C-G. (2005). *Public administrators' acceptance of the practices of digital democracy: A model explaining the utilization of online policy forums in South Korea.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. New Jersey: Rutgers New Jersey Devlet Üniversitesi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Klein, M. ve Iandoli, L. (2008). *Supporting collaborative deliberation using a large-scale argumentation system: The MIT Collaboratorium.* MIT Sloan Araştırma Raporu. Cambridge: MIT

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2. baskı). Thousand Oaks: SAGE.

Krueger, A. B. (2002). Assessing the potential of Internet political participation in the United States. *American Politics Research*, 30(5), 476–498.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (1992). *Hegemonya ve sosyalist strateji*. (Çev: A. Kardam ve D. Şahiner). İstanbul: Birikim.

Lea, M. ve Spears, R. (2001). Knowing me, knowing you: Anonymity effects on social identity process within groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 526-537.

Lee, J. K. (2006) The Blogosphere and the Public Sphere: Exploring Possibility of the Blogosphere as a Public Sphere. *Uluslararası İletişim Birliği Geleneksel* Toplantısı'nda sunulmuş bildiri özeti. http://www.allacademic.com/meta/p92983_index.html (Erişim tarihi: 14.4.2011).

Loukis, E. ve Wimmer, M. (2010). Analysing different models of structured electronic consultation on legistation under formation. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 14-26.

Lüders, M. (2008). Conceptualizing Personal Media. *New Media and Society*, 10(5), 683-702.

Madison, J. (2003). Federalist no:57. *The Federalist with letters of "Brutus"*. (Ed: T. Ball). Canbridge: Cambridge University Press.

Mannoyer-Smith, L. ve Wojcik, S. (2010). Technology and the quality of public deliberation: A comparsion between on and off-line participation. 61. *Uluslararası İletişim Birliği Konferansı*'nda sunulmuş bildiri özeti. http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/59/82/73/PDF/Proposal_final.pdf (Erişim tarihi: 7.10.2011).

Marcuse, H.(1997). *Tek boyutlu insan*, (Çev.A.Yardımlı). İstanbul: İdea.

Marx, K. & Engels, F. (2011). *Alman ideolojisi*. Ankara: Alter.

Mattelart, A. (1998). *İletişim kuramları tarihi.* (Çev. M. Zıllıoğlu). İstanbul : İletişim.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mattelart, A. (2004). *Bilgi Toplumu Tarihi*. (Çev. Halime Yücel Altıner). İstanbul: İletişim.

McCombs, M. ve Shawn, D.L. (1972). The agenda-setting function of mass-media. *Public Opinion Quartely*, 36(2), 176-187.

McGrew, A. (2008). Ulus-ötesi demokrasi modelleri. *Küresel dönüşümler: Büyük küreselleşme tartışması* (Ed. D. Held ve A. McGrew). (Çev. A. Güngen.). Ankara: Phoenix, ss.591- 607.

McLuhan, M. ve Powers, B. R. (2001). *Küresel köy: 21. yüzyılda yeryüzü yaşamında ve medyada meydana gelecek dönüşümler.* (Çev: B. Ö.l Düzgören). İstanbul: Scala.

McQuail, D. ve Windahl, S. (1997). Kitle iletişim modelleri. (Çev: K. Yumlu). Ankara: İmge.

Milburn, A. M. (1998). *Sosyal psikolojik açıdan kamuoyu ve siyaset.* (Çev: A. Dönmez, V. Duyan). Ankara: İmge.

Millard, W. B. (1997). I flamed Freud: A case study in teletextual incendiarism. *Internet Culture.* (Ed: D. Porter). New York: Routledge, 145-159.

Milliken, M. M. & O'Donnel, S. (2008). User-Generated Online Video: The Next Public Sphere? IEEE Uluslararası Teknoloji ve Toplum Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri özeti. http://ac-journal.org/journal/pubs/2008/Fall%2008%20-%20Defining%20Digital%20Freedom/Article_5.pdf (Erişim tarihi: 2.05.2010).

Mills, C. W. (1974). *İktidar seçkinleri*. (Çev: Ü. Oskay). İstanbul: Bilgi.

Min, S-J. (2009). Deliberation, east meets west: Exploring the cultural dimension of citizen. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ohio: Ohio State Üniversites.

Mossberger, K.; Tolbert, C.J. ve McNeal, R.S. (2008). *Digital citizenship: The Internet, society and participation.* Cambridge: MIT.

Mouffe, C. (2000). Radikal demokrasi: Modern mi, postmodern mi? *Modernite versus postmodernite* (3. baskı) (Ed: M. Küçük), Ankara: Vadi, ss. 297- 315.

Muhlberger, P. (2005). Access, skill, and motivation in online political discussion: Testing Cyberrealism. *Democracy online: The prospects for political renewal throught the Internet* (Ed: P.M. Shane). New York: Routledge, ss. 225-237.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Muhlberger, P. (2007). *Müzakere ölçümü için bir araç inşası hakkında rapor.* Washington DC: Müzakereci Demokrasi Konsorsiyumu. www.geocities.com/pmuhl78/DDCReport.pdf (Erişim tarihi: 5.08.2012)

Murdock, G. (2008). Batı marksizmi hakkında kör noktalar: Dallas Symthe'ye cevap. *Medya, popüler kültür ve ideoloji.* (Der: L. Yaylagül ve N. Korkmaz). Ankara: Dipnot, s. 59-74.

Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü* (2. basım). Ankara: Ark.

Myer, M. (2009). *Retorik*. (Çev. İ. Yerguz). Ankara: Dost.

Nabatchi, T. (2007). Deliberative democracy: The effects of participation on political efficacy. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bloomington: Indiana Üniversitesi.

Negroponte, N. (1996). *Dijital dünya*. (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Türk Henkel.

Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (2. baskı). (Çev. S. Özge). İstanbul: Yayınodası.

Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guide book*. Thousand Oaks: SAGE.

Noelle-Neumann, E. (1997). Suskunluk sarmalı kuramının medyayı anlamaya etkisi. *Medya, kültür, siyaset.* (Ed: S. İrvan). Ankara: Ark, ss. 223-232.

Norris, P. (2000). *A virtuous circle: Political communication in post-industrial societies.* Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, P. (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide.* New York: Cambridge University Press.

Noveck, B.S. (2005). Unchat: Democratic solution for a wired world. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet.* (Ed: P.M. Shane). New York: Routledge, ss. 21-34.

Noveck, B. S. (2006). Democracy The Videogame: Virtual Worlds and the Future of Collective Action. *The State of Play: Law and Virtual Worlds.* (Ed: J.M. Balkin ve B.S.Noveck). New York: New York University Press, ss. 257-282.

Ogan, C. (1993). Listserver communication during the Gulf War: What kind of medium is the electronic bulletin boards? *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 37(2), 177-196.

Oldenburg, R. (1991). *The great good place.* New York: Marlowe & Company.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Papacharissi, Z. (2004). Democracy online: Civility, politeness and the democratic potential of online political discussion groups. *New Media and Society*, 6(2), 259-283.

Papacharissi, Z. (2009). The virtual geographies of social networks: A comparative analysis of Facebook, Likedl and Asmallworld. *New Media and Society*, 11(1-2), 199-220.

Pateman, C. (1975). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3. baskı). Thousand Oaks: SAGE.

Peachey, A. (2010). The third place in Second Life: Real life community in a virtual world. *Researching Learning in Virtual Worlds.* (Ed: A. Peachey, J. Gillen, D. Livingstone, S. Simith-Robins). London: Springer, ss. 91-110.

Pingree, R.J. (2009). Decision Structure: A new approach to three problems in deliberation. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss.71- 79.

Platon (1998). *Yasalar* (Cilt 2). (Çev. C. Şentuna ve S. Babür). İstanbul: Kabalcı.

Price, V. ve Cappella, J.N. (2002). Online deliberation and its influence: The electronic dialogue Project in campaign 2000. *IT & Society*, 1 (1), 3003-329. 1 Mart 2010 tarihinde şu adresten erişilmiştir http://digilib.unsri.ac.id/download/v01i01a20.pdf

Price, V., Nir, L. ve Cappella, J.N. (2006). Normative anf informational influences in online political discussions. *Communication Theory*. 16(1), 47-74.

Price, V. (2009). Citizens deliberating online: theory and some evidence. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss. 223-232.

Prosseda, K.G. (2007). *Synchronous online citizen panels: Effects of process, deliberation, consensus, and decision confidence on panalist satisfaction.* Yayımlanlanmamış Doktora Tezi. Raleigh, NC: North Carolina State Üniversitesi.

Poster, M. (1995). *İkinci Medya Çağı*. (Çev: Ö. Özer, Ş. Karasar). Ankara: 3A.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Poster, M. (2001). Cyberdemocracy: The Internet and the public sphere. *Reading digital culture.* (Ed: D. Trend), Massachusetts: Blackwell, ss. 259-271.

Rains, S. A. (2005). Leveling the organizational playing field-virtually: A meta-analysis of experimental research assessing the impact of group support system use on member influence behaviors. *Communication Research*, 32(2), 193-234.

Rhee, J.W. ve Kim, E. (2009). Deliberation on the Net: Lessons from a field experiment. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss.223-232.

Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier.* New York: Addison-Wesley.

Rice, R.E. (1993). Media appropriateness: Using social presence theory to compare traditional and new oragnizational media. *Human Communication Research,* 19(4), 451-484.

Ringen, S. (2009). *Demokrasi neye yarar? Özgürlük ve ahlaki yönetim üzerine*. (Çev: N. Elhüseyni). İstanbul: YKY.

Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin kültür ve politikası*. (Çev: N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı.

Rogers, E.M. (1995). *Diffusion of innovations* (4. baskı). New York: Free Press.

Rogers, K. (2008). *Participatory democracy, science and technology: An exploration in the philosophy of science.* New York: Palgrave Mcmillan.

Rousseau, J.J. (2008). *Toplum sözleşmesi ya da siyaset hukuku ilkeleri*. (Çev: İ. Yarguz). İstanbul: Say.

Ryan, A. (1998). In a Conversational Idiom. *Social Research,* 65(3), 473-489.

Saphiro, A. L. (2002). İnternet demokratik mi? Hem evet hem hayır. *Cogito,* 30(Kış), 190- 194.

Sartori, G. (1993). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (Çev: T. Karamustafaoğlu, M.Turhan). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Schiller, H. I. (2006). Ulus-aşırı medya ve ulusal gelişme. *Kitle iletişiminin ekonomi politiği.* (Der: L. Yaylagül). Ankara: Dalbaz, ss. 241-264.

Schmidt, M.G. (2001). *Demokrasi kuramlarına giriş*. (Çev: M.E. Köktaş). Ankara: Vadi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Schmidtke, O. (1998). Berlin in the Net: Prospects for cyberdemocracy from above and flow. *Cyberdemocracy.* (Ed: R.Tsagarousianou, D. Tambini, C. Bryan). Londra: Routledge, ss. 60-83.

Schneider, S. M. (1997). *Expanding public sphere through computer-mediated communication: Political discussion about abortion in a Usenet news group.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Cambridge: Massachhussetts Institute of Technology.

Schroeder, R. & Bailenson, J. (2008). Research uses of multi-user virtual environments. *The SAGE Handbook of Online Research Methods.* (Ed: N. Fielding, R.M. Lee, G.Blank). Los Angeles: SAGE, ss. 327-342.

Severein, J. W. ve Tankard, J. W. (1994*). İletişim kuramları: Kökenleri, yöntemleri ve kitle iletişim araçlarında kullanımı.* (Çev. A. A. Bir, N. S. Sever). Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.

Shedletsky, L. J. ve Aitken, J. E. (2004). *Human communication on the Internet.* Boston: Pearson Education.

Shoemaker, P & Reese, S. D. (1997). İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi. *Medya, kültür, siyaset.* (Ed: S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat, ss. 99-135.

Shum, S. J. B., A. M. Selvin, M. Sierhuis, J. Conklin and C. B. Haley (2006). Hypermedia Support for Argumentation-Based Rationale: 15 Years on from gIBIS and QOC. *Rationale Management in Software Engineering*. (Ed: A. H. Dutoit, R. McCall, I. Mistrik and B. Paech). New York: Springer-Verlag, ss.111-132

Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev: Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz). Bursa: Sentez.

Smuts, L. (2010). *Social Networking Sites as a New Public Sphere: Facebook and its Potential to Facilitate Public Opinion as the Function of Public Discourse – A Case Study of the 2008 Obama Campaign*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Stellenbosch: Stellenbosch Üniversitesi.

Soma, S.I. (2009). *Community, conversation, and conflict: A study of deliberation and moderation in a collaborative political Weblog.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Portland: Portland State Üniversitesi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Steenbergen, M. R., Bächtiger, A., Spörndli, M. ve Steiner, J. (2003). Measuring political deliberation: A discourse quality index. *Comparative European Politics*, 1, ss. 21-48. 23

Steinkuehler, C. ve Williams, D. (2006). Where everybody knows your (screen) name: Online games as "third places". *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11 (4). http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue4/steinkuehler.html (Erişim tarihi: 24.08.2009).

Stern, L.A. ve Taylor, K. (2007). Social networking on Facebook. *Journal of the Communication, Speech & Theatre of North Dakota*, 20, 9-20.

Stratton, J. (2002). Siberalan ve kültürün küreselleşmesi. *Cogito*, 30 (Kış), 80-98.

Stromer-Galley, J. (2002). *New voices in the public sphere: Political conversation in the Internet age.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Philadelphia: Pennsylvania Üniversitesi.

Stromer-Gally, J. (2003). Diversity of political conversation on the Internet: Users' perspectives. *Journal of Computer-Mediated Communication,* 8(3). http://jcmc.indiana.edu/vol8/issue3/stromergalley.html (Erişim tarihi: 5.03.2010)

Stromer-Gally, J. (2007). Measuring deliberation's content: A coding scheme. *Journal of Public Deliberation*, 3(1), 1-35

Stromer-Galley, J. ve Martinson, A.M. (2009) Coherence in political computer-mediated communication: Analyzing topic relevance and drift in chat. *Discourse and Communication*, 3(2), ss. 195-216.

Stromer-Galley, J.; Muhlberg, P; Webb, N. (2010). Deliberative e-rulemaking decision faciliation: Challenges to enacting reald world deliberation. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 232-239.

Steuer, J. (1993). Defining virtual reality: Dimensions determining telepresence. *Journal of Communication*, 4(24), 73-93.

Sustein, C. (2001). *Republic.com.* Princeton: Princeton University Press.

Sustein, C. (2002). Günlük gazetemiz-İnternet demokrasi için gerçekten bir nimet mi? *Cogito*, 30 (Kış), 176-189.

Symthe, D. W. (2006). Batı marksizminin kör noktası. *Kitle iletişiminin ekonomi politiği.* (Ed: Der: L. Yaylagül). Ankara: Dalbaz, ss.127-172.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şaylan, G. (2008). *Temsili liberal demokrasinin önlenemez krizi*. Ankara: İmge.

Şimşek, A. (2002). Eğitimde doğrudan demokrasi ve etkileşimli öğrenme. *Kurgu*. 19, 99-112.

Şimşek, A. (2006). Digital Access and human development. *The Internet society II: Advances in education, commerce and governance.* (Ed: K. Morgan, C.A. Brebbia, J.M. Spector). Wessex: WIT, ss. 127-134.

Şimşek, A. (2012). Toward a technology-mediated paradigm of world disorder: Political opposition, social media, and economic invasion. *Second International Communication Symposium: New Communication Technologies and Social Transformation.* Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, ss. 25-36.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. baskı). İstanbul: Seçkin.

Tekeli, İ. (2006). *Katılımcı demokrasi ve sivil toplum kuruluşları* (2. baskı). Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği.

Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. (Çev: S. Öztürk). İstanbul: Kırmızı.

Timisi, N. (2003). *Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi*. Ankara: Dost.

Tolbert, C., ve McNeal, R. (2003). Unraveling the Effects of the Internet on Political Participation. *Political Research Quarterly,* 56(2), 175–185.

Tong, S.T.; Heide, B.; Langwell, L. ve Walther, J.B. (2008). Too much of a good thing? The relationship between number of friends and interpersonal impressions on Facebook. *Journal of Computer-Mediated Communication,* 13 (3). http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2008.00409.x/pdf (Erişim tarihi: 3.02.2011).

Toprak, A; Yıldırım, A.; Aygül, E.; Binark, M.; Börekçi, S. ve Çomu, T. (2009). *Toplumsal paylaşım ağı Facebook: "Görülüyorum öyleyse varım!*". İstanbul: Kalkedon.

Toulmin, S. (1958). The Uses of Argument. Cambridge: Cambridge University Press.

Touraine, A. (2010). *Modernliğin eleştirisi* (7. baskı). (Çev: H. Tufan). İstanbul: YKY.

Trice, M. (2010). Comment field and content analysis: A means to study interaction on new sites. *Fourth International Conferance, OD2010.* Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 189-197.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Turkle, S. (1995). *Life on screen: Identity in the age of the Internet.* New York: Touchstone.

Turkle, S. (1999). Siber psikiyatr ile bir seans. *Bilgi ve Toplum*, 2(1), 39-48. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Underwood, M. (2002). Kamusal alan olarak İnternet. *Cogito*, 30(Kış), 120-142.

Van Dijk, J. (2000). Models of democracy and concepts of communication. *Digital Democracy: Issues of theory and practice.*(Ed: K. L. Hacker ve J. Van Dijk). London: SAGE,. ss.30-53.

Van Dijk, J. (2004). Digital media. *The Sage Handbook of Media. Studies.* (Ed: J.D.H. Downing, D. McQuail, P. Schlesinger, E. Wartella). London: SAGE, ss. 145-163.

Van Dijk, J. (2006). *The network society: Social aspects of new media.* (2. baskı). London: Sage.

Van Dijk, T.A. (2001). Critical Discourse Analysis. *The Handbook of discurse analysis* (Ed: D. Schiffrin, D. Tanen, H.E. Hamilton). Massachusetts: Blackwell, ss. 352-371.

Van Dijk, T.A. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din ve ideoloji.* (Ed: B. Çoban, Z. Özarslan). İstanbul: Su, 13-112.

Van Dijk, T.A. (2005). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. *Medya, iktidar, ideoloji* (3.basım). (Ed: M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat, ss. 315-376.

Venkatesh, V., Davis, F.D. "A Theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies," *Management Science*, 46, 2000, 186-204.

Vehovar, V., Manfreda, K. L. (2008). Overview: Online survey. *The SAGE handbook of online research methods.* (Ed: N. Fielding, R. M. Lee ve G. Blank). Los Angeles : SAGE, ss177-194.

Vera-Zavala, A. (2006). *Katılımcı demokrasi: Dünyadaki katılımcı demokrasi deneyimleri.* (Çev: N. Aras). Ankara : Dipnot.

Vilhjalmsson, H. (2003). *Avatar-augmented online conversation.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası.* (Çev: K. Şahin). İstanbul : Metis.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Walther, B., J. (1996). Computer Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal and Hyperpersonal Interaction. *Communication Research,* 23(1), 3-43.

Watson, N. (1997). Why we argue about virtual community: A case study of the phish.net fan community. *Virtual culture: Identity and communication in cybersociety.* (Ed: S. G. Jones). London: Sage, ss. 102-132.

Weber, M. (2006). *Meslek olarak siyaset*. (Çev: A. Timuçin, M. Sert). İstanbul: Chiviyazıları.

Weger, H.J. ve Aakhus, M. (2003). Arguing in Internet chat rooms: Argumentative adaptations to chat room design and some consequences for public deliberation at a distance. *Argumentation and Advocacy,* 40(2), ss. 23-38.

Williams (2003). *Televizyon, Teknoloji ve kültürel biçim*. (Çev: A. U. Türkbağ). Ankara: Dost.

Williams, R. (2007). *Anahtar sözcükler* (3. baskı). (Çev: S. Kılıç). İstanbul: İletişim.

Wilhelm, A.G. (2002). *Democracy in the digital age: Challenges to political life in cyberspace*. New York: Routledge.

Witschge, T. (2005). Online deliberation: Possibilities of the Internet for deliberative democracy. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet.* (Ed: P.M. Shane). New York: Routledge, ss.47-61.

Witschge, T. (2008). Examining online public discourse in context: A mixed method approach. *Javnost-the public.* 15 (2)75-92.

Wright, S. (2005). Design matters: The political efficacy of government-run discussion forums. *The Internet and politics: Citizens, voters and activists.* (Ed: S. Oates, D.Owen ve R. Gibson). London: Routledge, ss.80-99.

Wright, S. (2009). The role of the moderator: Problems and possibilities for government-run online discussion forums. *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, ss.233-242.

Wright, S. ve Street, J. (2007). Democracy, deliberation and design: the case of online discussion forums. *New Media and Society,* 9(5), ss. 849-69.

Wood, A. F. ve Smith, M. J. (2005). *Online communication: Linking technology identity and culture* (2. baskı). New Jersey: Lawrence Erlbaum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Wolin, S.S. (1999). Elle tutulmaz demokrasi. *Demokrasi ve farklılık: Siyasal düzenin sınırlarının tartışılmaya açılması*. (Ed: S. Benhabib). (Çev: Z. Gürata, C. Gürsel). İstanbul: Dünya yerel yönetim ve demokrasi akademisi, ss. 51-71.

Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları: Egemen ve eleştirel yaklaşımlar* (2. baskı). Ankara: Dipnot.

Yeğen, M. (2001). Liberal demokrasiden radikal demokrasiye geçiş(sizlik)ler", *Toplum ve Bilim*, 87(Kış), ss. 178-194.

Yıldırım, Y. (2006). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 249-268.

Young, I. M. (1999). İletişim ve öteki: Müzakereci demokrasinin ötesinde. *Demokrasi ve farklılık: siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması*. (Ed: S. Benhabib). (Çev: Z. Gürata ve C. Gürsel). İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi, ss. 174-196.

Zhang, W; Johnson, T.J.; Seltzer, T.; Bichard, S.L. (2010). The revolution will be networked: The influence of social networking sites on political attitudes and behavior. *Social Science Computer Review*, 28(1), 75-92.

http://www.phpbbturkiye.net/hakkinda/gpl-lisansi.html (Erişim tarihi: 4.2.2011).

http://cdd.stanford.edu/polls/ (Erişim tarihi: 5.3.2011).

http://caae.phil.cmu.edu/picola/current.html (Erişim tarihi: 5.3.2011).

http://deme.stanford.edu/ (Erişim tarihi: 5.3.2011).

http://cohere.open.ac.uk/ (Erişim tarihi: 6.3.2011).

http://cci.mit.edu/research/deliberatorium.html (Erişim tarihi: 6.3.2011).

http://cgi.csc.liv.ac.uk/~parmenides/index.php (Erişim tarihi: 6.3.2011).

http://compendium.open.ac.uk/ (Erişim tarihi: 6.3.2011).

http://eomogeneia.cti.gr/ (Erişim tarihi: 7.3.2011).

http://www.policy-impact.eu/ (Erişim tarihi: 7.3.2011).

http://debategraph.org/home (Erişim tarihi: 7.3.2011).

http://ova.computing.dundee.ac.uk/ (Erişim tarihi: 7.3.2011).

http://www.phil.cmu.edu/projects/argument_mapping/ (Erişim tarihi: 7.3.2011).

http://oreilly.com/ (Erişim tarihi: 22.9.2011).

http://www.people-press.org/ (Erişim tarihi: 10.3.2012)

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

http://www.metaverse-business.com/secondlifemetrics.php (Erişim tarihi: 7.08.2012)

http://www.youtube.com/t/press_statistics (Erişim tarihi: 7.08.2012)

http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/ (Erişim tarihi: 3.08.2012)

http://secondlife.com/corporate/tos.php?lang=en-US (Erişim tarihi: 11.08.2012)

http://facebook.com/legal/terms (Erişim tarihi: 11.08.2012)

http://siyasiforum.net/ (Erişim tarihi: 3.09.2012)

http://newsroom.fb.com/Key-Facts (Erişim tarihi: 15.09.2012)

http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=60 (Erişim tarihi: 15.10.2012)

http://kettering.org/wp-content/uploads/Black-Online-Delib-KFWP-2011-2.pdf (Erişim tarihi: 19.10.2012)